

LEKSIKON

PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

13

Ko – Kr

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2017.

UREDNIŠTVO
Slaven Bačić, Mario Bara, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK
Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK
Tomislav Žigmanov

LEKTURA
Petar Vuković

KOREKTURA
Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA
Darko Ružinski

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42)(497.113)(031)
930.85(=163.42)(497.113)(031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. [Knj.] 13, Ko-Kr /
[glavni urednik Slaven Bačić]. – Subotica : Hrvatsko akademsko
društvo, 2017 (Subotica : Printex). – VI, 162 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. – Tiraž 1.500.

ISBN 978-86-85103-28-5 (broš.)
ISBN 978-86-85103-03-2 (za izdavačku celinu)

a) Bunjevci – Leksikoni b) Šokci – Leksikoni

COBISS.SR-ID 316123911

SURADNICI NA TRINAESTOME SVESKU

- Andrašić, Ivan, novinar, Sonta
Armanda, mr. sc. Ivan, leksikografski suradnik, Leksikografski zavod
Miroslav Krleža u Zagrebu
Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bačlija, Grgo, odvjetnik u mirovini, Subotica
Bara, dr. sc. Mario, docent, Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
Bašić, Ivana, magistra kulturologije i kulturalnog menadžmenta, Zagreb
Bašić Palković, Davor, novinar, Subotica
Bažant, Eva, knjižničarka u mirovini, Subotica
Beretić, mons. Stjepan, župnik Katedralne župe sv. Terezije Avilske, Subotica
Borkov, Vanda, dipl. ing. šumarstva, Subotica
Cvijin, Lazar, el. ing., Subotica
Černelić, dr. sc. Milana, red. prof., Filozofski fakultet, Zagreb
Čutura, Vladan, magistar edukacije hrvatskoga jezika i komparativne književnosti,
Zagreb
Dulić, dr. sc. Jasminka, prof. sociologije, NIU *Hrvatska riječ*, Subotica
Dulić, dr. sc. Kata, fitofarmaceutkinja u mirovini, Subotica
Dulić, M. sc. Slaven, prof. tjelesnog odgoja, Subotica
Dumendžić, Josip, Bođani
Danić, mr. sc. Matija, prof. geografije, Sombor
Đipanov, Anita, dipl. kineziolog, Monoštor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, muzejski savjetnik, Gradski muzej Subotica
Gutman, dr. sc. Ivan, profesor emeritus, Prirodoslovno-matematički fakultet u
Kragujevcu
Heka, dr. sc. Ladislav, izv. prof., Pravni fakultet, Institut za komparativno pravo,
Segedin
Hemar, Eduard, publicist i nakladnik, Zagreb
Horvat, Branko, ekonomist, Tavankut
Horvat, dr. sc. Vladimir, DI, izv. profesor Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove u
Zagrebu u mirovini
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, red. prof. u mirovini, Katolički bogoslovni fakultet u
Zagrebu, Teologija u Rijeci
Ištvančić, Branko, filmski i TV redatelj, Zagreb
Ivančić, Jasna, prof., viši leksikograf u mirovini, Zagreb
Ivković, Dinko, dipl. iur, Zagreb

Knezy, Lucija, Lemeš
Kolar, Željko, Bereg
Kovač, Ivan, učitelj, Sombor
Libman, dr. Emil, liječnik u mirovini, Subotica
Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Povijesnog arhiva Subotica
Mandić, Živko, prof. hrvatskoga, ruskoga i bugarskoga jezika u mirovini,
Budimpešta
Muharem, Dragan, dipl. teolog, župnik Župe Presvetog Trojstva, Mala Bosna
Nagel, Zoran, prof. geografije, Gimnazija *Svetozar Marković*, Subotica
Poljaković, dr. sc. Mira, odvjetnica, Subotica
Prodan, dr. sc. Janja, docent, Katedra za hrvatski jezik i književnost,
Slavistički institut Sveučilišta u Pečuhu
Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt u mirovini, Subotica
Senker, dr. sc. Boris, redoviti član HAZU, Zagreb
Skenderović, Dražen, student, Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
Skenderović, Petar, Subotica
Skenderović, dr. sc. Robert, viši znanstveni suradnik, Hrvatski institut za povijest,
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod
Suknović, Kata, dipl. ing. za tekstilno inženjerstvo tekstilno-strojarske struke,
Subotica
Šeremešić, Marija, učiteljica u mirovini, Sombor
Šeremešić, Željko, dipl. iur., Monoštor
Štricki-Seg, Tamara, MA etnomuzikologije, Glazbena škola, Subotica
Temunović, Vojislav, prof. solfeđa i glazbene kulture, Glazbena škola, Subotica
Ušumović, Neven, prof. filozofije i dipl. komparatist književnosti, Umag
Vasiljević, Zlata, novinarka, Sombor
Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
Vuković, dr. sc. Petar, izv. prof. Filozofski fakultet, Zagreb
Vuković-Dulić, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti,
Gradski muzej Subotica
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
Zelić, Željka, dipl. novinarka, Subotica
Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata,
Subotica

KOBANJE (kebanje), tradicionalna bunjevačka igra za mušku mladež. Igrali su ju je stariji momci jer je za nju bila potrebna *keba* (džepni nožić koji se uklapa u drvene korice, *brica*). Igrala se obično od kasnoga proljeća do rane jeseni. Za igru su bila potrebna dva ili više igrača, koji su se najčešće okupljali nedjeljom poslijepodne ili dok su čuvali *josag* (blago, stoku). Igrala se na travi na *ledini*, kraj puta, dola i sl.

Cilj je bio zabosti oštricu nožića u tlo iz desetak figura (*trbu*, *leđa*, *cincika*, *puška*, *vile*, *dobač*, *čepez*, *zubi*, *uši*, *glava*). Kad jedan od igrača pogriješi u nekoj od figura, to jest kada se *brica* ne zabode kako treba, igru nastavlja igrač koji je na redu, i to od prve figure. Kad na prvog igrača ponovno dođe red, nastavlja igru s figurom u kojoj je pogriješio. Tko prvi izvede sve figure, pobjednik je i više ne igra, dok drugi igraju dalje. Igrač koji ostane zadnji ne završava sa svim figurama, nego za kaznu *rije*. *Zateše* se jedno drvice dužine oko *col* i po

(oko tri centimetra) te igrač koji je prvi završio sve figure, uhvativši bricu za vrh, koricama s tri udarca zabija drvice u zemlju. Igrač koji je zadnji mora bradom, nosom i zubima izriti, odnosno iščupati drvice iz tla.

Lit.: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio IV, Zagreb, 1892-1897; G. Vuković, *Terminologija kuće i pokućstva u Vojvodini*, Novi Sad, 1988; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; I. Petrekanić, *Sigre bunjevačke muške mladeži*, II. dio, *Subotička Danica (nova): Kalendar za 2001. godinu*, Subotica, 2000; *Rečnik srpskih govora Vojvodine*, 4, Novi Sad, 2004; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*, Gospić, 2009; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

P. Skenderović

KOBINO SELO, nekadašnje malo salašarsko naselje sjeveroistočno od Mirgeša (Ljutova). Prema tradiciji nastalo je u XIX. st. na zemljištu Mije Tukuljca, čija je porodica dobila *prdačno* ime (podrugljivi nadimak) Kobo (od kobac) zbog stalnih svađa

Kobino selo prije formiranja sela Ljutovo

KOBINO SELO

članova obitelji sa susjedima. Izvorno se Kobin salaš nalazio na putu od Tavankuta za Mirgeš, nakon prvoga zavoja i prvoga idućega ugla. Naselje je nastalo u XIX. st., a 1953. imalo je 86 kućanstava i 290 stanovnika. Ušoravanjem kuća duž ceste Tavankut – Subotica u drugoj polovini XX. st. postupno je spojeno s Mirgešom te je postalo njegovim dijelom. Danas se ne iskazuje posebno u popisima stanovništva, ali se toponim zadržao u uporabi u lokalnom govoru.

Lit.: B. Bukurov, *Subotica i njena okolina*, Novi Sad, 1983; M. Mendragić, *Kobino selo – deo naselja Ljutovo, Rič*, br. 3-4, Subotica, 2006.

S. Bačić

KOCELJ, staro ime za alaun (stipsu), kalijev aluminijev sulfat dodekahidrat, $KAl(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$. Posrijedi su bezbojni kristali, topivi u vodi. Služe kao sredstvo za stezanje, lijepljenje i dezinfekciju. S pomoću njega zaustavlja se krvarenje u slučaju manjih posjeklina pri brijanju. Riječ kocolj zabilježio je Ambrozije Šarčević u svojem *Tolmaču izvornih, književnih i zemljopisnih jugoslavenskih riči iz 1870.*, a sadržavaju je i drugi onodobni hrvatski (Šulek, Broz-Iveković, Benešić) i srpski (Karadžić) rječnici. Danas je potpuno iščezla iz govora bačkih Hrvata.

Bunjevački i šokački odrasli muškarci obično su imali lijepo njegovane brkove, ali nisu običavali nositi bradu. To znači da su se morali redovito brijati, za što im je, među ostalim, bio potreban i kocolj. S obzirom na to da su bački Hrvati bili »katan« (tj. vojnici) u austro-ugarskoj vojsci, bilo je poželjno da imaju lijepo njegovane brkove. Za njih su dobivali posebnu novčanu naknadu od jedne forinte na mjesec. Mnogi su nakon odsluženoga vojnoga roka zadržavali taj modni detalj. Brkovi su bili statusni simbol jer se znalo da je momak odslužio vojsku i bio za ženidbu. Bradu je imao rijetko tko jer je to bio privilegij visokoga plemstva. Čovjeku s bradom nije se »zdravo virovalo« jer se smatralo da nešto krije.

Spravu za brijanje bački su Hrvati nazivali »brijačem« (Ante Sekulić nije zabilježio riječ »britva«). U vrijeme kada su se Bunjevci i Šokci doseljavali u Bačku brijači su bili komadi naoštrene kovine koje su izrađivali domaći kovači. Industrijska proizvodnja kvalitetnih brijača počinje tek potkraj XVII. st. u Engleskoj. Oni se sastoje od dužega čeličnoga sječiva i drvene drške. Kada se brijač ne koristi, sječivo se može saviti i uvući u žlijeb na dršci. Takvi brijači u južnu Ugarsku nisu mogli stići prije sredine XVIII. st. U uporabi su se zadržali do prve polovine XX. st., kada ih je istisnuo »sigurnosni« brijač sa žiletom (izumljen 1904.). Električni brijači pojavljuju se tek nakon Drugoga svjetskoga rata.

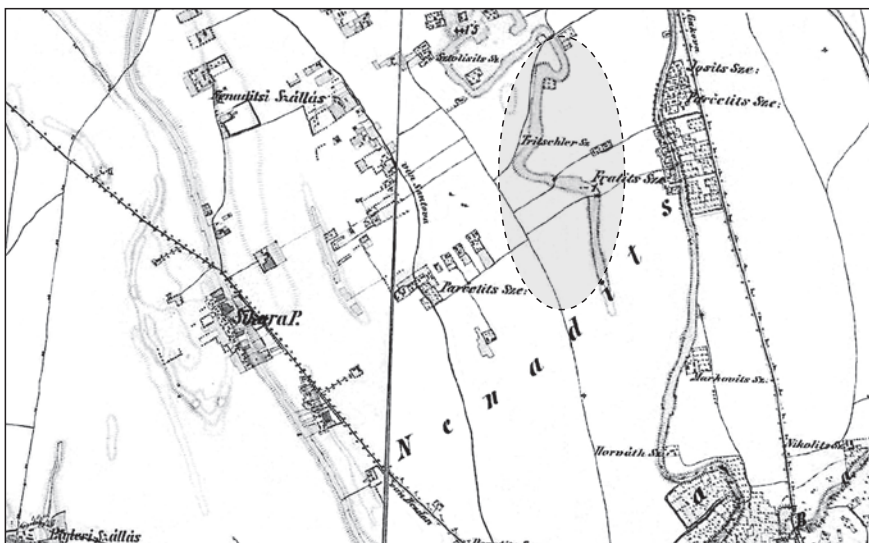
Mineralog Mijo Kišpatić spominje da se u XIX. st. kocolj dodavao u brašno da bi mu (prividno) poboljšali kakvoću.

Lit.: A. B. Šarčević, *Tolmač izvornih, književnih i zemljopisnih jugoslavenskih riči*, Subotica, 1870; M. Kišpatić, *Iz bilinskoga svijeta – prirodopisne i kulturne crtice*, Zagreb, 1885; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, dio V, Zagreb, 1898-1903; A. Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb, 1989; I. Gutman, *Bunjevačka kemija, Miroljub*, 4/2008, Sombor; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

I. Gutman i L. Knezy

KOČEVI (Kočevi salaši, Kočki salaši), nekadašnje manje salašarsko naselje sjeverozapadno od Sombora, između Čatalinskoga puta i Nenadića. Čatalinski put odvajao se udesno od Bezdanskoga puta kod željezničke postaje Strilić, a na području između Čatalinskoga puta i salaša Nenadić bili su Kočevi. Na tom su području, osim salaša i nešto obradive zemlje, uglavnom bili ritovi i bare, ostaci ogranaka rijeke Mostonge, koji su se zbog obilja raslinja zvali Kočevi, po čemu su i tamošnji salaši dobili ime (koč, koča: udubljenje na njivi ispunjeno vodom). Salaše su imale obitelji Kukuruzari, Jozići, Astaloši, Vince, Paštrovići, Jurišići, Pletikosići, Čuvarđići, Račići, Liščevići, Zetovići, Lukači, Peštalići i Lukići. Tu je i Kockarov kaštel, na kojem je danas fazanerijska lovačkoga društva. Velika imanja imale su njemačke obitelji Stiegler i

Prostor nekadašnjih Kočevih salaša

Spaniol (Španjol), a do rata tu je bilo i veliko imanje obitelji Kotzek (Kocsek). Jedina pravoslavna obitelj bili su Kačanski. Salaši su postupno napušteni jer ih je od Sombora, Nenadića ili Bezdanskoga puta dijelilo po nekoliko kilometara blatnih *lenija* (uzanih poljskih putova). Posljednji salaši napušteni su prije nekoliko desetljeća. Obitelji su se selile uglavnom na Nenadić ili Bezdanski put. Isušile su se i bare i ritovi.

Tamošnji su salašari u svakidašnjem životu koristili sve što im je okolica davala. Rogozom su vezali kukuruzovinu i žito, pleli posude *sačure*, košare i košnice, od pruća su pravili košarove i ograde iza salaša. Riba se iz Kočkih bara koristila od ranog proljeća pa do prvog leda. Najviše je bilo karasa, deverike, crvenperki i poneki som. U svakom salašu držale su se guske, koje je bilo lako othraniti jer su u okolici bile bare i ritovi. Svaki je salaš imao voćnjake, uglavnom višanja, šljiva i jabuka, te vinograde.

Lit.: M. Beljanski, *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč i Čatalinski put*, Sombor 1973; Z. Vasiljević, *Salaši kojih više nema, Hrvatska riječ*, br. 552, Subotica, 1. XI. 2013; K. Firanj, *Garavi salaši*, Subotica, 2016.

Z. Vasiljević

KOKALO, humoristični list, čiji je izlaze-nje najavljeno za novu 1895. O planiranom izlasku pisao je u kratkoj vijesti subotički list *Szabadka és Vidéke* potkraj 1894. napominjući da će biti izdavan »na istom jeziku kao i *Neven*«. Međutim, list nije ni počeo izlaziti, jer nema nikakva druga traga o njegovu tiskanju ni sačuvanih primjeraka. Vjerojatni razlog neizlaska treba tražiti u neblagonaklonom stajalištu vlasti prema dva već postojeća lista namijenjena Bunjevcima (*Neven, Subotičke novine*).

Lit.: T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1848-1919)*, Szabadka, 1973.

S. Bačić

KOKICE, 1. zrnje kukuruza čija se opna pri zagrijavanju naglo raspukne, a jezgra raširi iz opne. Bački Bunjevci i Šokci tradicionalno ih pripremaju u rešetu iznad vatre. Kako se pri takvu prženju čuje kako zrnje puca, Bunjevci govore da se i kokice *pucaju*, a ne peku; 2. tradicionalna vrsta kućnih zabava mladih u Korizmi, održavana nedjeljom poslije podne. Bila je zamjena za okupljanja mladih u korizmeno vrijeme, kada nisu bila dopuštena bučna veselja i zabave. Djevojke su kao domačice *ispucale* kokice te su pozivale druge djevojke i momke na druženje. Svaka od djevojaka od domačice je dobivala kokice,

KOKICE

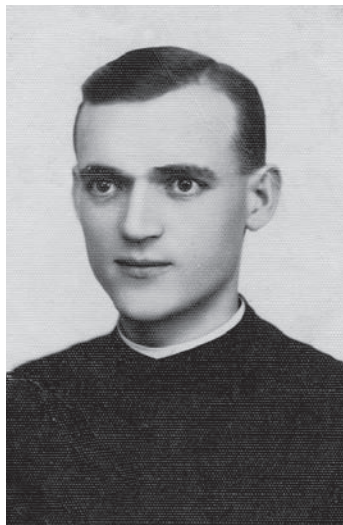
koje je nanizala o konac, pa ih stavljala niz vrat momku koji joj se sviđao. Sastanak je prolazio u razgovoru i društvenim igrama i završavao do večeri.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Dronjić, Etnografske crtice o prelima u Subotici i okolici, u: *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 2014.

S. Bačić

KOKIĆ, Aleksa (Subotica, 14. X. 1913. – Cetinje, Crna Gora, 17. VIII. 1940.), svećenik, kulturni djelatnik, pjesnik, prozni i dramski pisac, esejist i publicist. Rođen je u brojnoj obitelji Ivana i Ane, rođ. Miković. Nakon završne osnovne škole u rodnom gradu upisuje se u građansku školu, no peti razred nastavlja u subotičkoj gimnaziji. Upravo u to vrijeme dobiva želju postati svećenikom te je primljen kao kandidat Bačke biskupije (Bačke apostolske administrature). Šesti razred pohađa u isusovačkoj gimnaziji u Travniku, gdje i maturira. U Travniku će nastati njegovi pjesnički prvijenci, a u *Travničkom smilju* u godišnjem broju za školsku 1929./30. godinu objavljena mu je jedna od prvih pjesama »Đače, uči!«. Nakon mature upisuje se na Bogoslovni fakultet u Zagrebu, gdje kao bogoslov pred svoju mladu misu izdaje zbirku pjesama *Klasovi pjevaju* (1936.). Za svećenika je zaređen 1937. Kao mladomisnik, godinu dana bio je kapelan u Subotici u župi sv. Roka, gdje je župnik bio Blaško Rajić. Za vrijeme njegova djelovanja u toj župi nastalo je nekoliko govornih zborova i kazališnih komada. Na njegov poticaj, uz potporu Josipa Andrića i Marka Čovića, u Zagrebu je 1938. osnovano Društvo bačkih Hrvata. Kao jedan od najperspektivnijih svećenika, nakon godinu dana kapelanske službe odlazi na studij slavistike u Zagreb kako bi mogao biti profesorom na budućoj katoličkoj gimnaziji u Subotici, koju je biskup Budanović kanio otvoriti. Godinu dana prije kraja studija odlazi na odsluženje vojnoga roka u Cetinje, gdje je, ne pod sasvim razjašnjenim okolnostima, obolio te nakon samo desetak dana službe umire u svojoj 27. godini. Na veličanstvenom sprovodu, u nazočnosti ogromnoga broja

vjernika i svećenika, predstavnika subotičkih hrvatskih društava i gostiju iz Hrvatske, pokopan je na subotičkom Bajskom groblju. Poslije smrti osnovan je Prosvjetni fond *Aleksa Kokić* radi novčane potpore siromašnim studentima, koji, međutim, zbog rata nije zaživio.

Aleksa Kokić

Za života su mu objavljene zbirke pjesama *Klasovi pjevaju* i *Zvona tihe radosti*, brošurica *Bunjevci i Šokci* (suautor Marko Čović) te *Slikovnica kršćanskoga nauka* – pomoćna knjižica za I. razred osnovnih škola, a posmrtno je o 25. obljetnici njegova misništva objavljena zbirka izabranih pjesama *Srebrno klasje* te zbirka pjesama *Prvijenci*, u kojoj su objavljeni faksimili njegovih pjesama nastalih 1928.–33. U povodu 100. obljetnice njegova rođenja tiskana je knjiga *U sjenama ravnice* (2013.), u kojoj su sabrane njegove pjesme nastale od ranih početaka 1928. do njegove smrti 1940. – ukupno 328 pjesama na 512 stranica, od čega je dvjestotinjak pjesama iz do sada objavljenih zbirki pjesama, a preostalih više od stotinu pjesama prikupljeno je iz njegove rukopisne ostavštine te iz časopisa koji su tridesetih i četrdesetih godina prošloga stoljeća izlazili u Zagrebu, Splitu i Sarajevu. Pjesmama je zastupljen

u nekoliko antologija i panorama (*Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; *Antologija hrvatskog duhovnog pjesništva od Matoša do danas »U sjeni transcendencije«*, Zagreb, 1988 i 1998; *Duša duše Hrvatske : novija hrvatska marijanska lirika*, Mostar, 1988; *Lipe riči – iz književnosti bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1994; *Hrvatska božićna lirika : od Kranjčevića do danas : antologija*, Zagreb, 2000; *Hrvatska uskrсна lirika : od Kranjčevića do danas : antologija*, Zagreb, 2001; *Hvaljen budi Gospodine moj : sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu*, Zagreb, 2009; *Odsjaji Ljubavi*, Subotica, 2014). Služio se pseudonima: A. K., Aleksandar, S. Bunjevčev, Smiljan, Smiljan K., Mladi guslar, Guslar i M. G.

Svoje je prve pjesme u zavičaju objavljivao u književnom prilogu *Subotičke Danice*. Osim toga surađivao je pišući pjesme, eseje, književne prikaze i kritike u brojnim hrvatskim književnim časopisima i revijama, kao i u gotovo svim glasnicima religioznog sadržaja. Napisao je velik broj dječjih pjesama koje su objavljene u zagrebačkim listovima *Mala mladost*, *Anđeo Čuvar* i *Vrtić*. Neki su mu kazališni komadi ostali u rukopisu, a njegovoj stručnoj ocjeni i sadržajno-vrijednosnoj valorizaciji tek treba pristupiti. Osim toga prevodio je s češkog, slovačkog i njemačkoga jezika.

On je pjesnik zaljubljen u Krista, svoje svećeničko zvanje, u prirodu, ravnici i svoj rod. Pronikne li se malo dublje u sadržaj pjesama, može se ustvrditi da su njegove pjesme na neki način molitva izrečena u stihu. Iako većinom usmjeren na kršćanske teme, svoj zavičaj (ravnici i klasove), ali i na socijalne teme i tegobe koje pritišću njegov rod, u isto vrijeme ne zaboravlja da na tom putu čovjek nije sam, što je, dakaako, bitno opredijelilo njegovo pjesništvo kao ono koje pobuđuje nadu i vjeru u bolje sutra. Piše i pjesme posvećene određenim kršćanskim blagdanima, među kojima dominiraju one posvećene Božiću i Uskrsu, a nezaobilazne su i »marijanske pjesme«, koje predstavljaju znatan dio njegova reli-

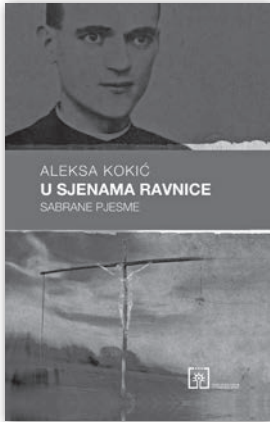
gijskog pjesničkog opusa. U dijelu pjesama otkriva povezanost sa svojima kod kuće i čežnju za rodnim krajem. Klasovima, salašima i ravnici posvetio je brojne pjesme, u kojima pjeva o risarima, o Bačkoj, o Bunjevcu, ali i Bunjevki ponositoj, koscima, salašima bijelim i o dužijanci, o prelu i bunjevačkim običajima.

Važno mjesto u njegovoj poeziji imaju i pjesme socijalnoga sadržaja, u kojima ne skriva poruku da, bez obzira na nepravde koje ga sustižu, čovjeku vrijedi biti pravedan i dobar jer Bog na kraju svako zlo okrene u dobro, ako ne na ovom, onda na onom svijetu. Pjesnik je koji se poput sv. Franje znao diviti prirodi i ljepoti stvorenoga svijeta oko sebe. Dio pjesama posvetio je velikanima svojega roda kao što su Alojzije Stepinac, biskup Ivan Antunović, pjesnik Ante Evetović Miroljub i dr. te svome gradu, a pisao je i pjesme o djeci i za djecu te one svečarskoga i prigodničarskoga karaktera. To je samo dokaz da je duboko promišljao ne samo o sebi nego o svemu što ga okružuje te da je poetski izričaj bio možda najlakši način da riječima opiše ne samo statične slike i različite događaje i pojave nego i osjećaje i »pjevanje duše« očima skrivene.

Premda vrlo mlad i na početku svojeg svećeničkog i književnoga djelovanja, bio je iznimno nadaren i plodan spisatelj, a kad se prate njegovi pjesnički prvijenci i pjesme koje je pisao pred kraj svojega života, razvidan je njegov napredak i u formi i u sadržaju. U njegovu književnom stvaralaštvu dakako dominiraju pjesme, kao način njegova izričaja, divljenja »ljudima nizine« s bačke ravnice na kojoj je i sam rođen, jer je bio »pjesnik bunjevačkih bijelih salaša«, kako mu je i uklesano na nadgrobnoj ploči.

Utjecao je na čitavu generaciju svećenika i katolika laika koji su djelovali poslije Drugoga svjetskoga rata. U povodu 40. obljetnice smrti, u okviru proslave subotičke dužijance 1980. organiziran je o njemu simpozij te pokrenuta duhovno-kulturna manifestacija *Kokićevi dani*. Kako mu je ime bilo neprihvatljivo komunističkim vlastima, već je sljedeće godine manifestacija

preimenovana u *Dani kruha i riječi*, koja se pod tim imenom održavala do sredine 1990-ih. Njegova bista, koju je izradio Nesto Orčić, nalazi se u dvorištu subotičke župe Isusova Uskrnuća.

A. Kokić, *U sjenama ravnice*, Subotica, 2013.

Djela: *Klasovi pjevaju*, Zagreb, 1936; *Zvona tihe radosti*, Zagreb, 1938; *Bunjevci i Šokci* (suautor M. Čović), Zagreb, 1939; *Slikovnica kršćanskoga nauka*, Zagreb, 1939; *Srebrno klasje*, Subotica, 1962; *Prvijenci*, Subotica, 2010; *U sjenama ravnice*, Subotica, 2013.

Lit.: P. Grgec, *Lirika Aleksandra Kokića, Klasje naših ravnica*, 4, Subotica, 1936; *Za pjesnikom naših njiva, Subotička Danica ili bunjevačko-šokački calendar (sa slikama) za redovnu godinu 1941.*, Subotica, b. g.; T. Blagajac [I. Kujundžić], *Biografija Alekse Kokića, Srebrno klasje*, Subotica, 1962; A. Sekulić, *Književnost bačkih Hrvata, Kritika*, 5, Zagreb, 1970; G. Kikić, *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; G. Kikić, *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; *Bačko klasje*, br. 9-10, Bačka Palanka, 1980; B. Gabrić, *Duhovna lirika u hrvatskoj književnosti u Bačkoj, Lipe riči – iz književnosti bunjevačkih Hrvata, Korabljica (prinosi za povijest književnosti u Hrvata)*, 2, Zagreb, 1994; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; *Intervju : Razgovor s prof. Belom Gabrićem, Zvonik*, 6/2000, Subotica; *Iz auobiografije mr. Lazara Ivana Krmpotića, Glasnik Pučke kasine*, 5/2009, Subotica; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; Ž. Zelić, *Novo svjetlo poezije Alekse Kokića, Nova riječ*, 2/2013, Subotica; M. Stantić, *Uglazbljeni stihovi Alekse Kokića, Subotička Danica : kalendar 2014.*, Subotica, 2013; Ž. Zelić,

Marija u poetskom izričaju Alekse Kokića, *Subotička Danica : kalendar 2014.*, Subotica, 2013; B. Zoko, *Aleksa Kokić – čuvar gospine slike, Subotička Danica : kalendar 2014.*, Subotica, 2013; Mons. Bela Stantić župnik subotičke župe Isusova Uskrnuća, *Hrvatska riječ*, br. 549, Subotica, 11.X.2013; B. Zoko, *I divlji postaje pitom, Nova Istra*, 3-4/2014, Pula.

Ž. Zelić

KOKIĆ, Mijo (Kokits, Mihály) (Erčin /madž. Ercsi/, 28. IX. 1879. – Budimpešta, 18. VIII. 1947.), odvjetnik, društveni djelatnik. Sin Stipana i Tereze, rođ. Krišković. Još za njegova djetinjstva obitelj mu se preselila u Andzabeg (madž. Érd), rodno mjesto njegove majke. God. 1911. ima svoj odvjetnički ured u Budimpešti. Član je Bunjevačkoga i šokačkoga narodnoga odbora, hrvatske organizacije sa sjedištem u Budimpešti koja je djelovala od ljeta 1924. do kraja 1939. »U osobi veleštovanoga Mije Kokića imamo provijanoga Hrvata, koji mnogo radi na prosviti našega svita u Budimu i obližnjim selima. Dili našima ljudima novine i knjige dobijene upravo iz Zagreba. Baš isto ko i ja, i moj ljubljani prijatelj Mijuš drži vrlo važnim da se u našima novinama, kalendarima štampaju čitanja naši pisceva i pisnika, da se goji ljubav prama našem rodu hrvatskomu.« (Iz pisma dr. Miše Jelića svećeniku Ivanu Petrešu, privatna zbirka dr. Marina Mandića). Poginuo je u motociklističkoj prometnoj nezgodi poslije rata. Pokopan je u obiteljskoj grobnici u Pečuhu.

Izvor: Pismo dr. Miše Jelića svećeniku Ivanu Petrešu (rukopis), privatna zbirka dr. Marina Mandića.

Lit.: *Új Dunántúl*, 26. VIII. 1947, Pécs.

Ž. Mandić i L. Heka

KOKIĆEVI DANI → *Dani kruha i riječi*

KOKOŠINJAC, nastamba za kokoši i drugu perad; kokošarnik, peradarnik. Gradio se kao jedan od pomoćnih objekata uz stambene objekte – salaše – u okviru salašarskog gazdinstva (poput *čardaka, obo-ra, košara* itd.). U prošlosti je svaki salaš imao bar jedan, katkad dva, a rjeđe i tri kokošinjca.

Od starine se odlikuje kružnom osnovom i stožastim oblikom (poput *krušne peći*). Materijal izvedbe je različit. U Podunavlju se izgrađivao od priručna građevnog materijala – *bubalja* (žuta zemlja i ječmena slama) ili opeke. Tradicionalno je uvijek *okrečen* vapnom, a još se uvijek ponegdje može susresti i od snopova trske. Imao je vrata i dvije do tri grede visinski umetnute poprečno, na kojima su kokoši spavale.

Zidani kokošinjeci

A. Rudinski

KOKOTOVIĆ, Nikola (Gornji Kosinj, Lika, 7. IX. 1859. – Zagreb, 6. I. 1917.), novinar i pisac. Potječe iz pravoslavne obitelji. Gimnaziju je završio u Rakovcu kraj Karlovca 1879.

Kao srednjoškolac pisao je mladenačke, pretežno rodoljubne pjesme i crtice. Jedno od njegovih prvih javljanja jest u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* 1876., gdje je objavio pjesmu socijalne tematike *Ratar* (br. 11 i 12) te je potpisao jednu zagonetku (br. 17), koje su se te godine, često i anonimno, počele objavljivati (od br. 6) u rubrici *Svaštice*. Nakon gimnazije do 1880. studirao je povijest i ruski jezik na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, ali ga je napustio iz materijalnih razloga te se posvetio književnosti i novinarstvu. Tijekom studija postao je pristašom Stranke prava Ante Starčevića

(nakon raskola 1895. Čiste stranke prava) i redoviti suradnik njezinih glasila. Od 1879. do 1912. objavio je velik broj uglavnom nepotpisanih političkih i satiričnih članaka, podlistaka te kazališnih kritika u mnogim hrvatskim novinama i časopisima. Bio je odgovorni urednik pravaških novina *Hrvatska vila* 1884.-85. te urednik pravaškoga časopisa *Balkan* 1886.-87. (s Augustom Harambašićem, s kojim je 1887. osuđen i zatočen zbog u njemu tiskane Harambašićeve pjesme *Tri molitve*), književnoga lista *Dom i svijet* 1888.-94. te novina Čiste stranke prava *Živila Hrvatska!* (s Martinom Lovrenčevićem) 1890-ih. U *Hrvatskom pravu* nakon 1895. posebno se isticao tekstovima protiv srpske nacionalne ideologije i politike, koju je u Hrvatskoj podupirao ban Khuen-Héderváry, pa ga je stranačka promidžba, budući da se izjašnjavao Hrvatom, navodila kao primjer Hrvata pravoslavne vjere. Osim pjesama pisao je i pripovijesti, koje su mu objavljivane u raznim hrvatskim periodicima i zbirkama, a mnoge su prevedene na češki. Prevodio je s ruskoga, njemačkoga i francuskoga.

Lit.: *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 3, Novi Sad, 1987; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2009.

S. Bačić

KOLA, prijevozno sredstvo. **1.** tzv. seljačka, *parasnička*, zaprežno vučno vozilo namijenjeno za transport robe i ljudi; **2.** nekadašnji naziv za automobil, koji se katkad rabi i danas.

Posjedovanje zaprežnih kola u stara je vremena bilo od velike važnosti za napredak svakoga kućanstva. Osim za transport ljetine s njiva, služila su i za transport tržnih viškova, za transport potrepština za kuću, za prijevoz *čeljadi* i dr. Zato je svaki mladi par težio tomu da što prije dođe u posjed kola, a to nije bilo uvijek lako doći.

Izrađivali su ih *bognari* (kolari), a važnu ulogu u njihovoj izradi imali su i kovači. Bognari su izrađivali drvene dijelove za kola: *jarmace*, *ždripcanjike*, *rudu*, *drek* (prednji i stražnji), *patos*, *lotre*, *ša-*

KOLA

rage (prednje i stražnje), *livče* te dijelove za kotače: *naplotke*, *špice* (žbice) i glavu. Metalne dijelove i okove pravili su kovači.

Jarma (prednji donji dio kola), pored *rude* (najčešće izrađene od bagrema) i *ždripčanjika* (drvena oblica, također od tvrda drveta, za koju su se štrangama vezivali konji radi povlačenja kola), imao je i papuču za penjanje na kola od željeza. *Drek* (osnova šasija) imao je svoj prednji i stražnji dio, koji su bili povezani jakom motkom debljine do 10 cm, zvanom *srčanica*. Na *drek* je postavljan *patos*, koji su tvorile daskе debljine 2 cola, *lotra* i *šarage*. *Lotra*, tj. stranice kola, bile su od *karvi* (prečke koje su imale ulogu ojačanja) i *lise* (od pletena pruča ako su kola bila predviđena za transport sitnog tereta). Kola su završavala prtljažnikom, tj. *šaragama*, koje su imale jako važnu funkciju jer su kola služila ponajprije za transport robe.

Kola snimljena tridesetih godina
XX. stoljeća

Na izradu kotača obraćala se posebna pozornost. Glava se izrađivala od brijesta, ojačavana je alkama, čime se štitila od pucaanja i raspadanja. Drvenih *žbica* bilo je po 12 za svaki kotač. Vanjski dio kotača, *naplotak*, izrađivao bi se iz šest dijelova od hrastovine, eventualno od jasena. Na svakom od tih dijelova bušile bi se po dvije rupe za *žbice*, a svih 12 bušilo bi se u glavi kotača. Bušile su se tijesne rupe, *žbice* su se nabijale u njih *kalapačima*. Na isti su se način na *žbice* nabijali i *naplotci*. Na vanjski obod kotača stavljan je željezni obruč, tzv. *šina*. Tad je kotač bio kompaktan i

pripremljen za naglavljivanje na željeznu osovinu. U glavu bi se ugrađivao svojevrsan ležaj, koji je štitio drvo od ojedanja. Podmazivan je *kolomašću*. Stražnja osovina kola bila je fiksirana, a prednja je jakim klinom povezivana za pod i *srčanicu*. Još su dodavane i *livče*, drvena ojačanja kojima se osovina prednjih i stražnjih kotača spajala s *lotrama* i tako ih činila jačim.

Duljina kola mjerila se na *šukove* (stope, 31,6 cm). Izrađivala su se kola duljine od 7 do 12 *šukova*. Na kola duljine 12 *šukova* moglo se natovariti i do 6 debelih svinja.

Osim kola za konje, rjeđe su rađena kola i za volove. Ona su bila jednostavnija i najčešće su, osim kotača, imala samo *drek*, *patos* i eventualno *lotra*. Transport takvim kolima bio je jako spor te je rijetko korišten.

Od davnine je Topola (*srp.* Bačka Topola) bila poznata kao mjesto u kojem su bili najbolji majstori za izradu kola u gornjoj Bačkoj – *bognari*. Kolarski obrt, koji nije bio čest u Bunjevaca i Šokaca, nestao je 1970-ih godina s razvojem automobilske i traktorske industrije.

Izvor: Kazivanje Grge Piukovića iz Subotice i Roke Babičkovića-Kuckala s Bikova.

L. Cvijin

KOLAR, Matija (Bereg, 19. II. 1897. – Zagreb, 7. VIII. 1971.), odvjetnik, političar. Rođen je u zemljoradničkoj obitelji Antuna i Ane, rođ. Filipov. Upisao je Pravni fakultet u Subotici 1920., na kojem je i diplomirao 1924. Još kao student politički se aktivirao u Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS). Suradivao je u *Nevenu*. Odvjetnički ispit položio je 1929. u Novom Sadu te je radio kao odvjetnik u Somboru 1929.-44. i 1952.-58.

Bio je član somborskoga *Bunjevačkoga kola* do osnivanja HKD-a *Miroljub*. Zajedno s Jurajem Krnjevićem, tajnikom HSS-a, osnovao je ogranak te stranke u Bregu 5. VI. 1927. Kandidirao se na listama HSS-a za grad Sombor (parlamentarni izbori 23. I. 1927.) te za kotar Apatin i Batina (11. IX. 1927.). Obnašao je više upravnih funkcija

u kotarskoj organizaciji stranke u Somboru (tajnik u listopadu 1926., od lipnja do prosinca 1927., predsjednik od prosinca 1927. do svibnja 1928., zatim opet tajnik itd.). Održavao je političke zborove u Somboru i okolnim bačkim i baranjskim selima. Zbog antisrpskih govora na nekima od tih zborova bio je procesuiran od vlasti (Podolje-Baranja). Bio je odgovorni urednik somborskoga lista *Narod*, čija su ukupno tri broja u duhu integralnoga jugoslavenstva izašla u prosincu 1932. Bio je suradnik somborskih *Naših novina* 1943.-44. zbog čega mu je poslije rata jedno vrijeme bilo zabranjeno raditi kao odvjetnik.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica, F 228 29 Glavna knjiga studenata.

Lit.: *Neven*, 51/1926, 6, 18, 24, 32, 33, 35, 37, 50/1927, Subotica; A. Kusturin, U Bačkom Monoštoru, *Dom*, 39/1926, Zagreb; M. Kolar, Skupštinski pokret u Vojvodini, *Dom*, 24/1928, Zagreb; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983; S. Beljanski (ur.), *75 godina Advokatske komore Vojvodine (1921-1996)*, Novi Sad, 1996; M. Simić, *Istorija subotičkog Pravnog fakulteta 1920-1941.*, Beograd, 1999; A. Čota Rekettye, *Naše novine, politički gospodarski i društveni list 1943.-1944.* Zombor/Sombor bibliografija, *Klasje naših ravni*, 1-2/2012, Subotica

M. Bara, S. Mačković, Z. Vasiljević

KOLAR, Stjepan (Batina, 12. VIII. 1936.), grafički dizajner. Sin je Matije i Mande, rođ. Gorjanac. Osnovnu školu i stolarski zanat završio je u rodnom mjestu, a 1958. seli se u Sombor gdje se prekvalificira za firmopisca. Član je Udruženja likovnih umjetnosti primijenjenih umjetnika i dizajnera Vojvodine (UPIDIV) od 1974. Bio je uposlen u Kulturno-propagandnom centru u Somboru, Studio Dekoru te Galeriji *Likovna jesen* u Somboru kao dekorater.

U svojem ateljeu kao samouk dizajnera zaštitne znakove, plakate u tehnicu sitotiska. Sudjelovao je na više od četrdeset natječaja grafičkog dizajna diljem bivše Jugoslavije. Oblikuje grafička rješenja kulturnih manifestacija i događaja (npr. Likovna jesen, Sombor) te sportski plakat za automoto sport koji se održavao u Rijeci, Crikvenici, Zagrebu, Vukovaru, Novom Sadu, Bačkoj

Palanci, Rumi, Subotici, Somboru, Lemešu i Podgorici. Plakate automoto sporta Jugoslavije, među ostalim, izlagao je 1990. u Mramornoj dvorani Povijesnog i pomorskog muzeja u Rijeci. Izlagao je na 14 samostalnih izložaba u zemlji i inozemstvu, a kolektivno na oko 20 izložaba, među kojima i na bijenalnim izložabama UPIDIV-a »Forma«. Imao je samostalnu izložbu plakata u Metro klubu u povodu Svjetskog prvenstva u motociklizmu u Budimpešti 1989., izradio je 20 plakata za Yu grand prix svjetska prvenstva u motociklizmu koja su održavana u Rijeci, kao i plakat za Prvenstvo Jugoslavije u kartingu u Subotici 1982. Izrađuje plakate za Bunjevačko-šokačka prela koje organizira HKUD *Vladimir Nazor* u Somboru.

Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja: II. nagrade na natječaju za zaštitni znak Jugopetrola (Beograd, 1965.), II. nagrade na natječaju za zaštitni znak Fabrike amortizera (Priština, 1967.), I. nagrade za zaglavljive lista *Pokret* (Sombor, 1970.), I. nagrade na natječaju za etiketu ulja Sunce (Sombor, 1972.), I. nagrade za spomen značku 30 godina Batinske bitke (Sombor, 1974.), I. nagrade na natječaju za grb općine Subotica (1981.), I. nagrade za amblem Gradskog muzeja Sombor (1983.), Otkupne nagrade za znak Likovne jeseni (Sombor, 1985.) itd.

Živi u Somboru.

Lit.: *Izložba plakata Stjepana Kolara*, Automotodrom Rijeka, Press centar, 15., 16., 17. lipnja 1990.; I. Karlavaris (ur.), *Trideset godina UPIDIV-a*, Novi Sad, 1994; *Leksikon umetnika Vojvodine*, 1, Novi Sad, 2001; Z. Rajčetić, V. Mitrović, U. Nedeljković, *UPIDIV 50 godina*, Novi Sad, 2014.

Lj. Vuković-Dulić

Amblem Gradskog muzeja Sombor iz 1983.

KOLČIĆ, Đuro Franjo → Kulczycki, Jerzy Franciszek

KOLEDA (*starocrkvenoslav.:* kolęda < grč. καλάνδαι < lat. kalendae < lat. calare: zazivati, zvati), ophodi skupine mladića (*koledara*) koji pjevaju posebne pjesme u božićno-novogodišnje vrijeme i uz izvedbu kratkih prizora vjerskog sadržaja žele sreću pojedinom domu te rodnost usjeva i priploda, a zauzvat ih ukućani daruju. Podrijetlo kolednih običaja pretkršćansko je i poznavali su ih svi indoeuropski narodi – riječ je o najstarijem sloju narodne kulture, koji je kristijaniziran i uspio se održati prilagođavanjem u povijesnom procesu. Pojedini autori obredne povorke drže običajima koji su u davnim vremenima označavali »početak nove sunčane godine«. Gerundski oblik *calendae* (*dies*) odnosi se na dane koje treba zazivati, kako su Rimljani nazivali novogodišnje blagdane. Siječanjske kalende prvi su dan ili dani u godini starih Rimljana, koji su se slavili žrtvama, darovima (kao znakom blagostanja), zabavama itd. Otuda je naziv prešao na novogodišnje ophode i povorke, koje po svoj prilici nisu izvor slavenskih *koleda*, nego srodna pojava koja je na slavenske kolede utjecala ondje gdje je bilo dodira Slavena sa Rimljanima.

Koledarske običaje imaju svi slavenski narodi, koji su ih preuzeli još u doba zajedničkog života iz rimskoga ili grčkoga kulturnog kruga. U Hrvata duže su se zadržali u Primorju, Istri, Lici, Dalmaciji, Slavoniji, u gradišćanskih Hrvata te u bačkih Bunjevaca i Šokaca, uz regionalne prilagodbe različitim glazbenim tradicijama.

U podunavskih Hrvata održavale su se na treći dan Božića, na *Ivanje*, odn. blagdan sv. Ivana Apostola. Koledari su pjevali svoje pjesme po kućama. Prvi sačuvani opis koledara južnougarskih Hrvata dao je Ilija Kujundžić. On navodi da običaj izvodi dvanaest mladića, koji se dijele na dvije skupine – četa od šest mladića; svaka četa, skupina ima dvojicu kolovođa, koji su u rukama nosili fenjer iskićen vrpčama i ružmarinom, trojicu pjevača i jednog bla-

gajnika *kasira*, dok torbonoša nije bio pripadnik skupine, nego najmljeni pomagač. Koledari bi ulazili u svaku kuću u kojoj je gorjela svijeća i veselo su pjevali *starovinske koledarske pisme* namijenjene članovima obitelji. U domovima se nisu dugo zadržavali, ali su primali darove u hrani i vinu. Nakon završetka ophoda među sobom su dijelili darove na jednake dijelove svakomu sudioniku povorke i *meštaru* koji ih je pripremao za obilazak kuća. Ante Sekulić navodi da je mlađi bunjevački svijet u novim i izmijenjenim društvenim okolnostima nakon Drugoga svjetskoga rata prestao njegovati taj običaj, ali da se o njemu moglo još čuti od pripadnika zajednice starijih kazivača, kao i da se nešto dulje zadržao kod podunavskih Šokaca. U Dušnoku je običaj posljednji put izveden 1948.

Sakupljači koji opisuju taj običaj kao grupni obilazak mladića koji pjevaju unisono acapella jesu i Nikola Kujundžić, onodobni kapelan u Dušnoku, Ive Prčić, koji spominje da su se koledarske pjesme izvodile uz pratnju gajdaša ili guslara, te Stjepan Velin koji je podrobno opisao običaj u Dušnoku. Stih u kojem se izvode koledarske pjesme strukturiran je kao četverac, uz pripjev *koledo*, a tematika je posvećena željama za dobar prinos, plodnost i zdravlje ukućana:

Danak svanu, koledo,
Sunce granu, koledo,
I obasja, koledo,
Naše šume, koledo,
Plodne njive, koledo,
I livade, koledo,
Vinograde, koledo,
I lugove, koledo,
Naše dvore, koledo...

Prema navodima Vuka Karadžića 1852. *koleda* su običaj u kojem je momčad išla od kuće do kuće i pjevala pjesme »od kolede« te dodaje da se taj običaj među pravoslavnima gotovo sasvim izgubio, ali da u katolika još živi. Prema Vesni Marjanović među koledarske i zimske obredne povorke ubrajali su se i ophodi večer uoči sv. Lucije 12. prosinca u Mađara, Šokaca i Bunjevaca

u Bačkoj i sjevernom Banatu, u kojima op-hod naselja obavljaju ženske povorke, koje se nazivaju *Luce, Lucije*.

Lit.: S. Velin, Običaj koleda u Dušniku, *Etnogra-fija južnih Slavena u Mađarskoj*, 3, Budimpešta, 1979; N. Fracile, *Vokalni muzički folklor Srba i Rumuna u Vojvodini*, Novi Sad, 1987; A. Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb, 1989; I. Lozica, Došli smo Vam kolendati, u: Naila Ceribašić, Grozdana Marošević (ur.), *Glazba, folklor i kultura. Svečani zbornik za Jerka Bezića*, Zagreb, 1999; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; V. Marjanović, *Maske, maskiranje i rituali u Srbiji*, Beograd, 2008; T. Babić, *Muzička baština Bunjevaca*, Subotica, 2010.

T. Štricki-Seg

KOLEKTIVIZACIJA (*rus.* kollektivizacija < *njem.* Kollektiv < *lat.* collectivus: združen, udružen), dobrovoljno ili prisilno udruživanje radi stvaranja oblika zajedničke organizacije i kontrole gospodarskih i drugih djelatnosti na temelju zajedničkoga vlasništva. Teorijski se oslanja o doktrinu kolektivizma, koja ističe prednosti solidarnosti, kolektivnoga djelovanja i života u zajednici, protivno nadmoći privatnih interesa i socijalnoj diferencijaciji na osnovi bogatstva i utjecaja. Premda može biti i dobrovoljna, nastala na temelju tradicijskih shvaćanja i običaja ili pod utjecajem vjerskih i ideoloških načela (npr. kibuci u Izraelu), ponajprije se odnosi na ideologiju i praksu komunističkoga ukidanja privatnoga vlasništva, u prvom redu nad zemljištem, te prisilnoga udruživanja u kolektivna gospodarstva sa zadržanim vlasništvom, uz nominalno zajedničko upravljanje, a zapravo provedbu državnih direktiva. Najpoznatiji je oblik prisilne kolektivizacije u socijalističkim zemljama onaj koji je, kao oblik socijalizacije poljoprivrede, započet 1920-ih u SSSR-u stvaranjem zadružnih imanja – kolhoza i državnih imanja – sovhova. Kolektivizacija je praćena i agrarnom reformom, nacionalizacijom i konfiskacijom zemljišta i druge pokretne imovine te se provodi uz jake represivne mjere, u skladu sa shvaćanjem marksističke ideologije da su seljaci konzervativni elementi, pretjerano vezani za zemlju. Poljoprivrednici su u zadruga-

ma, uz udjel u prihodu zajedničkoga imanja, katkada mogli zadržati i manje parcele koje su obrađivali za privatne potrebe. No seljaci su se opirali kolektivizaciji, zbog čega su od vlasti pogrdno nazivani kulačima (izvorno ruski »bogat i škrt seljak«, u prenesenom značenju »seljak protivnik socijalizma«) te su premlaćivani, zatvarani, a katkad i ubijani. Taj prisilni sustav poljoprivredne proizvodnje uveden je nakon II. svjetskog rata i u drugim socijalističkim zemljama, pa i u bivšoj Jugoslaviji, gdje je napušten 1953., te u Mađarskoj, i to od 1949. kao dobrovoljna, a od 1960. kao opća i obvezna, koja je trajala sve do raspada komunističkog sustava. Najdrastičniji oblici provedeni su u komunističkoj Kini za vladavine Mao Zedonga te u Kambodži

Propagandni tekst iz *Hrvatske riječi* 1949.

u vrijeme Pola Pota. S raspadom komunizma taj je neproduktivni i neslobodni sustav poljoprivredne proizvodnje napušten, a zemlja je privatizirana.

U bunjevačkih Hrvata, koji su najvećim dijelom bili vezani uz poljodjelstvo, kolektivizacija je ostavila teške posljedice. Premda su bili protiv mađarskih vlasti za vrijeme rata, poput svih zemljoradnika bili su predmetom surova poslijeratnog uvođenja socijalističkih kolektivističkih načela u poljoprivredi, praćenoga oduzimanjem zemlje i sredstava za proizvodnju, konfiskacijom i agrarnom reformom. Uz to bili su dužni predavati navodne viškove poljoprivrednih proizvoda prema niskim cijenama i kvotama koje su nerealno visoko određivale vlasti, a kako ih mnogi nisu mogli ispuniti, ili su pak manje iznose skrivali da bi se sačuvali od gladi, fizički su zlostavljani (među ostalim i tzv. čupanje brkova), zatvarani, u krajnjim slučajevima i ubijani ili su počinili samoubojstvo. Sve

je to prouzročilo slabljenje gospodarske moći bunjevačkih seljaka i smanjenje njihova društvenoga utjecaja na selu jer su ti procesi bili praćeni kolonizacijom i agrarnom reformom, u kojoj su kolonisti, kao članovi komunističke partije, bili nositelji političke moći na selu (prije svega Srbi), a u provedbi kolektivizacije, tj. oduzimanju napose pokretnih stvari i poljoprivrednih proizvoda, katkada su davali ovlasti i mjesnim bunjevačkim bezemljašima. U Madžarskoj je pak bila provedena gotovo potpuna kolektivizacija zemljišta, koja je rezultirala raseljavanjem bunjevačkoga stanovništva, osobito prema industrijskim centrima u drugim dijelovima Madžarske. Kolektivizacija je propagirana i u poslijeratnoj Hrvatskoj riječi, a o neuspjehu među seljacima svjedoče i seoski kalendari: nakon što je 1946. zabranjena *Subotička Danica*, u izdanju *Hrvatske riječi* za 1947. i 1948. godinu tiskan je *Narodni kalendar* s petokrakom zvijezdom na naslovnici te *Kalendar Hrvatska riječ* za 1952. godine, ali ih narod nije prihvatio. O teškim posljedicama na selu svjedoči i slučaj Lajče Jaramazovića, sudionika partizanskoga pokreta otpora i poslijeratnoga visokoga dužnosnika u gradskoj, pokrajinskoj, republičkoj i saveznoj vlasti, koji se 1950-ih razišao s komunističkom vlašću zbog mjera i metoda prisilnoga otkupa i utjerivanja poljoprivrednika u zadruge.

Lit.: *Politička enciklopedija*, Beograd, 1975; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; J. Popov, *Drama na vojvodanskom selu (1945-1952)*, Novi Sad, 2002.

S. Bačić

KOLENDAR, pučki godišnjak za Slavoniju i Podunavlje koji je izašao za 1743. i 1744. Poput kasnijih franjevačkih kalendara, tiskan je kod budimskoga tiskara Leopolda Francisca Landerera, koji je u to vrijeme imao vladarsku povlasticu da jedini može tiskati kalendare na *ilirskom*. Kako nema sačuvanih primjeraka, o njegovu izlasku zna se iz kasnije literature. Pozivajući se na Šimu Ljubića, Matija Evetović tvrdi da ga je izdavao slavonski kulturni radnik fra Đuro Rapić (1715. – 1785.), koji je u to

vrijeme bio učitelj filozofije na filozofskom učilištu u Požegi (1741.- 44.). Postojanje tog kalendara potvrđuje je i fra Josip Jakošić 1795. u djelu *Scriptores Interamniae*, iako ne spominje njegov naziv. Evetović naglašava kako je Rapićev kalendar jedan od dokaza kako veze Bunjevaca i Šokaca u Ugarskoj s ostalim Hrvatima u Hrvatskoj nisu tek novijega datuma, nego imaju dublju povijesnu dimenziju.

Lit.: Š. Ljubić, *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske na poučavanje mladeži*, 2, Rijeka, 1869; S. Bačić, Prilog povijesti narodnih kalendara kod Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj, *Subotička Danica (nova)* : Kalendar za 2003. godinu, Subotica, 2002; M. Tatarin, Jedan zaboravljeni slavonski kalendar iz 18. stoljeća, u: N. Batušić i dr. (ur.), *Prešućeno, zabranjeno, izazovno u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Zagreb – Split, 2007; Đ. Franković, Zaboravljeni budimskih Kalendar slovinski... iz 18. stoljeća, *Klasje naših ravni*, 11 – 12/2008, Subotica; F. E. Hoško, Vjerska, prosvjetna i kulturna misija franjevaca, u: V. Kusin i dr. (ur.), *Slavonija, Baranja i Srijem : vrela europske civilizacije*, 1, Zagreb, 2009; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

S. Bačić

KOLERA (*lat.* cholera <*grč.* kholéra, od *grč.* kholé: žuč), akutna infekcijska bolest s učestalim vodenastim stolicama, povraćanjem, grčevima u trbuhu, općim lošim stanjem i velikom smrtnošću. Iako se spominje nekoliko stoljeća prije Krista, smatra se da su »epidemije kolere« zapravo bile epidemije drugih neprozračljivih zaraznih bolesti, a da je ova bolest novijega datuma (iz XIX. st.). Pradomovina joj je Indija (*Cholera asiatica*, *Cholera indica*), područje delte rijeke Ganges. Odatle se širila prema Dalekomu istoku (1818.) te preko sjeverne Afrike i Rusije u Europu (1829. i kasnijih godina). Pogodno su tlo za širenje bolesti močvarni predjeli, priobalja rijeka i mjesta gdje je higijena na niskoj razini. Uzročnika bolesti – patogenu klicu *Vibrio cholerae* – otkrio je Robert Koch 1883. Prenosi se posredno (predmeti, namirnice, voda, kukci) i neposredno (osobe koje su u dodiru s bolesnikom). Sprječava se uporabom higijenski ispravne vode i pri-

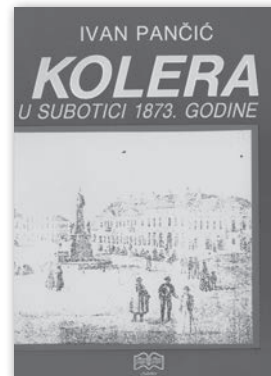
mjerenim odstranjivanjem izmeta. Do sada je zabilježeno sedam pandemija (1817.-23., 1829.-37., 1840.-60., 1863.-75., 1881.-96., 1899.-1923., 1961.-1970-ih), a u južnoj je Ugarskoj bilo nekoliko epidemija od 1830-ih do početka XX. st.

U vrijeme kad se preko Rusije, Poljske i Njemačke 1830./31. širila prema zapadnoj i južnoj Europi, naredbom Mješovitoga povjerenstva, sastavljenoga od članova Ugarskoga namjesničkoga vijeća, Ugarske komore i predstavnika vojske (*Commissio politico-cameralis militaris mixta*), izdanom 1830. u Pešti, podignut je, u cilju suzbijanja širenja bolesti, sanitarni kordon na granicama prema zemljama iz kojih se kolera prenosila. Ipak, bolest se proširila isprva na sjeverne, a ubrzo i na južne županije. Gradovi i županije zatvarali su se sanitarnim kordonom, ceste su blokirane, a prilaze županijama i gradskim kapijama čuvali su stražari. Svaka osoba pri ulazu u Bačko-bodrošku županiju već je od Milkuta morala provesti određeni broj dana u karanteni, kao i pred gradovima, bez obzira na to je li imala potvrdu da dolazi iz nezaraženih krajeva. U karanteni su bili izloženi zajedno sa svojim stvarima višekratnomu dimljenju sumporom. U Segedinu se kolera pojavila 26. VII., u Subotici 1. VIII., u Somboru 6. VIII. 1831., a prestala je potkraj rujna iste godine. Stanovništvo je u početku dobivalo obavijesti o mjerama zaštite od dobošara na križanjima ulica te od svećenika s propovjedaonice u crkvi, a poslije je i to izostalo zbog zabrane okupljanja ljudi u većim skupinama. Službeni akti željeznim su se vilama predavali pošto su prethodno bili izbušeni i provučeni kroz sumporni dim. Od svih dezinfekcijskih sredstava puk je najviše prihvatio pušenje na lulu (koje se nakon toga toliko raširilo da je magistrat Szent Márie/Subotice sljedeće godine zabranio pušenje na javnim mjestima zbog opasnosti od požara). Bilo je zabranjeno pojedinačno pokapanje umrlih, već su određeni ljudi posebnim zaprežnim kolima sakupljali umrle, odnosili ih na groblje i pokapali ih u zajedničku grobnicu polijevajući ih otopinom vapna. Oglašava-

nje crkvenim zvonom da je netko umro bilo je zabranjeno jer bi stalno zvonjenje uznemirivalo ionako uplašeno stanovništvo. Izvan subotičkoga šanca, na Bajnatu, podignuta je baraka – »kolerična bolnica« – za siromašne oboljele od kolere. Kao student u akciji suzbijanja kolere u Subotici sudjelovao je i Vince Zomborčević, što je bilo osobito važno za bunjevački puk jer je govorio hrvatski (»ilirski«). U Subotici je zabilježeno nekoliko umrlih od kolere i tijekom 1836., ali su to vjerojatno bili neprepoznati bolesnici s blagom kliničkom slikom kolere iz 1831. U Bačkoj je do kraja vala 1836. oboljelo oko 8500 osoba, od kojih je umrlo oko 4500. Najviše zaraženih bilo je u Subotici zbog kasno poduzetih preventivnih mjera – prema franjevačkim maticama, od oko 5000 oboljelih umrlo je 2599 osoba, dok je u Somboru bilo oko 750 smrtnih slučajeva.

Epidemija kolere vladala je u vojnim postrojbama u vrijeme ratnih operacija 1848./49. u cijeloj Ugarskoj. God. 1848. u Baji je lipnju oboljelo 89 osoba, od kojih je 41 umrla; dok je u studenom u Subotici evidentirano 30 oboljelih, od kojih je 6 umrlo, dotle je u Somboru kolera izbila jednakom žestinom kao i 1831., ali nema preciznih podataka o broju oboljelih; i u Baču je kolera harala u srpnju i kolovozu 1848., no mnoga su sela bila uglavnom pošteđena.

Zbog ponovne pojave kolere u Bačko-bodroškoj županiji 1854./55. upravnik subotičke bolnice dr. Antal Kovács bezu-

I. Pančić, *Kolera u Subotici 1873. godine*, Subotica, 1991.

KOLERA

spješno je od gradskih vlasti tražio proširenje bolnice zbog sve većega broja hospitaliziranih bolesnika kako bi se omogućila izolacija oboljelih od kolere. Narod se išao moliti u kapelu sv. Roke. U Subotici je od 17. VI. do 15. IX. od 1708 oboljelih umrlo 1018.

Manja epidemija kolere pojavila se i 1866./67. Na pustari Tavankut i u Bajmoku trajala je od rujna do studenoga 1866. Liječnici su predlagali da se obližnja oficirska prazna kuća uredi za oboljele, ali gradske vlasti nisu prihvatile prijedlog. Jedno izvješće subotičkoga gradskoga kapetana navodi da je u gradu od rujna do studenoga 1867. oboljelo 233, a umrlo 169 osoba.

Novi val došao je u Ugarsku u rujnu 1872. iz Galicije unatoč pojačanoj sanitarnoj kontroli pa je potkraj godine u Bačkoj evidentirano 17 oboljelih. Unatoč tomu što je siječnja 1873. Ministarstvo unutar-njih poslova uputilo dopis svim gradskim vlastima da se otvore karantene na željezničkim kolodvorima, izvede dezinfekcija kolodvora, hotela, kavana i drugih javnih mjesta zbog očekivanoga povećanja putnika zbog predstojeće Svjetske izložbe u Beču, mjere opreza popustile su, što je omogućilo širenje bolesti. I dok je gradski veliki župan Máté Lénárd zahtijevao pripravnost i pojačanje mjere, gradske vlasti tomu nisu pristupilo ozbiljno te se kolera u Subotici pojavila 2. VII. 1873. Veliki župan energično je tražio da se ukloni smeće s javnih i privatnih površina, da se te površine dezinficiraju, da se kanali i bare u gradu zatrpavaju, da se umrla, bez obzira na to od koje su bolesti umrla, ne drže u kućama, a sa zakašnjenjem su otvorene »kolerične bolnice« – za vojsku u adaptiranoj konjušnici, a za građanstvo u prostorijama gradske streljane. Do prestanka epidemije 1. X. oboljela je 1561 osoba, a 557 ih je umrlo. *Subotički glasnik* Kalora Milodanovića objavio je za bunjevačko stanovništvo koje nije znalo mađarski u broju od 16. VIII. »Uputstvo kako se vladati triba dok kolera traje«, koje je izdao Mijo Prčić, gradski kapetan i predsjednik odbora za zdravlje, imajući u vidu da je narod s nepovjerenjem

gledao na medicinsku pomoć koju pružaju vlasti. List je objavljivao i vijesti o koleri, među ostalim i u Baji i Gari (koja je bila osobito snažno zahvaćena), a posebno je kritizirao gradske vlasti zbog nezadovoljavajuće brige za zaražene na salašima.

Posljednji se put u južnoj Ugarskoj pojavila potkraj XIX. i početkom XX. st. u obliku niza manjih lokalnih epidemija. Tako je *Neven* dva puta posvetio uvodnike koleri (8/1884, 8/1886), pisao je o sporadičnoj ponovnoj pojavi u Bačkoj (12/1892, 9/1893), kada je pogodila nekoliko mjesta uz Dunav i Tisu, među ostalim Santovo i Sontu, kao i o prevenciji (10/1893, 9/1911). O bojazni od pojave kolere početkom XX. st. svjedoči i dopis subotičkoga gradskoga fizikusa Josefa Günthera upućen gradskoj upravi, u kojem je tražio da se izvedu popravke na nekadašnjoj baraci, tj. »koleričnoj bolnici« na Bajnatu te na zapuštenim barakama mrtvačnicama na grobljima, koje su prije služile za smještaj oboljelih od kolere.

Izvori: Povijesni arhiv Subotice, F:272 (Magistrat slobodnog kraljevskog grada Subotice 1779-1849), pred. br. 12-E-364/pol. 1832; F:273 (Gradsko načelstvo Subotice, 1850-1861), pred. br. 3650/B.M.A. 1855; IASu, F:002, pred. br. 5021/polg. 1873; F:002, pred. br. 2282/polg. 1873; F:002, pred. br. XXI – 36/1913.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka, szabad királyi város története*, I, Szabadka, 1886; L. Liht, Kolera u Subotici 1831. godine, *Glasnik Higijenskog instituta*, 3/1956, Beograd; K. Todorović, Kolera, u: *Medicinska enciklopedija*, 5, Zagreb, 1961; S. Jovin, *Epidemija kolere u Vojvodini 1848-1849.*, Novi Sad, 1987; I. Pančić, *Kolera u Subotici 1873. godine*, Subotica, 1991; E. Libman, *Istaknuti lekari Subotice (1792-1992)*, Subotica, 2003; R. Antić, Epidemije kuge i kolere u 18. i 19. veku u Vojvodini, u: *800 godina srpske medicine : [zbornik radova Drugog naučnog skupa 800 godina srpske medicine]*, Beograd, 2011.

E. Libman

KOLIBA, naziv za manji stambeni objekt različitih namjena u Šokaca i Bunjevaca. Gradi se od različita materijala, najčešće od dasaka, pruća, kolja, pletera, a pokriva se također različitim materijalom – granjem, korom drveta, kukuruzovinom, trskom, u novije doba i crijepom. Služi za

stanovanje na određeno vrijeme, obično ljeti, pri ispaši stoke na pašnjacima, a u vinogradima tzv. vinogradarska kuća za boravak *pudara* (radnika i čuvara u vinogradima) i odlaganje alata. Dimenzije nisu veće od 3 x 5 m, a krov je »na dvije vode«.

A. Rudinski

KOLIBICE, običaj izrađivanja i blagoslova objekata sličnih kolibama za blagdan Tijelova u šokačkih Hrvata. Održao se gotovo do kraja 1950-ih, kad se u mnogim mjestima posve ugasio i nestao. U Plavni se ponovno održava posljednjih godina unutar crkve.

Kolibice su se izrađivale dan prije Tijelova. Za izradu su se rabile zelene grane duda, *zóve* i široko lišće divljega čička, koje je uz grane služilo i za pokrivanje krova. Bile su četvornoga oblika, a krov je bio na »jednu vodu«, blago ukošen. Pod im se prekrivao laticama ruža, na koje bi se postavljali kipići Majke Božje ili nekih svetaca. Pravljene su na više mjesta, po ulicama i raskrižjima sela. Nakon sv. mise župnik bi s vjernicima pohodio kolibice da ih blagoslovi i okadi. Išlo se u procesiji – nosio se križ, barjaci, nebo (ispod kojega je župnik nosio sakrament), velika svijeća i kadionica, kip Majke Božje i na kraju vjernici. U Plavni su kip Majke Božje nosili *gosponoše*, a nebo članovi pastoralnoga vijeća (crkveni odbornici). Nakon blagoslova svaka je obitelj svoj blagoslovljeni vjenčić donosila kući i vješala na gornji dio dovratka iznad ulaznih vrata.

J. Dumendžić

KOLIĆ, Grgo (Subotica, 18. II. 1928. – Subotica, 22. VII. 2007.), političar. Rođen je u radničkoj obitelji Tome i Janje, rođ. Rudić Vranić. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici postavši tekstilni pletač. Za vrijeme rata bio je ilegalni pripadnik SKOJ-a u rodnom gradu. Poslije rata zapošljava se u subotičkoj tvornici čarapa 8. *mart* kao službenik. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Subotici 1965. Kao omladinac obnašao je više dužnosti: član Sreskog komiteta SKOJ-a, odnosno Narodne omladine Grada Subotice, predsjednik

Narodne omladine Reonskog komiteta Mjesne zajednice Gat, predsjednik Općinskog, poslije i Sreskog komiteta Narodne omladine Subotice. Poslije je bio tajnik Općinskog, odnosno Sreskog komiteta SKJ. U to vrijeme bio je u skupini najviših gradskih dužnosnika (uz Vladimira Đanića, tajnika Sreskog komiteta SKJ, Antuna Vujkovića – Čope, tajnika Skupštine Općine Subotica, Marka Poljakovića, predsjed-

Grgo Kolić

nika SO Subotica i dr.) koji su dočekali predsjednika Jugoslavije Josipa Broza Tita na proputovanju kroz Suboticu 1962. iz Sovjetskog Saveza.

Obnašao je i funkcije predsjednika Sreskog sindikalnog vijeća Sreza Subotice, člana Općinske i Sreske konferencije SSRNJ-a, odbornika Skupštine Grada, odnosno Općine Subotica u više mandata, te zastupnika u društveno-političkim vijećima Skupštine Vojvodine i Srbije.

Nakon što je napustio funkcije u politici do umirovljenja je bio direktor Kreditne banke Subotica (poslije subotičke filijale Vojvođanske banke). U to vrijeme bio je i predsjednik NK *Spartak* u Subotici.

Pokopan je na Kerskom groblju u Subotici.

Izvor: izjava Jelene Poljaković, rođ. Kolić, kćerke Grga Kolića, i supruga Dragana Poljakovića, iz Subotice

Lit.: Ž. Inić, *Knjiga o »Spartaku« 1945 – 1997 : 1947 – 1997*, Subotica, 1997; G. Bačlija, *Tito na željezničkom kolodvoru u Subotici, Hrvatska riječ*, 479, Subotica, 1. VI. 2012.

G. Bačlija

KOLO, vrsta nekadašnjih zabava bunjevačkih momaka i djevojaka. Kao privatne, kućne zabave s plesom, održavala su se ljeti nedjeljom poslijepodne, na salašima i u gradskim *avlijama* ili na ulici, uz glazbu, do zalaska sunca. Djevojke su se za ove prigode odijevale svečano – u *bilo*. Za razliku od *skupština*, na kojima se okupljao uži krug ljudi koji su se dobro poznavali te su na njih mogli dolaziti samo pozvani gosti, u kolo su, osim pozvanih, mogli slobodno doći i drugi gosti. U kolo su momci

Momci i djevojke pred početak kola

i djevojke dolazili u paru, ali je ono bilo i mjesto upoznavanja mladeži. Po naravi stvari, osim razgovora, središnji dio zabave bio je ples u kolu.

Kao javne zabave priređivala su ih društva u svojim prostorijama, uz slobodan pristup nečlanovima i naplatu ulaznica. Pod imenom *Veliko kolo* bunjevačka mladež u Subotici u dvorani hotela *Pešta* vrlo uspješno priredila je 12. IV. 1896. veliku skupnu zabavu mladih, uz želju da se organizira i sljedećih godina. No vlasti nisu dopustile njezino organiziranje 1897. te više nije organizirano. Upravo pod tim imenom nastojalo se organizirati i društvo *Kolo mladeži*, čiju registraciju i nakon višegodišnje administrativne borbe mađarske vlasti nisu dopustile. Međutim, iako *Veliko kolo* više nije održano, bunjevačka mladež uspješno je organizirala zatvorenu zabavu u subotičkoj Dudovoj šumi 1902. s oko 300 mladića i djevojaka. Na svakoj proslavi dužijance sve do danas navečer se priređuje *Bandašicino kolo*.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Stantić, *Od Velike do Male Gospojine*, *Zvonik*, 9/2004, Subotica; M. Dronjić, *Etnografske crtece*

o prelama u Subotici i okolici, u: *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 2014.

S. Bačić

KOLO, ples koji izvodi skupina ljudi držeći se za ruke i oblikujući krug, pri čemu se plesači u kolu gibaju ulijevo ili udesno u ovisnosti o plesnom obrascu. Smatra se da je to najstariji oblik plesa, u kojem je istaknuta potreba za izražavanjem zajedništva, a zastupljen je u različitim kulturnim regijama. Zbog svoje je jednostavnosti neobično rasprostranjen, može se reći općeljudski. Pleše se u različitim svečanim prigodama, na vjenčanjima i veseljima. Plesači se međusobno drže za ruke, za prste ili plešu s rukama na ramenima. U tu vrstu plesa svatko se može uključiti bez potrebe za partnerom. Kolo je kao ples, ali i kao društveno zbivanje, bilo glavno mjesto upoznavanja djevojaka i mladića.

Ples u krugu (kolu) jedan je od osnovnih oblika hrvatske tradicijske plesne kulture, a pojavljuje se u svim njezinim plesnim zonama. Popraćen je najčešće glazbenom pratnjom tradicijskih instrumenata (u panonskoj plesnoj zoni, tj. kod Bunjevaca i Šokaca, najčešće su to tambura, gajde, harmonika, frula) ili kombinirano, uz pratnju pjesme i svirke. No hrvatska

Bunjevačko kolo u drugoj polovici XIX. st.

tradicijska plesna kultura poznaje i tzv. *nijema kola*, tipična za gorsko i dinarsko područje te dalmatinsko zaleđe.

Najvažnija stilaska karakteristika plesa u kolu kod Bunjevaca jest ples uz izrazite vertikalne titraje, kod Šokaca drmanje (otuda drmeži) te kretanje kola udesno. Najve-

ću skupinu bunjevačkih narodnih plesova čine upravo različita kola: veliko bunjevačko kolo, malo bunjevačko kolo, gajdaško kolo, ćućavo kolo, slamarsko kolo te plesovi koji se plešu u hvatu ukrug: jastuk tanca, igrala bi dere, kad se cigo zaželi, rokoko, bože daj.

Lit.: I. Ivančan, *Narodni plesni običaji u Hrvata*, Zagreb, 1996; S. Tonković, *Dragulji bunjevačke riznice*, Novi Sad – Petrovaradin, 2001.

Lj. Vuković-Dulić

KOLO, časopis za književna i kulturna pitanja, koji u različitim nakladnim serijama (mjesečnik, tromjesečnik, zbornik, almanah, godišnjak) s prekidima izlazi u Zagrebu od sredine XIX. st. Pokrenut u okviru Ilirskog pokreta, tj. Hrvatskog narodnog preporoda, 1842. (iste godine kada je osnovana i Matica ilirska) s podnaslovom *Članci za literaturu, umjetnost i narodni život*, izlazio je do 1853. Objavljeno je ukupno 9 knjiga, uz stanke (1844.-46. i 1848.-49.), a u nakladi Matice ilirske (od 1874. – Matica hrvatska) objavljene su knjige br. 4-8. Uređivali su ga Dragutin Rakovac, Stanko Vraz, Ljudevit Vukotinović, Andria Torkvato Brlić i Mirko Bogović. Prvi je u hrvatskoj periodici postavio čvršće estetske i kritičke kriterije težeći da bude na razini suvremene europske književne periodike.

Matica hrvatska obnavlja ga 1905. kao godišnjak pod imenom *Hrvatsko kolo*, s podnaslovom *Književno-naučni i umjetnički zbornik* (od 1906. *Naučno-književni zbornik*). U toj seriji surađivali su Antun Gustav Matoš, Vladimir Nazor, Dinko Šimunović i dr. Izlazio je do 1912. (osim 1911.). *Kao književno-naučni zbornik* Matice hrvatske izlazio je ponovno 1927.-43. (urednički odbor činili su Branimir Livadić, Franjo Jelašić, Milovan Gavazzi, Josip Pasarić i Blaž Jurišić), što je ostao i 1945.-46., ali uz novu ideološku koncepciju.

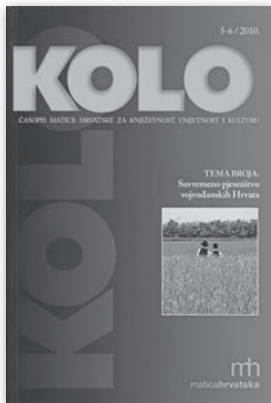
Nova serija *Hrvatskog kola* pokrenuta je 1948. časopisnoga ritma izlaženja sve do 1962. – isprva kao tromjesečnik, pa mjesečnik od 1952., zatim kao godišnjak (ukupno 22 veska). Urednici su bili Marijan Matković, Joža Horvat, Slavko Kolar, Gustav Krklec, Vjekoslav Kaleb i Nikola Pavić.

Od siječnja 1963. u povodu obljetnice osnutka Matice hrvatske pokrenut je novi tečaj pod imenom *Kolo*, koji je izlazio do prosinca 1971. Do 1968. nosi podnaslov *Časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, a poslije *Časopis za kulturu i umjetnost*. Prvi je urednik Vlatko Pavletić, poslije su ga uređivali Saša Vereš, Mladen Čaldarović, Milivoj Slaviček, Miroslav Vaupotić i Igor Zidić. Do zabrane Matice Hrvatske 1971. u 9 godišta objavljeno je 88 svezaka.

Ponovno je pokrenut 1991. kao mjesečnik (ur. Igor Zidić) pod imenom *Kolo Matice hrvatske* s podnaslovom *Časopis za kulturu, umjetnost i društvena pitanja*. Od 1995. izlazi tromjesečno kao *Kolo* s podnaslovom *Časopis Matice*, a od 2009. *Časopis Matice hrvatske za književnost, umjetnost i kulturu*. Glavni je urednik Vlaho Bogišić 1995.-2008., a od 2009. Ernest Fišer.

Od druge serije *Kola* u pojedinim su brojevima i godištima zastupljeni radovi o bačkim i srijemskim Hrvatima, kao i radovi te književno-umjetnička djela hrvatskih autora iz Bačke i Srijema. Ta se serija među južnougarske Hrvate širila s ostalim izdanjima Matice hrvatske preko mreže matičinih povjerenika, a među autorima za bačke su Hrvate od važnosti Jovan Hranilović (1905.-07.) i Ante Evetović Miroljub (1905., 1906.). Širenje je uključeno srijemskih Hrvata (Iso Velikanović, Adalbert Kuzmanović) u to je vrijeme bilo samorazumljivo zbog izravne pripadnosti Srijema hrvatskim, a ne ugarskim vlastima. Nakon obnove *Kola* u njemu su objavljivali Marko Čović (1939.) i Ante Sekulić (1943.), a zastupljeni su i radovi srijemskih Hrvata (Iso Velikanović, Mara Švel) i o Srijemu (Stjepan Pavičić). U tečaju koji je izlazio do zabrane 1971. objavljivali su Jasna Melvinger (1964.), objavljena je informacija o mladim hrvatskim autorima (Danijela Dragojević, Igor Zidić, Alojz Majetić, Igor Mandić, Zvonimir Mrkonjić, Nikica Petrak, Mate Raos i dr.) čiji su radovi objavljeni u br. 11/1965 subotičke *Rukoveti* (1965.), a Julije Šoltić objavljuje članak *Lovro Bračuljević (1685-1737) – prvi začetnik našeg fonetskog pravopisa (1730. g.)*. (1967.).

Bački i uopće vojvođanski Hrvati najprisutniji su u aktualnom tečaju *Kola*, obnovljenom 1991. Najzastupljeniji je književnik Tomislav Ketig (1997., 1999., 2000., 2001.), a od velike je važnosti antologija *Suvremeno pjesništvo vojvođanskih Hrvata: poetika hrvatskog ruba na prijelazu tisućljeća*, koju je priredio Tomislav Žigmanov, objavljena kao tema broja 5-6/2010., koja sadržava izbor 73 pjesme 20 autora. Od

Kolo, br. 5-6/2010, Zagreb

književnika u novom su tečaju zastupljeni Neven Ušumović (2/2003) i Jasna Melvinger (3/2004). Među povijesnim radnjama posebno je značajan članak Stjepana Šterca *Promjene nacionalnog sastava stanovništva istočne Slavonije i zapadnog Srijema i Bačke nakon 1921. godine* (5-6/1991), a o povijesnim temama pisali su i Robert Skenderović (2/2003) i Stanko Andrić (4/2003). Sanja Vulić je u članku *O Matoševu jeziku, iznova* (3/2014) usporedila Matošev pjesnički leksik s govorom bačkih Hrvata. Najviše je prikaza, koje su s jedne strane pisali bački Hrvati (Neven Ušumović, 1/1997; Ante Sekulić o knjigama o Ivanu Petrešu, 2/2000; Tomislav Žigmanov o pjesmama Mirka Kopunovića, 3-4/2008), ili su s druge strane pisani o bačkim Hrvatima (Dalibor Šimpraga o zbirkama priča *7 mladih* Nevena Ušumovića, 2/1998; Sanda Lucija Piteša o knjizi Ante Sekulića *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, 4/1998; Helena Sablić Tomić o zbirci pripovijesti Tomislava Žigmanova *Prid svitom – saga o*

svitu koji nestaje, 3-4/2008; Silvana Vranić o knjizi Sanje Vulić *Vitezovi hrvatskoga jezika u Bačkoj*, 5-6/2009; Nevenka Nekić o knjizi Đure Vidmarovića *Hrvatsko rasuće*, čiji je dio posvećen i bačkim i srijemskim Hrvatima, 5-6/2010).

U najstarijem i najvažnijem hrvatskom filološkom časopisu pokrivena su gotovo sva tematska polja – od prikaza romana i zbirki pjesama, kulturoloških i tema iz književnosti, esejistike, povijesnih i migracijskih tema, čak i nekoliko prikaza knjiga iz područja jezikoslovnih rasprava vezanih za bačke Hrvate. Objavljivali su u njemu kroz cijelo XX. st. neki od najvažnijih autora iz korpusa bačkih hrvatskih književnika (Ante Evetović Mirosljub, Jasna Melvinger, Ante Sekulić, Tomislav Ketig, suvremeni hrvatski pjesnici u Vojvodini). Unatoč različitim društvenim i povijesnim okolnostima koje su pratile izdavanje časopisa i uz izvjesne neujednačene učestalosti, postojao je kontinuirani interes urednika *Kola* za kulturološke i književne prakse bačkih i uopće vojvođanskih Hrvata.

Lit.: I. Martinčić, *Knjiga o Kolu* [pretisak kompleta 1842.-53. s bibliografijom], Zagreb, 1993; J. Bašić i dr., *Bibliografija časopisa Kolo 1948.-1994.*, *Kolo*, 1-4/1995, Zagreb; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; G. Jelavić, *Bibliografija časopisa Kolo 1996-2000*, *Kolo*, 1/2001, Zagreb; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004.

V. Čutura i S. Bačić

KOLO KATOLIČKE OMLADINE, neformalna udruga bunjevačke mladeži koja je djelovala u subotičkoj župi sv. Jurja nakon Prvoga svjetskoga rata. Organizirana je 1920. na poticaj Grge Vukova, jednoga

Članovi prve podružnice Bunjevačkog momačkog kola ispred crkve sv. Jurja prigodom proslave 10. godišnjice podružnice 12. VI. 1938.

od osnivača Bunjevačkoga momačkoga kola, te tadašnjega župnika Ilije Kujundžića okupljajući bunjevačku mladež iz subotičkih četvrti Senta i Bajnat. Formalno je pristupila Bunjevačkomu momačkomu kolu 1928. kao njegova prva i najaktivnija podružnica (druga podružnica bila je u subotičkoj župi sv. Roka, a treća u Žedniku).

Lit.: Naš omladinski pokret, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za proslu godinu 1934*. Subotica, b. g.; L. Stipić, 16 godina rada Bunjevačkog momačkog kola, *Subotičke novine*, 1-6/1937, Subotica.

S. Beretić

KOLO MLADEŽI, kulturno-prosvjetna udruga subotičkih bunjevačkih sveučilištaraca na prijelazu iz XIX. u XX. st., čiji formalni osnutak vlasti nikad nisu odobrile. Počeci društva sežu u 1894., kada se politička scena u Ugarskoj snažno podijelila na liberale i tradicionaliste. Tadašnji subotički gradonačelnik Lazo Mamužić svrstao se među liberale, a njegov dotadašnji politički suborac Ago Mamužić među tradicionaliste. Ago Mamužić i Andrija Stipić u svojim su kućama tada počeli okupljati bunjevačku akademsku mladež, ponajprije radi bunjevačke pjesme, svirke i veselja, koja se njegovala u kući Andrije Stipića. Mladi sveučilištarci ubrzo su se odlučili na organizirani rad. Uz Agu Mamužića, iza osnivanja društva stao je i Pajo Kujundžić, koji je u organiziranju mladeži vidio mogućnost za ostvarenje jezičnih prava Bunjevaca u školama, koje su vlasti onemogućavale. Uz unuke Andrije Stipića, Andriju ml. i Marka, u radu tada još neformalnoga društva od početka (1895.) bili su aktivni Stipan Matijević, prvi predsjednik Društva, i Ivan Budinčević Mukija, obojica odvjetnički pripravnici. Tako su 12. IV. 1896. u dvorani subotičkoga hotela *Pešta* organizirali Veliko kolo, javnu zabavu koja je u gradu privukla veliku pozornost. Sudjelovalo je na njoj i subotičko Srpsko pjevačko društvo. Uspjeh Velikoga kola potaknuo je mlade koji su sudjelovali u njegovu organiziranju da osnuju drugo subotičko bunjevačko društvo, koje bi okupljalo mlade članove, budući da je Pučka kasina tada

već okupljala starije generacije. Tako već 25. V. 1896. (prema *Subotičkoj Danici* – u prostorijama Pučke kasine, a prema *Nevenu* – u kući Age Mamužića) osnivaju Kolo mladeži radi »njegovanja naobrazbe u bunjevačkom narodu; radi usavršavanja bunjevačke pisme i svirke, pa i radi pomaganja sirotinje u naukama«. Za predsjednika je izabran Ivan Budinčević Mukija, a ime društvu dao je Stipan Matijević, govornik na Velikom kolu, koji je i izradio Pravila.

Iako *Subotička Danica* piše da je društvo osnovano »radi njegovanja bunjevačke pisme, svirke i zabave«, kao i da mu je glavna zabava Veliko kolo, koje želi organizirati svake godine, društvo je od samih početaka imalo i političke ambicije, pa su gradske vlasti tadašnjega gradonačelnika Laze Mamužića odbile odobriti djelovanje društva. Unatoč tomu sveučilištarci Kola mladeži željeli su ponovno organizirati Veliko kolo 2. V. 1897., što gradske vlasti nisu dopustile jer organizatori nisu pristali uvrstiti u program i glazbene točke na mađarskom jeziku, nego su ostali ustrajni da cijeli program bude isključivo na bunjevačkom. Zbog toga je mjesni mađarski tisak udrugu kritizirao kao panslavističku. Na skupštini društva 2. X. 1897. za predsjednika je izabran Josip Vojnić Hajduk, koji je ostao na njegovu čelu sve do kraja pokušaja registriranja. Kao reakciju na napade mađarskoga tiska da je riječ o nedovoljnoj udruzi, izdao je 1898. knjižicu *Válasz több rendbéli ujság cikkelyekre (Odgovor na mnogobrojne novinske članke)*, ukazujući na neutemeljenost napisa i pozivajući se na zakonom zajamčena jezična prava narodnosti.

Kako je registracija društva birokratski stalno odgađana, gradske vlasti nisu dopuštale osnivanje društva i organiziranje Velikog kola ni u sljedećim godinama. Unatoč tomu Kolo mladeži pokazalo se kao pravo mjesto za okupljanje novih naraštaja intelektualaca i političara, koji su se sastajali osobito prigodom svetkovina u privatnim kućama – kod Age Mamužića, Luke Kopilovića, Marka Stipića, Luke Sekelja, Paje Kujundžića, Ice Mamužića, braće Sudare-

vića i dr. Tek 20. XI. 1900. Gyula Gulner, državni tajnik Ministarstva unutarnjih poslova, konačno je odbio registrirati društvo s obrazloženjem da ima prikrivene ciljeve, različite od navedenih u Pravilima, što je *Subotička Danica* nazvala »u nebo vapijućom nepravdom«.

Josip
Vojnić Hajduk

Budući da društvo formalno nikad nije počelo raditi, mnogi su detalji o njemu ostali nepoznati. Osnivači društva bili su Ivan Budinčević Mukija, Marko Stipić, Veco Vojnić, Stipan Matijević, Mate Dulić, Staniša Neorčić, Andrija i Josip Stipić, Tome Čović, Kalor Matković, Blaško Milodanović i Sokol Neorčić. Poslije su se pridružili i drugi mladi, među ostalima i braća Beno i Vranje Sudarević te Babijan Malagurski. Od starijih uglednika društvo su podupirali još i Mijo Mandić i Miško Prčić.

Usprkos zabrani mladi su bunjevački intelektualci okupljeni oko Kola mladeži nastavili javno djelovanje na kulturnom i političkom polju. Njihov je ugled rastao jer su u srpnju 1902. u Dudovoj šumi u Subotici organizirali zatvorenu ljetnu zabavu, na kojoj je bilo više od 300 gostiju. Da je to svjedočilo njihovoj tadašnjoj društvenoj snazi, potvrđuje i zabrana gradonačelnika Laze Mamužića da gradski činovnici nazoče tim zabavama. U prilog tomu govori i činjenica da je na proslavi 25. obljetnice Pučke kasine 1903. svečani govor držao Beno Sudarević, a iste godine Vranje Sudarević preuzima uredništvo *Nevena* i uređuje ga sve do 1910. U to vrijeme članovi društva započinju i aktivnu političku borbu na gradskoj razini. Tako su u jesen 1902. pristae Kola mladeži izašli na izbore za gradsku skupštinu u II. i III. kvartu kao organizirana izborna lista, na čijem su čelu

bili Beno i Vranje Sudarević, a uz njih još Josip Vojnić Hajduk, Babijan Malagurski, Stipan Matijević i Luka Plesković. Međutim, poraženi su od kandidata iza kojih je stajala tada vladajuća gradska koalicija gradonačelnika Károlya Bíróa te Lazara Lipozenčića iz konzervativne Nacionalne stranke rada (*madž.* Nemzeti Munka Párt) i Šime Mukića i Jánosa Janige iz liberalne Stranke neovisnosti (*madž.* Függetlenségi Párt). Novi pokušaj političkoga nastupa napravili su 1906., kada su na parlamentarnim izborima istaknuli Benu Sudarevića kao svojega kandidata. Iako je na izborima poražen od Károlya Varge, kandidata oporbene (na državnoj razini) Stranke neovisnosti, politički je nastup imao pozitivan odjek, pa su članovi Kola mladeži pokušali osnovati svoju stranku, koja se u tadašnjim novinama nazivala »Bunjevačkom strankom« (Matija Evetović naziva je »Narodna bunjevačka stranka«), za čijeg je predsjednika predložen Vranje Sudarević, a za blagajnika Babijan Malagurski. Do njezina osnivanja ipak nije došlo.

U kasnijim godinama intelektualci okupljeni oko Kola mladeži nisu više jedinstveni. Babijan Malagurski, Stipan Matijević, Staniša Neorčić i Marko Dulić podupiru mađarsku Nacionalnu stranku rada (*madž.* Nemzeti Munkapárt). Drugi ostaju uz Paju Kujundžića i djeluju na kulturno-prosvjetnom polju boreći se za pravo bunjevačkih Hrvata na školstvo na materinskom jeziku sve do izbijanja Prvoga svjetskoga rata.

U vrijeme raspada Austro-Ugarske nekadašnji članovi Kola mladeži imali su aktivnu ulogu u priključenju Subotice Kraljevstvu SHS, a politički se njihov rad nastavio u Bunjevačko-šokačkoj stranci, osnovanoj 1920., koja se 1926. ujedinila s Hrvatskom seljačkom strankom Stjepana Radića. Među politički najaktivnijima u to vrijeme ističu se dr. Vranje Sudarević, dr. Stipan Matijević, dr. Babijan Malagurski, Mate Dulić, dr. Josip Vojnić Hajduk, dr. Luka Plesković, Miško Prčić, Mijo Mandić i dr. Međutim u nacionalnom pogledu tek se dio politički aktivnih članova i sim-

patizera nekadašnjega Kola mladeži u južnoslavenskoj državi integrirao u hrvatsku naciju, dok je većina u pogledu nacionalne svijesti ostala u okviru samosvojne bunjevine i jugoslovenstva, a poneki čak i u prosrpskim političkim strankama.

Lit.: »Kolo mladeži« – »Veliko kolo«, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1898.*, Subotica, 1897; *Neven*, 10/1896, 7, 11, 12/1897, 5/1898, 5/1899, 9, 12/1900, 7, 12/1902, 6/1906, Subotica; *Kronika, Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1902.*, Subotica, 1901; Društva i ustanove, u: *O Bunjevcima : Književni sever*, 3-4/1927, Subotica; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; L. I. Krmptić, *125 godina od osnutka Pučke kasine (1878-2003)*, Subotica, 2003; M. Grlica, Lazar Mamužić, uspon, uspeh i pad, *Rukovet*, 4-5-6-7/2003, Subotica; L. I. Krmptić, 100 godina hrvatske omladinske organizacije »Kolo mladeži«, *Klasje naših ravni*, 1-2/2002, Subotica; M. Evetović, *Život i rad Paje Kujundžića*, Subotica, 2005; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; R. Skenderović, *Kolo mladeži, Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*, 3, Subotica, 2011; J. Vojnić Hajduk, *Odgovor na mnogobrojne novinske članke*, Subotica, 2012.

R. Skenderović

KOLO MLADEŽI, međuratna kulturna udruga subotičkih omladinaca čije je osnivanje najavljeno 1930. Nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature 1929. i zabrane djelovanja »plemenschkih« (nacionalnih) udruga subotički *Dnevnik* od 26. ožujka 1930. u članku »Novo kolo mladeži« autora potpisanog »-ić«, navodi da »uži krug bunjevačkih omladinaca«, pozivajući se na tradiciju prijeratnoga Kola mladeži, već duže vremena priprema na osnivanje društva koje će promovirati suradnju Bunjevaca i Srba. Inicijator i osnivač bio je gostioničar Marko Stipić mlađi, čiji je otac Marko Stipić bio jedan od osnivača Kola mladeži iz 1897. Težište je djelovanja trebala biti zabava te je planirano osnivanje tamburaškoga društva. Prva akcija bila bi turneja tamburaša po Dunavskoj banovini, a za uvježbavanje zbora trebao je iz Zagreba doći i »Pera« Tumbas Hajo. Međutim, udruga nije registrirana, a nema ni podataka da je došlo do njezina osnivanja i djelovanja.

Lit.: *Dnevnik*, br. 84, Subotica, 26. III. 1930; A. Horvat, *Etnički identitet vojvodanskih Šokaca i Bunjevaca u međuratnoj Jugoslaviji (1918-1941)*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2015.

S. Bačić

KOLO MLADEŽI → Zavičajni klub studenata bačkih Hrvata *Kolo mladeži*

KOLO MLADEŽI, međuratno glasilo za katoličku mladež, koje je izlazilo kao prilog *Subotičkih novina* (od 1923. do 1929. *Hrvatske novine*) u različitim oblicima (dodatak, posebna stranica, rubrika). Izlazilo je 1927.-39., uređivali su ga različiti urednici, koji neki put nisu naznačeni, ali su se najčešće potpisivali pseudonimima i inicijalima: osim Ive Prčića (Jablanović, A. Suvačar), ostali urednici bili su svećenici Franjo Bertron (Ujak Franjo), Vranje [Franz] Raible (V. R.), Nikola Dulić (N. D.) i Aleksa Kokić (Smiljan), a kao posljednji urednici označeni su »đaci križari« (Đ. K.). Glasilo je tiskano u tiskari Fišer i Kraus, a poslije u Gradskoj štampariji u Subotici.

Kolo mladeži, 3/1934.

Pojavljivalo se neredovito i u različitu opsegu. Prvi broj izašao je 5. III. 1927. kao dodatak na četiri stranice i kao jedini broj za tu godinu; nakon jednogodišnjega prekida za 1929. godinu, koja je označena kao drugo godište, u obliku rubrike izašla su ukupno tri broja od kraja studenoga pa do kraja godine; kao rubrika na cijeloj stranici 1930. izašlo je 27 brojeva; za godinu 1931. izlaze ukupno četiri broja, kao dodatak na četiri stranice; nejasno je je li glasilo izlazilo 1932. jer nije sačuvan nijedan broj; za

KOLO MLADEŽI

1933. sačuvana su tri broja u obliku dodatka na četiri stranice; za god. 1934. izašla su ukupno četiri broja kao dodatak, od kojih prva tri na osam stranica, a posljednji na četiri stranice; za god. 1935. izašlo je šest brojeva u obliku rubrike; za 1936. izašao je samo jedan broj kao rubrika na jednoj stranici svečanoga broja *Subotičkih novina* od 15. VIII. u povodu proslave 250 godina od doseljavanja veće skupine Bunjevacu u Bačku; kao rubrika na prvoj i drugoj stranici novina za 1937. izašla su četiri broja, a za posljednja dva godišta po jedan broj.

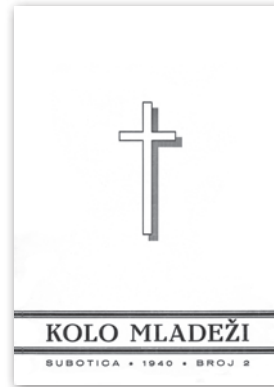
Kako su »daci križari« uredivali glasilo 1937., dok za posljednja dva godišta urednici nisu navedeni, s razvojem križarskoga pokreta u Bačkoj (god. 1939. organizirani su Bačko okružje križara i Bačko okružje križarica) njegovi su se članovi odlučili za napuštanje dotadašnjega oblika glasila za katoličku mladež i pokretanje posebnoga časopisa pod istim imenom.

Lit.: I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979.

E. Bažant

KOLO MLADEŽI, katolički omladinski časopis koji je izlazio 1939.-40. Bio je »namijenjen unutarnjim potrebama hrvatskih katoličkih omladinskih organizacija u Bačkoj«, prije svega križarskoga pokreta. Tiskan je po jedan broj za svaku godinu. Uredivalo ga je Bačko okružje križara kao središnjica hrvatskih katoličkih bratstava Bačke duhovne oblasti u Subotici. Izdavala ga je Subotička matica. Kao odgovorni urednik prvoga broja naveden je Franjo Vujković, kustos Subotičke matice. U vrijeme izlaska drugoga broja on je profesor subotičkoga biskupskoga sjemeništa *Paulinum*, koje je otvoreno 1939., što prema V. Dragoviću pokazuje da urednik više nije on, nego student Ante Sekulić, koji se inače poslije navodi »među urednicima«, iako Ivan Kujundžić izrično navodi da je urednik drugoga broja isti kao i prvoga. Tiskan je u subotičkoj tiskari Globus na 32 stranice formata 20,6 cm x 28,3 cm. Časopis

je prestao izlaziti zbog izbijanja Drugoga svjetskog rata.

Kolo mladeži, br. 2, Subotica, 1940.

Naslov časopisa izabran je po ugledu na nacionalni rad omladine okupljene oko Paje Kujundžića potkraj XIX. st. Kako je u pitanju bilo glasilo križarskoga pokreta, na koricama u boji bio je veliki križ, tekstovi su bili vjersko-poučnoga i zabavnoga karaktera te proza i poezija katoličke provenijencije. Suradnici su bili mladi križari i križarice te svećenici uključeni u križarski pokret: Ivan Kujundžić, Marko Gubić, Mirko Vidaković, Ante Sekulić, Zorka Mrljak, Maja Katanec, Stana Križanović, Gustav Ivković, Marko Lipozenčić, Jakov Vujković Lamić, Julije Peštalić, Julka Orčić, Jakov Grunčić, Jelena Štilinović, Antonija Kujundžić, Zoltan Braun, Alojzije Poljaković, Matilka Milanković, Franjo Malagurski, Alojzije Cvijanov i dr.

Lit.: V. Dragović, *Srpska štampa između dva rata*, 1, Beograd, 1956; I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

E. Bažant

KOLO MLADEŽI PRESS → **KM PRESS**

KOLO MLADIH NEVENAŠA, neformalno društvo bunjevačke mladeži koje je djelovalo prije Prvoga svjetskoga rata. Osnovano je u ožujku 1910., kada je skupis-

na mlade i agilne bunjevačke inteligencije preuzela uređivanje glasila *Neven* (otuda ime »nevenaši«) i kalendara *Subotička Danica*. Osnovni cilj bio im je buditi narodnu svijest te putem tiska širiti gospodarsku, vjersku i socijalnu prosvjetu. Pod njihovim uredništvom *Neven* se iz časopisnoga transformirao u novinsko glasilo, kritički se politički profilirao te otvoreno pisao kako su Bunjevci i Šokci po narodnosti Hrvati.

Društvo je nastalo kao rezultat političke podjele među nekadašnjim članovima Kola mladeži i drugim bunjevačkim prvacima: dok su se jedni opredijelili za djelovanje u okviru velikih mađarskih stranaka, druga skupina, koju je činila mlada bunjevačka inteligencija okupljena oko *Nevena* i *Subotičke Danice*, povukla se iz izravnoga stranačkoga angažmana i u suradnji s Pajom Kujundžićem opredijelila za borbu za jezična manjinska prava, napose u školama. Članovi društva bili su student veterine Grgo Čović, Šandor Rajčić (urednik *Nevena* 1910.-13.), odvjetnik dr. Stipan Vojnić Tunić, pravnik Joso Prčić, novinar Lazar Stipić, bankovni činovnici Ivan Vidaković, Kalo Perčić i Petar Vojnić

Zelić, činovnik Franjo Čović te Mate Brčić Kostić, Joso Čović, Pajo Ivković Ivandekić i Bela Ostrogonac. Mnogi od njih ostali su aktivni na političkom i kulturnom planu i u međuratnoj Jugoslaviji.

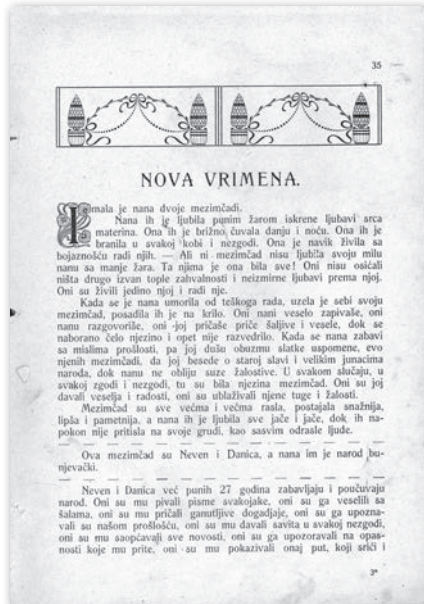
Lit.: J. P[ričić], Novo doba, *Neven*, 3/1910, Subotica; Š. J. [Š. Rajčić], Nova vremena, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1911.*, Subotica, 1910; G. S. [Geza Sekelj?], Društva i ustanove, *Književni sever*, 3-4/3, Subotica, 1927; P. Pečić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; R. Skenderović, *Bunjevačko-šokačka stranka 1920.-1926.*, *Časopis za suvremenu povijest*, 3/2006, Zagreb; M. Cindori – Šimoković, E. Bažant, *Neven : Zabavno-poučni misečnik za Bunjevce i Šokce (1884-1914) : Bibliografija*, Beograd – Subotica, 2008; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; R. Skenderović, *Kolo mladeži, Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*, br. 3, Subotica, 2011.

S. Bačić

KOLOMAZ → Kenjača

KOLONIĆ, Ladislav (Kollonich, Kollonits, Kollonitz, Kollonics, László) (Beč, 7. XII. 1736. – Kalača, 23. IV. 1817.), grof, kalačko-bački nadbiskup. Potječe iz porodice hrvatskoga podrijetla Kolonić (iz sela Kolunić, zapadna Bosna), čiji je dio pred Turcima prebjegao u Austriju i poslije dobio plemstvo, te se služio pridjevkom de Kollograd (Kollógrad, Kollegrád). Porodica je dala još dva nadbiskupa – Leopolda, kalačkoga nadbiskupa, i Sigismunda, prvoga bečkoga nadbiskupa i kardinala (1677.-1751.). Kako je Sigismund bio posljednji muški potomak loze, grofovski naslov (i prezime) prenio je na nećaka baruna Lászla Zayu, sina očeve polusestre i oca nadbiskupa Ladislava Kolonića.

Srednju školu završio je u Beču i Juri (*mađ.* Győr). Teologiju je studirao na isusovačkom plemićkom kolegiju *Theresianumu* Beču te na Njemačko-ugarskom kolegiju (*Collegium Germanicum et Hungaricum*) u Rimu. Za svećenika je zaređen 1759. U vrijeme dok je velikovaradinski biskup bio Adam Patačić (1760.-66.) imenovan je kanonikom u Velikom Varadinu

Članak iz *Subotičke Danice* za 1911. kojim je mlada bunjevačka inteligencija objavila preuzimanje uredništva *Nevena* i *Danice*

(*madž.* Nagyvárad, *rum.* Oradea) 1762. te velikim prepozitom istoga kaptola 1765. Erdeljski biskup sa sjedištem u Alba Juliji (*madž.* Károlyfehérvár, Gyulafehérvár) bio je 1774.-80., a Velikovaradinski biskup i istodobno nasljedni župan Biharske županije 1780.-87.

Ladislav Kolonić

Kada je nakon smrti Adama Patačića (1784.) mjesto kalačko-bačkoga nadbiskupa tri godine bilo prazno, imenovan je kalačko-bačkim nadbiskupom 1787. Nadbiskupiju je preuzeo 10. III. 1788. Bio je obnašatelj više visokih državnih dužnosti: tajni dvorski savjetnik, sudac Stola sedmorice te član Ugarskoga namjesničkoga vijeća (1799.-1808.). Kao bibliofil znatno je proširio fundus kalačke nadbiskupske knjižnice, koju je izgradio njegov prethodnik Adam Patačić. Autor je nekoliko djela na latinskom. Pokopan je u kripti kalačke katedrale.

Među ostalim, dao je podići nove crkve u Čavolju, Dušnoku, Deronjama, Dudvaru (*madž.* Nádudvar, Nemesnádudvar), Keceľju (*madž.* Kecel) i Vouoktuju (*madž.* Foktő). Posvetio je i subotičku župnu crkvu sv. Terezije 15. X. 1797., današnju subotičku katedralu te velika zvana na santovačkoj crkvi.

Djela: *Excelsi proceres et incliti status ac ordines regni Hungariae*, Budae, 1790; *Kollonics Ladislaus... petit repositionem in officium perpetui comitis Bácsiensis*, Budae, 1790; *Sermo occasione introductionis ordinis S. Benedicti et installationis primi post restitutionem archi-abbatis... dictus die 25. Aprilis 1802*, Posonii, b. g.; *Sermo, quem... die 2. Junii 1788., quippe occasione solennis in metrop. suam sedem ingressus, et installationis ad*

clerum et populum archi-dioecesis suae habuit, Pesthini, [1823].

Lit.: J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 6, Budapest, 1899; V. Klaić, *Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolonić*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 15, Zagreb, 1928; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegeye történeti sematizmusa 1777-1923*; *Schematismus historicus cleriarchidieocesis Colocensis et Bacsensis 1777-1923*, Kalocsa, 2002; I. Katona, *A kalocsai érseki egyház története*, 1-2, Kalocsa, 2001-2003.

D. Skenderović

KOLONIĆ, Leopold (Kollonitsch, Kollonics, Leopold Karlo) (Komoran, *madž.* Komárom, *slovač.* Komárno, 26. X. 1631. – Beč, 20. I. 1707.), kardinal, biskup, administrator Kalačko-bačke nadbiskupije. Pripadnik je hrvatske plemićke porodice Kolonić (Kolunić), podrijetlom iz srednjovjekovne hrvatske županije Pset, u kojoj su tijekom XV. st. za suce uglavnom bili imenovani članovi toga dominantnoga plemenitoga roda. Jedna grana porodice naselila se na prelasku iz XVI. u XVII. st. u Austriji. Pripadnik te grane Ferdinand bio je početkom XVII. st. kapetan tvrđave Komoran, a njegov brat Ernest stekao je grofovsku titulu i bio je pukovnik u carskoj vojsci. U braku Ernesta i Ane Elizabete Kűfstein rođen je Leopold Karlo. Srednju školu završio je kod isusovaca u Komoranu, a zatim 1645. odlazi na studij u Beč. Ondje kao mladi plemić postaje paž nadvojvode Ferdinanda Habsburškoga. God. 1650. ulazi u viteški red ivanovaca. Tijekom Kandijskoga rata (1645.-69.), koji je Osmansko carstvo vodilo protiv Mletačke Republike radi preuzimanja grčkoga otoka Krete (*lat.* Candia), sudjelovao je 1651. u borbama na Kreti, a 1655. istaknuo se u ratovanju na području Dardanela. Zbog ratnih zasluga imenovan je kaštelanom na Malti, a pri povratku u domovinu priorom reda u Mailbergu u Donjoj Austriji i u Chebu u Češkoj.

Premda još nije bio zaređen za svećenika, car Leopold već ga je 1666. imenovao nitranskim biskupom. Tek 1668. zaređio ga je u Beču biskup Ferenc Szegedy. Kao nitranski biskup radio je na rekatolicizaciji i socijalnoj skrbi za tamošnje stanovništvo,

što će postati njegova glavna aktivnost i u drugim biskupijama. Biskupom Bečkoga Novoga Mesta imenovan je 1670. Uskoro dolazi na važne državničke pozicije: predsjednik je Ugarske dvorske komore u Požunu (Bratislavi) 1672.-84., a ministar financija 1672.-81. Bio je i predsjednik Komisije izvanrednog suda u Bratislavi 1673.-74. koja je sudila mnogim protestantskim propovjednicima i učiteljima. God. 1673. je u uniju priveo pravoslavne Srbe u Komoranu, a ideja crkvene unije ostat će i poslije izražena u njegovu djelovanju. Za turske opsade Beča 1683., na početku Velikog bečkog rata (1683.-99.), sudjelovao u obrani grada radeći na zbrinjavanju ranjenika i osiguravanju plaća za vojnike, a i poslije toga nastavio je skrb za vojne ranjenike, pa je 1685. sagradio i vojničku bolnicu u Ostrogonu. Iste godine imenovan je za biskupa u Juri (*madž.* Győr), a 1686. kardinalom Svete rimske crkve. Titulu kardinala Hrvatske crkve sv. Jeronima u Rimu (*Tituli S. Hieronymi Illyricorum*) nosio je od 1689. Za predsjednika Povjerenstva za područja oslobođena od Turaka (*Commissio neoaquistica*) imenovan je 1686. Za rad toga povjerenstva važno je djelo *Einrichtungswerkdes Königreichs Ungarn, des*

Leopold Kolonić

Status Politici, cameralisetbellici, u kojem je zajedno sa suradnicima napisao smjernice obnove Ugarskog kraljevstva. Administrator Kalačko-bačke nadbiskupije bio je 1691.-95. Za ostrogonskog nadbiskupa i primasa Ugarske izabran je 1696.

I kao primas nastavio je raditi na ideji crkvene unije. Radi pastoralnoga rada na tom polju opskrbio je tiskaru u Trnavi ćiriličnim slovima. Tu je njegovim zalaganjem tiskana *Kratka azbukvica i kratak kerstjanski katoličanski nauk P. O. Petra Kanizia društva Imena Isusova složen u Slavinski jezik* (bosančicom – ćirilicom, 1696.) te *Kratka abekavica i kratak kerstianski katolicsanski nauk Poschtovano-ga Otca Petra Kanisia Drusctua Imena Isusova Sloxen u Slavinski jesik* (latinica, 1696., 1697²). Urednik im je bio svećenik Ivan Gabelić, a bila su namijenjena pastoralnom radu među Hrvatima te grkokatolicima Rusinima i pravoslavnim Srbima na oslobođenim područjima Ugarske i Slavonije. Za slovačke je vjernike 1698. dao tiskati *Katechisis dl'anauki Uhroruskim l'udem zložénnijte* 1699. *Bukvar jazyka Slavěnska*. Za hrvatske krajeve važno je i njegovo podupiranje redovnika u Slavoniji i Podunavlju – kako franjevača Bosne Srebrene tako i isusovaca koji su nakon Velikoga bečkoga rata utemeljili svoja sjedišta u Požegi, Osijeku i Petrovaradinu.

Po svojem djelovanju na crkvenom polju bio jedan od glavnih nositelja katoličke obnove (protureformacije) u Habsburškoj Monarhiji, a na političkom polju zagovornik apsolutističke vlasti Habsburgovaca. Pokopan je u crkvi Presvetoga Spasitelja u Bratislavi.

Lit.: G. Pray, *Specimenhierarchiae Hungaricae compectensseriem chronologicam archiepiscoporum et episcoporum Hungariae*, 1-2, Posonii – Cassignoviae, 1779; C. Wurzbach, *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 12, Wien, 1864; V. Klaić, *Županija Pset (Pesenta) i pleme Kolunić*, u: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, 15, Zagreb, 1928; J. Bogdan, *Hrvatska crkva sv. Jeronima u Rimu i njezini kardinali naslovnici*, *Crkva u svijetu*, 2/2005, Split; P. Sedlák, Leopold Kolonić (1631.-1707.) – kardinal hrvatskoga podrijetla i njegova crkvena i politička djelatnost, *Croatia christiana periodica*, 60, Zagreb, 2007; Kolonić, Leopold u: *Hrvatski biografski leksikon* 7, Zagreb, 2009.

R. Skenderović

KOLONIZACIJA, oblik organizirane, planske migracije. Proces kojim se administrativnim mjerama planski organizira preseljenje ljudi radi napučivanja nenaseljenih ili slabije naseljenih područja, racionalnije ga raspoređa stanovništva iz ekonomskih pasivnijih u ekonomski aktivnija područja u drugim dijelovima pokrajine ili države (unutarnja kolonizacija), u susjedne zemlje (vanjska kolonizacija) ili na druge kontinente (prekomorska kolonizacija), kada je riječ uglavnom o svojevrsnom osvajanju koje provodi zemlja ili narod više vojne, tehničke i ekonomske razine nad zemljom ili narodom nižega razvojnoga stupnja.

Hrvati na području Bačke i Podunavlja, kriterijem administrativnih mjera države ili vladara, regionalnih, lokalnih tijela vlasti i nekadašnjih feudalaca, bili su tijekom povijesti sudionici više kolonizacija. U prvim masovnijim migracijama teško je razlikovati element prisile od slobodne volje pa se može govoriti i o nevoljnim migracijama, a u nekim slučajevima o deportacijama. Preseljavanje iz Bosne u razdoblju XIII.-XV. st. usko je povezano s vjerskim previranjima i križarskim vojnama ugarsko-hrvatskih vladara protiv bosanskih krstjana. Kalačko-bački nadbiskup Ugrin tako će na povratku iz križarske vojne 1222. na područje svoje nadbiskupije naseliti više tisuća bosanskih krstjana, za koje je morao tražiti svećenike iz susjednih biskupija i Bosne kao zemlje podrijetla iseljenika. Nedugo nakon toga, na svojem povratku iz Dalmacije u Ugarsku, kamo se sklonio pred Tatarima, Bela IV. naselio je veću skupinu Dalmatinaca, graditelja i klesara, koji su trebali pomoći u utvrđivanju gradova. Kao posljedica puštošenja i gubitka stanovništva te potrebe demografske i ekonomske revitalizacije prostora pojavljuju se i nova naselja s etničkim nazivima. Među njima je i naselje Horvati koje se nalazilo istočno od Bača u blizini današnjeg Tovariševa i Gajdobre. Prvi puta zabilježeno je 1332. u popisu papske desetine u obliku Horouth, zatim 1437. i 1464. Horwath i 1522. Horwathy. Naselje je nestalo nakon osmanskih osvajanja. Na

prisutnost doseljenika iz srednjovjekovne Slavonije (Toth – Orszag) u Bačkoj, a moguće i dijelom ostataka starijeg slavenskog sloja, upućuju nazivi predosmanskih naselja Tothfalu, Tothcheregh, Dorozlótótfalu (Dorozlothotfalw), Tóthvajszka i dr.

Pretpostavka je da je prisutnost Frankopana na visokim pozicijama u Bačkoj usko povezana s pojavom sitnijih hrvatskih plemića i kmetova iz hrvatskih krajeva, tj. da su pomogli i poticali migracije u južnu Ugarsku. O prisutnosti sitnijeg hrvatskog plemstva svjedoči pismo Grgura Hrvatovića, koji je prema pridjevu imao posjed kod današnjeg Santova (Gregorius Horwath de Marthartzantho). O njegovom podrijetlu svjedoči njegov potpis na hrvatskom jeziku (glagoljicom) to pisa »Grgur Horvatović« u pismu datiranom 26. I. 1517. u Hajszentlőrincu.

᠘ᠣᠮᠠᠨᠨᠢ ᠬᠣᠷᠠᠮᠠᠨᠨᠢ ᠶ᠋ᠢ ᠨᠠᠮᠠᠨᠨᠢ ᠶ᠋ᠢ ᠬᠣᠷᠠᠮᠠᠨᠨᠢ
to pis(a) Grgur (H)orva(t)o(⟨v)ić

Potpis na hrvatskom jeziku (glagoljicom)
Grgura Horvatovića u pismu iz 1517.

Početak XVI. st. plemićke obitelji Zrinski, Frankopani, Erdödy, Nádasdy i Batthyány tražili su zbog osmanske ugroze naseljavanje ljudi na svoja imanja u Ugarskoj. Kralj Ludovik II. je u tom kontekstu 1524. poveljom potvrdio dopuštenje za naseljavanje hrvatskih bjeGUNACA kmetova na imanje Ferenca Batthyányija. Nazočnost Hrvata, pod općenitom etnonimskom odrednicom »Horwath«, na području Bačke (npr. u Pačiru, Staroj Moravici i »Wywarosu« kraj Zobnatice) potvrđuje i popis kmetova 1525. neposredno prije Mohačke bitke, a susreću se i u kasnijim osmanskim popisima pod odrednicom »Hirvat« (npr. u Segedinu, Subotici s okolnim salašima i Baču).

Posebnoj skupini migracija i kolonizacije pripadaju organizirana naseljavanja u trgovačkim središtima Ugarske, koja je poticala Dubrovačka Republika. Trgovačke kolonije Dubrovčana zabilježene su u Budimu, Segedinu i drugdje. Dubrovčani su u Segedinu zabilježeni u prvoj polovici XVI.

st., a bavili su se uglavnom trgovinom soli. S njima su došli i svećenici koji su ih ispo- vjedali na »dalmatinskom« jeziku. Tako je već 1535. u Segedinu službovao hrvatski isповјednik Đuro Milovan.

Prelaženje stanovništva s kršćanskih područja pod osmanska i obratno, odnosno kolonizacije manjeg opsega zbog slabljenja ljudskih resursa suprotne strane i revitalizacije vlastitog prostora, bilo je učestalo. S revitalizacijom novoosvojenog područja može se povezati naseljavanje 1530-ih juga Bačke (Obrovac, Plavna) stanovništvom iz nekadašnje jezgre Hrvatskog Kraljevstva, na kojem su Osmanlije osnovali između 1522. i 1528. vilajet Hrvati (»Vilayet-i Hirvat«). Riječ je o preseljenju iz dalmatinskoga zaleđa oko 1530. u krajeve oko Dunava, njihov povratak oko 1565. u dalmatinsko zaleđe, i zatim ponovno iseljavanje uglavnom u istom smjeru 1604.-20. Ponovni povratak u Podunavlje stanovništva iz dalmatinskog zaleđa, nakon učestalih pobuna u Kliškom (Dalmacija) i Krčkom sandžaku (Lika), za cilj je imalo uklanjanje buntovnoga kršćanskoga elementa s osmansko-mletačke granice i demografsku revitalizaciju područja Segedinskog sandžaka (Bačka). Ova preseljenja morala su biti izvršena uz znanje i sankcioniranje sandžak-begova, predstavnik regionalnih vlasti. S novim stanovništvom može se povezati poziv fra Šimuna Matkovića 1612. papi Pavlu V. za svećenicima koji će novopridošlom stanovništvu propovijedati »dalmatinskim« jezikom kao i prvi službeni spomen imena Bunjevci 1622. u Bačkoj. Manje migracije skupina hrvatskog stanovništva u Podunavlje i unutar Podunavlja trajale su kroz cijelo XVII. st., sve do velikog migracijskog vala, koji neki autori također nazivaju kolonizacijom (npr. P. Pečić), krajem istoga stoljeća (1687.), kada su austrijske vojne vlasti dopustile naseljavanje veće skupine stanovništva na području Subotice, Sombora, Segedina i Baje.

U desetljećima nakon masovnih migracija Hrvati Šokci iz Lovranca 1720. u cijelosti preseljavaju u Bukin, a također iz Hrvatskog Sela 1780-ih u Novi Sad. Iako

su te migracije inicijalno potaknute katastrofalnim ekološkim događajima, tj. učestalim velikim poplavama Dunava, zbog uloge koju su imala lokalna administrativna tijela u njihovu provođenju mogu se smatrati kolonizacijama. Ukidanje Potiske vojne granice sredinom XVIII. st. potaknulo je dio graničara katolika i pravoslavaca da se presele, uz suglasnost vojnih vlasti, iz Subotice i njezine okolice u južnu Bačku na područje Titela, Šajkaša, Žablja, Loka i Gospođinaca u Šajkaški bataljon Vojne granice. Također jedan dio Šokaca iz Bačke preselio je u kraj oko Banatskog Brestovca 1751. na područje buduće Banatske vojne granice. Pojedine hrvatske plemićke porodice (npr. Graškovići) provodile su tijekom XVIII. st. kolonizacije na svojim imanjima i drugdje u Bačkoj – Nijemaca, Mađžara, Slovaka i Rusina.

Nakon planske kolonizacije ugarskoga Podunavlja, potaknute od države tijekom XVIII. st., nekadašnja naselja s većinskim hrvatskim stanovništvom dobivaju i drugo stanovništvo iz različitih dijelova Monarhije, dok su u nekima od njih s vremenom gotovo u potpunosti potisnuti i asimilirani (npr. Bukin, Novo Selo, Kolut). S raspadom Monarhije i s povlačenjem granica nakon Trianonskoga mirovnoga sporazuma 1921., u sklopu agrarne reforme i kolonizacije u razdoblju 1921.-31. iz Bajskog trokuta doseljavaju izbjeglice i optanati uglavnom u pogranična stara i nova naselja na potezu od Rastine do Horgoša (Kolut, Bereg, Ridića, Stanišić, Bajmok, Rata, Mišićevo i dr.). Za potrebe kolonizacije dio veleposjeda u vlasništvu hrvatskih i obitelji drugih naroda našao se na udaru agrarne reforme. Isti smjer preseljavanja, ali u manjem obujmu, zabilježen je nakon Drugoga svjetskoga rata. Državna agrarna reforma u razdoblju Kraljevine SHS/Jugoslavije organizirana je restriktivno za manjinske narode i nesrbe. Prednost u dobivanju zemlje i kolonizaciji imali su dobrovoljci u srpskoj i crnogorskoj vojsci iz ratova 1875.-1918., dok je ostalim narodima raznim ograničenjima onemogućavano pravo na zemlju i kolonizaciju. Međuratna glasila bačkih Hrvata i njihovi

KOLONIZACIJA

politički predstavnici javno su osuđivali način provedbe agrarne reforme i kolonizacije te zaobilaženje domaćih bezemljaša. Osim ekonomskih ciljeva, postojali su i politički ciljevi kolonizacije jer je znatan dio kolonista dobrovoljaca naseljavan u pograničnim dijelovima države, gdje do 1918. nije bilo srpskoga stanovništva. Primjerice u blizini hrvatskih naselja osnovane su dobrovoljačke kolonije Novi Žednik, Mišićevo, Aleksa Šantić i Rastina. Sredine u koje su naseljeni dobrovoljci bile su ruralne zadržane zajednice, što je dodatno poticala kulturna, etnička i jezična barijera na koju su nailazili u nekim od područja naseljavanja. Mađžarske su vlasti 1941. protjerivale sve doseljenike iz međuratnoga razdoblja, bez obzira na narodnost. Umjesto njih kolonizirani su Mađžari iz skupina Čango i Sekelji iz Erdelja i Bukovine, koji su nakon 1944. iseljeni u Mađžarsku, a na njihovo su se mjesto vratili prethodni kolonisti.

U poslijeratnom je razdoblju (1945.-48.) provedena najmasovnija kolonizacija Bačke u novijoj povijesti, uglavnom na posjede i u naselja protjeranih Nijemaca. Savezno Ministarstvo kolonizacije i Agrarni savjet neposredno su vodili poslovima kolonizacije. Agrarni je savjet početkom rujna 1945. utvrdio planove naseljavanja Vojvodine i broj obitelji koje je mogla naseliti svaka od federalnih jedinica. Bačku je trebalo naseliti 20.000 obitelji (7000 iz Crne Gore, 7500 iz Hrvatske, 3000 iz Bosne i Hercegovine i 2500 iz Srbije). Postojalo je nezadovoljstvo od strane vojvođanskih Hrvata planovima i provedbom kolonizacije pa su njihovi predstavnici Jerko Zlatarić i Petar Maslić, predsjednik Glavnog narodnog odbora Vojvodine, uputili pismo Narodnoj vladi Hrvatske i njezinom potpredsjedniku Franji Gažiju tražeći da se područje za kolonizaciju Hrvata, vanjskih i domaćih interesenata proširi. Predstavnici Narodne vlade Hrvatske bili su upoznati s rasporedom bunjevačkih i šokačkih naselja u Bačkoj, ali i s odnosom vlasti u Kraljevini Jugoslaviji prema Bunjevcima i Šokcima, zbog čega su očekivali od Ministarstva za kolonizaciju da kolonisti Hrvati budu gru-

pirani u kolonijama u susjedstvu tih naselja. Glavna komisija za naseljavanje boraca u Vojvodinu obrazložila je u odgovoru na inicijativu Narodne vlade Hrvatske da se tomu zahtjevu ne može udovoljiti jer Hrvatska nije poslala dovoljan broj kolonista Hrvata, već su većinu kolonista iz Hrvatske činili Srbi. Glavnina pristiglih kolonista Hrvata bila je iz Dalmacije, koji su u većem broju naselili Stanišić i Ridicu te neznatno Sivac, dok su kolonisti iz ostalih područja naseljivani u manjim grupama i disperzno. Hrvati iz Like i Hrvatskog primorja djelomično su naseljeni u Kolut i Apatin, iz Hercegovine u Bezdan, Plavnu i Vajsku, s područja Slunja, Ogulina i Jastrebarskoga u Krnjaju (danas: Kljajićevo) i dr. Prvotni planovi hrvatskoga rukovodstva o naseljavanju 5500 hrvatskih obitelji s oko 33.000 članova iz Hrvatske u Vojvodinu nisu mogli biti ispunjeni iz više razloga. Naime postojao je manji interes hrvatskog

Obitelj Toman, podrijetlom s otoka Iža, na oranicama u stanišićkom ataru oko 1948.

stanovništva u odnosu na srpsko za naseljavanje izvan teritorija Hrvatske, što je rezultiralo time da su većinu kolonista u Bačkoj i Vojvodini činili Srbi. Sa završetkom agrarne reforme i kolonizacije Hrvati su s približno 7000 koloniziranih činili tek manji dio vanjskih kolonista ili 3,2 % ukupnog broja koloniziranih u Vojvodini. Manji broj kolonista Hrvata naseljen je u Guduricu i Kačarevo u Banatu, dok je dio boraca invalida i obitelji boraca gardijskih jedinica Jugoslavenske armije naseljen u staropazovački i zemunski kotar. Agrarna reforma i kolonizacija naročito su se odrazile na bunjevačke Hrvate, čiji su se veliki

zemljišni posjedi našli na udaru agrarne reforme. Međutim dio dotadašnje sirotinje bezemljaša među Hrvatima po selima prvi je put došao u posjed zemlje u statusu mjesnih agrarnih interesenata. Ubrzo je pokrenuta i reemigracija dijela kolonista neprilagođenih geografskim i socijalnim prilikama nove sredine. Većina kolonističkih obitelji ipak je prevladala krizu adaptacije na novu sredinu i zadržala se u Bačkoj. Potomci hrvatskih kolonista i danas u manjem broju obitavaju u Bačkoj (Stanišiću, Bezdanu, Somboru, Subotici, Novom Sadu, neznatno u Riđici i Sivcu), iako su se mnoge obitelji zbog etničkih motivirano nasilja 1990-ih preselile u Hrvatsku. Hrvatsko kulturno društvo *Vladimir Nazor* iz Stanišića, koje okuplja preostale Hrvate u ovom mjestu, osnovano je 2009. i obilježava Dan kolonizacije s prigodnim programima i predavanjima.

Lit.: I. Antunovich, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokci*, Beč, 1882; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye*, 1-2, Budapest, b. g.; R. Jeremić, Bukin: jedno šokačko naselje u Bačkom Podunavlju, *Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu*, 12, Beograd, 1926; P. Pekić, *Povijest povijest Hrvata u Vojvodini: od najstarijih vremena do 1929. godine*, Zagreb, 1930; V. Stajić, Prva katolička gimnazija u Novom Sadu (1789-1823), *Glasnik Istoriskog društva u Novom Sadu*, 2/1933, Sremski Karlovci; T. Iskruljev, *Raspeće srpskog naroda u Sremu 1914 godine i Mađžari. Sa mađžarske granice, Bajski trokut, Sent Andrija*, Novi Sad, 1936; V. Stipetić, *Agrarna reforma i kolonizacija u FNRJ godine 1945.-1948.*, Zagreb, 1954; M. Erić, *Agrarna reforma u Jugoslaviji – 1918-1941 god.*, Sarajevo, 1958; V. Đurić, *Najnovije naseljavanje Bačke kolonistima iz Hrvatske. Naselja: Bački Gračac, Kljajićevo, Čonoplja, Stanišić i Riđica*, Novi Sad, 1960; B. Jankulov, *Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII I XIX veku*, Novi Sad, 1961. N. Gačeša, *Agrarna reforma i kolonizacija u Bačkoj – 1918-1941.*, Novi Sad, 1968; T. Halasi-Kun, Sixteenth-Century Turkish Settlements in Southern Hungary, *Bulleten*, 28, Ankara, 1964; M. Beljanski, *Bački Breg i njegovi žitelji*, Sombor, 1976; M. Beljanski, *Sara, Baba Pusta, Kačmarski salaši, Aleksa Šantić*, Sombor, 1978; A. Fekete Nagy i dr., *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellum anno MDXIV*, Budapest, 1979; M. Maticka, Sudjelovanje Hrvatske u saveznoj kolonizaciji 1945-1948. godine, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Zagrebu*, 11, Zagreb, 1982; N. Gačeša, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslavi-*

ji 1945-1948, Novi Sad, 1984; M. Beljanski, *Stanišić*, Senta, 1985; M. Milunović, *Riđica sa okolinom: hronika*, Sombor, 1986; M. Beljanski, *Čedrdeset godina posle agrarne reforme i kolonizacije*, Sombor, 1986; S. Žuljić, *Narodnosna struktura Jugoslavije i tokovi promjena*. Zagreb, 1989; M. Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948.*, Zagreb, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; J. Pejin, *Kolonizacija Hrvata na srpskoj zemlji u Sremu, Slavoniji i Baranji*, Sremska Mitrovica, 1992; E. Heršak (ur.), *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*, Zagreb, 1993; P. Engel, Egy bácskai jobbágynevő 1525-ből, *Történelmi Szemle*, 3/1995, Budapest; M. Tutorov, *Seva munja biće opet buna: istorika Zrenjanina i Banata*, Zrenjanin, 1995; B. Lekić, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948 godine*, Beograd, 1997; K. Kocsis, E. Kocsis-Hodosi, *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin, Safety Bay*, 2001; N. Gačeša, O agrarnim reformama u novijoj istoriji Vojvodine, *Nastava istorije* 15, Novi Sad, 2002; L. Heka, *Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu*, Budimpešta-Pečuh, 2004; G. Malović, *Seoba u maticu: Optiranje Srba u Mađarskoj, 1920-1931*, 1-2, Novi Sad-Budimpešta, 2010; M. Bara, Sudjelovanje Hrvata u saveznoj kolonizaciji Vojvodine 1945.-1948., *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 2, Subotica, 2010; L. Heka, Grofovi Grašalkovići (Grassalkovich) i kolonizacija Bačke, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 3, Subotica, 2011; A. Rácz, *Adatok a népnévvél alakult régi településnevek történetéhez*, Debrecen, 2011.

M. Bara

KOLOZSI, Tibor (Subotica, 14. IV. 1915. – Subotica, 7. IX. 1980.), književnik, prevoditelj, povjesničar, novinar. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Kao gimnazijalac objavljivao je u međuratnim časopisima *Órtűz*, *Mi irodalmunk*, *Híd*, *Hétről-Hétre* i *Kalangya*, poslije je surađivao u listovima *Jugoszlávai Magyar Ujság* i *Napló*, a nakon rata u listovima *Magyar Szó* i *7 Nap*, čiji je bio dugogodišnji glavni i odgovorni urednik. Pisao je poeziju, novele, romane, kritike i studije. Pokušavao je pisati modernistički, ali nije mogao odustati od realističnoga stila. U subotičkom časopisu *Rukovet* prevodili su ga na srpski Lazar Merковиć, Ivan Pančić, Lajčo Vidaković, Ante Zolnaić i Blaško Vojnić Hajduk. Tomislav Vojnić preveo je njegov polemički prikaz knjige Blaška Vojnića Hajduka *Moj grad u davnini*.

Najistaknutije mu je djelo dvosveščana povijest subotičkoga tiska u razdoblju 1848.-1945. u nakladi novosadskoga Foruma: *Szabadkai sajtó (1848-1919)* i *Szabadkai sajtó (1919-1945)*. Nastala je kao rezultat dugogodišnjih istraživanja u knjižnicama u Jugoslaviji i u Mađarskoj, ali najviše u Gradskoj knjižnici u Subotici. Iscrpno i analitički na više od tisuću stranica kronološki je opisana povijest svakoga pojedinačnoga lista, vrijeme izlaska, urednici, jezik i pismo na kojem je list izlazio, karakter lista te gdje se nalaze sačuvani primjerci, osobito jer ih nije sve posjedovala Gradska knjižnica u Subotici. U prvom dijelu knjige studijski su opisani listovi, zatim slijedi bibliografski i kronološki popis s potrebnim registrima te ilustracijama mnogih naslovnica i fotografijama poznatijih urednika.

T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1848-1919)*, Szabadka, 1973.

Tako je, među ostalim, obrađen i hrvatski tisak u navedenom razdoblju. Osobito su važna njegova istraživanja preporodnoga subotičkoga novinstva na hrvatskom, knjižnica u kojima se mogu naći preporodna i međuratna hrvatska glasila te obrada svih listova koji su pisani na hrvatskom jeziku, bez obzira na političku orijentaciju, ili na drugim jezicima, ali različite političke orijentacije, koji su bili okrenuti bunjevačkomu čitateljstvu, a koje je također ubrojio u povijest mjesnoga hrvatskoga novinstva.

Djela: *Gyeplő és szabla*, Újvidék, 1962; *Árnyék a Tiszán*, Újvidék, 1966, *Őrtűz fényében*, Szabadka, 1969; *Vendég Bergengóciából*, Újvidék, 1971; *Erzsébetlaktól a Maglajig : Kizur István forradalmi életútja* (suaautor s Gy. Fejes), Szabadka, 1972 (prijevod na srpski: Tibor Koloži: od Belog blata do Maglaja, u: T. Koloži, T. Gajgoši, I. Balog, *Istvan Kizur, Matko Vuković, Lazar, Nešić*, Subotica, 1986); *Szabadkai sajtó (1848-1919)*, Szabadka, 1973; *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979.

Lit.: *Jugoslovenski književni leksikon*,² Novi Sad, 1984; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 3, Novi Sad, 1987; L. Merković, Bibliografija časopisa »Rukovet« maj 1955 – april 1990, *Rukovet*, 5/1990, Subotica; L. Gerold, *Jugoszláviai Magyar irodalmi lexikon* 1918-2000, Újvidék, 2001; Z. Kalapis, *Életrajzi kalauz*, 2, Újvidék, 2003.

E. Bažant

KOLUT, naselje 25 km sjeverozapadno od Sombora, između Bezdana i Berega, 1327 st. (2011.). Nacionalna struktura (2002.): od 1710 stanovnika oko 80 % čine Srbi, Hrvata je bilo 7,5 % (128) a Jugoslavena 7,77 % (133).

Naselje je nastalo na dodiru naplavine ravni Dunava i lesne terase. Okruženo je starim meandrom Dunava, koji je danas dio Bajskog kanala. Prvi se put spominje 1261. pod nazivom Küllöd, koji je dobio po plemićkoj veleposjedničkoj obitelji Küllöd. U mađarskim se dokumentima do pada pod tursku vlast i tijekom nje ime pojavljuje u raznim inačicama u ovisnosti o transkripciji: Külyöd, Kúlöd, Kilywd, Kulund, Bel Kulund, Kyliwod, Kewlwd, Kölöd, Kyskwlwd i Nagkwlw (Mali Kolut i Veliki Kolut) itd.; turski defteri navode ga kao Kolut i Kollut; nakon protjerivanja Turaka naziva se Colluth, Kollúth, Koluth, Kolluth, Kollut. Službeno je preimenovan u Küllöd (1904.-18. te 1941.-44.) a Kolut se naziva 1918.-41. te od 1944. do danas.

God. 1483. franjevci u Kolutu podižu samostan, no on je, kao i samo mjesto, razrušen nakon Mohačke bitke 1526. Za turske vladavine bio je dio Segedinskoga sandžaka i Somborske nahije, kada se spominje kao grad. God. 1570. u njemu je popisano čak 103 kućanstva, a 1590. ima 81 kućanstvo (osim Turaka, nastanjuju ga i Slaveni te Mađžari). Kako bi u opustjele bačke krajeve naselili stanovništvo koje bi

obrađivalo zemlju, plaćalo porez i hranilo vojsku, Turci su 1600. preselili tridesetak tisuća ljudi iz Kliškoga sandžaka »na Dunav«. Tih su godina Hrvati najvjerojatnije naselili i Kolut. Da se Pravoslavna crkva nametala i stanovnicima drugih vjera, doznaje se iz fermana što ga je primio i somborski kadija 1615. U njemu sultan skreće pozornost na to da je pravoslavnomu patrijarhu zabranjeno ubirati porez »od Madžara i Šokaca« jer oni nemaju nikakve veze s pravoslavnim mitropolitom.

Bosanski biskup Antun Matijević 1. VI. 1635. javlja tajniku Svete kongregacije da je bosanski paša započeo nesmiljeno ugnjetavati katolike, pogotovu fojničke (srednja Bosna) franjevce. Zbog toga se oni, zajedno s pukom, sele prema sjeveru i nastanjuju u bačkim mjestima koja su bosanski franjevci već otprije posjećivali, i to u Santovu, Beregu, Gari i Kolutu.

Prema izvješću beogradskoga biskupa fra Marina Ibrišimovića, koji je 1649. obavio kanonsku vizitaciju župa na ugarskom tlu što su ga bili osvojili Turci, 18. X. krizmano je 588 osoba iz Berega, Koluta i Gare. Te je godine u Kolutu bilo 20 katoličkih kuća, ali ne i crkve jer je velika oluja odnijela krov sa stare crkve, pa su tamošnji katolici na misu odlazili u Santovo. Za razdoblje 1670.-99. nema nikakvih podataka o mjestu te se može samo pretpostaviti da su stanovnici, sklonivši se na obližnje močvarno područje, preživjeli ondašnje ratne vihere.

U strahu zbog turske osvete Bosnu zajedno s vjernicima 1687. napuštaju olovski, srebrenički, tuzlanski i modruški franjevci. Ovoljani se najprije sklanjaju u Ilok, koji su odredili za svoju novu središnjicu. Odatle ih dio nastavlja put na sjever i nastanjuje se u Sonti, Monoštoru, Kolutu, Beregu i Santovu, u kojima Hrvati žive već otprije. Toj tvrdnji u prilog ide i činjenica da su ta mjesta sve do 1723. pastorizirali franjevci iz iločkoga samostana. Naime do te godine bilo je uobičajeno da se svaki samostan brine za svoje vjernike bilo kamo se odselili. Spomenute je godine na provincijskom redovničkom zboru u Velikoj Definitorij

razdijelio župe između Bača i Iloka. Tada je radi lakše administracije franjevcima iz bačkoga samostana pripala i santovačka župa, čija je filijala bio i Kolut.

Nakon protjerivanja Turaka austrijske vlasti obnavljaju mjesto i naseljavaju ga 1699. sa 17 kućanstva, a u listopadu je popisano 16 kmetova i 12 sinova. Život ovdašnje osnažene santovačke katoličke zajednice pomućen je Rákóczijevom oslobodilačkom borbom (1703.-11.), tijekom koje su kuruci (mađžarski ustanici) u više navrata uništili i Kolut. Tada se Kolućani sklanjaju onkraj Dunava, u Baranju, odakle se na svoja prvotna ognjišta vraćaju tek nakon stišavanja borba. God. 1711. Kolut se navodi kao hrvatsko naselje. Prema popisu Bačke županije iz 1715. pustara Kolut imala je 10 kućanstava, 1720. – 11, a 1722. – 15: Benić, Blesić, Gladić, Jakšić, Jurišić, Kovačević, Kuzmanović, Oršulić, Periškić, Svilanović, Šišković... U matičnim knjigama Santovačke župe (vode se od 1715.) zapisana su kolutska prezimena: Arijanović, Balić, Dorić, Đanić, Gladić, Hajduk, Ivošević, Jakšić, Kusturić, Miklendić, Nogavčević, Oršulić, Periškić, Radičević, Svilanović. Prema crkvenim popisima iz 1733.-34. Kolut je čisto hrvatsko naselje. Samostalnom župom postao je 1754., od kada se vode i matične knjige.

Budući da je bilo jeftine obradive zemlje, u Kolut se 1740-ih godina doseljava veća skupina Hrvata iz Ogulinsko-modruške udoline, koja se međutim kroz brakove ubrzo stopila s domorocima, »pošokčila se«. Pečat sela iz 1744. bio je na hrvatskom: »Selo Kolot«. Godine 1756. u Novi Kolut (Új Kollut) nastanjuju se prvi Nijemci, a između 1763. i 1766. došlo je još 216 njemačkih obitelji – u naselju su Nijemci jednom ulicom odijeljeni od Hrvata. God. 1767. u župi je bilo 515 »Ilira« i 736 Nijemaca, a 1768. u selu je popisano 212 njemačkih i 74 »šokačke« obitelji. Popis iz 1772. potvrđuje da u njemu živi rimokatoličko njemačko i »ilirsko« pučanstvo. Vlasti 1780-ih godina, uza znatne pogodnosti, nastanjuju novo mnoštvo Nijemaca. God. 1790. navode ga kao njemačko i hrvatsko (»horvát«) selo,

koje ima 1440 stanovnika, 252 kmeta i 15 nadničara. Nijemci će tamošnje Hrvate postupno potisnuti pa se oni preseljavaju ponajprije u obližnja hrvatska sela (Batina, Monoštor, Bereg i Santovo), ali neke su se obitelji raselile i nešto dalje (Bajmok, Kačmar, Subotica). Nakon što su Nijemci otkupili velik dio zemlje od Hrvata, broj se zemljoposjednika s hrvatskim prezime-nima smanjio s 18 (1772.) na 4 (1862.). O negdašnjoj prisutnosti Hrvata govore i ime-na koltskih župnika (fra Stjepan Jagodić 1754.-55., Martin Poljak 1755.-57., Nikola Udovičić 1838.-52., Josip Šimunović 1853.-60., Franjo Baraković 1861.-78.) i kapelana (Josip Mihalović 1817., Josip Parčetić 1826.-27., Antun Kujundžić 1830., Andrija Mandić 1873.). No za Fényesa je sredinom XIX. st. Kolut njemačko selo (s 2445 katolika i 20 Židova). Hrvate i ne spominje, iako ih je do 1890-ih ondje bilo. Prema drugom izvoru (popis 1860., *Srbski leto-pis*, 1864.) Hrvata »Bunjevaca« u Kolutu je 1860. bilo 48, Nijemaca 2200 (uključujući i Židove). Prema svjedočenju Janje Čatalinac (r. Radičev), koja se 1864. nakon udaje doselila iz Berega, koltski su Hrvati u to vrijeme još čuvali narodnu nošnju, govor, pjesme i društvene veze sa sunarodnjacima

Kolut

iz Berega. Sredinom 1860-ih u naselju je bilo pet hrvatskih (Čatalinac, Daražac, Kovačev, Brandišić i Periškić) i više miješanih hrvatsko-njemačkih obitelji. Za župnikovanja Franje Barakovića (1861.-78.) prestale su mise na hrvatskom jeziku. God. 1900. u Kolutu su živjela 2662 Nijemca, 71 Mađžar i samo 13 Hrvata »Šokaca«. Broj Hrvata

bio je nešto veći 1921., kada je popisano 47 »Srba ili Hrvata« (od kojih 3 pravoslavca).

Nakon povlačenja trianonske granice prema Mađžarskoj doseljavaju se pojedine obitelji izbjeglica i optanata (Balatinac, Jelić, Kubatov, Velin i dr.) iz naselja s hrvatskim stanovništvom Bajskog trokuta, koje su prvotno bile smještene u Beregu, Ridici i Rastini. U međuratnom razdoblju održalo se samo nekoliko starosjedilačkih hrvatskih obitelji (Čatalinac, Kovačev). Međutim, i u njih su, zbog ženidbenih veza s Nijemcima, hrvatski jezik, nošnja i običaji bili uglavnom napušteni. Kako je zabilježio suvremenik 1933.: »Nošnja im je njemačka. U kući svi članovi govore među sobom samo njemački« (T. Iskruljev). Do kraja Drugoga svjetskog rata Kolut je selo s gotovo isključivo njemačkim stanovništvom. Mjesni NOO odbor, koji su činili Anđelka Dugalin, Martin Tomašev, József Viczei, Slavko Velin, Marin Velin, Ivan Čatalinac, Ivan Matin Čurin, János Seszták, Sándor Ispánovics, János Csernyák i Lajos Körmöndi, osnovan je u studenom 1944. Dio nekadašnjih germaniziranih Hrvata i onih iz miješanih brakova u poslijeratnim je godinama promijenio nacionalno opredjeljenje. U podacima Glavne komisije za naseljavanje boraca u Vojvodini navodi se da u Kolutu ima nešto Hrvata, »svega oko 30 porodica domorodaca«.

Nakon deportacije Nijemaca 1946. u Kolut se doseljava 436 obitelji ličkih Srba te nešto ličkih Hrvata (uglavnom iz Otočca, Gospića, Brinja i Perušića) i Slovenaca, čiji potomci i danas žive u selu. Prvi poslijeratni popis 1948. navodi kako u selu žive 404 Hrvata (14 %), no broj je u kasnijim godinama postupno opadao.

Nadbiskup Gabrijel Patačić dao je obnoviti drevnu crkvu 1734., koja je završena 1754. i posvećena sv. Ivanu Krstitelju. Na njezinu je mjestu 1825. podignuta nova crkva, koja je temeljito renovirana 1931. Kako je danas crkva u tešku stanju i djelomično bez krova, u njoj se ne vrše bogoslužja, a župom upravlja bereški župnik.

U Kolutu je rođen svećenik Matija Čatalinac (1878.-1929.).

God.	Hrvata	Ukupno
1948.	404	2927
1953.	371	2877
1961.	351	2597
1971.	272	2148
1981.	212	1866
1991.	140	1710
2002.	128	1710

Broj Hrvata poslije Drugog svjetskog rata

Izvor: *Bács megye helységekinek jegyzéke 1733-ból*. Državni arhiv, Budimpešta, Kanc. Litt. Comit. Bach. 1733E.

Lit.: E. Fényes, *Magyarország geographiai szótára*, Pest, 1851; (Anonim), *Stanovništvo Vojvodine srbske po veri i narodnosti, Srbski letopis 1863*, Budim, 1864; D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, Budapest, 1890-1913; Gy. Dudás (ur.), *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája*, 1-2, Zombor, 1896; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye helynévtára*, 3, Szabadka, 1906; S. Borovszky (ur.), *Bács-Bodrog vármegye monographiája*, 1, Budapest [1909]; J. Fekete, *Bosnyák püspökök jelentései*, Budapest, 1911; J. Karácsonyi, *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig.*, Nagyvárad, 1915; T. Iskruljev, *Raspeće srpskog naroda u Sremsu 1914 godine i Mađari. Sa mađarske granice, Bajski trokut, Sent Andrija*, Novi Sad, 1936; S. Mihalžić, *Baranja od najstarijih vremena do danas*, Novi Sad, 1937; B. Unyi, *Sokácok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története*, Budapest, [1947]; P. Velenrajter, *Zlatan nalaz iz Koluta, Naučni zbornik Matice srpske. Serija društvenih nauka* 1, Beograd, 1950; D. Popović, *Srbi u Bačkoj do kraja osamnaestog veka (istorija naselja i stanovništva)*, Beograd, 1952; I. Szabó, *Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből*, Budapest, 1954; D. Popović, *Srbi u Vojvodini*, 2, Novi Sad, 1957; I. Jakšić, *Iz popisa stanovništva Ugarske početkom XVIII veka*, Novi Sad, 1966; M. Beljanski, *Najstariji poznati žitelji Sombora*, Sombor, 1969; M. Beljanski, *Prvi meseci narodne vlasti u Somboru i okolini 1944-1945. godine*, Sombor, 1974; A. Kljajić, *Geografski prikaz Koluta*, Novi Sad, 1975; M. Beljanski, *Bački Breg i njegovi žitelji*, Sombor, 1976; M. Beljanski, *Kolut i Kolućani*, Sombor, 1976; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; J. Đuričić i dr., *Geografske monografije vojvodanskih opština – opština Sombor*, Novi Sad, 1996; L. Lazić i dr., *Stanovništvo sliva Mostonge i zapadne Bačke*, u: *Mostonga i vode Zapadne Bačke*, Novi Sad, 1998; B. Lekić, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948*

godine, Beograd, 1997; I. Katona, *A kalocsai érseki egyház története*, 1, Kalocsa 2001; A. Lakatos (ur.), *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmege Történeti sematizmusa 1777-1923*, Kalocsa, 2002; *Stanovništvo, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima*, Beograd, 2003; H. Salopek, *Ogulinško-modruški rodovi*, Zagreb, 2007; G. Káldy Nagy, *A szegedi szandzsák települései. lakosai és török birtokosai 1570-ben*, Szeged, 2008; J. Temunović, *Bilježnica za povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2009; *Schematismus Dioecesis Suboticanae*, Subotica, 2009; G. Malović, *Seoba u maticu : Optiranje Srba u Mađarskoj, 1920-1931*, 1-2, Novi Sad-Budimpešta, 2010; *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. godine, prvi rezultati*, Beograd, 2012; A. Hegedűs, *Život i restauracijska djelatnost kalačkoga nadbiskupa Gabrijela Patačića*, Budimpešta – Kalača – Subotica, 2015.

Ž. Mandić, M. Bara i Z. Nagel

KOLJE (< kolac), pomagalo za prenošenje slame i sijena sastavljeno od dvije drvene motke. Motke su obično debljine 5-7 cm, duljine do 4 m. Koristili su ih radnici na *kasli* (vršalici) tijekom vršidbe žita za nošenje slame koju vršalica izbaci na stražnjem dijelu. Stavljale su se paralelno na zemlju na međusobnom rastojanju od oko 60 cm i na njih je padala slama iz vršalice. Nakon što se nakupila određena količina, dva radnika – *koljari* – hvataju *kolje* kao nosila i odnose slamu na veliku gomilu, gdje je sljedeći radnik – *kazaloš* – *sadiva* u kamaru. To je bio jedan od najtežih poslova u vršidbi jer su se, noseći slamu, morali penjati na kamaru, osobito kada je bila visoka, i pri tom su im noge upadale u slamu i do koljena. Tijekom rada na vršalici koljari su se svakih pola dana smjenjivali sa *snopljarima* – radnicima koji u vršidbi s kamare dobacuju snopove žita na *kaslu*.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Stantić, *Kruv naš svagdanji*, Subotica, 2001; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Stantić, *Ris i obiteljska dužijanica u subotičkom ataru*, Subotica, 2011.

P. Skenderović

KOMARNIK, 1. u Šokaca, rasklopivi krevet namijenjen zaštiti od komaraca. Rabio se osobito tijekom sparnih ljetnih noći, kada je bilo mnogo komaraca s Duna. Cijela mu je konstrukcija bila drve-

na. Sastojao se od prednjega i stražnjega dijela, koji su se spajali širokim daskama (najčešće tri). Na prednjem i stražnjem dijelu kreveta postavljali su se polukružni ili četvrtasti *arnjevi* (polukružno savijeni i s obe strane učvršćeni štapovi, najčešće od jasena ili svibovine) preko kojih se prebacivalo zaštitno rijetko tkano platno. Prostirku je činila starija perina s *dvopolkom* (prekrivač tkan od lana, sastavljen iz dvije *pole* /polovine/), a katkad su se umjesto perine koristile deke. Pod glavom je išao pernati jastuk. Krevet se jednostavno sklapao i prenosio. Najčešće se u njemu spavalo u *vajatu* (ostavi), gdje je bila hladovina. Prema potrebi krevet se postavljao i u otvoreni *ganak* (*gonk*, otvoreni trijem, *ambetuš*) zbog boljšeg strujanja zraka. Ako se postavljao u *ganku*, koristio ga je samo muškarac. Prestao se koristiti potkraj 1950-ih. **2.** u Bunjevaca, dio sobe odvojen zastorom u kojem se nalazila roditelja.

J. Dumendžić

KOMARNJAK, zaštitni zastor porodiljina kreveta u Bunjevaca, koji je, prije poroda i nakon njega, izdvajao komarnik – dio sobe u kojem se nalazila roditelja. Običaj je bio da se u vrijeme poroda ženin krevet zakrili tako da se za gredice (poprečne male grede koje se naslanjaju na zid i *slime* – glavnu noseću gredu u sobi) objese *postavski čaršapi* ili tanki sukneni *čaršapi* da se roditelja ne vidi. Držao se dok se roditelja ne dignu iz kreveta ili do *uvoda* u crkvu.

Prema vjerovanju, ako roditelja njime nije zaštićena dok mora ležati u krevetu, vještice mogu odnijeti zdravo dijete i umjesto njega staviti *podmeće* – dijete sklepano od ljuške jajeta. Zbog toga su Bunjevke ljuške jajeta bacale u vatru u *šporelj*, a ne van na gnojište, jer bi ih odatle mogle pokupiti vještice. Štitio je i malo dijete od zlih očiju i uroka. Dijete se čuvalo tri večeri do ponoći od moći vještica, koje su se spominjale uz strah, jer su se svi bojali da djetetu ne naude pa da bude lakomisleno kad odraste. Mladež bi se skupila navečer u sobi gdje je ležala roditelja da čuvaju babine, a uz to je bilo svirke i igre, pa je vrijeme brže prošlo.

Kako je čuvanje *babina* bilo tri večeri do ponoći, za umno poremećenu osobu govorilo se da je »treću noć nedočuvana«.

Lit.: B. Vujkov, *Jabuka s dukatima*, Subotica, 1986; A. Pokornik, *Moj sokak, Subotička Danica: kalendar 1989.*, Subotica, 1988; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1990; S. Periškić, I. Ružić, *Porod i običaji vezani uz porod, Tradicijska baština i etnokulturalni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 2014.

P. Skenderović

KOMENCIJA (*lat.* commentio: nagrada u žitu < *conventio*: dogovor, sporazum) **1.** nagrada za poslove u poljoprivredi radnicima koji su živjeli na gazdinu imanju. Pisani tragovi u okolini Subotice sežu u prvu polovinu XVIII. st. Vlasnici velikih i srednjih poljoprivrednih imanja angažirali su za radove među ostalim i komencijaše, koji su sa svojim obiteljima živjeli kod njih na gazdinstvu, u posebnom, za njih izgrađenom objektu na rubu gazdinstva, a uz ogrjev dobivali su i nešto zemlje za vlastite potrebe. Poslove je obavljala cijela obitelj: komencijaš u polju, njegova supruga oko stoke i peradi na salašu, a prema potrebi i u polju, djeca su čuvala gazdinu stoku. Radilo se svaki dan, od rana jutro pa do kasne večeri. Nagrada je najčešće plaćana u naturi (u žitaricama, mesu, vuni i sl.), rjeđe u novcu, a nije se davala odjedanput, nego najčešće tromjesečno. Pogodbe su bile usmene, sklapale su se na godinu dana, najčešće »od Mijolja do Mijolja«, rjeđe »od Đurđeva do Đurđeva«. Ukoliko bi bili nezadovoljni komencijom ili ophođenjem davatelja komencije prema njima, komencijaši su imali pravo obratiti se pritužbom gradskomu sucu. Ako su se pokazali dobrim radnicima, komencijaši su ostajali raditi na gazdinu imanju i više godina, pa i nakon što bi u starosti i bolesti postali nesposobni za rad.

2. vrsta dvorbenih ugovora, dvorbeni ugovor. Tijekom prve polovine XIX. st. u Subotici i okolici dolazi do postupne transformacije komencijaških pogodaba u poseban oblik dvorbenih ugovora (ugovora o

doživotnom uzdržavanju): davatelj dvorbe (uzdržavanja) imao je obvezu primatelju dvorbe (uzdržavanja) davati uzdržavanje isključivo u naturalnom obliku, bilo kroz godišnje ili polugodišnje davanje određene količine žitarica, peradi, svinja, brašna i slično, bilo u osiguranju svakodnevne prehrane, kupnji odjeće, obuće, ogrjeva i slično. Takvi su se ugovori u to vrijeme sklapali uglavnom između najbližih članova obitelji te se ostarjelim i radno nesposobnim osobama u okviru obitelji moralo osigurati potpuno naturalno uzdržavanje davanjem komencije i dvorbe, koja se sastojala od njege oboljelih s obvezom osiguranja pristojnih životnih uvjeta, uz vidljivo istaknutu obvezu davatelja uzdržavanja da se uzdržavana osoba nakon smrti pristojno, prema mjesnim i vjerskim običajima, pokopa bilo u već postojeću obiteljsku grobnicu davatelja ili primatelja uzdržavanja bilo s obvezom da takvu grobnicu ili grobno mjesto osigura davatelj uzdržavanja. To su kombinirani ugovori s elementima komencijaških ugovora i ugovora o doživotnom uzdržavanju, poznati i kao »komencijaška pogodba«.

Sličan proces odvijao se u vrijeme raspada obiteljskih zadruga potkraj XIX. i početkom XX. st. u Bačkoj i Slavoniji, kada stariji ljudi više nisu bili kadri obavljati poslove na svojim imanjima, a izravni nasljednici, ako ih je bilo, nisu bili zainteresirani za obavljanje poslova. Tada komencijaške nagodbe postaju preteče suvremenih dvorbenih ugovora: vlasnici imanja zbog nastavka egzistencije svoju su imovinu oporučno ostavljali komencijašima uz uvjet da ih se hrani do smrti i pokopa, a poslije su se ti ugovorni odnosi proširili i na bliže ili daljnje srodnike, susjede ili druge osobe koje su im preporučene, s obvezom zajedničkoga stanovanja ili bez nje, dakle, u suvremene ugovore o doživotnom uzdržavanju. Tako se u vinkovačkom kraju riječ komencija i do druge polovice XX. st. sačuvala kao sinonim za dvorbeni ugovor.

Lit.: B. Peruničić, *Postanak i razvitak baština na području Subotice od 1686 godine*, Beograd, 1958; Lj. Gligorević, *Uz problem »davanja na komenciju«* na vinkovačkom području, *Etnološka tribina*,

8, Zagreb, 1985; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Poljaković, *Ugovor o doživotnom izdržavanju i nezi kao faktor egzistencije, sa posebnim osvrtom na Suboticu i okolinu*, magistarska radnja, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, 2009; *Klasje naših ravni*, 7-8/2013, Subotica.

M. Poljaković

KOMPA (*madž.* komp: skela), plovilo niška gaza za prijevoz preko rijeke, skela. Čini je metalna platforma, koja se pokreće preko čelične sajle što se ručno ili motorom povlači s jedne obale na drugu. Služila je za prijevoz ljudi, stoke, zaprežnih kola, automobila, traktora s prikolicama i priključnim strojevima, katkad čak i vlakova. Kada je riječ o bačkih Hrvatima, vezana je uz šokačku tradiciju, uglavnom za Dunav.

Nekadašnja kompa kod Bogojeva

Na užim i manjim rijekama pokreću se ručno. Sajla je dobro učvršćena na jednoj i drugoj obali rijeke, na nju je »navezana« kompa, koju radnik uz pomoć uzubljenih kotača i drvene ručice ručno pokreće, što iziskuje snagu i vještinu. Trup je kompe željezni, a na prednjoj i stražnjoj strani nalaze se pokretni dijelovi, tzv. kecelje. Kada bi se kompa blago nasukala, spuštala se kecelja radi izlaska s plovila. Pri pokretanju i odsukavanju rabljene su jake drvene motke, a nakon što se kompa otisnula podizala se kecelja. Dok je mirovala na obali, sajlom je vezivana za učvršćene stupove. Obale gdje pristaje kompa obično su popločene kamenom, ali na manjim prijelazima to nije bio slučaj. Na širokim rijekama za kompu je sajlama privezan tegljač ili manja brodica s jednim ili više ugrađenih motora.

Do izgradnje mosta Bogojevo – Dalj 1912. pokretali su je čak i parni strojevi, jer su kompom vlakovi prelazili Dunav.

Do izgradnje Mosta 51. divizije na Dunavu 1974. jedna kompa spajala je bačku i baranjsku stranu Dunava. S bačke strane pristajala je kraj Velike čarde kod Bezdana, a s baranjske strane u blizini današnjeg pristaništa u Batini. Preko Dunava vukao ju je tegljač. Točan vozni red nije postojao, ali je nekoliko puta na dan prevozila putnike i njihova vozila – zaprežna kola, a poslije i automobile. Često se u kolonama čekalo na ukrcavanje jer je to bila jedina veza između Bačke i Baranje. Koristili su je Baranjski koji su na somborskoj tržnici prodavali uglavnom vino, ali i Somborci i stanovnici okolnih mjesta, koji su u Baranju išli, osobito uoči velikih svetaca, po kvalitetno vino, te drugi putnici koji su imali potrebu prelaska s jedne na drugu stranu Dunava. Njome su prevoženi i manji kamioni, ali ne i autobusi – oni su prometovali od Sombora do Dunava, koji se prelazio kompom, a zatim se iz Batine dalje putovalo autobusom za Osijek. Izgradnjom mosta, koji su financirale općine Sombor i Beli Manastir, prestala je potreba korištenja kompe, ali su na objema stranama Dunava još vidljiva nekadašnja pristaništa.

U Monoštoru su, dok nije bio prokopan tok »novog« Dunava, tj. kada je tok Dunava (jedan njegov rukav) tekao uz selo, bile i do tri kompe. Neke su se povremeno selile u ovisnosti od potrebe. Danas, kada je to tok kanala Dunav – Tisa – Dunav, kod Monoštora je ostala samo jedna kompa u stalnoj funkciji.

Na Velikom Bačkom kanalu nekada je bilo do pet kompi. Jedna od njih bila je vlasništvo veleposjedničke obitelji Wamoser. Danas postoji samo jedna koja je sporadično u funkciji.

Atarski put koji je nekad povezivao Sontu i Stapar presječen je izgradnjom kanala Dunav – Tisa – Dunav. Kako gradnja mosta na tom prijelazu nikada nije bila predviđena, a dio sončanskog atara nakon prokopavanja kanala ostao je na staparskoj

strani kanala, postojala je velika potreba za prelaskom kanala kako bi se obradile njive, dovezao urod ili se žito vozilo na mljevenje u staparske i doroslovačke mlinove. Tako je na tu lokaciju uvedeno plovilo niska gaza za prijevoz preko vode, koje je pokretano ručno. Služila je za prijevoz ljudi, stoke, zaprežnih kola i opreme za obradu zemlje, poslije i traktora s prikolicama i priključnim strojevima. S vremenom su Sončani oranice u dijelu atara koji se prostirao s druge strane kanala poprodavali staparskim seljacima, jer im je s uvođenjem mehanizacije obrada zemlje, zbog udaljenosti od Sonte i usitnjenosti parcela, postala nerentabilna, pa je tako prestala i potreba za kompom.

Kompa *Golubica*, koja je posljednja prometovala između Bača i Vukovara, bila je duga oko 15, a široka oko 7 metara, imala je 4 motora i ugrađenu signalizaciju te je bila osposobljena za noćnu vožnju i u uvjetima magle. Upošljavala je trojicu radnika, od kojih je jedan upravljao snažnim motorima. Imala je ljetni i zimski red vožnje. Mogla je nositi četiri zaprege ili šest automobila te putnike. Nije prometovala samo u slučaju kretanja golemih santa leda. Osoba koja je upravljala morala je dobro poznavati čudi Dunava. Do rata 1991. trgovina se odvijala dvosmjerno i bila je od velike važnosti za stanovnike općine Bač. Kada je nakon mirne reintegracije istočne Slavonije u državnopravni sustav Hrvatske 1998. prijelaz postao malogranični, izgubila je važnost, jer je prestala trgovina, a s ulaskom Hrvatske u Europsku uniju zatvoren je malogranični prijelaz. Grad Vukovar i Općina Bač nastoje ponovno otvoriti prijelaz kao granični.

Nakon izgradnje željezničke pruge Segedin – Subotica – Sombor – Bogojevo – Dalj – Osijek 1870. pa sve do izgradnje mosta između Bogojeva i Dalja 1912. vlakove preko Dunava između Bogojeva i Erduta prevozila je kompa, puštena u rad 1871., koju je pokretao parni stroj. Nakon postavljanja željezničkih tračnica izgrađen je kanal za kompu dug 200 metara i širok 50 metara. Kanal je bio potreban jer Du-

nav na lijevoj obali ima jači tok, pa je za usidrenje trebalo osigurati mirnije vode. Kompa se morala usmjeriti tako da se na njoj postavljene tračnice spoje s tračnicama na obali kako bi parne lokomotive mogle nagurati tovar na kompu. S erdutske strane nije bilo potrebno graditi posebno pristanište, željeznički priključak bio je malo ispod razine vode, koja je konstantno nasipala pijesak na taj dio. Projektirao ju je inženjer Márton Rondy, bila je 62,7 metara duga i 9 metara široka. Njegova je inovacija bila to da lokomotive nisu vukle, nego gurale tovar, pa kako lokomotiva nije ostajala na kompi, kompa je mogla prenijeti više tovara. Tračnice su bile postavljene uzduž, a parni stroj jačine 12 konjskih snaga bio je postavljen sa strane plovnog objekta. Kompa je, ovisno o dužini vagona, mogla ponijeti šest do osam vagona, pa je za veće kompozicije morala više puta prijeći Dunav. Za niska vodostaja prelazila je rijeku za 6, a za visoka za 8 minuta. Zbog manevriranja i kompe i lokomotive, na drugu obalu vraćala se za 20 do 30 minuta. Na dan puštanja u rad 1. XII. 1871. obavila je rekordan broj prelaska – 28 sa 164 vagona. U idućem razdoblju na dan je po 26 puta prelazila Dunav. Parna je kompa nakon Prvoga svjetskoga rata još bila usidrena u Bogojevu, ali je 1918. nestala bez ikakva traga.

Lit.: L. Gergely Molnár, *Gombos és Bogojevo a századfordulón - a gombosi gőzkomp*, Bogojevo, rukopis (rad predstavljen na Znanstvenoj konferenciji za srednjoškole TUDOK, Budimpešta, 2006)

Ž. Šeremešić, Z. Vasiljević,
I. Andrašić, J. Dumendžić

KOMUNIZAM (lat. *communis*: zajednički), **1.** u najširem smislu ideja, političke aktivnosti i društveni modeli kojima se promiče ostvarivanje socijalne jednakosti bez privatnoga vlasništva; **2.** politička ideologija utemeljena na ukidanju privatnoga i uspostavi zajedničkoga vlasništva nad sredstvima za proizvodnju, koja služi idejnomu vodstvu, legitimaciji vlasti i političkim pokretima; **3.** politički pokret (komunistički pokret) koji predvode komunističke stranke (u njihovu nazivlju često »partija«) koje se suprotstavljaju privatnim

gospodarskim organizacijama kapitalizma u cilju uspostave besklasnoga društva, najčešće centralnim planskim gospodarstvom; **4.** politički sustav totalitarne jednostranačke vlasti s vodećom ulogom komunističke partije, koja djeluje na temelju hijerarhijskoga načela *demokratskoga centralizma* i upravlja svim državnim i društvenim aktivnosti, te s gospodarstvom koje se temelji na kolektivizmu. U najradikalnijim oblicima nadzire sva područja života.

Njegovi elementi nalaze se još u praksi ranih religijskih zajednica (židovska zajednica esena, prva kršćanska zajednica u Jeruzalemu, redovničke zajednice). U feudalnom razdoblju nastaju različite utopijske ideje o državi kao dobrovoljnoj zajednici bez privatnoga vlasništva (*Utopija* Thomasa Morusa, *Država sunca* Tommasa Campanelle), kao i u vrijeme nakon Francuske revolucije različiti pokreti utopijskoga socijalizma (François-Noël Babeuf, Henri de Saint-Simon, Charles Fourier). Postojali su i praktični pokušaji dobrovoljnih protokomunističkih društava u sjevernoj Americi (npr. Robert Owen u Indijani 1825. utemeljio je grad New Harmony itd.).

Ilustracija za prvo izdanje *Utopije* Thomasa Morusa iz 1516.

Sam izraz komunizam pojavljuje se sredinom XIX. st. u pariškim tajnim revolucionarnim društvima. Dok su se ranije ideje i prakse temeljile na dobrovoljnosti, prema duhovnim začetnicima komunističke ideologije i pokreta Karla Marxa (1818.-83.) i Friedricha Engelsa (1820.-95.), on se nameće oružanim prevratom. Oni su njime označivali besklasno društvo budućnosti,

a socijalizmom prvu, nižu fazu uspostave takva društva. Tako se pojam komunizam u drugoj polovini XX. st. proširio kao oznaka radikalnih ideja i pokreta, koji su revolucijom nastojali ostvariti potpunu preobrazbu društva, dok je socijalizam označivao umjerenije projekte i pokrete kojima se željelo postupno popraviti postojeće društvo prema nekomu socijalističkomu idealu. Komunističke ideje imale su utjecaj i na nastanak socijaldemokratskih pokreta zadnjih desetljeća XIX. st. s razvojem industrijske revolucije i pokreta za prava siromašnih radnika, a kao odgovor na njih nastao je katolički socijalni nauk i kršćanski socijalni pokret, na temelju enciklike pape Lava XIII. o radničkom pitanju *Rerum novarum* (1891.).

Prvi je komunistički režim uspostavljen oružanim prevratom – tzv. Listopadskom revolucijom 1917. u Rusiji, kada je pod vodstvom Lenjina uspostavljena tzv. *diktatura proletarijata*, u formalnom savezu radnika i seljaka, a pod vodstvom uskoga kruga profesionalnih revolucionara. Privatna je imovina oduzeta, provedena je radikalna agrarna reforma, poljoprivreda je kolektivizirana, podržavljene su industrija, trgovina i banke, zabranjene su sve stranke osim komunističke. Ujedinjavanjem komunističkih i drugih revolucionarnih stranaka, organizacija i grupa iz drugih europskih zemalja s programom rušenja kapitalizma, uspostave diktature proletarijata i međunarodne sovjetske republike u Moskvi je osnovana Komunistička internacionala (Kominterna). No, Sovjetski Savez nije uspio u zapadnoj Europi uspostaviti komunističke režime oružanim prevratom nakon Prvoga svjetskoga rata, nego samo u Mongoliji.

Tijekom Drugoga svjetskoga rata anti-fašistički pokreti često su bili isprepleteni s komunističkom ideologijom (ili su bili jedna od frakcija pokreta otpora), a nakon rata, kao posljedica podjele sfere utjecaja u Europi, na dogovoru velikih sila na Jalti 1943. Sovjetski je Savez okupirao niz istočnoeuropskih i neke srednjoeuropske zemlje te im nametnuo komunistički režim. Pod

sovjetskim utjecajem ustanovljeni su i režimi u Jugoslaviji i Albaniji, a neuspio je bio pokušaj u Grčkoj tijekom građanskoga rata 1944.-49. Informbiro (skraćeno od Informacijski biro komunističkih i radničkih partija), kao koordinacijsko tijelo komunističkih partija pod vodstvom SSSR-a, osnovan je 1947.

Nacionalne sukobe unutar nacionalno heterogenih zemalja komunisti su formalno rješavali federalizacijom (Ukrajina i Bjelorusija bile su čak i među osnivačima UN-a, iako u sastavu SSSR-a, Čehoslovačka, Jugoslavija). Poslije u zemljama trećega svijeta (Azija, Afrika, srednja i južna Amerika), osobito u vrijeme dekolonizacije, postao je službenom ideologijom manje ili više brutalnih političkih režima tzv. *narodne demokracije* (često su u svojim službenim imenima države sadržavale pridjeve narodna i demokratska), koje je podržavao Sovjetski Savez. Simboli su mu bili ukršteni srp i čekić, koji su izražavali savez seljaka i radnika, te crvena zvijezda petokraka, koja je preuzeta sa zastave Sovjetskog Saveza. Komunističke režime često prati kult ličnosti vođe (staljinizam, titoizam, enverizam, maoizam...), a u najradikalnijim slučajevima čak je ukidan novac. Glavnim neprijateljem komunizma smatrala se religija (Katolička i pravoslavne crkve, konfucijanizam, budizam i dr.), zbog čega su vjerski vođe posebno proganjani, a u radikalnim razdobljima vjerski su objekti uništavani. Tako se komunizam u praksi pretvorio u krajnju suprotnost ideologiji koja je trebala dovesti do pravednijega društva. U drugoj polovici 1980-ih SSSR se pod vodstvom Gorbačova pokušao politički i gospodarski reformirati (perestrojka i glasnost), ali taj najradikalniji pokušaj reforme komunističkoga sustava rezultirao je njegovim slomom, prije svega zbog kronično neproduktivnoga državnoga gospodarstva. Početkom 1990-ih napušten je kao vladajuća ideologija i politički sustav u većini zemalja (osim u Sjevernoj Koreji i Kubi, dok su Kina i Vijetnam dopustili privatno vlasništvo).

Gulazi (logori za teški prisilni rad) u Sovjetskom Savezu

Komunistička ideologija naišla je na plodnije tlo u zaostalijim zemljama veće društvene nepravde nego u okupiranim razvijenijim zemljama srednje Europe. Slično, bio je prihvaćeniji u zemljama s pravoslavnim kršćanstvom i konfucijanizmom nego u katoličkim zemljama, dok su protestantske zemlje ostale imune (izuzev okupiranih dijelova istočne Njemačke). Iako je utjecao na ubranu industrijalizaciju zaostalih društava te je ostvario određena socijalna postignuća (zaposlenost, obrazovanje, zdravstvena zaštita), komunistički režim redovito je pratila represija prema političkim protivnicima, pa se broj ubijenih u svim režimima procjenjuje na nekoliko desetaka milijuna (osobito za Staljina u SSSR-u, Mao Ce-tunga u Kini, Pola Pota u Kambodži, za okupacije istočne Europe itd.). Iako je teško utvrditi točan broj žrtava, prema razmjerima zločina uspoređuje se s fašizmom i nacionalsocijalizmom te ga je, skupa s njima, Europski parlament rezolucijom iz 2006. osudio kao totalitarni režim.

U bačkih Hrvata. Elementi komunizma među južnougarske Hrvate dolazili su potkraj XIX. st. posredovanjem marksističke Mađarske socijaldemokratske stranke (*mađ.* Magyarországi Szociálde-

mokrata Párt), utemeljene 1890. Njihovim se idejama suprotstavljala Katolička crkva, osobito preko pokreta kršćanskoga socijalizma, koji je u Mađarsku došao 1903., nakon čega su osnovane Zemaljska kršćansko-socijalna stranka (*mađ.* Országos Keresztényszocialista Párt) 1907. te Zemaljski katolički savez (*mađ.* Országos Katolikus Szövetség) 1908., koji su među tradicionalno konzervativnim bunjevačkim strukturama relativno uspješno amortizirali takve utjecaje među siromašnijim slojevima. Glavni protivnici radikalnih ideja ukidanja privatnoga vlasništva i svijeta bez religije među bačkim Hrvatima bili su svećenik Blaško Rajić i franjevac Béla Mészáros. Na hrvatskom su jeziku u tom smislu izlazile *Naše novine* (1907.-18.) i *Katolički pučki savez* (1908.-17.), ali je antikomunizam propagiran i u *Nevenu* i *Subotičkoj Danici*. Na istoj crti bio je i mađarski *Bácskai Napló*. Usto je Blaško Rajić pod pseudonimom Ilovac izdao knjigu *Šta obećaje crvena demokracija? A šta daje?* (Subotica, 1907.). Također je i Lajčo Budanović, dok je bio kapelan u Novom Sadu, bio začetnik tamošnjega kršćansko-socijalnoga pokreta, tajnik Novosadskoga kršćanskoga društva socijalista (*mađ.* Ujvidéki Keresztény Szo-

ciális Egyesület), sa studentima je utemeljio Kršćanski licej društvenih znanosti (*madž.* Kerestény társadlom tudományi liceum) i Stranku kršćanskih socijalista 1909., sljedeće godine pokrenuo tjednik *Délvidéki Újság*, koji je izlazio 6 mjeseci dok nije premješten u Sombor. Iako ga je navedeno društvo 1912. proglasilo počasnim članom, kršćansko-socijalni pokret u Novom Sadu zamro je nakon njegova odlaska.

Odjeci ruske Listopadske revolucije na kraju Prvoga svjetskoga rata bili su osobito snažni na području Austro-Ugarske, kada su povratnici s Istočne fronte propagirali komunističke ideje, što je rezultiralo i osnivanjem Komunističke partije Madžarske 24. XI. 1918. U poratnom metežu komunisti i socijalisti pod vodstvom Béle Kuna uspostavili su 21. III. 1919. diktaturu formirajući Madžarsku Sovjetsku Republiku, koja je ugušena nakon 133 dana intervencijom rumunjskih, francuskih i čehoslovačkih postrojba, nakon čega je admiral Miklós Horthy postao zapovjednikom armije nove madžarske vlade. Jedna od zadaća Pariške mirovne konferencije (1919.-20.) bilo je i stvaranje tzv. sanitarnoga kordona zapadne Europe prema sovjetskoj Rusiji. Radi toga je na području nekadašnje Austro-Ugarske stvoreno više novih nacionalnih država s ciljem da nacionalne, političke i gospodarske tenzije, u uvjetima nemogućnosti pravičnoga razgraničenja, apsorbiraju komunističke ideje iz Rusije. Madžarski je parlament 1921. zabranio rad Komunističke partije, nakon čega je ona djelovala u ilegali. Kada se u ljeto 1921. na temelju Trianonskoga mirovnoga ugovora srpska vojska morala povući iz okupiranih Pečuha i Baje, proglašena je 15. VIII. Baranjsko-Bajska Srpsko-Madžarska Republika pod vodstvom slikara Petra Dobrovića, rodom iz Pečuha, koja je trajala do ulaska Horthyjevih trupa tjedan dana poslije.

Pod utjecajem povratnika iz Rusije i u Kraljevini SHS je 1919. na kongresu ujedinjenja socijaldemokratskih i socijalističkih stranaka u Beogradu utemeljena Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) – SRPJ(k), koja je na kongresu

u Vukovaru 1920. promijenila ime u Komunistička partija Jugoslavije (KPJ). To je bilo vrijeme socijalnih nemira, štrajkova i pobuna 1918.-21., u kojima su proglašavane kratkotrajne »sovjetske republike« u Kusiću (Banat), Ptuju (Slovenija), Labinu (Istra), a u Subotici je izveden puč u noći 19. i 20. IV. 1920. pod vodstvom Josipa Zelića i Istvána Rutajja, koji je ugušen, ali nemiri nisu zaustavljeni. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu Kraljevine SHS KPJ je osvojio 59 mandata i postao treća stranka po snazi u Skupštini. Na tim izborima u Subotici je od 6633 izašla glasača za KPJ glasovalo 2296, a za Bunjevačko-šokačku stranku 2264 birača. U uvjetima socijalnih nemira, štrajkova i terorističkih akcija Obznanom, tj. naredbom vlade Kraljevine SHS potkraj 1920., zabranjeno je djelovanje KPJ-a, koje je za cilj imalo nasilno rušenje ustavnoga poretka. Nakon što je u Delnicama ubijen ministar unutarnjih poslova Milorad Drašković, njezine su odredbe dalje pooštrene Zakonom o zaštiti države od 1921., nakon čega je KPJ djelovao u ilegali.

Katedrala u Petrogradu (Lenjingradu) u Rusiji, preivorena od boljševičke vlade u muzej bezbožničkog pokreta.

Iz *Subotičke Danice* za 1936.

Kao oblik rješavanja nacionalnoga pitanja u Jugoslaviji stvoreni su KP Hrvatske i KP Slovenije 1937. Međuratni subotički katolički hrvatski tisak (*Neven*, *Hrvatske novine*, *Subotičke novine*, *Subotička Danica* itd.) objavljivao je priloge o komunističkoj represiji u Rusiji, osobito prema Pravoslavnoj crkvi, te o prisilnoj kolektivizaciji. Jezgru inače ne baš jaka ilegalnoga komunističkoga pokreta u Subotici i Somboru

do Drugoga svjetskoga rata činili su Srbi iz kolonističkih naselja, a u manjem broju bilo je Židova, Mađžara i Hrvata. Među Hrvatima su prevladavali oni iz siromašnih slojeva, npr. u Subotici Matko Vuković, Roko Šimoković, Josip Merković, Jovan Mikić – Spartak, Bela Kričković, Remija Bašić, Franjo Grbac (doseljenik iz Istre) i dr., a u Somboru Ivan Kekezović, Ivan Parčetić, Stipan Gradinac, Pera Probojčević, Stipan Ostrogonac i dr., no bilo je aktivista i iz srednjih slojeva (Jakša Damjanov).

Matko
Vuković

Tijekom Drugoga svjetskoga rata komunistički pokret otpora u Jugoslaviji, koji je predvodio Josip Broz Tito, s programom nacionalne ravnopravnosti i prava na samoodređenje naroda, organizirao je partizanske postrojbe i širok antifašistički pokret. Među bačkim Hrvatima s obiju strana trianonske granice potkraj rata pojavio se komunistički i antifašistički pokret, koji je u osnovi zapravo bio nacionalni, tj. anti-madžarski, čak s težnjama da se tzv. Bajski trokut pripoji Jugoslaviji. Dok je Mađžarsku okupirala Crvena armija, jugoslavenski komunisti potkraj rata imali su potporu ne samo SSSR-a nego i zapadnih saveznika. U objema zemljama komunizam je 1945. postao vladajućom političkom i državnom snagom: po uzoru na SSSR uspostavljen je jednopartijski poredak, provedena je konfiskacija i nacionalizacija imovine te agrarna reforma, a Crkva je proganjana. Kao dio rješavanja nacionalnoga pitanja komunisti su u objema zemljama zaustavili veliko-madžarske i velikosrpske politike negiranja

pripadnosti bačkih Bunjevaca hrvatskomu narodu. Radi ostvarivanja nacionalne ravnopravnosti u Mađžarskoj su formirane južnoslavenske nacionalne organizacije, a u Subotici su Bunjevci članovi KPJ (osim pripadnika pokreta otpora još i uglavnom oni koji su prije rata bili svjetovno i neunitarno jugoslavenski opredijeljeni) ali i članovi hrvatskih organizacija prvih godina obnašali mnoge najvažnije funkcije u gradu (Blaško Stražarković, Matija Poljaković, Ivan Milanković, Marko Bačlija, Geza Tikviki, Lajčo Jaramazović, Mičo Skenderović, Alojzije Mihaljčević, Vojislav Ostrogonac, Julka Sekulić-Đelmiš, Grgo Lulić, Franjo Vojnić Purčar i dr.). U Somboru su također sudjelovali u gradskim strukturama, ali u znatno skromnijem broju (Ivan Matarić, Antun Matarić, Franja Liščević i dr.)

Blaško
Stražarković

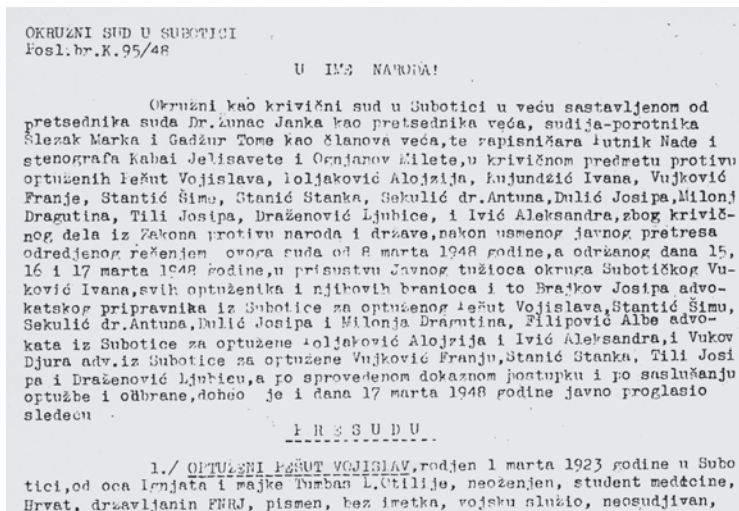
Pod izlikom komunističkoga internacionalizma apsorbirani su zahtjevi Hrvata iz Bajškoga trokuta prema pripajanju Jugoslaviji. U cilju rješavanja nacionalnoga pitanja Jugoslavija je konstituirana kao federalna država, umjesto međuratne unitarne. U isto vrijeme, prema Katoličkoj i Pravoslavnoj crkvi, kao i protiv muslimana, vršena je represija: mnogi svećenici odmah nakon uspostave komunističke vlasti ubijani su bez suđenja, a poslije kroz montirane političke procese: npr. hrvatski kardinal Alojzije Stepinac osuđen je zbog toga što je odbio formiranje posebne o Vatikanu neovisne crkve, dok je u Subotici 1948. osuđeno 26 uglavnom katoličkih svećenika, studenata i učitelja na različite kazne (Ivan Kujundžić, Franjo Vujković, Stanko Stanić, Blaško Dečanji, Ante Sekulić, Vojislav Pešut, Marija

Čović, Marija Mafej, Jakov Grunčić, Stana Dulić, Stjepan Poljaković i dr.).

Odbijajući dominaciju Staljina, Tito je 1948. odbacio rezoluciju Informbiroa upe-
renu protiv jugoslavenskoga komunističko-
ga vodstva, čime se oslobodio blokovske
pripadnosti i utjecaja SSSR-a, istodobno
uvodeći represivne metode u obračunu s
neistomišljenicima i političkim protivni-
cima (i mnogi komunisti među bačkim
Bunjevcima bili su zatočeni i izloženi
najgrubljoj torturi na Golom otoku kao
»informbirovci«, npr. Blaško Stražarković,
Geza Kikić, Grgo Lulić, Stevan Gorčik i
dr.). No Titov sukob sa Staljinom tragično
se odrazio na Hrvate u Mađarskoj, u ko-
joj je vladao satelitski staljinistički režim
Mátyása Rákosija. Iz gotovo svakog naselja
u kojemu su živjeli bunjevački i šokački
Hrvati stradalo je do dvadesetak kulturnih
vođa, koji su osuđivani na višegodišnje
roblje, konfisciranje imovine (primjerice,
iz Gare – Antun Karagić, Alojzije Babić
i Pavle Vujić; iz Santova – Antun Bartu-
lov, Bariša Blažetin, Đuka Dugaljin, Adam
Gorjanac, Marin i Matija Filaković, Bariša
Pejin, Joza Prodan, Joza Sabovljević, Živko
Tomašević, Živko Velin; iz Baje – Santovac
Mišo Jelić; iz Andzabega – Kazo Antuno-
vić; iz Mohača učitelj Matija Kovačić itd.),
na raseljavanje itd.

Nakon staljinističke faze jugoslavenski
komunizam (titoizam) izvršio je vanjsko-
politički zaokret (oslanjanje na zapadnu
vojnu i ekonomsku pomoć, neovisna vanjska
politiku prema SSSR-u, politika nesvr-
stanosti na svjetskom planu) te izvjesnu
unutarnjopolitičku liberalizaciju i elemente
tržišnog socijalizma (samoupravni socija-
lizam), nasuprot tzv. realnomu socijalizmu
kao univerzalnomu modelu socijalističkoga
poretka, s vlašću komunističke partije u dr-
žavi, s prevlašću političke sfere nad druš-
tvenom te s nametanjem obveznih modela
mišljenja i obrazaca kulture. Formalno je
1953. KPJ promijenio ime u Savez komu-
nista Jugoslavije (SKJ), čija je organizacija
pratila federalni državni model. Međutim
nacionalno pitanje je i dalje tinjalo, pa je
u Subotici broj hrvatskih kadrova u partijskim
strukturama drastično smanjen i
zamijenjen pridošlim kadrovima, napose
iz Srbije i Crne Gore, ugašene su hrvatske
institucije 1950-ih (kazalište, škole, novine,
društva).

U poslijeratno vrijeme počeo je i proces
industrijalizacije jugoslavenskoga gospo-
darstva, što je za posljedicu imalo i sma-
njivanje broja poljoprivrednoga stanovniš-
tva i migraciju ljudi iz sela u gradove. Ti
proces, nakon posljedica agrarne reforme
neposredno nakon Drugoga svjetskoga
rata i prisilnoga »zadrugarskoga«
koncepta poljo-
privrede, koja je
uvela radikalno
ekonomsko i
socijalno pre-
slojavanje među
Bunjevce i Šok-
ce, ostavit će
pozitivne (rodna
emancipacija,
nestanak nepi-
sмениh, sma-
njivanje broja
siromašnih, rast
životnoga stan-
darda i dr.), ali
i negativne tra-

Jedna od presuda u »Subotičkom procesu« 1948.

gove i na život bačkih Bunjevaca i Šokaca (gubitak srednje i bogate ekonomske klase, bezzavičajnost ljudi u gradovima i prateća asimilacija, nestanak salaša i dr.).

Ekonomsku liberalizaciju sredinom 1960-ih u Jugoslaviji pratio je i pokušaj političke liberalizacije: uklanjanjem potpredsjednika države Aleksandra Rankovića 1966. na Brijunskom plenumu CK SKJ oslabjela je unitaristička struja u državnom i partijskom vrhu, a ojačale su reformističke i federalističke struje. Međutim reformisti (među njima i tzv. Hrvatsko proljeće) poraženi su, politički smijenjeni ili osuđeni, a u tom je procesu i više od 100 subotičkih Hrvata politički osuđeno, smijenjeno, ostalo bez zaposlenja, politički šikanirano ili su se preselili u Hrvatsku (Ante Sekulić, Bela Gabrić, Matija Poljaković, Grgo Bačlija, Naco Zelić, Milivoj Prčić, Balint Vujkov, Lazar Merković, Ivo Stantić, Marko Horvacki, Ivan I. Tikvicki, Ivan Vuković, Ivan Tikvicki Pudar, Jakov Kujundžić, Vinko Perčić, Stjepan Skenderović, Petar Skenderović, Stipan Šabić, Amalija Kulešević, Geza Kikić i dr.), što je bila svojevrsna dekapitacija hrvatske inteligencije u Subotici. Početkom 1970-ih u federalni ustroj Jugoslavije ugrađeni su jaki konfederalni elementi. Nakon toga vlasti nisu blagonaklono gledale na povezivanje bačkih Hrvata s Hrvatskom, što je na polju jezične unitarizacije u idućih petnaestak godina rezultiralo gubljenjem jezičnih i kulturnih veza s Hrvatskom, osim preko Katoličke crkve.

Nakon Titove smrti 1980. obnovljen je sukob konfederalno-reformske i unitarno-staljinističke struje, koju je pratila gospodarska kriza. SKJ se raspao na posljednjem XIV. kongresu 1990., kao rezultat činjenice da su u Hrvatskoj i Sloveniji pobijedile reformističke struje, za razliku od Srbije, u kojoj je prevladala unitaristička struja na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Raspad komunističkoga sustava u Srbiji praćen je njegovom transformacijom u nacionalistički pokret, koji je neuspješno pokušao unitarizirati Jugoslaviju. Refleks tih procesa na bačke Hrvate bila je obnova

međuratne politike osporavanja hrvatstva Bunjevaca u formi pune potpore afirmacije nacionalne samosvojnosti Bunjevaca i njihova izdvajanja iz hrvatskoga korpusa. Kao rezultat toga znatan dio Bunjevaca, osobito nekadašnjih komunista, nacionalno se opredjeljivao antihrvatski, poglavito uslijed snažne medijske promidžbe i ratne antihrvatske histerije, dok je dio njih prišao hrvatskim institucijama (Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, novine *Žig*, hrvatske kulturne udruge itd.).

U Mađarskoj je nakon pada Rákosije-va staljinističkoga režima prestala represija prema južnoslavenskim manjinama, koje su mogle slobodnije djelovati u strogom komunističkom okviru. Pad komunističkoga režima u Mađarskoj potkraj 1980-ih godina, usporedno s dezintegracijom Jugoslavije, rezultirao je i raspadom zajedničkih južnoslavenskih manjinskih institucija i formiranjem posebnih hrvatskih (kao i srpskih te slovenskih) udruga.

Lit.: *Neven*, 6/1908, 9/1910, 16/1912, Subotica; M. Beljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945.)*, Sombor, 1971; *Politička enciklopedija*, Beograd, 1975; M. Beljanski, *Somborska privreda (1944-1948.)*, Sombor, 1980; M. Grlica, G. Vaš, Subotičko višestrančje, *Pro memoria*, br. 9, Subotica, 1990; T. Vereš, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1997; M. Dulić, Da se ne zaboravi: subotički proces 1948., *Politički zatvorenik*, br. 87 i 88, Zagreb, 1999; D. Nohlen (ur.), *Politološki rječnik*, Osijek-Zagreb-Split, 2001; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Pravni leksikon*, Zagreb, 2007; N. Zelić, *Hrvatsko proljeće i bački Hrvati*, Subotica, 2009; G. Bačlija, Stradanje hrvatskih intelektualaca u Subotici (tzv. maspokovaca – prolječara), u: *Glasnik Pučke kasine*, br. 95, br. 119-120, Subotica, 2011-2013.

S. Bačić

KOMUŠINA (kumuška, *bot.* – plod s većim brojem sjemenaka koje su odijeljene u dva pretinca */siliqua/*), u Šokaca naziv za lisnatu ovojnicu kukuruznoga klipa, ljusku koja u više slojeva obavija klip i tako štiti zrno od vanjskih utjecaja. Bunjevci je još nazivaju *ljuskura* ili *ruskulja*, katkada i *kumušina*. Kad se skine s klipa, koristi se za razne potrebe. Njome se punila velika vreća od gruba platna, koja se stavljala na

KOMUŠINA

daske od kreveta i tako služila kao udobna postelja s dobrom toplinskom izolacijom. Od nje su se plele korpe, *taške*, razni predmeti za ukrašavanje (lutke, figure) itd. Koristila se i kao zatvarač za boce. Kada bi se ujesen skuhala *paradička* (rajčica), čisti listovi komušine potapali su se u vodu da omekšaju, a potom se s njima previo otvor na boci i svezao *duncoškom špargom* (tanci kanap koji se koristi za vezivanje boca).

Komušina

Nakon ručnoga branja kukuruza, u *avliji* salaša na moli se radilo *komušanje* – čišćenje klipa od komušine. Vanjski, tj. gornji listovi, koji su prljavi i grubi, odvajani su u stranu, a unutarnji – čisti, fini i svileni – posebno su stavljeni u *košar* i odlagani pod nadstrešnicu ili u zaštićeni prostor na čuvanje. Prljave i grube ljuske korištene su kao prostirka ispod *josaga* (stoke).

Izvor: kazivanje Milana Skenderovića iz Bajmoka.

Lit.: A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

P. Skenderović

KONC, Andrija (Sombor, 10. IX. 1914. – okolica Bjelovara, ?, IX. 1945.), pjevač šlagera, tenor, skladatelj. Sin je Mihajla i Zsófi je, rođ. Csányi. Srednju školu završio je u Somboru. U Zagrebu je 1936.-39. učio pjevanje kod Milana Reizera i Lava Vrbanića u srednjoj školi Muzičke akademije. Usavršivao se u Budimpešti kod Imrea Molnára. Član je zbora zagrebačkoga HNK-a od 1938., poslije je pjevao i manje tenorske uloge u operetama, poglavito Milana Asića (*Pjesmom kroz život*) i Eduarda Gloza (*Tu je sreća* i *Čar mjeseci*). Istodobno postupno se opredjeljuje za zabavnu glazbu te

od 1938. redovito nastupa na zagrebačkoj radijskoj postaji i na koncertnim priredbama. Od 1933. nastupao je kao vratar u Konobarskom športskom klubu *Hajduk* u Zagrebu. Trebao je prijeći u budimpeštanski *Ferencváros* 1938., ali je ipak prednost dao školovanju na Akademiji u Zagrebu. Sljedeće godine postao je vratar tadašnjeg državnog nogometnog prvaka zagrebačkog HAŠK-a.

Vrhunac glazbene karijere doseže za vrijeme Drugoga svjetskoga rata, kada je bio najpopularniji pjevač hrvatske zabavne glazbe. Gostovao je u Budimpešti, Beču, Berlinu i Bratislavi. Izvodio je aktualni repertoar šlagera, šansona i romansa hrvatskih i stranih skladatelja, najviše Miroslava Biroa, Nenada Grčevića, Antuna Kuljevana, Josipa Pomykala, Norberta Neugebauera te vlastite skladbe. Skladao je desetak šlagera tiskanih u Zagrebu u nakladi Albini: *Ne reci* (1941), *Bila je varka* i *Tango* (1942), *Da barem nisam tebe sreo*, *Ljubav* i *Ne pitaj* (1943), *Još uvijek tebe ljubim* i *Sad je kasno već* (1944), *Uspavanka* (b. g.). Nastupio je više od tisuću puta u programu Državne krugovalne postaje u Zagrebu, a za Hrvatski krugovalni snimio je znatan broj malih ploča, kao i za tvrtke Edison Bell Penkala i Elektroton (Zagreb) te Patria (Budimpešta). Nakon ulaska partizanske vojske u Zagreb 8. V. 1945. mnogi su radijski djelatnici izgubili posao, zabranjivan im je javni nastup, uhićeni su ili nestali. Iako nije bio politički angažiran, poslije rata zatvoren je u sabirni logor u Zagrebu, a nakon što je pušten kući u Bjelovar, trag

Andrija Konc

mu se gubi 1945. nakon ulaska u tamošnju zgradu OZNA-e. Najvjerojatnije je ubijen ujesen iste godine, a ni danas mu se ne zna mjesto počivališta. Najveći broj njegovih ploča poslijeratne su vlasti uništile.

Nakon prestanka zabrane spominjanja njegova imena tijekom 1990-ih objavljeno je više presnimaka njegovih pjevačkih nastupa i skladba: kazeta *Ja ljubim. Melodije koje ste voljeli* (Suzy, 1992), LP-ploče Croatia Recordsa *Andrija Konc* (1993), *Zlatne melodije 30-ih godina* (1993) i *Zlatne melodije 40-ih godina*, 1 (1993); 2 (1994).

Lit.: *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; *Tko je tko u NDH*, Zagreb, 1997; E. Gerner, *U sjeni stoljeća koje odlazi*, Zagreb, 1999; *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Zagreb, 2009.

S. Bačić i E. Hemar

KONDA (*madž.* konty > *tur.* konca /kon-dža/: pupoljak), **1.** posebno spletena duga kosa u pletenicu, koja se omata u krug u sredini donjega dijela glave, ispod tjemena, u kupasti oblik; **2.** pokrivalo za glavu. Kao pokrivalo nosila se ispod marame namaknuta na čelo. Kada se Bunjevka udala, u svadbenoj noći skidao joj se vijenac i stavljala konda. Tako Bunjevke više nikada nisu pokazivale kosu. Po kući su mogle skinuti maramu i nositi samo konđu, ali gologlave se nikad nisu pokazivale. Šivane su od svile i samta, a one za svagdanju uporabu od tkanina koje su se mogle prati. U udanih Bunjevaka slična je kapici, a razlika je u načinu povezivanja i u tom što kapica otkriva jedan dio kose sprijeda.

Konda

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb 1991; K. Suknović, *Marame, kapice, kićenje, Hrvatska riječ*, 526, Subotica, 3. V. 2013; Ž. Mandić, *Rječnik govora santovačkih Hrvata*, Pečuh, 2016.

K. Suknović i N. Ušumović

KONFESIJA (crkv. lat. *confessio*: priznanje, ispovijed), **1.** ukupnost norma i načela vjerske zajednice; vjeroispovijed. U tom smislu u kršćanstvu ima više konfesija (katolicizam, pravoslavlje, protestantizam, nestorijanizam, monofizitizam i dr.). Termin *konfesionalan* katkad se koristi i za tri glavna pravca unutar judaizma (ortodoksni, konzervativni i reformisti) te dva glavna pravca u islamu (suniti i šiiti). I u hinduizmu postoje četiri pravca na koje se može primijeniti taj izraz (šivaizam, višnaizam, šaktizam i smartizam); **2.** u užem smislu riječi, sažetak vjerskih istina neke konfesije; sadržaj vjeroispovijedi (Apostolsko vjeronanje, Nicejsko-carigradsko vjeronanje, Augsburgska vjeroispovijed); **3.** u ranokršćanskim i ranosrednjovjekovnim crkvama, grob mučenika ili sveca ispod oltara.

Izraz *konfesionalan* dobiva posebno značenje u sklopu protestantske reformacije. Od Augsburgskoga vjerskoga mira 1555., kada je na državnom saboru u Augsburgu proglašen sporazum između Ferdinanda I. Habsburškoga i državnih staleža, kojim su okončani vjerski ratovi započeti reformacijom, prema kojem je u njemačkim zemljama pristašama Augsburgske vjeroispovijedi – glavnoga vjeroispovjednoga obrasca luteranskih crkava – priznata ravnopravnost s katoličanstvom, riječ konfesija počinje označavati kršćansku zajednicu koja se i sociološki omeđuje od drugih kršćanskih skupina. Za razliku od toga, izraz *nekonfesionalan* označuje subjektivnu volju da se ne pripada nekoj društveno konstituiranoj religijskoj skupini, a rabi se i za označavanje udruge u kojoj se ne vodi računa o religijskoj pripadnosti pojedinih članova. Jedina su iznimka pravci koji su marginalizirani i označava ih se kao sekte.

Stvaranje jedne konfesije obično teče kroz dulje vremensko razdoblje, a razlozi mogu biti razni. To može biti kriza do koje

KONFESIJA

dolazi zbog zemljopisnih ili kulturoloških promjena unutar određene konfesije, ili pod trajnim utjecajem grupe koja pripada drugoj konfesiji, ili članovi jedne konfesije s vremenom razviju različite poglede na ista pitanja. S vremenom pripadnici iste religije utvrde da su se bitno razišli između sebe u pitanjima teologije, filozofije, etike, religiozne prakse, odnosno rituala.

U drugim slučajevima konfesije se mogu vrlo brzo oblikovati kao posljedica raskola (shizme) unutar postojeće konfesije ili iskustvom duhovne obnove, buđenja, s ciljem stvaranja nove konfesije koja se zasniva na novom razumijevanju (pijetizam u protestantizmu).

Primjena izraza konfesija ne pretpostavlja nužno priznavanje istih vrijednosti svim konfesijama. Katolička crkva nikad se nije shvaćala kao konfesija, nego kao društveno organizirana zajednica u kojoj nastavlja postojati jedina Kristova Crkva (npr. Konstitucija Drugog vatikanskog sabora *Lumen Gentium*, 8). U ekumenskom dijalogu pak razlikuje se između *konfesionalnosti* kao priznanja i pripadnosti nekoj povijesnoj crkvi i *konfesionalizma* (zvan i denominacionizmom), shvaćenoga kao krutost konfesionalnoga identiteta u stavu samoopravljanja.

izrazilo 45,33 % stanovnika (4.505.253 osoba). Među pripadnicima konfesija najviše je katolika (s grkokatolicima) te protestanata (kalvinista i luterana).

Velika većina bačkih Bunjevaca i Šokača, poput ostalih Hrvata, jesu vjernici Katoličke crkve. Kao katolici su se i doselili na prostore Ugarske, napose južne Ugarske, potkraj XVIII. stoljeća pod vodstvom bosanskih franjevaca. Pojedini srpski znanstvenici (Aleksa Ivić, Jovan Erdeljanović, Slavko Gavrilović, Dragoljub Petrović i dr.) ili prosrpski orijentirani bunjevački autori (Albe Kuntić, Mara Đorđević Malagurska itd.) smatraju Bunjevce izvorno pravoslavcima (»pokatoličenim Srbima«), iako potvrđuje za to u izvorima nema. To, naravno, ne vrijedi za vrijeme XVI.-XVIII. st. za zajedničke prostore susretanja katoličke i pravoslavne vjere u pograničnim predjelima Mletačke Republike i Turske (Lika, Krbava, Dalmatinska zagora...), gdje je nedvojbeno bilo obostranih prelazaka stanovništva (osobito Vlaha, tj. Morlaka) iz jedne u drugu konfesiju, koja će u XIX. st. u znatnoj mjeri determinirati pripadnost hrvatskoj ili srpskoj naciji. Poznati su i primjeri Josipa Pančića, Bunjevca iz Senjskoga primorja, koji je sredinom XIX. st., dok je živio u Srbiji, prešao u pravoslavlje te ga srpska znanost drži Srbinom, ili pak

2011. g.	Srbija (bez Kosova)		Vojvodina	
	Broj	%	Broj	%
UKUPNO	7.498.001	100,00	2.031.992	100,00
pravoslavci	6.371.584	84,98	1.401.475	68,97
katolici	410.976	5,48	388.313	19,11
muslimani	239.658	3,20	8.073	0,40
protestanti	80.837	1,08	72.159	3,55

Prema popisu stanovništva iz 2011. u Srbiji 94,7 % stanovništva ističe da pripada određenoj konfesiji, prije svega pravoslavnoj. Po konfesionalnoj identifikaciji slijede katolici (i katolici istočnog obreda), muslimani (suniti) i protestanti, dok su druge religije slabije zastupljene.

U Mađarskoj pak prema popisu iz iste godine konfesionalnu identifikaciju nije

narodnoga preporoditelja Kalora Milodanovića, koji je 1870-ih iz južne Ugarske prebjegao u Srbiju i prešao na pravoslavlje. Slično su Albe Kuntić i Mara Malagurska u razdoblju između dvaju svjetskih ratova prešli na pravoslavlje i bili iznimno žustri zastupnici teze da su Bunjevci »pokatoličeni Srbi«. U novije vrijeme, osobito nakon raspada Jugoslavije i formiranja samostal-

Madžarska		
2011. g.	Broj	%
UKUPNO	9.937.628	100,00
katolici	3.871.922	38,96
protestanti	1.368.547	13,77
ostale crkve i denominacije	167.231	1,68
pravoslavci	13.710	0,13

nih država Hrvatske i Srbije, u Vojvodini se bilježe prelasci Bunjevaca u pravoslavlje, najčešće kroz ženidbene veze ili iz drugih razloga.

Josip
Pančić

Lit.: M. Bogović, *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*, Zagreb, 1993; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; M. Šarić, Bunjevci u ranome novom vijeku, Postanak i razvoj jedne predmoderne etnije, u: M. Černelić i dr. (ur.), *Živjeti na Krivom putu*, ur. Zagreb, 2008; *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009; *Veroispovest, maternji jezik i nacionalna pripadnost. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji : Stanovništvo : Veroispovest, maternji jezik i nacionalna pripadnost : Podaci po opštinama i gradovima*, Beograd, 2013; M. Černelić i dr. (ur.), *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*, Zagreb, 2014; http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00

D. Muharem

KONFESIONALIZAM, 1. teološko učenje prema kojem prava religioznost ovisi o pripadnosti određenoj konfesiji; 2. ideološka instrumentalizacija konfesionalne pripadnosti u sporovima s drugim konfesijama; 3. stav koji konfesionalnu ili religijsku pripadnost stavlja iznad državne, nacionalne i sl.; 4. poistovjećivanje etničke, nacionalne ili državne pripadnosti s konfesionalnom. Židovstvo je do danas ostalo etničkom religijom. U Bosni i Hercegovini etnička i nacionalna raščlanjenost zbilja se

ponajprije prema konfesionalnom ključu (katolički Hrvati, pravoslavni Srbi i muslimanski Bošnjaci), a takvo poistovjećivanje danas se odnosi i na ukupnost prostora na kojem žive Hrvati, Srbi i Bošnjaci. Veza između konfesije i nacionalne svijesti snažna je i u Iraca i Poljaka, kojom se oni kao rimokatolici razlikuju od protestantskih naseljenika na Irskom otoku, odnosno od susjednih pravoslavnih Rusa i Bjelorusa te grkokatoličkih ili pravoslavnih Ukrajinaca. Nakon Drugog svjetskog rata indijski se potkontinent raščlanio na države po konfesionalnom načelu (hinduistička Indija, islamski Pakistan i Bangladeš i pretežno budistička Šri Lanka). Nakon reformacije u XVI. st. u Europi katolicizam postaje državnom konfesijom u katoličkim, a protestantizam u protestantskim državama. Nakon prosvjetiteljstva u zapadnoeuropskim društvima nastaje laička nekonzfesionalna država, što je u nekih naroda u procesu izgradnje nacija rezultiralo prevagom etničkih sastavnica u odnosu na vjerske, kao što su Madžari ili Albanci – u suvremenoj madžarskoj i albanskoj naciji ne insistira se na konfesionalnim razlikama (kod Madžara na katolicizmu ili reformatorstvu, a kod Albanaca na muslimanstvu, katolicizmu ili pravoslavlju); 5. politički sustav u kojem je udio u parlamentu i političkim funkcijama određen konfesionalnom pripadnošću. Postoji u konfesionalno složenim društvima: bio je zastupljen na početku organiziranja Švicarske Konfederacije, a danas u Libanu brojne konfesije – maroniti, suniti, šijiti, druzi i melkiti – imaju razmjerni udio u parlamentu

Lit.: E. Hobsbaum, *Nacije i nacionalizam od 1780*, Beograd, 1996; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002.

S. Bačić

KONFISKACIJA (*lat.* confiscare: zaplijeniti, oduzeti u korist državne riznice), prisilno oduzimanje cjelokupne imovine ili njezina dijela bez naknade aktom sudske ili druge vlasti koje se provodi kao kazna ili zaštitna mjera. Oduzima se i zakonito stečena imovina, a ne samo stečena počinjenim kaznenim djelom, a konfiscirana imovina postaje državnom. U kaznenom je pravu uglavnom relikv prošliosti jer se najčešće propisivala za tzv. politička kazna djela, pa je imala značajke odmazde prema političkim protivnicima. Usto je i u velikoj mjeri lišena personalnoga karaktera jer su njome više pogođene druge osobe, a ne počinitelj kaznenog djela.

Potječe još iz rimskoga prava, kada je najčešće izricana uz smrtnu kaznu. Socijalistički kazneni sustavi poznavali su je kao sporednu i fakultativnu kaznu za određena kazna djela. Međutim u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskoga rata nije izricana samo pojedinačnim aktom, kao kaznenopravna sankcija, nego i određenim kategorijama osoba propisima općeg karaktera i bez vođenja kaznenog postupka, primjerice samom Odlukom AVNOJ-a o prelasku u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile, koja je donesena 21. XI. 1944., konfiscirana je sva imovina Njemačkoga Reicha i njegovih državljana u Jugoslaviji, sva imovina jugoslavenskih državljana njemačke narodnosti i imovina ratnih zločinaca i njihovih pomagača. Nakon uspostave socijalističke vlasti imovina seljaka rigorozno je konfiscirana i u slučajevima predaje nedovoljne količine poljoprivrednih proizvoda (žita, kukuruza, svinja i dr.) za obvezan otkup, koji su vlasti uvodile posebnim propisima (uredbama). To je u seljaka izazivalo nezadovoljstvo i otpor vlastima, pogotovo zbog nerealnih procjena njihovih mogućnosti i preniskih otkupnih cijena.

Kako je Komunistička partija vodila oštru kampanju protiv seljaka koji nisu mogli ispuniti obveze iz obveznog otkupa, mnogi su seljaci, osim što su bili fizički zlostav-

ljani (»čupanje brkova«), dobivali prijjetnje oružjem od lokalnih partijskih moćnika i bili privođeni na razgovor u policiju, još i kazneno procesuirani – izricane su im kazne zatvora, novčana kazna te potpuna ili djelomična konfiskacija imovine (pronađeni viškovi poljoprivrednih proizvoda, stoka, poljoprivredni inventar te nekretnine). Sudenja su bila često samo formalna, isti dan kada je donesena i optužnica, sudilo se od jutra do večeri, uz mnogobrojne propuste prilikom izricanja konfiskacije, kako stoji u jednom izvješću iz 1950. iz Kotarskog suda u Subotici. Zapravo su sudovi bili tek izvršitelji direktiva kotarskih i mjesnih partijskih komiteta, policije i tužilaštava. U Vojvodini je zbog neizvršenja obveze otkupa 1945.-52. na kaznu konfiskacije nepokretne imovine osuđeno 2295 osobe, od čega u subotičkom kotaru 199, a u somborskom 106 osoba. Ukupno je u Vojvodini konfiscirano oko 21.500 ha obradivog zemljišta, dok zbirni podaci o bezbrojnim konfisciranim pokretnim stvarima ne postoje. Kao posljedica fizičkog zlostavljanja, prijetnja i konfiskacije više desetaka zemljoradnika izvršavalo je samoubojstvo. Posebno je ta politika pogađala bunjevačke Hrvate, koji su tradicionalno bili agrarne strukture, pa je primjerice od 26 kazna konfiskacije u subotičkom kotaru 1950. čak 21 izrečena prema bunjevačkim Hrvatima.

Djelomično je u Republici Srbiji nepravda ispravljena 1991. donošenjem Zakona o načinu i uvjetima priznavanja prava i vraćanju zemljišta koje je prešlo u društvenu svojinu po osnovi poljoprivrednoga zemljišnoga fonda i konfiskacijom zbog neizvršenih obveza iz obveznoga otkupa poljoprivrednih proizvoda, koji je, među ostalim, omogućio prije svega zemljoradnicima, odnosno njihovim pravnim sljednicima, da im se iz zemljišnoga fonda u državnom vlasništvu vrati zemljište konfiscirano prema propisima o obveznom otkupu poljoprivrednih proizvoda zbog neizvršenih obveza iz obveznog otkupa. Međutim, mnogo više imovine konfiscirano je temeljem Zakona o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije iz 1945., što je pred-

met Zakona o vraćanju oduzete imovine i odšteti 2011., koji neće moći ni približno ispraviti bezbrojne nepravde konfiskacije.

Konfiskaciju ne treba miješati sa sigurnosnom mjerom oduzimanja predmeta, odnosno imovinske koristi, ostvarenih izvršenjem kaznenog djela, koja se može izreći samo osobama za koje se dokaže da su do imovine došle isključivo kaznenim djelom te se može odnositi isključivo na tu imovinu. Također je treba razlikovati od nacionalizacije i eksproprijacije: dok je nacionalizacija šira mjera, usmjerena na promjenu vlasničke strukture u nekom društvu, primjerice putem propisa općeg karaktera, bez naknade oduzima se određena imovina (iznad propisanog maksimuma, u vlasništvu stranaca, određena skupina stvari – rudnici, željeznički promet i sl.), koja prelazi u državno vlasništvo, dotle se eksproprijacijom oduzima vlasništvo na temelju pojedinačnoga akta vlasti u javnom interesu, npr. radi izgradnje stambenih naselja ili cesta, uz plaćanje tržišne naknade.

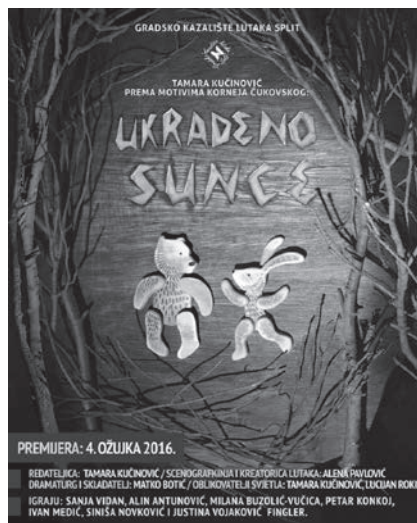
Lit.: J. Popov, *Drama na vojvođanskom selu (1945-1952) : obavezni otkup poljoprivrednih proizvoda*, Novi Sad, 2002; *Pravni leksikon*, Zagreb, 2007.

S. Bačić

KONKOJ, Petar (Subotica, 19. I. 1976.), glumac, lutkarski animator. Sin je Josipa i Gizele, rođ. Kopilović. Nakon završene osnovne škole u Subotici i srednje škole za veterinarskog tehničara u Futogu polazi novosadski lutkarski studio *Anima*, smjer gluma – lutkarska animacija, u klasi Milivoja Miše Radakovića i Tibora Vajde (1996.-2000.). Studij glume na Akademiji umjetnosti *Braća Karić* u Beogradu upisuje 1999. u klasi Vladimira Jevtovića, no napušta ga na 3. godini (2002.). Na Umjetničkoj akademiji u Osijeku 2006. upisuje se na preddiplomski studij glume i lutkarstva u klasi Zlatka Svibena te 2009. stječe zvanje prvostupnika glume i lutkarstva.

Počeo je glumiti u Narodnom kazalištu u Subotici sa 16 godina i do danas je ostvario dvadesetak uloga u filmu i dječjem kazalištu. Zapaženije su mu uloge lik Vođe u filmu *Korak po korak* (Interfilm/

HRT, 2011.) i Slavena Vidovića u filmu *Emanuel Vidović* (HRT, 2014.). U kazališnim predstavama posebno se ističu njegove uloge Zlog dječaka u predstavi *Tramvaj u žitu* (Dječje kazalište Subotica, 2004.), Studenta u predstavi *Zastave, barjaci, stjegovci* (HNK Osijek, 2007.), Gosp. majmuna Nilssona u predstavi *Pippi Dugačarapa* (Dječje kazalište Osijek, 2009.), Pasztora mlađega u predstavi *Dječaci Pavlove ulice* (Osječko ljetno kulturno/Dječje kazalište Osijek/Hrvatsko kazalište Pečuh, 2010.), Vukopasa u predstavi *Did i repa* (matičnoga Gradskoga kazališta lutaka Split, 2012.), Miša u predstavi *Velika avantura maloga Miša* (GKL Split, 2013.), više uloga u *Glazbatoriju* (GKL Split, 2013.) te Susjeda u predstavi *Darmarzemka* (2014.)

Plakat za kazališnu predstavu
Ukradeno sunce

Uspješno se okušao i u lutkarskim animacijama – u serijalu *Matematičke priče* (Školsko-obrazovna redakcija Drugoga programa RTS-a, 2004.-05.), uloga Bjesomara u predstavi *Kako je Potjeh tražio istinu* (Dječje kazalište Subotica / Dječje kazalište Osijek, 2006.), lutkarska igra u autorskom projektu *Egzorcismus* (Curtea Comediantilor, Sibiu, Rumunjska, 2007.), u satiričnim serijalima *Nikad izvini* (MGA, Beograd 2003.-07.), *VIP* (TV Vijesti, Podgorica, Crna Gora, 2008.) i *Villa Grande*

(Pink TV, Beograd, 2008.), uloga Ježa Leopolda u lutkarskom serijalu *Tajni dnevnik patke Matilde* (Program za djecu i mladež, HRT 2, Zagreb, 2009.-13.) te nekoliko lutkarskih animacija Gradskom kazalištu lutaka u Splitu – uloga Vjetra u predstavi *Kako se vjetar spustio među ljude* (2012.), Bundaša u *Čudnovate zgrade šegrta Hla-pića* (2013.) te Miša Pepija u *Mišja priča* (2014.).

Autor je scenskog pokreta i koreografije za predstavu *Glumice i to* (Umjetnička organizacija Kravice i KNAP, Zagreb, 2012.). Glumio je i u nekoliko uspješnih televizijskih reklama – uloga Lift boya za reklamni spot *Zagrebačke banke* (2008.), zatim u *Podravka pekmez* (2009.), *Iskon Trio* (2010.) te *Megafon* (ruska telekomunikacijska mreža) (2014.).

S predstavama je sudjelovao na brojnim kazališnim festivalima i smotrama. Dobitnik je specijalne nagrade WAP-a (The World Association of Puppeteers) »za zaigranu, osvježavajuću i maštovitu animaciju« za predstavu *Krava na mjesecu* Zagrebačkoga kazališta lutaka/Kazališta lutaka Budimpešta na Svjetskom lutkarskom festivalu u Pragu 2011.; za najbolje predstave u cjelini: *Pippi Dugačarapa* (Naj naj 2009.); *Did i repa* (Naj naj, M. Marulić 2012.), *Glazbatorij* (M. Marulić 2013.) te nagradu Hrvatskoga društva dramskih umjetnika za postignuća u kazališnoj umjetnosti predstavi *Glumice i to* 2013.

Član je više stručnih asocijacija: UNI-MA Hrvatska (Svjetska lutkarska asocijacija); UMAK KOMPA – Udruga za scenske, filmske, video-, vizualne, auditivne i multimedijske umjetnosti Umjetničke akademije, Osijek; KULISA, Udruga za promicanje kulturne suradnje, Zagreb; MOŽEMO Pariz, Asocijacija za razmjenu mladih umjetnika s francuskog govornog područja i bivših jugoslavenskih republika.

Lit.: D. B[ashić]. P[alković]., Gluma kao rad na cjelovitoj ličnosti, *Hrvatska riječ*, br. 237, Subotica, 7. IX. 2007; Subotičanin na reklamama: Lift-boj Petar, *Hrvatska riječ*, br. 296, Subotica, 31. X. 2008; D. B[ashić]. P[alković]., Poznat ćeš me po reklamama, *Hrvatska riječ*, br. 368, Subotica, 2. IV. 2010; N.

Vekić, Kada se umorim od scene, vratim se svom vrtu koji stvorim gdje god se nađem, *Glas Slavonije*, br. 28977, Osijek, 31. V. 2012.

D. Bašić Palković

KONKORDAT (*srednjovj. lat. concordatum* < *lat. concordare*: slagati se), međunarodni ugovor između Svete Stolice i pojedine države kojim se općenito uređuje pravni položaj Katoličke crkve u toj državi. Specifičan je oblik međunarodnoga ugovora jer u njemu papa nastupa ponajprije kao poglavar Katoličke crkve, dakle i vjernika u dotičnoj državi, a tek posljedično i kao poglavar Države Vatikana. Najstariji je Wormski konkordat iz 1122. između pape Kalista II. i rimsko-njemačkoga cara Henrika V., kojim je razgraničena vlast između Katoličke crkve i države prilikom izbora biskupa i opatâ. Osim konkordata Sveta Stolica sklapa s državama i međunarodnim organizacijama i druge ugovore o pojedinih pitanjima.

Tijekom stoljeća odnos Habsburške Monarhije s Papinskom Državom patio je najviše od neslaganja u definiranju odnosa carske i papinske vlasti. Ti su odnosi postali još složeniji u vrijeme prosvijećenoga apsolutizma Josipa II. (1780.-90.) te u XIX. st. pod utjecajem ideja liberalizma i sekularizacije društva. Konkordat s Austrijskim Carstvom potpisan je 1855., no 1867. liberalni su krugovi u Carevinskom vijeću izborili donošenje nekih zakona koji su kršili položaj crkvene sudbenosti u bračnim sporovima, kojima je praktički jednostrano prekinut konkordat. Beč je konačno formalno ukinuo konkordat zakonom 1874. Osim toga Ugarski je sabor nakon ukidanja Bachova apsolutizma (1852.-60.) držao da su svi tada doneseni zakoni nevažeći za Ugarsku, pa je tako i konkordat iz 1855. stavljen izvan snage u zemljama Krune sv. Stjepana odmah nakon donošenja Veljačkoga patenta 1861.

S druge strane, u Kraljevini Srbiji Srpska pravoslavna crkva (tada još samo kao Beogradska mitropolija) imala je status državne crkve. Za katolike je važno bilo imenovanje J. J. Strossmayera apostolskim ad-

ministratom u Srbiji 1851., koji je na toj dužnosti ostao sve do 1897. Položaj katolika u Srbiji, koji su bili inozemni državljani što su ovdje službovali ili su se doselili kao radnici, regulirali su Zakon o slobodnom vjeroispovijedanju vjere nepravoslavnih konfesija i Zakon o zabrani prelaska iz pravoslavne vjere, doneseni 1853. pod ruskim utjecajem, i zapravo su ograničavali slobodno ispovijedanje katoličke vjere. Položaj rimokatolika u Srbiji najviše je trebao štiti čl. 35. Berlinskoga ugovora iz 1878. (kojim je Srbija međunarodno priznata kao neovisna država), prema kojem Srbija nije smjela provoditi vjersku diskriminaciju. Kako se Srbija nije pridržavala tih odredaba ni spram katolika, Strossmayer i Katolička crkva željeli su to pitanje riješiti konkordatom, iako su u srpskim političkim krugovima mnogi političari bili protiv konkordata, a najviše sama Srpska pravoslavna crkva. Ipak, potkraj XIX. st. Srbija je željela sklopiti Konkordat zbog međunarodnih odnosa, ali i zbog nastojanja da pridobije južnoslavenske katolike za ideju teritorijalnoga proširenja na krajeve Bosne, Hercegovine i Dalmacije. Nakon nekoliko pokušaja konkordat je konačno potpisan u Rimu 24. VI. 1914. Njime je trebala biti uspostavljena vlastita crkvena hijerarhija ustanovljenjem Beogradske nadbiskupije i sufraganske Skopske biskupije, izravno podređene Sv. Stolici, čime je ukinut nadzor državne vlasti, formirano je sjemenište s nastavnim srpskim jezikom za necrkvene predmete, priznata je valjanost mješovitih brakova zaključenih pred katoličkim svećenikom i sloboda vjerskoga odgoja djece iz mješovitih brakova, jurisdikcija u bračnim sporovima, korištenje staroslavenskoga jezika u sv. misi i srpskoga jezika u crkvenim obredima i djelomično u sv. misi itd. Međutim atentat na habsburškoga prijestolonasljednika Franju Ferdinanda četiri dana poslije u Sarajevu doveo je do izbijanja Prvoga svjetskog rata, pa je taj konkordat ostao slovo na papiru.

Pred kraj Prvoga svjetskoga rata nova država Južnih Slavena bila je okvirno definirana odlukama Krfske konferencije 1917., kojima je, među ostalim, dogovore-

na ravnopravnost priznatih vjeroispovijedi u budućoj državi, što je znatno utjecalo i na voljnost Slovenaca i Hrvata da uđu u novu državnu tvorevinu. Tako je hrvatski katolički episkopat pozdravio ujedinjenje Slovenaca, Hrvata i Srba na biskupskim konferencijama u Zagrebu od 27. XI. do 2. XI. 1918., a na inicijativu hrvatskih i slovenskih katolika Vatikan je već 6. XI. 1919. priznao Kraljevini SHS. Iako su postojala i tumačenja da nova država u međunarodnom pogledu predstavlja kontinuitet prijeratne Srbije te da stoga vrijedi stari konkordat, ministar vjera Tugomir Alaupović počeo je već 1919. raditi na sklapanju novoga konkordata. Tomu je pogodovalo i donošenje Vidovdanskoga ustava iz 1921., kojim je zajamčena ravnopravnost priznatih vjera. Od 1923. započeo je rad Komisije za proučavanje pitanja o zaključenju konkordata. Pregovori između Kraljevine SHS i Vatikana počeli su 1925. Završnu pripremu nacrtu Konkordata radio je od 1932. do 1935. Bogoljub Jevtić, kao ministar vanjskih poslova i kao kasniji predsjednik vlade. Na potpisivanju konkordata nastavio je raditi i novi premijer Milan Stojadinović, koji je 24. VI. 1935. sastavio novu vladu te je Konkordat konačno potpisan 25. VII. 1935.

Demonstracije protiv Konkordata u Beogradu 19. VII. 1937.

Za podunavske Hrvate posebno je važan bio članak 2., prema kojem je Srijem, izuzev Zemuna, ostavljen Đakovačkoj biskupiji, koja je pripadala Zagrebačkoj crkvenoj pokrajini. Beogradska je crkvena pokrajina prema tomu konkordatu obuhvaćala beogradsku metropoliju stolicu te sufraganske biskupije skopsku, bačku

KONKORDAT

i banatsku. Stojadinović je zajedno s Kraljevskim namjesništvom pokušao provesti ratifikaciju konkordata u Narodnoj skupštini temeljem odluke Kraljevskoga namjesništva od 5. XI. 1936. Međutim tomu se odlučno suprotstavila Srpska pravoslavna crkva (SPC) na čelu s patrijarhom Varnavom. Sukob se nastavio i 1937. te je kulminirao tzv. »Krvavom litijom« 19. VII. 1937., kada se o konkordatu trebalo raspravljati u Narodnoj skupštini, ali je istodobno na ulicama Beograda organiziran prosvjed protiv njegove ratifikacije, premda se kao povod isticalo da se želi održati litija za zdravlje bolesnoga patrijarha Varnave. U sukobu prosvjednika i žandara ozlijeđen je episkop Simeon. Usprkos prosvjedima SPC-a Narodna je skupština 23. VII. 1937. ratifikaciju stavila na glasovanje te je za nju bilo 167 zastupnika, a 129 protiv nje. Nakon toga konkordat je trebao biti proslijeđen Senatu Kraljevine Jugoslavije, međutim vlada je odlučila da se Konkordat ne proslijedi Senatu dok se ne nađe sporazum sa SPC-om. Na kraju je Stojadinovićeva vlada sama odustala od prijedloga konkordata, što je prihvaćeno na sjednici Senata 19. X. 1937.

Za povijest odnosa Sv. Stolice i Srbije u kontekstu međudržavnih ugovora koji se tiču srednjega Podunavlja važan je i konkordat koji je Sv. Stolica potpisala 1886. s Crnom Gorom, u kojoj je pravoslavna vjera također bila državna. Knjaz Nikola uz pomoć J. J. Strossmayera tada je postigao da se iz Skadarske nadbiskupije izdvoji Barska nadbiskupija te da barski nadbiskup ponovno nosi naslov »primas Srbije«. Iako je Sv. Stolica s Rusijom već prije potpisala konkordate 1847., pa zatim i 1882., ti ugovori nikad nisu zaživjeli, pa se crnogorski konkordat smatra prvim konkordatom s nekom pravoslavnom državom koji je bio uspješan. Stoga je taj konkordat bio temeljem nacрта konkordata sa Srbijom 1914. i s Rumunjskom 1927.

Poslijeratni odnosi između Vatikana i komunističkoga režima u Jugoslaviji bili su na niskoj razini, a kulminacija je bio prekid diplomatskih odnosa 1952., nakon progla-

šenja Alojzija Stepinca za kardinala. Dvije su države nakon trogodišnjih pregovora 1966. potpisale Protokol o razgovorima između predstavnika SFRJ i predstavnika Svete Stolice, što je bio jedini međunarodni sporazum koji je Jugoslavija sklopila sa Svetom Stolicom, nakon čega je došlo do obnove diplomatskih odnosa 1970. Protokolu se osobito protivila Srpska pravoslavna crkva smatrajući ga novim konkordatom.

U novije je doba Sv. Stolica sklopila međudržavne ugovore s Hrvatskom, Mađarskom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom i Srbijom koji spadaju u korpus konkordatskih ugovora, ali nisu konkordati jer ne uređuju u potpunosti odnose Crkve i države. Republika Hrvatska potpisala je sa Sv. Stolicom 1996. ugovor o pravnim pitanjima, ugovor o suradnji na području prosvjete i kulture, ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih služba Republike Hrvatske te 1998. ugovor o gospodarskim pitanjima; ugovor o financijskim pitanjima sa Sv. Stolicom Mađarska je sklopila 1997. te njegove amandmane 2013.; Temeljni ugovor sa Sv. Stolicom potpisale su Bosna i Hercegovina 2006. te Crna Gora 2011.; Republika Srbija potpisala je sa Sv. Stolicom ugovor o suradnji u području visokoga obrazovanja 2014.

Lit.: V. Wagner, Povijest Katoličke crkve u Srbiji 19. vijeku, *Bogoslovna smotra*, 1-4/21–1-2/22, Zagreb, 1933, 1934; I. Mužić, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji*, Split, 1978; M. Akmadža, Pregovori Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanje protokola iz 1966. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 2/2004, Zagreb; V. Džomić, Prava rimokatoličke verske manjine u Kneževini Srbiji, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 142, Novi Sad, 2011; B. Matković, Pravni položaj vjerskih zajednica u Kraljevini Jugoslaviji i političko-društveni kontekst konkordata sa Svetom Stolicom, *Bosna Franciscana*, 38, Sarajevo, 2013; http://www.iuscangreg.it/accordi_santa_sede.php

R. Skenderović

KONOFAS → Kanafas

KONOPLJA → Kudilja

KONTRA, tamburaško glazbalo gitarskog oblika. U drugim dijelovima Vojvodine i u Hrvatskoj poznata je i pod imenom bugarija. Sastavni je dio tamburaških sastava i orkestrara. U glazbenom smislu ima veoma važnu ulogu: služi za ritmičko-harmonijsku izvedbu, tj. pratnju u raznim kompozicijama.

Dionica kontre u tamburaškoj partituri može biti zapisana na tri načina: a) upisivanjem tonova akorda (u violinskom ključu); b) šifriranim harmonijama – slovima (E-dur; e-mol; E7 – durski septakord...); c) simbolima (0 – dur, X – mol, 07 – durski septakord, dim – um. septakord...). Svi načini zapisivanja napisani su u ritmičkim figurama koje se u kompozicijama trebaju izvesti, a najčešći su oblici pisanja drugi i treći.

U partiturama starih tamburaša (prva polovina XX. st.) imala je i manje melodijske dionice, ali kada se pojavilo novo glazbalo – E basprim – koje do tada još nije postojalo u sastavu tamburaških orkestrara, ta karakteristika načina sviranja gotovo je nestala, tako da sada služi isključivo kao ritmičko-harmonijska pratnja.

Kontra

»Vojvođansko-srijemski štim«, koji se tradicionalno od početka XX. st. svira u cijeloj Vojvodini, ima dvije vrste kontra, koje se razlikuju po štimanju i tonskoj boji instrumenta: »E« i »A« kontra. Prva je kontra naštimana e1 – h – gis – e, trozvuk E-dura svjetlije je tonske boje, i u upotrebi je u svim vrstama orkestrara (veliki i mali, tj. komorni, sastavi). Druga je naštimana a – e – cis – A, trozvuk A-dura; dimenzijski je malo veća, tamnije je tonske boje. U današnje vrijeme »A« kontre veoma su rijetke i upotrebljavaju se samo u velikim tamburaškim orkestrima.

V. Temunović

KONZERVATIVIZAM, (*lat.* conservare: zaštititi, sačuvati) **1.** Ustrajanje uz postojeće, stare, tradicionalne oblike mišljenja; neprijateljstvo, nepovjerenje i protivljenje svemu što je novo i moderno, staromodnost. Danas se izraz rabi u različitim značenjima pa se govori o političkom, kulturnom, vjerskom i jezičnom konzervativizmu; **2.** Politički nauk i ideologija koja je nastala u XIX. st. kao reakcija na Francusku revoluciju (1789.) i suprotnost ideologijama liberalizma i socijalizma. Termin se u političkom smislu do 1820-ih koristio radi izražavanja suprotstavljenosti načelima i duhu revolucije, a nakon toga označava specifičnu političku poziciju ili ideologiju u čijoj je osnovi obrana tradicionalnih društvenih vrijednosti i na njima zasnovanoga društvenoga poretka.

Konzervativna politička misao u osnovi ima vjerovanja u tradicionalne vrijednosti, ljudsku nesavršenost, organsko društvo, hijerarhiju i autoritet te privatno vlasništvo. Zajednička je konzervativnim političkim ideologijama kritička usmjerenost na različite zahtjeve za radikalnim društvenim promjenama, pri čemu klasični konzervativizam ne odbacuje promjene kao takve, nego se zauzima za postupne i organske promjene, a protivi se revolucionarnim promjenama. Znatno varira ovisno o postojećim tradicijama, nacionalnim kulturama i vremenskim razdobljima. U empirijskim sociološkim i socijalno-psihološkim istraživanjima definira se kao otpor prema promjenama i kao tendencija da se preferiraju sigurni, tradicionalni i konvencionalni oblici ponašanja i mišljenja. Na stupanj izražavanja i unutarnju strukturu konzervativnih orijentacija utječu različiti situacijski čimbenici (karakter političkoga sustava, socijalne, kulturne, ekonomske i druge povijesne okolnosti) i različite osobine ličnosti. U pogledu internalizacije specifičnih konzervativnih orijentacija, bez obzira na to promatraju li se kao političko-ideološki ili vrijednosno-kulturni obrasci, pretpostavljaju se međugrupne i intergrupne razlike.

U različitim istraživanjima na uzorcima stanovnika Vojvodine utvrđeno je da

se pripadnici pojedinih nacionalnih i socijalnih skupina razlikuju u pogledu internalizacije konzervativnih orijentacija. Tako bunjevački Hrvati u većoj mjeri izražavaju religioznost i tradicionalne vrijednosti vezane uz regulaciju bračnih i obiteljskih odnosa, koji se mogu definirati kao jedan tip kulturnoga konzervativizma, ali da s druge strane u manjoj mjeri izražavaju politički konzervativizam u odnosu na pripadnike srpskoga naroda kao i odnosu na one bačke Bunjevce koji se ne deklariraju kao pripadnici hrvatskoga naroda.

Lit.: A. Heywood, *Political Ideologies*, New York, 2003; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; Z. Šram, Kulturni i politički konzervativizam bunjevačkih Hrvata u Vojvodini, *Sociologija i prostor*, 1/2007, Zagreb; J. Dulić, Konzervativne orijentacije i stranačke preferencije, *Srpska politička misao* : Posebno izdanje, 2/2015, Beograd.

J. Dulić

KOPILOVIĆ, Andrija (Bajmok, 11. V. 1941.), svećenik, kulturni i politički djelatnik. Sin je Luke i Marije, rođ. Tikvički. Osnovnu školu završio u rodnom mjestu. U Zagrebu je završio Interdijezecansku gimnaziju 1960. te Katolički bogoslovni fakultet 1960.-66. Za svećenika je zaređen 1966. u Subotici. Nakon ređenja nastavlja poslijediplomski studij u Zagrebu, ali nakon osamostaljenja Subotičke biskupije 1968. biskup ga imenuje profesorom u subotičkoj Biskupskoj klasičnoj gimnaziji *Paulinum*, gdje je predavao vjeronauk i povijest umjetnosti do 1989. Upravitelj je župe Zmajevo 1968.-69., a 1969. postaje upraviteljem župe sv. Aleksandra (danas župa Marije Majke Crkve) u Subotici i svetišta Bunarić, a zatim i župnik 1982.-2011. Od 2011. je razriješen svih služba. Od 2015. boravi u cistercitskom samostanu Stična u Sloveniji.

U Aleksandrovu je izgradio novu crkvu posvećenu Mariji Majci Crkve 1983., a dugi niz godina obnavljao je svetište Bunarić, kojega je bio rektor. Svoj konačni oblik dobilo je 2003. Bio je katedralni ceremonijar 1969.-2011. i biskupski vikar 1989.-95. Prorektor hrvatskoga odjela Teološko-katehetskoga instituta u Subotici

bio je 1994.-2011., a predavao je na njemu dogmatiku, liturgiku i crkvene umjetnosti. Naslov licencijata teologije stekao je na Papinskoj teološkoj akademiji u Krakovu 2002. temom *Crkva narod Božji u djelima Matije Vlačića Ilirika*, gdje je 2004. obranio i doktorsku tezu napisanu na poljskom *Kristova Crkva u službi naroda Hrvata* (poljsko izdanje 2006.). Zaslužan je za osnivanje i izgradnju Bogoslovnog sjemeništa i pastoralnog centra *Augustinianum* u Subotici 2004.-09. Suradivao je u *Subotičkoj Danici* od njezine obnove, niz godina vodio je stalne rubrike *Vjernici pitaju* u katoličkom listu *Zvonik* i *Okom svećenika* u *Hrvatskoj riječi*, iz kojih je priloge objavio u knjigama pod istim naslovima. U pojedinim crkvenim izdanjima pojavljivao se kao autor likovnih priloga (*Bačko klasje*, *Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII 1986. povodom 300. obljetnice obnovljene crkvenosti među Hrvatima u Bačkoj*, 1987; *Subotička Danica*). Osobito je djelovao na području katehetike – bio je kateheta mladih Subotičke biskupije, a među ostalim je sastavio i mnoge katekizme: prvopričesnički priručnik *Slavimo sa Isusom* (1979.), vjeronaučne udžbenike *Pustite k meni malene* (2001.), *Isusovi prijatelji* (2005.) itd.

Andrija Kopilović

Bio je član raznih biskupijskih vijeća te odbora crkvenih (Biskupska konferencija SFRJ, poslije SRJ, Međunarodna biskupska konferencija sv. Ćirila i Metoda) i državnih organizacija i ustanova (Komisija

za istinu i pomirenje, Komisija za ostvarenje i organizaciju vjerske nastave u školama Srbije, Nacionalni prosvjetni savjet). Među osnivačima je Katoličkoga instituta za kulturu povijest i duhovnost (danas: Katoličko društvo) *Ivan Antunović* u Subotici 1989., čiji je predsjednik bio 1995.-2013. Promicatelj je ekumenizma, osobito u odnosu na Srpsku pravoslavnu crkvu.

Pridonio je objedinjavanju crkvene i gradske Dužijance u Subotici 1993. Od druge polovice 1990-ih do 2000-ih aktivan je u mjesnoj hrvatskoj politici, okupljajući oko sebe jednu struju u hrvatskoj zajednici: u dva mandata bio je predsjedatelj Foruma hrvatskih institucija i organizacija Vojvodine (HIOV-a), koji je djelovao 1997.-2003., a bio je i vijećnik Hrvatskoga nacionalnoga vijeća u dva saziva (2002.-14). Od početka 1990-ih pa do 2012. bio je član Upravnog odbora HKC-a *Bunjevačko kolo*. Aktivno je zastupao interese subotičkih hrvatskih katolika prema gradskim vlastima. Dobitnik je subotičkoga gradskoga priznanja *Pro urbe* 2000. i zvanja Počasni građanin za 2006.

Djela: *Slavimo sa Isusom* (suautor), Subotica, 1979; *Isus Krist* (suautor), Subotica, 1982; *Pustite k meni malene*, Beograd, 2001 (i srpsko, rusinsko, ukrajinsko i mađarsko izdanje); *Euharistijski križni put*, Subotica, 2005; *Isusovi prijatelji*, Beograd, 2005 (i mađarsko izdanje); *Subotička Dužijanca* (suautori L. Vojnić Hajduk i A. Stantić), Subotica, 2006; *Kościół Chrystusowy w służbie narodu chorwackiego, kardynał Franjo Kuharić, świadek Kóściola XX wieku*, Kraków, 2006; *Okom svećenika*, 1-3, Subotica, 2006-2008; *Križni put : Priprava za III. europski ekumenski susret 2007. »Zajedno s braćom i sestrama« : »Krist, Svjetlo svijeta – temelj i nada Europe«* (za privatnu upotrebu), Subotica, 2007; *Vjernici pitaju*, Subotica, 2008; *Razgovori s Antom Sekulićem* (suautor M. Miković), Subotica, 2008; *Godina apostola Pavla : križni put u nauci apostola Pavla*, Subotica, 2009.

Lit.: D. Rokvić, *Ko je ko u Subotici*, Subotica, 2006; *Schematismus Dioecesis Suboticanae : Anno Domini 2009.*, Subotica, 2009; *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Zagreb, 2009.

S. Bačić

KOPILOVIĆ, Antun – Šogor (Subotica, 13. VII. 1928.), političar. Sin je Ignacija i Justine, rođ. Gencel. Osnovnu školu završio je u rodnom gradu, kao i dva razreda

nekadašnje realne gimnazije, uz ambicije roditelja da upiše isusovačku gimnaziju u Travniku. Nakon ponovne uspostave mađarske vlasti 1941. upisao je tzv. šegrtsku školu i izučio bravarski obrt kod privatnoga poduzetnika Antuna Perčića. Htio se pridružiti partizanskom pokretu u Srbiji 1942., ali ga je otac u tom spriječio. Uključio se u omladinski pokret pa je u proljeće 1945. izabran za predsjednika SKOJ-a u I. rajonu grada Subotice, a poslije i u Gradski komitet SKOJ-a Subotice. Član KPJ-a postao je 1946., a 1947. postaje tzv. kalfa (pomoćni majstor), tj. prvi stupanj do majstorskoga zvanja. Nakon četverogodišnje službe u Jugoslavenskoj ratnoj mornarici počinje se aktivno baviti omladinskim radom te je postao politički tajnik I. rajonskoga komiteta Subotice. Najprije počinje raditi kao odgojitelj nastavnik učenika u učeničkoj radionici tvornici *Sever* u Subotici, zatim prelazi u tvornicu čarapa *8. mart* u Subotici. Kao »majstor« poslije je izabran za zamjenika ravnatelja. Neko vrijeme radio je kao profesionalni tajnik Sreskoga vijeća Saveza sindikata u Subotici. Bio je vršitelj dužnosti ravnatelja Radničkoga univerziteta (danas: Otvoreno sveučilište) i inicijator izgradnje zgrade Radničkoga univerziteta u Subotici, koja je izgrađena 1960.-63. Bio je predsjednik Vijeća Saveza sindikata općine Subotice i sreza do njegova rasformiranja 1963., zatim direktor tvornice *Sigma* u Subotici i savjetnik njihova kooperativnoga poduzeća *Energoinvest* iz Sarajeva, a onda i šef njihova predstavništva u Budimpešti, u vrijeme kada je vele-

Antun Kopilović – Šogor

poslanik SFRJ u Mađarskoj bio Geza Tikvicki. Nakon povratka iz Budimpešte bio je zamjenik ravnatelja *Sigme* sve do umirovljenja 1981. Uz rad je završio Višu školu društvenih nauka u Novom Sadu 1962.

Jedan je od zaslužnih za početak organiziranja gradske turističko-folklorne manifestacije žetelačkih svečanosti *Dužijanca* 1968. Za predsjednika Općinske konferencije SSRN-a u Subotici izabran je 1. III. 1969. Za njegova mandata Nogometnom klubu *Zvezda* iz Subotice vraćeno je izvorno ime *Bačka* 9. VI. 1969. Sljedeći partijsko stajalište protiv osnivanja ograna Matice srpske u Hrvatskoj i Matice hrvatske u Subotici, bio je jedan od malobrojnih iz gradskih političkih struktura koji je podupirao osnivanje zamjenske institucije HKUD-a *Bunjevačko kolo*, sudjelovao u pripremama za njegovo osnivanje i nazočio njegovoj osnivačkoj skupštini 18. I. 1970., uključujući i obnovljeno Veliko prelo u subotičkoj Sajamsko-sportskoj hali 30. I. 1970. Nakon partijske osude Hrvatskoga proljeća u prosincu 1971. prisiljen je podnijeti ostavku na sve političke funkcije zbog »liberalnoga« odnosa prema osnutku hrvatskih institucija u Subotici te zauzimanja da se na popisu pučanstva 1971. ovdašnji bunjevački Hrvati popisuju pod zajedničku odrednicu Hrvati (u subotičkoj općini i gradu tada je postotak Hrvata na popisu iznosio 31 %).

Jedan je od osnivača i predsjednik OFK *Subotica* potkraj 1950-ih, koji je unatoč kratku postojanju (do 1964.) postigao zapažene rezultate, prešavši od općinske do II. nogometne lige. Bio je odbornik Skupštine općine Subotice i zastupnik u Socijalno-zdravstvenom vijeću Savezne skupštine.

Izvor: kazivanje Antuna Kopilovića iz 2004.

Lit.: N. Zelić, *Hrvatsko proljeće i bački Hrvati*, Subotica, 2009.

G. Bačlija

KOPILOVIĆ, Blaško (Subotica, 26. I. 1943. – pokraj Bačke Topole, 27. VI. 2009.), političar, gospodarstvenik. Sin je Neste i Jelene, rođ. Merković. Osnovnu školu za-

vršio je u rodnom mjestu, a srednju poljoprivrednu u Bačkoj Topoli. U dva mandata bio je predsjednik Općinskog komiteta Narodne (kasnije: Savezne) omladine Jugoslavije. Aktivno je sudjelovao u izgradnji omladinskog naselja na Paliću kraj Krva-vog jezera i bio više puta bio zapovjednik omladinskih radnih akcija koje su se tamo održavale. Bio je član organizacijskih odbora žetelačkih svečanosti *Dužijanca* u vrijeme kada je nosila socijalistička obilježja 1970-ih i 1980-ih. Uz rad je diplomirao na Ekonomskom fakultetu u Subotici 1980. Osim kao predsjednik općinske socijalističke omladinske organizacije, bio je zaposlen u Agrokombinatu *Subotica*, Mlekari *Subotica*, te na koncu u SOUR-u *Agros*, gdje je bio komercijalni direktor do 1988. Sljedeće je godine osnovao tvrtku *Zrno-mag*, koja je u bivšoj Jugoslaviji prva bila među prvim privatnim tvrtkama koja se bavila kooperacijom u poljoprivredi, a poslije se bavila trgovinom i proizvodnjom poljoprivrednih proizvoda.

Od 1990. do 2001. bio je predsjednik Općinskoga odbora Saveza reformskih snaga Jugoslavije za Vojvodinu (kao dio stranke Saveza reformskih snaga Jugoslavije posljednjega jugoslavenskoga premijera Ante Markovića), koja je 1992. promijenila ime u Reformsko-demokratska stranka Vojvodine, a 2000. u Reformisti Vojvodine. Bio je zastupnik u Saveznoj skupštini SR Jugoslavije 1993.-96., u kojoj je bio član Odbora za poljoprivredu i ekonomske odnose s inozemstvom. Pred kraj života osnovao je Agrarnu stranku Vojvodine. Festival mlade rakije, koji se tradicionalno organizira od 2008. na njegovu salašu u Ljutovu, nakon njegove smrti dodao je u naziv Memorijal Blaško Kopilović.

Lit.: D. Rokvić, *Ko je ko u Subotici*, Subotica, 2006.

G. Bačlija

KOPILOVIĆ, Ivan (Subotica, 7. III. 1981.), maneken. Sin je Zlatka i Rózse, rođ. Dér. Unuk Jakova Kopilovića. Osnovnu školu i gimnaziju završio u Subotici. Manekentvom se počeo baviti 2003. u agenciji *Fox*

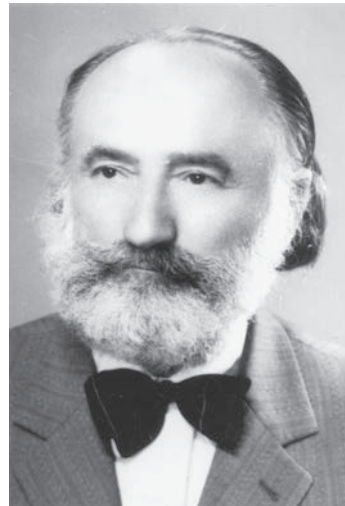
models u Beogradu. Od 2004. sudjeluje na modnim angažmanima u više zemalja i inozemnih gradova (Grčka, Turska, Singapur, Južna Koreja, Šangaj, Kuala Lumpur, Hong Kong itd.), snima za srpske modne kataloge (Legend, Tiffany, Zekstra itd.), radi revije (Calvin Klein, Yves Saint Lorraine, DKNY itd.) te snima za poznate svjetske magazine (*GQ*, *Vanity Fair*, *Men's Vogue*, *Mens's Health*). Na naslovnici je jubilarnog petogodišnjeg srpskog izdanja *Men's Health* (studen 2008.) te ponovno s Milijanom Marinovićem i Bojanom Karasom u lipanjskom broju za 2015.

Sudjelovao je u snimanju spotova za pjesme »Napravi se lud« (2002.) skupine Funky G, »Posljednja pesma o tebi« (2004.) skupine Riblja čorba i »Nikad i zauvijek« pjevačice Romane Panić (2004.), dok je s Natašom Bekvalac snimio popularni spot za pjesmu »Dobro moje« (2007.).

S. Bačić

KOPILOVIĆ, Jakov – Jašo (Subotica, 9. VII. 1918. – Subotica, 18. XI. 1996.), pjesnik, atletičar, kulturni i sportski djelatnik. Podrijetlom iz siromašne radničke obitelji Stipana i Marije, rođ. Knapec. Djetinjstvo u mladost proveo je u subotičkom kvartu Ker, gdje je polazio osnovnu školu. Završio je niže razrede gimnazije i malu maturu, ali je zbog teškog materijalnog stanja morao prekinuti školovanje. Uzdržavao se fizičkim poslovima, među ostalim i kao konduktar subotičkoga tramvaja, a školovao otežano polažući privatno razredne ispite u subotičkoj gimnaziji. Nakon uspostave mađarske vlasti u Subotici 1941. izbjegao je u Zagreb, gdje mu je iste godine priznana matura. Studirao je pedagogiju i filozofiju i poslije slavistiku na Filozofskom fakultetu, no tek je 1954. diplomirao jugoslavistiku, ruski i francuski jezik. Odmah nakon povlačenja mađarske vojske iz Subotice 1944. sa skupinom subotičkih izbjeglica pješice se vratio u rodni kraj. U Subotici je od 1945. predavao u gimnaziji, bio obnašatelj dužnosti ravnatelja tzv. Golubove škole (danas: OŠ *Matko Vuković*) 1950.-53., poučavao u više škola 1954.-68. te od 1968. do umirovljenja zbog teške

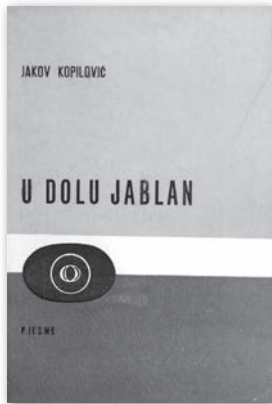
bolesti 1971. obnašao dužnost ravnatelja Gradske knjižnice. Bio je djelatlan kulturni aktivist subotičkih Hrvata, redoviti suradnik lista *Bačko klasje*, kalendara *Subotička Danica* te član Književnog kluba *Miroљjub* pri Katoličkom institutu za kulturu, povijest i duhovnost (danas Katoličkom društvu) *Ivan Antunović*.

Jakov Kopilović

Prvu pjesmu *San* objavio je 1938. u subotičkom časopisu *Klasje naših ravni*, a nastavio je surađivati u njemu i kad je časopis tijekom Drugoga svjetskoga rata (1942.-44.) izlazio u Zagrebu. Objavljivao je pjesme i u drugim subotičkim časopisima i novinama: *Glas* (1939.), *Subotičke novine* (1940., 1968., 1970.), *Hrvatska riječ* (1953.), *Rukovet* (1955.-60., 1962., 1964.-65., 1967., 1969.-71.), *Bačko klasje* (1988.-93.), u zagrebačkoj periodici: *Obitelj* (1942.-43.), *Hrvatska misao* (1945.), *Hrvatski narod* (1945.) i *Marulić* (1984.-94.) te u kalendarima *Subotička Danica* (1938.-41., 1946., 1971.-72., 1984.-1997., 1999.-2002.) i *Danica* (1942.-45.). Prvu zbirku nostalgичno intoniranih pjesama *Daleko od zavičaja* tiskao je 1944. u Zagrebu, a posljednju zbirku izabranih pjesama *Moja dužijanca* 1994. u Subotici. U 18 za života objavljenih pjesničkih zbirka prožetih domoljubnim motivima pokazao se kao liričar bogata raspona raspoloženja s izrazitim osjećajem

za detalj. Slike i zvukove idiličnoga bačkoga krajolika spretno pretače u metafore, postižući višeslojnost pjesničke poruke (*Na njivi, Pjesma đerma, Ja i jablan*). Uz zaokupljenost socijalnim temama, tj. životima salašara nadničara (*U brazdi rođen, Arendaš, Moja baka, Salašar*) i radničke gradske sirotinje s periferije (*Skretničar, Konduker broj 32, Mladost na tramvajskim kolima*, ciklus pjesama), s osobitom ljubavlju pjeva i o secesijskome tornju subotičke Gradske kuće kao simbolu urbanoga ponosa, bogatstva i sigurnosti (*Toranj Gradske kuće*, ciklus pjesama). Isprva piše vezanim stihom, najčešće sonete, a poslije

J. Kopilović, *U dolu jablan*, Subotica, 1964.

se služi stihom s kraćim reduciranim rima ili slobodnim stihom naglašene ritmičnosti, pa su mu mnoge pjesme uglazbljene (*Ti odlaziš, Pisma o kosi, Prelo*, uglazbio P. Bačić; *Tamburica kad zaplače, Domovina, Subotica*, uglazbio M. Asić). Od spomenutih 18 pjesničkih zbirka dvije su nastale u suautorstvu: *Mozaik* 1967. (suautori P. Bačić, B. Bede, M. Molcer) i *Istom ulicom* 1968. (suautor L. Ludas), koju je potpisao pseudonimom Janko Labuka. Pjesme su mu uvrštene u više antologija (*Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*, prir. G. Kikić, Zagreb, 1971; *Duša duše hrvatske : novija hrvatska marijanska lirika*, prir. N. Jurica i B. Petrač, Mostar, 1988; *Mila si nam ti jedina : hrvatsko rodoljubno pjesništvo od Bašćanske ploče do danas*, prir. J. Bratulić, S.

Damjanović, V. Brešić i B. Petrač, Zagreb, 1998. i dr.). Posmrtno mu je u Subotici 2012., u izboru Milovana Mikovića, objavljena knjiga *Molitve vremena sadašnjeg : izabrane pjesme*. Više pjesničkih zbirka u rukopisu pohranjeno je u njegovoj obitelji.

Značajne uspjehe ostvario je i kao sportaš, u atletici. Natjecateljsku karijeru započeo je u Jugoslavenskom atletičkom društvu *Bačka* iz Subotice (od 1939. Hrvatski športski klub *Bačka*). Trenirao je pod vodstvom Ljudevita Vujkovića Lamića – Moce. Prve uspjehe ostvario je na srednjim prugama. Pobijedio je na mitingu novoosnovanog *Subotičkog lakoatletskog kluba* (SLAK) 1938. na 1.500 i 3.000 m. Iako je nakon osnivanja SLAK-a većina atletičara prešla u novi klub, on ostaje član *Bačke* i okuplja oko sebe grupu juniora u želji da oživi atletsku aktivnost u društvu. Nakon preseljenja u Zagreb 1941. postaje članom Hrvatskog športskog kluba *Concordia*, za koji nastupa do 1944. Najbolji pojedinačni rezultat postigao je 1942. – druga mjesta na Prvenstvu Zagreba na 10.000 m (iza Franje Mihalića, koji je postigao rekord Hrvatske) te na Prvenstvu Hrvatske u Zagrebu. Kao član *Concordije* osvojio je ekipno Prvenstvo Hrvatske 1944., Pokal Hrvatskog atletskog saveza (HAS) 1943. i 1944. te ekipno Prvenstvo Hrvatske u šumskom trčanju 1943. Na godišnjim tablicama najboljih rezultata HAS-a 1942. zauzeo je 3. mjesto na 10.000 m i 10. mjesto na 5.000 m 1942. a 1943. 8. mjesto.

U rujnu 1945. nastupio je kao član reprezentacije Vojvodine na prvom poslijeratnom Prvenstvu Jugoslavije u Zagrebu i na 10.000 m i zauzeo 8. mjesto. Povratkom u Suboticu ponovno je postao član *Bačke*, koja je po nalogu vlasti 1945. kratko djelovala pod nazivom Hrvatsko fiskulturno društvo *Građanski*, a od kraja iste godine kao Fiskulturno društvo *Sloboda*. U atletskoj sekciji bio je natjecatelj i trener uz Lj. Vujkovića Lamića – Mocu. Oni su kao treneri zaslužni za velike uspjehe *Slobode* 1947.-48., kada su pobjednici na prvenstvima Srbije i Jugoslavije u seniorskoj

i juniorskoj konkurenciji postali Terezija Ivanković – Cuca, Tomo Malagurski, Marija Skenderović, Eta Krmpotić, Pirika Kolar, Lajčo Rajčić i dr. Usporedno je nastavio i natjecateljsku karijeru. Za reprezentaciju Vojvodine nastupio je 1948. na susretu protiv Južnog Banata iz Rumunjske.

Kad je nakon odluke o gašenju svih fiskulturnih društava u državi *Sloboda* 1949. prestala s radom, postao je član Atletskog kluba željezničara *Spartak*. U svojoj glavnoj disciplini na 10.000 m bio je peti na državnom prvenstvu 1951. u Beogradu i sedmi 1952. u Subotici. Najbolje rezultate ostvario je u ekipnoj konkurenciji na natjecanjima u krosu i partizanskom maršu. Bio je član kros-ekipe *Spartaka* (uz Pavla Skenderovića, Silvestera Čovića i Grgu Budimčevića), koja je 1959. u Zagrebu osvojila državni naslov. U partizanskom maršu, koji se tradicionalno održavao u Kumrovcu, na 26 km s ekipom *Spartaka* (uz Skenderovića, Budimčevića i Antuna Toldija) bio je prvak Jugoslavije 1959. i 1961., a pojedinačno je bio deveti 1959. i deseti 1961. Bavio se i maratonom te sportskim hodanjem. Na prvenstvima Jugoslavije u maratonu bio je sedmi 1959. u Beogradu i 1960. u Zagrebu, a u hodanju na 20 km peti 1966. u Sarajevu i 1968. u Celju i šesti 1963. u Ljubljani. Aktivno se natjecao sve do 1970.

U *Spartaku* je nastavio djelovati i kao amaterski atletski trener. Njegov učenik Vince Čović postao je u brzom hodanju državni prvak i reprezentativac. Kao sportski djelatnik bio je dugogodišnji predsjednik AKŽ *Spartak* te član tijelâ Atletskog saveza Vojvodine. Bio je i atletski sudac te je stekao najviše zvanje – međunarodni sudac s više od 600 suđenja. Istakao se i u organizaciji mnogih atletskih natjecanja. Jedan je od najsvestranijih i najzaslužnijih pojedinaca u povijesti subotičke i vojvođanske atletike.

Odlikovan je Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom SFRJ. Dobitnik je Zlatnih plaketa Atletskog saveza Jugoslavije i Atletskog saveza Srbije.

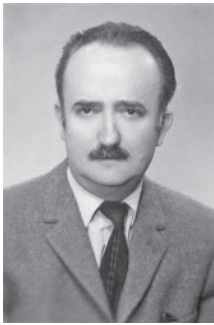
Djela: *Daleko od zavičaja*, Zagreb, 1944; *Tisuću i jedna noć*, Subotica, 1946; *Soneti*, Subotica, 1953; *U dolu jablan*, Subotica, 1964; *Radosti*, Subotica, 1966; *Medaljoni*, Subotica, 1967. (madž. prijevod: *Medáliák*, Subotica, 1971); *Mozaik* (suautor: P. Bačić, B. Bede, M. Molcer), Subotica, 1967; *Sjeverna jesen*, Subotica, 1967; *Istom ulicom* (pseud. Janko Labuka, suautor L. Ludas), Vrbas, 1968; *Njiva patnje*, Subotica, 1968; *Žedan đeram*, Subotica, 1968; *Plava vaza dana*, Subotica, 1969; *Grlica na grani*, Subotica, 1970; *Skretnice*, Subotica, 1971; *Đerdan* (bibliofilsko izd.), Tavankut – Subotica – Novi Vinodolski, 1979; *Cesta pod suncem*, Vinkovci, 1983; *U brazdi rođen* (književni prilog *Bačkoga klasja* br. 47-48), Subotica, 1988; *Moja dužijanca (izbor)*, Subotica, 1994; *Molitve vremena sadašnjeg : izabrane pjesme*, Subotica, 2012.

Lit.: J. Andrić, O knjizi »Daleko od zavičaja« od Jakova Kopilovića, *Klasje naših ravni*, 1-2/1944, Zagreb; *Ilustrirane fiskulturne novine*, br. 8, Zagreb, rujan 1945; J. Šoltić, *Gore, more i ravnice*, Zagreb, 1955; J. Klarski, *Zagledan u san i javu*, *Subotičke novine*, 36/1967, Subotica; Isti, *Povratak pejzažu*, Isto, 38/1968; J. Lončarević, *Šokački i bunjevački književni portreti*, Zagreb, 1969; M. Molcer, J. Kopilović, »Grlica na grani« [prikaz], *Rukovet*, 9-10/1970, Subotica; *Bačka Subotica 1901 – 1971*, Subotica, 1971; B. Gabrić, *Životni put i poezija Jakova Kopilovića, Marulić*, 5/1981, Zagreb; M. Vukov, *Hod cestom života*, Isto, 1/1984; *Sport u Subotici 1944 – 1984 Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; B. Gabrić, *Pjesnik Jakov Kopilović, Crkva u svijetu*, 2/1990, Zagreb; B. Gabrić, *Pjesnik Jakov Kopilović, Zbornik »Ivan Antunović«*, 2-3, Subotica, 1992; J. Lončarević, *Našem jubilarcu Jakovu Kopiloviću, Marulić*, 1/1995; F. Mikić, D. Vukić i V. Ilić, *Pedeset godina atletike Spartaka*, Subotica, 1995; *Klasje naših ravni*, 2/1996, Subotica; B. Gabrić, In memoriam : prof. Jakov Kopilović, pjesnik (9. VII. 1918 – 18. XI. 1996), *Zvonik*, 12/1996, Subotica; Lj. Gajić, *Zlatna knjiga jugoslovenske atletike*, Jagodina, 2003; Lj. Gajić, *Seniorska prvenstva Jugoslavije*, Jagodina, 2007; Lj. Gajić, *Kros u Jugoslaviji*, Jagodina, 2012; M. Mikočić, »Stijene laži vlaži svaki dan, i san, i san i san« : o pjesništvu J. Kopilovića, u: J. Kopilović, *Molitve vremena sadašnjeg : izabrane pjesme*, Subotica, 2012; O. Karamata, *Atletika na tlu Jugoslavije u godinama rata 1941 – 1945*, Beograd, 2013.

J. Ivančić i E. Hemar

KOPILOVIĆ, Josip (Subotica, 13. V. 1929. – Subotica, 2. V. 2000.), internist hematolog. Sin Stipana i Marije, rođ. Knapec. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici, a diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Beogradu 1956. U ambulanti Stari grad u Subotici bio je liječnik opće medicine

1957.-58., a upravnik 1959.-61. Dobio je specijalizaciju iz interne medicine 1961. pa je specijalistički staž obavljao u Općoj bolnici u Subotici i na Klinici za interne bolesti Medicinskoga fakulteta u Beogradu. Specijalistički ispit položio je 1964., a subspecijalistički iz hematologije 1966. na Internoj klinici Medicinskoga fakulteta u Beogradu. S osnivanjem Odsjeka za hematologiju pri Odjelu za interne bolesti Bolnice u Subotici postavljen je 1966. za šefa Odsjeka, a vodio je i Hematološku ambulantu Odjela. Iste godine imenovan je i šefom Laboratorija za hematologiju u sklopu Centralnoga bolničkoga laboratorija. Osnovao je Laboratorij za humanu

Josip
Kopilović

citogenetiku, Kabinet za ispitivanje mikrohromostaze (bio je među prvima u Vojvodini) i Kabinet za imunohematološka ispitivanja. Kao načelnik reorganizirao je Centralni laboratorij 1971.-72. prema suvremenim načelima. Zamjenik direktora bolnice bio je 1972.-73., upravnik Službe za laboratorijsku dijagnostiku 1974.-76., upravnik OOUR-a (osnovne organizacije udruženoga rada) »Dijagnostička služba« Medicinskoga centra 1977.-87., direktor SOUR-a (složene organizacije udruženoga rada) »Sjeverna Bačka« 1987.-90. Posljednjih godina, do umirovljenja 1994., vratio se na mjesto šefa Odsjeka za hematologiju pri Internom odjelu i šefa Odsjeka za hematološki laboratorij pri Centralnom laboratoriju.

Dobio je zvanje primarijusa i diplomu sportskoga liječnika. Sudjelovao je na kongresima i sastancima hematologa, transfiziologa, internista i gastroenterologa.

Stručne radove objavljivao je samostalno i u suautorstvu u *Medicinskom pregledu* (Novi Sad, 1971., 1973., 1977., 1978., 1987., 1988.) te u više zbornika sa stručnih skupova održanih u Beogradu, Opatiji, Zrenjaninu, Sarajevu, Sofiji, Pragu, Subotici i dr. Više godina bio je nastavnik u Srednjoj medicinskoj školi u Subotici i predavač na Tečaju za postdiplomsko usavršavanje liječnika opće medicine 1984./85. u Subotici. Napisao je skriptu iz hematologije za slušatelje tečaja. Kao dobar stručnjak i organizator, ostvario je zapažene rezultate u radu na unapređenju zdravstvene službe u sjevernoj Bačkoj.

Izvor: Podaci iz biografije dr. J. Kopilovića (rukopis), Arhiva Opće bolnice u Subotici.

Lit.: E. Libman, *Grada za medicinsku bibliografiju Subotice (1828-2005)*, Subotica, 2008.

E. Libman

KOPILOVIĆ, Karlo (Vršac, 8. VI. 1933. – Subotica, 23. IX. 2009.), košarkaški trener, sportski djelatnik. Sin je Antuna i Kriste, rođ. Remeš. Košarkom se počeo baviti u gimnaziji u KK *Subotica*, a poslije je prešao u košarkašku sekciju SDŽ *Spartak*, čiji je prvotimac postao sredinom 1950-ih, u vrijeme kada je klub bio član republičke lige. Bio je pozvan u državnu reprezentaciju željezničara, ali nije dobio dopuštenje s radnog mjesta (radio je u PTT-u). Nastupao je na turniru omladinskih reprezentacija jugoslavenskih republika i pokrajina u Brčkom 1962. Ispit za sportskog instruktora košarke položio je 1959., a 1960. za trenera I. klase. Aktivnu igračku karijeru završio je 1962., a posljednje dvije godine istodobno je bio i trener prve momčadi. Od 1963. postao je profesionalni košarkaški trener, a iste godine i republički sudac.

Trenirao je sve dobne kategorije te muške i ženske selekcije *Spartaka*, ali se najviše posvetio radu s najmlađim selekcijama te ženskoj košarci. Na početku trenerske karijere izveo je klub iz stagnacije pomlađivanjem seniorske momčadi. Na tom putu s muškom juniorskom momčadi osvojio je 1. mjesto na Prvenstvu Vojvodine 1960., muška seniorska momčad osvojila je pr-

venstvo Vojvodine 1963. i 1965. te 4. mjesto na prvenstvu Srbije 1963. i 5. mjesto u jedinstvenoj republičkoj ligi 1966. Bio je trener prvog tima muške momčadi *Spartaka* 1961.-69. i 1974.-77. Pod njegovim vodstvom klub je ostvario plasman u II. saveznu ligu, a u sezoni 1974./75 i najbolji plasman u drugoligaškoj konkurenciji – 3. mjesto. Bio je trener seniorske momčadi košarkašica 1969.-74. i 1982.-90. S pionirskom ženskom momčadi bio je državni prvak 1983., 1984. i 1989. na neslužbenim otvorenim prvenstvima Jugoslavije, na kojima su igrale najbolje momčadi tadašnje države. Naslov prvaka Jugoslavije osvojio je i u konkurenciji kadetkinja 1986.

Karlo Kopilović

Iz njegove trenerske škole izašli su mnogi važni subotički košarkaši: Tibor Horvat, Čedomir Miletin, Petar Uršal, Slobodan Babuškov, Rudolf Ruzman. No punu afirmaciju doživio je kao trener košarkašica utemeljujući školu subotičke ženske košarke, iz koje je izašlo dvadesetak reprezentativki: Lidija Tumbas (ud. Čančarević), Sandra Bašić (ud. Nešić), Merlina Gostiljac, Angela Đelmiš, Monika Veselovski itd. Među njima se izdvaja Eleonora Wild (ud. Đoković), članica ekipa Jugoslavije koje su osvojile 2. mjesta na Olimpijskim igrama u Seoulu 1988., Svjetskom prvenstvu u Maleziji 1990. i na Europskom prvenstvu 1991. u Izraelu.

U mirovini je bio od 2005. Dobitnik je mnogih priznanja košarkaškog saveza, grada Subotice i klubova, među ostalim i

priznanja Košarkaškoga saveza Srbije za »nesebično zalaganje u razvoju košarkaškoga sporta« te priznanje grada Subotice *Pro urbe* za 2009. Pokopan je na subotičkom Bajskom groblju

Lit.: Ž. Inić, *50 takmičarskih sezona ŽKK »Spartak« : 115 godina plivanja u Subotici : 50 godina postojanja PVK »Spartak«*, Subotica, 1996; T. Mišić, *Istorija subotičke košarke 1942 – 2009*, Subotica, 2009; *Hrvatska riječ*, br. 332, Subotica, 17. VII. 2009; *Dodjela zvanja počasni građanin grada Subotice i priznanja Pro urbe Subotica, 2009*, [Subotica, 2009].

S. Bačić

KOPILOVIĆ, Lazar (Bođani, 29. VII. 1954.), atletičar. Sin je Josipa, podrijetlom iz Tavankuta, i Savke, rođ. Vujić, koji su nakon sklapanja braka živjeli u Baču. Osnovnu i srednju ugostiteljsku školu završio je u Somboru. U somborskoj tvornici strojeva *Bane Sekulić* radio je do umirovljenja 2013. Nogomet je počeo igrati s 14 godina te je do kraja karijere nastupao za nekoliko somborskih klubova (ŽAK, FK *Poljoprivrednog kombinata*, FK *Radnički*, FK *Metalac*). U zrelijim godinama posvećuje se atletici – trčanju na dugim stazama.

Za AK Veteran iz Beograda nastupa 2001.-10., a stalni je član državne reprezentacije bio od 2003. Sudjelovao je na devet balkanskih prvenstava za veterane, na kojima je osvojio sedam medalja: drugo mjesto na utrci na 5000 m i treće mjesto na 10.000 m (Istanbul, 2004.), drugo mjesto na 5000 m (Novi Sad, 2005.), druga mjesta na utrkama na 5000 m i 10.000 m (Atena, 2006.) te prva mjesta u utrkama na 5000 m i 10.000 m (Plovdiv, 2007.). Na državnim prvenstvima osvojio je šest medalja: prvo mjesto na 10.000 m (Avala, 2007.), drugo mjesto na ultramaratonu (Podgorica, 2006.), drugo mjesto na polumaratonu (Podgorica, 2007.), a na polumaratonima tri puta treća mjesta (dva puta u Podgorici i jednom u Novom Sadu). Zbog ozljede se prestao aktivno baviti atletikom 2010. Tada postaje članom novoosnovanoga somborskoga kluba ARK (Atleško rekreativni klub) *Somaraton*, u kojem je do danas angažiran u tehničkoj službi.

KOPILOVIĆ

Bio je proglašen sportašem godine Općine Sombor 2006. i 2007. Nakon Milenka Popića najuspješniji je somborski maratonac u povijesti grada. U svojoj karijeri pretrčao je više od 20.000 km, uključujući 129 službenih utrka i treninga. Kao umirovljenik živi u Somboru.

Izvor: osobni iskaz Lazara Kopilovića.

Lit.: D. Kolundžija, *Enciklopedija somborskog sporta*, Sombor, 2015.

P. Skenderović

KOPILOVIĆ, Nikola (Subotica, 9. X. 1915. – ?, Karpati, 30. III. 1944.), pravnik, stradalnik rata. Jedno je od desetero djece užarskoga radnika Antuna i Kriste, rođ. Nimčević. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici, nakon čega u rodnom gradu upisuje Pravni fakultet. Na fakultetu je s Miloradom Botićem bio među najtjecajnijim članovima Jugoslavenske udruge studenata *Akademski sever*, koja je bila prečanske političke orijentacije (samostalni demokrati Dude Boškovića i HSS). Nakon

Nikola
Kopilović

što je diplomirao 1938., radi kao odvjetnički vježbenik kod uglednoga subotičkoga odvjetnika Ice Malagurskoga. Kao jedan od najboljih studenata dobio je stipendiju francuske vlade radi usavršavanja na francuskim sveučilištima 1939.

Nakon uspostave mađarske vlasti 1941. kao antifašist i nacionalno svjestan mladić pod prismotrom je policije. Lišen je slobode, unovačen u mađarske domobrane (honvede) i odveden na prisilni rad

na Istočnu frontu, gdje je angažiran u radnoj jedinici na pronalaženju nagaznih mina. Ne zna se točno mjesto gdje je poginuo niti gdje mu je grob, u službenim evidencijama vodi se kao nestao.

Lit.: *Spomenica palim borcima i žrtvama fašističkog terora 1941-1945.*, Subotica, 1988; M. Grlica, A. Hegediš, M. Dubajić, L. Merković, *Imenik žrtava Drugog svjetskog rata na području subotičke opštine*, Subotica, 2000; K. Kuntić, *Pravni fakultet u Subotici 1920.-1941.*, Subotica, 2016.

T. Žigmanov

KOPILOVIĆ, Stipan (Bajmok, 24. III. 1877. – Bačka Topola, 13. III. 1924.), slikar. Sedmo je dijete Feliksa i Klare, rođ. Parčetić. Osnovnu školu pohađao je u Bajmoku, gdje je učio i brijački zanat te radio kao brijački pomoćnik. Sredinom 1890-ih boravio je u Budimpešti, gdje je upoznao Guštáva Morellija (1848.-1909.), istaknutoga mađarskoga majstora drvoreza, ravnatelja Škole dekorativnoga crtanja i predavača na odjelu za umjetničko drvorezbarstvo u Školi za primijenjene umjetnosti (1889.-1909.), te se na njegov poziv upisao u tu školu. Dvije godine nakon toga pohađao je Državnu kraljevsku školu za primijenjenu umjetnost, a tijekom školovanja dobio je stipendiju od Kalačko-bačke nadbiskupije, grada Subotice i stanovnika Bajmoka. Školske 1902./03. studirao je na grafičkom odsjeku Bavorske kraljevske slikarske akademije u Münchenu kod grafičara Pétera Halma. God. 1904. boravio je u Bajmoku, gdje je koristio jednu školsku učionicu kao atelijer. Béla Schóber vodio je tada s njim intervju, koji je objavljen u subotičkom tjedniku *Bácsország*. U Bajmok je navratio 1908., kada je radio na oslikavanju stropa dograđene bajmočke župne crkve sv. Petra i Pavla. Iste godine putovao je u Pariz, Firencu i Rim, a školsku 1908./09. proveo je u Budimpešti.

Tijekom Prvoga svjetskoga rata služio je u austrougarskoj vojsci. Oženio se bolničarkom Teréz, koju je upoznao u Peštanskoj bolnici. Zbog njegova sudjelovanja u Mađarskoj Sovjetskoj Republici 1919. s obitelji je napustio Mađarsku te se nastanio u Subotici. Dobio je namještenje šefa

S. Kopilović, *Bajmočka crkva s plebanijom*, 1904.

ispostave socijalnog osiguranja u Bačkoj Topoli. Uz tu službu slika i okuplja druge likovne stvaratelje te ga zaokuplja ideja osnutka likovne kolonije u Bačkoj Topoli, ali ta ideja nije realizirana. U krugu subotičkih umjetnika izlagao je 15. IX. 1923. u dvorani kavane *Jagnje* (u novije vrijeme Dom vojske), a njegove slike prikazane su i na drugoj izložbi toga kruga 11. IV. 1924., nakon što je preminuo. Djela su mu prikazana i u listopadu 1932. u Subotici u predvorju Gradske kuće, kada kolekcionar dr. Joca Milekić priređuje izložbu bačkih umjetnika. Pokopan je u Bačkoj Topoli, a njegova se udovica s djecom trajno vratila u Mađarsku.

Skroman broj njegovih sačuvanih radova odražava impresionističko-plenerističke sklonosti umjetnika (radovi nastali do oko 1909.), dok se poslije izražavao ekspresivnijom gestom i jarkim bojama. Njegove slike pridošle su u zbirku Gradskog muzeja Subotica otkupom djela bunjevačkih slikara iz zbirke Bačke galerije Joce Milekića 1961. Osim toga njegovi se radovi čuvaju i u Zavičajnog galeriji *dr. Vinko Perčić* u Subotici. Od 1990-ih ponovno se aktualizira njegovo stvaralaštvo. U subotičkom muzeju priređena je 1991. njegova retrospektivna izložba, u Zavičajnoj galeriji *dr. Vinko Perčić* 2007., dok je 2011. tiskano drugo, osuvremenjeno izdanje monografije o životu i radu tog umjetnika autora Bele Durancija.

Lit.: B. Duranci, *Donacija dr. Vinka Perčića : umjetnine zavičajne zbirke*, Subotica, 1996; B. Duranci, *Slikar Stipan Kopilović (1877.–1924.)*, Subotica, 2011; O. Kovačev Ninkov, *Lica vremena I – portreti umetničke zbirke Gradskog muzeja Subotica*, Subotica, 2013.

Lj. Vuković-Dulić

KOPILOVIĆ, Stipan – Pipko (Subotica, 6. VIII. 1920. – Subotica, 30. XII. 1988.), nogometaš, trener. Sin je Franje i Katice, rođ. Vojnić Kortmiš. Za razliku od drugih mladića iz nekadašnjega subotičkog III. kvarta (današnja četvrt Ker) koji su odrastali uz »krpenjaču«, nije se opredijelio za igralište *Bačke*, nego za *Zrinjski*, a poslije prelazi u ŽAK (Železnički atletički klub). Nakon raspuštanja svih prijeratnih sportskih klubova igrači ŽAK-a formirali su nogometnu sekciju novoosnovanoga Fiskulturnoga omladinskoga sportskoga društva *Jovan Mikić Spartak* 1945., koje od 1948. nosi ime SDŽ (Sportsko društvo željezničara) *Spartak*. Na njegovu inicijativu klupske boje postale su plavo-bijele. Na prvoj godišnjoj skupštini nogometnoga kluba 1946. izabran je za tajnika te je dugi niz godina volonterski vodio detaljnu evidenciju o utakmicama ostavljajući neprocjenjivu građu za povijest kluba.

U *Spartaku* je 1946. član momčadi koja je sudjelovala u kvalifikacijama za popunu osnovane I. savezne nogometne lige Jugoslavije. Od 1946. do 1956. (izuzev 1948./49. i 1952., kada je *Spartak* bio u II. ligi) nastupao je kao član najuspješnije generacije u povijesti kluba, koja je do 1958. bila u I. saveznoj nogometnoj ligi. Kratko je u polusezoni 1947./48. igrao za beogradski *Partizan*, ali se, iako je zadovoljio, vratio u Suboticu. Nastupao je uglavnom kao obrambeni igrač, ali je prema potrebi igrao u srednjem redu i napadu. Najveći uspjeh sa *Spartakom* ostvario je osvajanjem 6. mjesta u I. saveznoj ligi 1946./47. i 1953./54. Bio je dugogodišnji kapetan prve momčadi, jedan od najpouzdanijih braniča u povijesti *Spartaka*. Nakon Miloša Glončaka odigrao je najviše prvoligaških utakmica za *Spartak* – u osam sezona ukupno 141 utakmicu – te postigao 13 zgoditaka. U povijesti kluba ubraja se među 20 najboljih nogometaša svih vremena.

Na Europskom prvenstvu željezničara 1947. u Budimpešti bio je član momčadi željezničarske reprezentacije Jugoslavije koja je osvojila zlatnu medalju. Bio je tri puta član reprezentacije Jugoslavije, ali je uvijek ostajao na klupi za rezerve. Aktivnu igračku karijeru završio je u sezoni 1955./56.

KOPILOVIĆ

Od 1957. kraće vrijeme bio je kondicijski trener A-tima, poslije je preuzeo treniranje mladih naraštaja. Najuspješnija generacija bila mu je ona iz 1964., koja je postala prvak Srbije i iz koje će izrasti mnogi kasniji prvotimci. U više navrata bio je i trener u stručnom stožeru A-tima u drugoligaškoj karijeri *Spartaka* u drugoj polovini 1960-ih.

Stipan
Kopilović

Izvor: osobna arhiva Ljudevita Vujkovića Lamića.

Lit.: L. Katić (ur.), *Dve decenije FK Spartak*, Subotica, 1965; *SDŽ Spartak 25*, b.m., b.g.; B. Krstić (ur.), *Sport u Subotici 1944-1984 Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; M. Brustulov (ur.), *Sportsko društvo železničara »Jovan Mikić – Spartak«*, Subotica, 1995; Ž. Inić, *Knjiga o »Spartaku« 1945-1997 1947-1997*, Subotica, 1997.

Lj. Vujković Lamić i E. Hemar

KOPILOVIĆ, Tomo (Subotica, 8. XII. 1929. – Subotica, 22. VI. 1973.), društveno-politički djelatnik, savezni zastupnik. Rođen je u radničkoj obitelji Stevana i Ane, rođ. Bolvari. Osnovnu i srednju industrijsku školu završio je u Subotici i stekao zvanje KV bravara metalske struke. Od 1947. radi u nekadašnjoj subotičkoj Tvornici bicikala *Partizan*, gdje je proveo najveći dio radnog vijeka, kao kovinotokar, šef pogona i zamjenik generalnoga direktora. Višu školu društveno-političkih nauka u Novom Sadu završio je 1963.-65. te do 1968. predsjednik je Općinskog vijeća Saveza sindikata općine Subotice, kada se vraća u *Partizan*. Kao društveno-politički djelatnik obnašao je više općinskih, kotarskih, pokrajinskih i saveznih dužnosti: bio je predsjednik Sreskoga odbora metalskih radnika, član Predsjedništva Sreskoga vi-

jeća Saveza sindikata općine Subotice, član Općinske konferencije SSRNJ u Subotici, u dva saziva član Općinskoga komiteta Saveza komunista Subotice, odbornik u Vijeću radnih zajednica Skupštine općine Subotice, član Vijeća Saveza Sindikata Jugoslavije i Saveza Sindikata Vojvodine, te zastupnik u Privrednom vijeću Savezne skupštine. Bio je direktor i glavni i odgovorni urednik *Subotičkih novina* od 1970. pa do smrti.

Lit.: R. Rajović, *Ko je ko u Jugoslaviji : jugoslavenski savremenici*, Beograd, 1970; *Subotičke novine*, Subotica, 29. VI. 1973.

G. Bačlija

KOPUN (tal. *cappone*, njem. *Kapaun*, madž. *kappan*), uškopljen pijetao. Od toga regionalnoga izraza, koji je u uporabi i u drugim hrvatskim krajevima, nastalo je i prezime Kopunović, često među bačkim Bunjevcima. U dalmatinskom žargonu tako se naziva i drznik, a u Lici ljutit čovjek. Pijetlovi su se kastrirali radi boljeg uzgoja i ukusnijeg mesa te kao ispomoć pri uzgoju pilića. Meso kopuna crvenkasto je i ima više mišića od mesa pijetla iste starosti, na visokoj je cijeni. Kako uškopljen pijetao ne stvara spolne hormone, više dobiva na težini, a mast mu se, za razliku od neuškopljenih pijetlova, ravnomjerno raspoređuje po cijelom tijelu, zbog čega mu je meso sočnije i ukusnije.

Kopunjenje pijetlova zabilježeno je među Kinezima i Indijcima oko dva milenija prije Krista. Među Hrvatima se spominje da je 24. VI. 1590. u Zagrebu na proslavi sv. Ivana Cvitnjaka gradski sudac ugledne goste počastio i kopunom. U Bunjevacima je kopunila starija i iskusnija žena između dviju *gospojina* (*Velika Gospojina* 15. VIII., a *Mala Gospojina* 8. IX.). Obično se to činilo subotom, jer ako *štrojenje* ne bi bilo uspješno, pijetao bi bio zaklan za nedjeljnu *užnu*. U petak bi se izabralo deset ili više najvećih pijetlova u spolnom zrenju, svezane su im noge i krila i ostavljani su u hladnu komoru da se tijekom noći iščiste (*izbalegaju*). U subotu bi se na štednjaku u *laboški* iskuhalo nekoliko igala s uvuče-

nim bijelim koncem te oštar *zavrvast* nož, a ruke bi se oprale sapunom u vrućoj vodi. Pijetlovi su opijani tako što im se u grlo sasulo 1–2 *naprstka* rakije, nakon čega bi se za kratko vrijeme opustili i ležali opijeni. U hladnoj prostoriji s trbuha bi im se očupalo perje, koža bi se premazala rakijom te su zarezani odozdo po sredini među mamuzom, u širini od oko 5–6 cm, koliko je potrebno da kroz rasjeklinu mogu provući dva prsta. Njima bi se ispod crijeva i želuca na leđima obuhvatila jaja, koja su se odrezivala vrhom nožića. Krvarenje se zaustavljalo komadićem bijelog postava namočenim u rakiju, iglom i koncem zašivanja je rana, premazana je svinjskom mašču da koža ostane meka i zaprašivana sitnom *gari* (pepelom) od sagorjelih *čutaka* da se rana ne *okuži* (inficira). Da bi se mogao lakše razaznati od ostalih pijetlova, škarama bi mu se sprijeda i straga odrezao oroz te je bila ostavljena samo srednja kresta. Glava bi mu tada izgledala kao da umjesto oroza ima mali rog, čime bi mladi pijetao bio okopunjen.

Pijetlovi su se *kopunili* jedan za drugim, a *kopunjenje* jednoga pijetla trajalo je 2–3 minute. Nakon završetka posla pijetlovi su ostavljani u zamračenoj i hladnoj komori. Oni koji su se nakon dva sata počeli trijezniti i ustajati preživjeli su, a oni koji ni nakon tri–četiri sata nisu pokušali podići glavu i nepokretno su ležali priklani su. Smrtnost pri ovakvim zahvatima iznosila je 20–30 %, a u uspješnijim slučajevima 10–20 %.

Kopuni bi se brzo oporavili, prva 2–3 dana bili su zatvoreni u *kulači* (kupasti visoki zidani pomoćni *kokošinjac*) kako ih drugi pijetlovi ne bi tukli, a nakon tjedan dana puštani su među ostale pijetlove. Mladi kopun dobro bi rastao i dobivao na težini, tako da bi do proljeća dostigao težinu od oko 5 kg i više, dok bi njegovi vršnjaci obični pijetlovi težili oko 3 kg ili malo više.

Za uzgoj pilića koristio se u nedostatku dovoljnoga broja kvočaka, kada su se pod kopuna *podmećali* pilići. Kućanica bi kopunu u grlo sasula 2–3 *naprstka* rakije da

ga opije, a kada bi ostao ležati pijan, stavljao se u zamračen dio *ketrenca* zagrađen u kutu niskom ogradom, najčešće skinutim tavanskim vratima. Zatim bi se pokraj nje ga stavili pilići, pa kad se mamuran kopun počeo trijezniti uz pijukanje pilića, postupno se privikavao na njih – tijekom trijeznjenja mirno je podnosio da pilići vršljaju po njemu i oko njega. S pilićima bio ostao zatvoren još nekoliko dana, dok se sasvim ne privikne na njih. Poslije bi se vani njegova noga debljom uzicom vezala za stup ograde ili ciglu na *ledini* u *avliji*, gdje bi čuvao male piliće. Bio je odličan čuvar jer ih je, za razliku od kvočke, mogao sačuvati i od kopca. Vodio je piliće dva–tri mjeseca, dok nisu toliko ojačali da se mogu starati sami za sebe.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Stantić, *Kopun* (prvi dio) i *Kopun* (2.), *Žig*, br. 103 i 104, Subotica, 2000; A. Stantić, O životu iznutra, *Subotičke novine*, br. 24–28/2003, Subotica; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*, Gospić, 2009.

P. Skenderović

KOPUNOVIĆ (Kopunovich, Kopunovics), plemićka porodica. Kopunovići spadaju među najstarije zabilježeno hrvatsko stanovništvo Bačke – u starim subotičkim crkvenim maticama zabilježeno je da se pastir Nikola Kopunović rodio 1660. u Bajmoku, a poslije se preselio u Suboticu. I danas je često prezime u bačkih Bunjevaca.

U prvom popisu kućanstava Subotičkoga šanca 1720., među imenima 247 glava porodičnih zadrugara, pripadnici konjaništva, pješaštva, redova i gazda, spominje se i ovo prezime. Kada su franjevci prikupljali milodare za izgradnju i uređenje subotičke crkve 1732.–35., među davateljima većih milodara nalaze se Nikola Kopunović s prilogom u visini od 60 forinta te Marijan Kopunović, koji je donirao 16,16 forinta. Nakon što je 1741. ukinuta Potiska vojna granica te je Subotica 1743. postala privilegirano komorsko trgovište pod imenom Szent Mária, u prvi magistrat izabran je Josip Kopunović, a u Izabrano općinstvo Bartul i Jakov Kopunović.

Članovi porodice obnašali su važne dužnosti u gradu: senator Albe Kopunović zajedno sa senatorom Lukom Vojnićem 28. XI. 1774. od strane gradskoga poglavarstvo poslan je kao izaslanik u Beč kako bi se izborili za to da Subotica dobije status slobodnoga kraljevskoga grada. U tome su uspjeli te je Subotica 1779. postala slobodni kraljevski grad pod imenom Maria Theresiopolis. U prvo gradsko poglavarstvo izabrani su Albe i Grgo (Đuro) Kopunović. Posljednji je poslije bio gradski kapetan i gradski načelnik. Osim njih, među prvih 727 stanovnika koji su izabrani u stalež građana bilo je još 14 uglednika iz ove porodice (više je članova bilo samo iz porodica Vojnić i Prčić).

Grb plemićke porodice
Kopunović

Porodica je plemstvo stekla u tzv. trećem naraštaju bunjevačkohrvatskih plemića. Braća Grgo (Đuro), sa suprugom Katom, rođ. Skenderović, i djecom Matom, Felom, Jövānom i Margom, i Šime, sa suprugom Janjom, rođ. Vujković, dobili su 17. I. 1791. armalno plemstvo (bez posjeda) od cara Leopolda II. Dvojbeno je ime Šimina brata – dok jedni autori kažu da je plemstvo dobio Grgo, drugi navode da je posrijedi Đuro. Plemstvo im je iste godine proglašeno za skupštini Bačko-bodroške županije. Mati i njegovu sinu županija je 1818. izdala potvrdu o plemstvu. Na popi-

su plemića Bačko-bodroške županije 1841. zabilježeni su u Subotici Ernest i Felina udovica Reba (Rebeka) Kopunović.

Opis grba: štit je razdijeljen na četiri dijela; u prvom i četvrtom polju bijele boje na trostrukoj zelenoj površini prikazan je kopun okovan u lance; u drugom i trećem polju plave boje prikazano je zlatno sljeme u obrnutom obliku slova V, iznad kojega se nalazi zlatno sunce i srebrni polumjesec, a ispod njega je smještena bijela tvrđava. Na kruni kacige iznad štita na trostrukom zelenom humku stoji opisani kopun između dvije slonove surle, od kojih je ona na desnoj strani u vodoravnom smjeru napola srebrena i napola crvena, a na drugoj strani napola plava i napola zlatna. Plašt je s desne strane srebreno-crven, a s lijeve strane zlatno-plav.

Lit.: I. Nagy, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 6, Pest, 1859; J. Illéssy, B. Pettkó, *A királyi könyvek : Jegyzéke a bennük foglalt nemesség-, czim-, czimmer-, előnév- és honosság-adományozásoknak. 1527-1867*. Budapest, 1885; Der Adel von Ungarn, *J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch*, Nürnberg, 1885-1894; I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1-2, Szabadka, 1886-1892; Gy. Dudás, *Bácskai nemes családok*, A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyve, 2-3/1893, Zombor; M. Mandić, Prilozi za bunjevačku povist, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1897.*, Subotica, [1896]; I. Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien, *J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch*, IV/13, Nürnberg, 1899; B. Kempelen, *Magyar nemes családok*, 6, Budapest, 1913; M. Mandić, Bunjevačko plemstvo, *Subotička Danica ili Bunjevačko-Šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1927*, Subotica, b. g.; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

L. Heka

KOPUNOVIĆ, Aleksandar (Subotica, 29. II. 1976.), nogometaš. Sin je Franje i Olivere, rođ. Zeković. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Nogomet je počeo trenirati u FK *Spartak* u Subotici, gdje je prošao sve selekcije – od pionira do prvoga tima, za koji je početo nastupati sa 17-18 godina. Bio je navalni igrač. U *Spar-*

taku je igrao 1994.-2000. (osim u sezoni 1994./95., kada je nastupao za FK *Bačka 1901* iz Subotice), a tada prelazi u slovenski tada uspješni NK *Mura* iz Murske Sobotice, za koji igra u sezoni 2000./01. Nakon toga kao prvi poslijeratni subotički i vojvodanski nogometaš igra u Prvoj hrvatskoj nogometnoj ligi, gdje 2001.-05. nastupa za NK *Kamen Ingrad* iz Velike kraj Požege, koji je u to vrijeme bio među najboljim hrvatskim klubovima. S njime je nastupao u Kupu UEFA-e protiv njemačkoga *Schalkea 04*, a u Intertoto-kupu protiv *Spartaka* iz Moskve. Zatim kao prvi subotički nogometaš odlazi u Kinu, gdje u gradu Guangzhou igra za klub *Guangzhou Evergrande Taobao* u sezoni 2005./06. Sljedeću sezonu nastupao je za FK *Mladost* iz Apatina. Sezonu 2007./08. igrao je za mađarske klubove *Kecskeméti LC* iz Kecskeméta i *Kaposvári Rákóczi* iz Kaposvára, a 2008. prelazi u NK *Hrvatski dragovoljac* iz Zagreba te 2009. u Crnu Goru u OFK *Petrovac* iz Petrovca na Moru. Iste godine odlazi u Grčku, gdje je 2009.-10. nastupao za klubove *Anagennisi Epanomi* iz Epanomija kraj Soluna te *Kastoriu* iz istoimenog mjesta. Nakon povratka igra za FK *Tisa* iz Adorjana 2010.-14., a posljednju igračku sezonu 2014./15. nastupa za *FK Bačka 1901*. Trenersku licenciju A polaže potkraj 2014., nakon čega radi kao trener pomlatka u FK *Spartak*.

Izvor: osobni iskaz Aleksandra Kopunovića.

Lit.: Ž. Inić, *Knjiga o »Spartaku« 1945-1997 1947-1997*, Subotica, 1997; Ž. Inić (ur.), *Fudbalski klub »Bačka« / Bácskai atlétikai klub »Bácska« 1901-2001*, Subotica, 2001; D. Prčić, Mjesto nam je u ligi prvaka, *Hrvatska riječ*, br. 1, Subotica, 31. I. 2003; D. Prčić, Iz male Velike u veliku Kinu, *Hrvatska riječ*, br. 143, Subotica, 4. XI. 2005.

P. Skenderović i E. Hemar

KOPUNOVIĆ, Ana (Subotica, 18. VIII. 1957. – Subotica, 22. XII. 1996.), društvena djelatnica. Kći je Josipa Skale i Lize, rođ. Gabrić. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Subotici, a Višu školu za socijalni rad u Beogradu. God. 1977. upošljava se u Kemijskoj industriji *Zorka* kao socijalna radnica, gdje radi do kraja života.

Na početku demokratskih promjena uključuje se u društveni, politički i kulturni život hrvatske zajednice u Vojvodini. Članica je Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini, Upravnog odbora HKC-a *Bunjevačko kolo* u nekoliko mandata, a od osnutka 1993. predsjednica je prve humanitarne udruge među Hrvatima u Subotici nakon II. svjetskog rata Dobrotvorne zajednice *Amor Vincit*. Ustrajno i samopožrtvorno vodila je Zajednicu do smrti.

Lit.: *Glas ravnice*, br. 74, Subotica, 1997; *Zvonik*, 1/1997 Subotica; *Žig*, br. 62, Subotica, 1997.

T. Žigmanov

KOPUNOVIĆ, Anto (Kopunović Legetin, Ante, Antun) (Subotica, 7. III. 1910. – Mendoza, Argentina, 22. I. 1986.), svećenik. Sin je Grge i Ane, rođ. Vojnić Rogić. Rodio se i odrastao u subotičkoj župi sv. Jurja. Školovao se isprva kao kandidat Družbe Isusove u Travniku, a nastavio u Zagrebu kao kandidat Bačke apostolske administrature. Za svećenika zaređen je 1937. Službu prefekta u malom biskupijskom sjemeništu *Paulinum* u Subotici obavljao je 1937.-39. Vikarom vikarije sv. Aleksandra u Subotici bio je 1939.-41. Aktivan je bio i kao križarski duhovnik. Nakon ponovne uspostave mađarskih vlasti 1941. u Bačkoj skupa s desetak drugih svećenika hrvatske narodnosti morao je napustiti zavičaj te odlazi u Zagreb, gdje je ubrzo inkardiniran u Zagrebačku nadbiskupiju. Tamo je bio župnik župe Savski Nart kraj Dugog Sela 1943.-46. U NDH je bio jednom uhićen. Zbog neslaganja s komunističkim vlastima bježi u siječnju 1946. u Sloveniju, a zatim u Austriju te konačno u Rim, u Hrvatski zavod sv. Jeronima. Odatle odlazi u Argentinu te djeluje u okolici Rosaria, gdje je vodio jedno imanje. Nakon spora s tamošnjim biskupom živio je privatno u Mendози kod redovnika mercerara (Red Blažene Djevice Marije od Mercede). Posljednjih je godina živio vrlo oskudno. Davao je satove iz jezika, osobito grčkog i latinskog.

Suautor je *Kataloga Smotra bunjevačke prošlosti* za izložbu održanu 29. IX. – 4. X. 1935. u Subotičkoj matici. U prva dva sve-

ska prvoga godišta časopisa *Klasje naših ravni* objavio je nekoliko članaka (1935.), uglavnom o socijalnom nauku Katoličke crkve. Zaslužan je što su sestre dominikanke, tj. ženski ogranak Reda propovjednika (*lat.* Ordo Praedicatorum, OP), došle u subotičku župu sv. Jurja i nastanile se u njihovoj obiteljskoj kući. Naime, kako je bio školski kolega s prvom dominikankom iz Bačke s. Malom Terezijom (Veronikom) Vidaković, darovao je dominikankama svoju kuću kraj crkve sv. Jurja gdje su one 1947. otvorile filijalu, a nakon razrješenja vlasničkih odnosa, otvorile samostan 1954. god.

Djelo: *Smotra bunjevačke prošlosti* (suautor s I. Kujundžić), Subotica, [1935, 1935², 1935³].

Lit.: *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Sarajevo, 1939, *Schematismus cleri administrationae apostolicae Bachiensis : ad annum Christi 1941*, Subotica, 1941; S. Kožul, *Martirologij Crkve zagrebačke : spomenica žrtvama ljubavi Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb, 1998; G. Kiss, E. Bažant, K. Čeliković, *Subotička bibliografija 3. svezak 1918-1944*, Subotica, 2003; L. Merković, *Bibliografija »Klasja naših ravni«*, Subotica, 2010; I. Armanda, Dolazak i prvo desetljeće sestara dominikanki u Subotici (1947. – 1957.), *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata*, 7, Subotica, 2015.

D. Skenderović

KOPUNOVIĆ, Boris (Subotica, 30. XI. 1995.), biciklist. Sin je Zlatka i Sonje, rođ. Jukić. Osnovnu i srednju medicinsku školu završio je u Subotici, nakon čega se upošljava kao spasilac na bazenu te njegovatelj u domu za stare. Biciklizmom se počeo baviti 2007. u BK *Spartak*, isprva kao mlađi kadet, a nakon tri godine prelazi u kadete. Kao mlađi kadet natjecao se tri godine i osvojio je 2. mjesto u disciplini cestovna utrka (skupni start) i 3. mjesto u disciplini na mjerenje (na kronometar, pojedinačni start) na prvenstvu Srbije 2009. u Nišu. Kao kadet na državnom prvenstvu u Nišu 2010. osvaja 2. mjesto u disciplinama cestovna utrka i kriterij, a u utrci na mjerenje 3. mjesto. Kao natjecatelj u drugoj godini kadeta nastupao je 2011. za reprezentaciju Srbije na prvenstvu u Bugarskoj, gdje na cestovnoj utrci zauzima 11. mjesto. Kao

kadet na prvenstvu Srbije u Valjevu 2011. u disciplini kriterij osvojio je 3. mjesto. Na prvenstvima Vojvodine kao kadet osvojio je prvo mjesto 2011. u disciplini cestovna utrka, a u konkurenciji juniora u cestovnoj vožnji 3. mjesto 2012. (Erdevik) i kriterij 2. mjesto (Bački Petrovac).

Uspješno je sudjelovao na više međunarodnih utrka. U Mađarskoj je osvajao prva mjesta na cestovnim utrkama na memorijskim utrkama *Sajó Péter* u Szekszárdu 2010. i 2011., u Bonyhádu u istoj disciplini 2010., a na memorijskom turniru *Fekete Lajos* u Segedinu 2012. dva prva mjesta (na mjerenje i cestovna utrka). Na međunarodnoj utrci *Hrvatska biciklistička liga* u Vinkovcima 2011. osvojio je 5. mjesto, a u Šidu na Memorijalu *Save Šumanovića* 2012. 3. mjesto.

Izvor: osobni iskaz Borisa Kopunovića.

P. Skenderović

KOPUNOVIĆ, Đuro (Grgo) (Kopunovics, György, Gergely) (? – ?), visoki subotički gradski dužnosnik, glavni gradski kapetan, gradonačelnik. Kada je Subotica, uz novo ime Maria Theresiopolis, 1779. dobila status slobodnoga kraljevskoga grada, uvršten je u prvi popis od 727 stanovnika sa statusom građanina te je izabran je za jednoga od 13 senatora – članova gradskoga magistrata. Kada je, u skladu s reformama Josipa II., carski povjerenik Tamiškoga okruga János Bacho imenovao novi gradski magistrat od 7 senatora, zbog nepoznavanja njemačkoga jezika nije uvršten u nj. No novi carski povjerenik Károly Lipot Kovács imenovao ga je 1789. ponovno za senatora zbog njegove velike spretnosti i korisnosti. Ipak, kako nije poznavao pravo niti je znao njemački, postavljen je na posljednje senatorsko mjesto i na sjednicama magistrata mogao je sudjelovati jedino u raspravama o ekonomskim predmetima. Kada su nakon smrti Josipa II. gradovima vraćena samoupravna prava, među kojima i pravo izbora gradske uprave, na restauraciji magistrata 1796. izabran je za glavnoga gradskoga kapetana te je na čelu gradskoga redarstva ostao do 1800. Na dužnost grad-

skoga načelnika, u čijoj su nadležnosti bili ekonomski poslovi grada, izabran je na restauraciji 1804. i obnašao ju je do 1809. Njemu, njegovu bratu Šimi i njihovoj djeci car Leopold 1791. dodijelio je plemstvo.

Dvojbeno je je li mu pravo ime bilo Đuro ili Grgo: Iványi ga jedanput u knjizi naziva Grgom (Gergely), a poslije više puta Đurom (György), dok u popisu prvih građana Maria Theresiopolisa navodi dva Grge (Gergely), od kojih je jedan »stariji«. Slično je i u literaturi o plemstvu: jedni autori tvrde da je plemstvo dobio Grgo, a drugi Đuro Kopunović

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1-2, Szabadka, 1886–1892; L. Heka, *Dalmatini (Bunjevci) u slobodnim kraljevskim gradovima Segedinu i Subotici*, Subotica, 2015.

S. Bačić

KOPUNOVIĆ, Geza (Subotica, 1. I. 1920. – Subotica, 1. I. 2003.), glumac. Sin Pavla i Marije, rođ. Suturović. U Subotici je kao pučkoškolarac nastupao u amaterskom kazalištu koje je vodio Ivan Malagurski-Tanar. Debitirao je u ulozi Turčina Efrema u povijesnom igrokazu Malagurskoga *Tri stoljeća*, koji je prikazan 1936. u povodu proslave 250. obljetnice doseljenja veće skupine Bunjevaca u Bačku. Početkom Drugoga svjetskog rata i s ponovnom uspostavom mađarske vlasti 1941. uhićen je i mučen te se nakon izгона iz Subotice sklonio do 1946. u Osijek, gdje mu je pjesnik Ante Jakšić pomogao da se zaposli kao trgovac. U Suboticu se vratio 1949., položio audiciju za stalnoga člana novoutemeljenoga Hrvatskoga narodnoga kazališta (HNK) i 1950. prvi put nastupio u manjoj ulozi istražnoga suca Leskovara u drami *Put u zločin* Miška Kranjeca. Kazališnu naobrazbu stjecao je pohađajući glumačke i redateljske tečajeve u subotičkom kazalištu, a poslije i u beogradskom Jugoslovenskom dramskom pozorištu (JDP).

Njegov bogat 32-godišnji glumački staž uvjetno je moguće podijeliti u tri razdoblja. U prvom petogodišnjem razdoblju odigrao je razmjerno velik broj uloga, zahvaljujući

Geza Kopunović

tada još neveliku glumačkomu ansamblu subotičkoga kazališta. Započeo je s epizodnim ulogama kao Nadihna (Marin Držić, *Mande ili Tripče de Utolče*) i Stanojlo (Janako Veselinović i Dragomir Brzak, *Đido*), no vrlo brzo povjerena mu je glavna uloga Argantea u Molièreovoj komediji *Scapinove spletke*. Popularnost je stekao ulogama u pučkom igrokazu na mjesnoj bunjevačkoj ikavici *Č'a Bonina razgala* Matije Poljakovića, u najizvođenijoj predstavi subotičkoga kazališta. Isprva je igrao ulogu Tomice, razmetljiva veleposjedničkoga sina zaljubljenoga u siromašnu seljanku Stanku, ali je publiku napose osvojio naslovnom ulogom prepredenoga seljaka djeda Č'a Bone, koji svojim lukavstvima pridonosi da njegova unuka po svojem srcu odabere momka. Ta mu je uloga omogućila da iskaže svoj bujni komičarski talent, koji je potom obilato koristio i u drugim komedijama, napose Poljakovićeve djela, odigravši ulogu gazda Joška Sučića u komediji *Niko i ništa* i Jaše Kačmarčeva u pučkom igrokazu *Vašange*. Ulogom šjor Dane u opereti *Mala Floramy* Ive Tijardovića uz komiku je pokazao i izrazitu muzikalnost, snažan voluminozni bariton i pjevačke sposobnosti.

U sljedećih najplodnijih dvadeset godina, koje se mogu nazvati i drugim njegovim glumačkim razdobljem, ali i u

završnim godinama karijere kao trećem razdoblju, kreirao je velike i glavne uloge u komedijama i dramama. Od komičnih likova odigrao je pop Ćiru (Miroslav Dedić, *Pop Ćira i pop Spira*, prema romanu Stevana Sremca), Ksanta (Guilherme Figueiredo, *Lisica i grozd*), svetoga Petra (Branko Ćopić, *Vuk Bubalo*), Švejka (Milenko Maričić, *Dobri vojak Švejk*, prema romanu Jaroslava Haška), Jourdaina (Molière, *Građanin plemić*), Matu Bukaricu (Ivo Brešan, *Hamlet u Mrduši Donjoj*), Ben Cura (Ephraim Kishon, *Vjenčanica*), Čizmara Sretu (Jovan Sterija Popović, *Zla žena*), slijepca Panteliju u pučkom igrokazu (Ilija Okrugić, *Saćurica i šubara*), Pacarela i kapetana Camareta u vodviljima Georges Feydeaua (*Mačka u džaku i Silom muž*), a u komedijama Branislava Nušića kreirao je Ristu Todorovića, Savu Savića, Agatona, Spasoja i Životu Cvijića (*Gospođa ministarka*, *Protekcija*, *Ožalošćena porodica*, *Pokojnik i dr*). Kao glavni interpret u djelima već spomenutoga kućnoga dramatičara Poljakovića gledatelje je napose uveseljavao za njega pisanim ulogama »... seoskog šereta, badavadžije i čankoliza, sanjalice nabijenog duhom i humorom...« Bolte, u komedijskoj tetralogiji na bunjevačkoj ikavici *Bolto u raju*, *Ode Bolto na ogled*, *Bolto na fronti* i *Jedna cura sto nevolja*, a zamijećen je i u ulozi Tome u satiričnoj komediji *Par žutih cipela*, napisanoj hrvatskim standardnim jezikom. Premda po vokaciji komičar, vrlo je uvjerljivo kreirao i dramske likove kao što su: Kreont (Euripid, *Medeja*), Jago (William Shakespeare, *Othelo*), Floyd Denison (Edmond Morris, *Drveni tanjur*), Oliver Crown (Jean-Pierr Aumont, *Lucy Crown*), Burgess (Bernard Shaw, *Candida*), Čebutikin (Anton Pavlović Čehov, *Tri sestre*), Fabriczy i Pantelija Crnković (Miroslav Krleža, *Gospođa Glembajevi* i *Vučjak*) i dr.

U već spomenutom trećem razdoblju, tj. u posljednjem desetljeću umjetničkoga rada, nastupao je češće u nekonvencionalnim, tzv. ansambl-predstavama, koje su uprizorili gostujući redatelji (Stevan Štukelj, Radoslav Dorić, Ljubiša Ristić, Marijan Bevk, Vladimir Putnik, Vjekoslav Viđošević, Dan Aleksandrescu i dr.). Premda

je tada uz pokoju glavnu ulogu uglavnom glumio veće epizodne karakterne uloge, oduševio je kritiku i publiku 1978. briljantnom interpretacijom dviju Čehovljevih monodrama, *O štetnosti duhana* i *Labuđi pjev*, te je nakon umirovljenja 1980. nastavio nastupati. Okušao se kao dramaturg teksta *Bać Đuka Kerčanin* Stipana Matijevića, izvedenoga 1957., a autor je i komedije *Martinove mengule*, izvedene 1977. U objema predstavama glumio je naslovne likove. Više uloga ostvario je i u ansamblu Madžarske drame (Népszínház), primjerice Prvoga grobara u Shakespeareovu *Hamletu*.

Na Radio Subotici 1970-ih redovito je u nedjeljna prijedodnevna interpretirao lik Martina, uz Katarinu Bačliju u ulozi Tone, u vlastitim humorističnim i satiričnim tekstovima o lokalnim i širim temama pod naslovom *Martin i Tona*, koje je sam i režirao. Subotička estrada bila bi nezamisliva bez njegovih nastupa, napose u ulozi voditelja i domaćina završnih žetelačkih svečanosti bačkih Hrvata *Dužijanca*, koja se odvijala na glavnom trgu između Gradske kuće i kazališnoga zdanja. Vedrom pojavom oničega čvrsto građena čovjeka krupnih očiju s izrazitom umjetničkom osobnošću, kreirao je više od 230 uloga uveseljavajući i odgajajući publiku te tako trajno obilježio subotičko glumište.

Dobitnik je Oktobarske nagrade grada Subotice 1967., odlikovan je Ordenom rada sa srebrnim vijencem (1971.), a Skupština općine Subotice dodijelila mu je zvanje Počasni građanin 1998.

Lit.: I. Rackov, *Iz pozorišnog albuma Subotice*, Subotica, 1977; *150 godina pozorišne zgrade. 150 godina kazališne zgrade. 150 éves a színház épülete*, Subotica, 2004; J. Buljovčić, *Subotički kazališni zapisi*, Zagreb, 2008.

J. Ivančić

KOPUNOVIĆ, Goran – Bobek (Subotica, 1. II. 1967.), nogometaš, nogometni trener. Sin je Alojzija i Kristine, rođ. Dulić. Kao i njegov brat Velibor, također nogometaš, nadimak je naslijedio od oca, koji ga je dobio po znamenitom nogometašu Stjepanu Bobeku. Osnovnu školu, srednju strojarску

(tzv. MESSČ) te višu ekonomsku završio je u Subotici. Nogomet je počeo trenirati u FK *Spartak* u Subotici, za koji je nastupao za sve selekcije – od pionira do prvotimca. Za prvi tim zaigrao je u sezoni 1986./87. sa 17 godina, ali je kao – premamišljenju tadašnjeg stručnog štaba – neperspektivni nogometaš dan na posudbu FK *Bačka* u Subotici, u kojoj ostaje sve do odlaska na službenje vojnoga roka. Nakon povratka iz vojske odlazi u OFK *Kikinda*, za koji igra 1988.-91., kada se vraća u Suboticu i ponovno igra za FK *Spartak* do prosinca 1992. Tada odlazi u Španjolsku, gdje igra za klub FC *Figueras* do lipnja 1994. Zatim prelazi u budimpeštanski *Ferencváros*, s kojim je dva puta bio državni prvak u sezonama 1994./95. i 1995./96., dva puta osvojio je mađarski Super kup 1994. i 1995. i jednom Kup Mađarske 1995., a 1995. bio je najbolji strijelac u klubu s 24 gola. God. 1996. odlazi na Cipar i igra za AEK *Larnaca* u sezoni 1996./97. Nakon stanke zbog ozljede od početka 1998. do lipnja 2000. igrao je za FC *Újpest* iz Budimpešte, s kojim je u sezoni 1997./98. bio prvak Mađarske i osvojio drugo mjesto u državnom kupu, a 1999. treće mjesto u prvenstvu. Nakon toga odlazi u Njemačku, gdje igra za FSV *Zwickenau* 2000.-02., kada završava aktivnu igračku karijeru. Tijekom svoje inozemne karijere igrao je i u europskim kupovima, kada je, među ostalim, u kupu prvaka 1995. *Ferencváros* eliminirao *Anderlecht* (dao je gol na utakmici u Budimpešti, koja je završila 1:1), a protiv *Real Madrida* u gostima na stadionu *Santiago Bernabéu* bio je strijelac jedinoga gola za mađarski klub (rezultat 6:1).

Nakon što je licenciju za nogometnog trenera stekao u Beogradu, trenersku karijeru počeo je u *Ferencvárosu* trenirajući mlađe kategorije 2004.-06. Prvi profesionalni angažman imao je u Kini, gdje je u Chongqingu najprije pomoćni seniorski trener FC *Lifan* 2006., a sljedeće godine prvi trener. Zatim odlazi u Vijetnam, u Long An, gdje je trener kluba *Đông Tâm Long An*, s kojim je osvojio drugo mjesto u sezoni 2007./08. Od siječnja do svibnja 2009. u Suru (Oman) trenira SC *Sur*, koji

spašava od ispadanja iz prve lige. Trener je u FC *Police* iz Kibunga (Ruanda) 2010.-13., s kojim je prve sezone u klubu zauzeo 3. mjesto u prvenstvu i 2. u nacionalnom kupu, sljedeće godine 2. mjesto u prvenstvu i nacionalnom kupu, a treće sezone 2. mjesto u prvenstvu. God 2014. vraća se u prijašnji vijetnamski klub na zahtjev uprave kluba, kojemu je prijetilo ispadanje iz prve lige, što je uspio spriječiti. Potkraj 2014. prelazi za trenera u najveći klub u Tanzaniji *Simba SC*. Od 2015. trener je mađarskoga kluba BFC *Siófok*.

Izvor: osobni iskaz Gorana Kopunovića.

Lit.: Ž. Inić, *Knjiga o »Spartaku« 1945-1997 1947-1997*, Subotica, 1997; D. Prčić, *Trenersko iskustvo iz Kineskog zida, Hrvatska riječ*, br. 195, Subotica, 10. XI. 2006.

P. Skenderović

KOPUNOVIĆ, Ladislav → Kopunović, Vladislav

KOPUNOVIĆ, Lajčo (Subotica, 12. XII. 1913. – Subotica, 29. XI. 1987.), kuglač. Sin je Lojzije i Anne, rođ. Atyánski. Osnovnu i obrtničku školu strojarskoga smjera završio je u Subotici, kao i obrtnički zanat, premda ga nikada nije radio. Zapošljava se na željeznici kao kovinotokar te pred Drugi svjetski rad biva premješten u Zagreb kraj zračne luke, na području današnjega naselja Borongaj, gdje je živio do 1944. Poslije rata vraća se u Suboticu, zatim kratko vrijeme biva premješten u Batajnicu kraj Beograda, a poslije se vraća na Palić. Nakon povratka zapošljava se u tvornici željezničkih vagona *Bratstvo* u Subotici. Kao vratar počeo je trenirati nogomet u FK *Jedinstvo* u Subotici. Uskoro se s Palića seli u Subo-

Lajčo
Kopunović

ticu i počinje trenirati kuglanje. Nastupao je za subotičke kuglačke klubove: *Spartak*, *Jedinstvo*, *Bratstvo* i *Zorka*. Kao član *Spartaka* bio je 1954. u Beogradu pojedinačni prvak Srbije po međunarodnom načinu s 828 srušenih čunjeva. Jedini je subotički kuglač koji je osvojio taj naslov do raspada SFRJ. Od ostalih boljih pojedinačnih rezultata iz karijere izdvajaju se 11. mjesto na Prvenstvu Srbije po narodnom načinu 1956. u Novom Sadu (kao član *Jedinstva*), a po međunarodnom načinu 7. mjesto na Otvorenom prvenstvu Vojvodine 1960. u Petrovaradinu i 10. mjesto na Prvenstvu Vojvodine 1970. u Subotici (kao član *Zorke*). Poslije je bio savezni sudac u kuglanju. Potkraj 1960-ih školovao se za inspektora zašтите na radu, koju je poslije predavao po subotičkim poduzećima. Ostao je aktivan u kuglačkom sportu i nastavio je kuglati do pred kraj života. Pokopan je na subotičkom Bajskom groblju.

Izvor: osobni iskazi sina i kćeri pok. Lajče Kopunovića – Lajče Kopunovića ml. i Marije Kopunović, ud. Facsar.

Lit.: *Kuglački list*, br. 24, 72, 123, Zagreb, 1954, 1956, 1961; *Fizička kultura i sport u Vojvodini 1945 – 1975*, Novi Sad, 1975; Gy. Horti, *Almanach*, Subotica, 2003.

P. Skenderović i E. Hemar

KOPUNOVIĆ Marija, ud. **Vig** (Subotica, 13. IV. 1953.), sportska gimnastičarka, gimnastička sutkinja. Kći je Tome i Cecilije, rođ. Perčić. Otac joj je bio savezni nogometni sudac, a poslije sudački kontrolor u zapadnoj skupini Druge savezne nogometne lige. Osnovnu i srednju petogodišnju učiteljsku školu završila je u Subotici, a nakon toga u Novom Sadu dvogodišnju Pedagošku školu – grupa za tjelesni odgoj. Zvanje sutkinje u sportskoj gimnastici stekla je 1972. Nakon što je diplomirala 1974. počinje raditi kao trenerica u Gimnastičkom društvu *Partizan – železničar* u Subotici sa svim dobnim kategorijama od predškolaca do seniorki. U OŠ *Ivana Milutinovića* u Subotici bila je nastavnica tjelesnog odgoja od 1988. do umirovljenja 2011. Usporedno je radila i u gimnastičkom

klubu – s djevojčicama do 1990., a baletsku pripremu i kao sutkinja do 1998.

Gimnastiku je počela trenirati 1964. u GD *Partizan – železničar* u Subotici pod nadzorom trenerâ Bele i Marice Ivković Ivandekić. Već sljedeće godine na Vojvođanskom natjecanju za pionirke u Novom Sadu zauzima 2. mjesto. Nastupala je za momčad Jugoslavije na četvrtoj revijalnoj smotri *Gimnaestrada* u Beču 1965., gdje je sa skupnom vježbom 18 djevojčica (9 mladih i 9 starijih) osvojila 2. mjesto. God. 1966. na republičkom natjecanju za juniorke – II. razred u Beogradu osvojila je 3. mjesto. Na II. saveznom prvenstvu u ritmici za juniorke u Novom Sadu 1966. osvojila je 1. mjesto. God. 1969. osvojila je 3. mjesto na Vojvođanskom prvenstvu za juniorke – I. razred u Novom Sadu i na republičkom prvenstvu za juniorke – I. razred u Novom Sadu. God. 1970. na Vojvođanskom prvenstvu za juniorke – I. razred u Zrenjaninu zauzela je 2. mjesto, na republičkom natjecanju za juniore – I. razred u Beogradu 1. mjesto, a na I. sportskoj olimpijadi školske omladine Vojvodine (SOŠOV) u Novom Sadu za srednje škole osvojila je 3. mjesto na preskoku, 4. mjesto na razboju i 5. mjesto na parteru. God. 1971 osvojila je 2. mjesto na prvenstvu Vojvodine za seniorke – I. razred u Novom Sadu, na republičkom prvenstvu za seniorke – I. razred u Beogradu te na državnom prvenstvu za seniorke – I. razred u Beogradu. God. 1972. osvojila je 2. mjesto na republičkom prvenstvu za seniorke – I. razred u Novom Sadu i na državnom prvenstvu za seniorke – I. razred u Slavskom Brodu. U ekipnom višeboju je sa GD *Partizan – Železničar* osvojila 1. mjesto na Prvenstvu Jugoslavije 1971. u Beogradu – I. razred.

Bila je među nositeljima olimpijske baklje kada je kroz Suboticu nošena do Münchena 1972.

Dobitnica je pokala 1970. kao najbolja juniorka i 1974. kao najbolja seniorka u GD *Partizan – železničar*, priznanja za nesebičan rad i zalaganje na području unapređenja sportske gimnastike GD-a *Partizan – železničar* 1972. i 1974., priznanja GD

Spartak – železničar za postignute rezultate 1973. i 1975., plakete SOFKA-e Subotica kao treneru za osvojeno državno prvenstvo 1982. te drugih priznanja za afirmaciju gimnastike.

Nakon što je 1972. stekla zvanje sutkinje u sportskoj gimnastici, 1981. postala je savezna sutkinja, a 1985. međunarodna. God. 1987. pohađa međunarodni tečaj i polaže za tehničkog asistenta sudačkih komisija. U Budimpešti je 1997. obnovila zvanje međunarodne sutkinje Breve (licenciju Međunarodne gimnastičke federacije). Važnija suđenja: parter na *Cup of October* u Aleksandriji 1981.; tehnička suradnica na gredi na Balkanskom prvenstvu u Rijeci 1986. i na Univerzijadi u Zagrebu 1987.; tehnička suradnica na preskoku na Prvenstvu Balkana u Rijeci 1990.; bodovna sutkinja na gredi na Prvenstvu Balkana u Ploieštiju 1993. Članica je upravnog odbora Sportskog saveza grada Subotice i upravnog odbora Saveza za školski sport i pedagoge fizičke kulture grada Subotice.

Izvor: osobna arhiva i iskaz Marije Vig (rođ. Kopunović)

Lit.: *Almanah jugoslovenskog sporta 1969 - 1972*, Beograd, 1974.

P. Skenderović i E. Hemar

KOPUNOVIĆ, Marko (Subotica, 30. III. 1911. – Subotica, 7. VII. 1984.), svećenik. Sin je Blaška i Amalije, rođ. Vuković. Gimnaziju je završio u Subotici i Travniku 1921.-29. Studij teologije u Splitu završio je 1929.-33. Za svećenika je zaređen 1933. u Subotici, gdje je bio prvi župni vikar (pomoćnik) novoosnovane vikarije Isusova Uskrsnuća u Subotici 1933.-35., a zatim je istu službu obnašao u župama u Čantaviru, Somboru, u župi Imena Marijina u Novom Sadu, Bačkoj Topoli i Temerinu (gdje je bio i kateheta) te u subotičkoj župi sv. Jurja 1944.-62. Župnik na Paliću bio je 1962.-75. U subotičkom sjemeništu Paulinum od 1962. više je godina bio profesor vjeronauka. Od 1975. do smrti živio je u svećeničkom domu Josephinum u Subotici. Pokopan je u obiteljsku grobnicu na Bajskom groblju.

Prikupljao je građu iz tradicije bunjevačkih Hrvata, prije svega običaje i pripovijesti. U rukopisu je ostavio knjigu *Praznovjerje bunjevačkih Hrvata*, koja se nalazi u privatnom posjedu.

Lit.: K. Smiljan [A. Kokić], Tri bunjevačka mladomisnika, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1934.*, Subotica, b. g.; *Schematismus Cleri Archidiececesis Colocenis et Baciensis ad Annum Christi 1942.*, Coloczae (Kalocsa), b.g.; *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae ad annum Domini 1968 qui est annus foundationis Dioecesis*, Suboticae, 1968; *Bačko klasje*, br. 25-26, Bačka Palanka, 1983; A. Stantić, Luca i narodni adeti : Sijanje žita, *Hrvatska riječ*, br. 199, Subotica, 8. XII. 2006; A. Stantić, Cvitna nedilja, *Glasnik Pučka kasine*, 3/2009, Subotica; S. Beretić, 40 godina svećeničkog doma u Subotici, *Subotička Danica : Kalendar za 2012. godinu*, Subotica, 2011; A. Stantić, Priskakanje vatre sv. Ivana Cvitnjaka (II. dio), *Hrvatska riječ*, br. 586, Subotica, 27. VI. 2014; A. Stantić, Surduk u durđinskoj pustari, *Zbornik Urbani Šokci*, 8/9, Osijek – Subotica, 2014.

D. Skenderović

KOPUNOVIĆ, Mirko (Subotica, 19. V. 1952.), pjesnik i prozaist. Sin je Stevana i Marge, rođ. Kujundžić. Osnovnu i srednju tehničku školu završio je u Subotici. U književnom životu pojavljuje se sredinom 1990-ih objavljujući isprva u subotičkim hrvatskim tiskovinama *Žig (Dodatak)*, br. 50, 1996), *Klasje naših ravni* (3-4/2007; 9-10/2008, 1-4/2017), *Subotička Danica* (2012), te gradskom časopisu *Rukovet* (7-8-9/2008; 5-6/2009; 9-12/2009; 1-4/2010;

M. Kopunović, *U iskrama nade*, Subotica, 2007.

5-8/2011; 5-8/2012; 7-12/2013; 2014-2016) i *Zadarska smotra* (4/2013). Autor je pet zbirki pjesama i jedne zbirke pripovijetki. Dva puta sudjelovao u radijskoj emisiji *Razgovor s poezijom* Trećeg programa Radio Zagreba, u studenom 2008. i u studenom 2011. Od 2008. radio je kao novinar urednik u NIU *Hrvatska riječ* do umirovljenja 2017. Živi u Subotici.

Poezija mu je okrenuta preispitivanjima vlastite nutrine, ali i svakodnevnih danosti. Njegovi su stihovi refleksija vlastitosti, ali i priča o ljudima i ravnici koja ga okružuje, pri čemu je nezasićen okrenut prema dobru, prema nadi i »slapovima sna«, nižući stihove o ljudskoj patnji, a još više o dobrotu, o ljepoti i čistoći stvorenoga svijeta, Panonske nizine i ljudi koji je nastanjuju. U zbirci pripovijedaka *Mrvljenje mrve neba*, u kojima su prikazane sudbine običnih ljudi, odašilje univerzalne poruke. Iako na prvi pogled pesimistična, jer dotiče tešku sudbinu pojedinaca kao i ratne 1990-e godine, knjiga oslikava i čvrstoću karaktera i borbenost ovdašnjih ljudi za opstankom, očuvanjem tradicionalnih i općih moralnih vrijednosti i vlastita identiteta. U zbirci pjesama *Pruži ruku mila* čini tematski odmak te u njoj uglavnom dominiraju ljubavni i egzistencijalni motivi, ali je ostala prepoznatljiva kratka forma pjesama.

Ušao je u antologiju poezije nacionalnih manjina u Srbiji *Trajnik* (prir. Risto Vasilevski, Smederevo, 2009) te panorame suvremene hrvatske književnosti iz Vojvodine objavljene u časopisima *Vijenac* (br. 400, Zagreb, 2009), *Kolo* (5-6/2010, Zagreb) i *Riječi* (1-3/2011, Sisak). Pjesme su mu prevedene na mađarski i njemački jezik.

Djela: *U iskrama nade*, Subotica, 2007; *Pod slapovima sna*, Subotica, 2008; *Nad raspuklinom čutnje*, Subotica, 2010; *Ljestve za panonsko nebo*, Subotica, 2012; *Mrvljenje mrve neba*, Subotica, 2013; *Pruži ruku mila*, Subotica, 2014.

Prijevod: *Reményszikrák*, Subotica, 2008; *Im Labor der Traüme*, Subotica, b. g.

Lit.: P. Vuković, *Poezija iz napuklina šutnji*, *Hrvatska riječ*, br. 292, Subotica, 3. X. 2008; T. Ži-

gmanov, *Budi svoj – Izbor iz suvremenoga hrvatskog pjesništva u Vojvodini (1990.-2009.)*, *Vijenac*, br. 400, Zagreb, 2009; Z. Sarić, *Pjesme ipak ima*, *Klasje naših ravni*, 1-2/2010, Subotica; S. Ilić, ... ništa uzvišenije od vlastite čežnje, *Klasje naših ravni*, 5-6/2010, Subotica; Z. Žužić, *Nad raspuklinom čutnje*, *Zov Srijema*, br. 64/65, Zagreb, 2010; S. Vranković Vulić, *Vojvodanski pjesnik Mirko Kopunović*, *Hrvatski iseljenički zbornik 2012*, Zagreb, 2011; T. Žigmanov, *Izazovi – sabiranja, sumjeravanja, tumačenja : studije i ogledi o knjiškim i književnim temama hrvatskoga istočnoga zagrančja*, Pečuh-Osijek-Subotica, 2012; Ž. Zelić, *Ljestve za panonsko nebo*, *Nova riječ*, 1/2013, Subotica.

Ž. Zelić

KOPUNOVIĆ, Nesto – Netoj (Subotica, 9. VIII. 1911. – Subotica, 16. XI. 1943.), nogometaš, legenda subotičkog kluba *Bačka*. Rođen je u siromašnoj obitelji Mate i Mande, rođ. Ivković, u dijelu Subotice zvanom Vučidol, nedaleko od nogometnoga igrališta *Bačke*. Svoj je iznimni talent pokazivao od malih nogu igrajući s vršnjacima nogomet krpenjačom. Karijeru je počeo s nepunih 14 godina u *Gradanskom* (klub iz subotičkog VI. kvarta) 1924. Godinu dana poslije postaje nogometašem Jugoslovenskog atletičkog društva *Bačka* koje 1939. mijenja naziv u Hrvatsko športsko društvo *Bačka*. Prve dvije godine igrao je u juniorskoj momčadi, a zatim u rezervnoj

Nesto Kopunović – Netoj

momčadi 1927.-29. U svojoj prvoj sezoni u juniorskoj momčadi postigao je 76 golova. Kao nogometaš razvijao se pod nadzorom Aleksandra Perla i Andrije Kujundžića Čiče. Prvu prvenstvenu utakmicu odigrao je 29. XI. 1929. protiv lokalnoga rivala

ŽAK-a (6:0 za *Bačku*) i postigao tri gola. Za prvu momčad *Bačke* igrao je nekoliko stotina utakmica 1929.-41. S prvom ekipom kluba nastupao je u I. razredu Subotičkog nogometnog podsaveza (SNP). U sezoni 1929./30. nakon osvajanja Prvenstva SNP-a igrao je u kvalifikacijama za Državnu ligu Kraljevine Jugoslavije. U dvije utakmice *Bačka* je ispala od *Jugoslavije* iz Beograda a on je na utakmici u Subotici postigao jedan gol. U sezonama 1931./32., 1936./37. i 1937./38. s *Bačkom* je još tri puta osvojio Prvenstvo SNP-a. Nakon istupanja HAD-a *Bačka* iz SNP-a u sezoni 1939./40. s klubom nastupa u Hrvatsko-slovenskoj ligi gdje zauzima 9. mjesto. Potom u sezoni 1940./41. *Bačka* sudjeluje u Hrvatskoj ligi za vrijeme Banovine Hrvatske i zauzima zadnje 10. mjesto.

Za reprezentaciju Subotičkoga nogometnoga podsaveza odigrao je 25 utakmica. Nije dobio priliku da nastupi za reprezentaciju Jugoslavije jer nije bio prvoligaški igrač, premda ima mišljenja da nije bio pozivan zbog svoje nacionalnosti, i članstva u klubu koji je otvoreno upozoravao na korupciju u lokalnom nogometu. Jedan je od najboljih igrača i strijelaca *Bačke* svih vremena. Kao vrstan tehničar i golgeter (u prosjeku jedan zgoditak po utakmici), uz nerijetke egzibicije, uspoređivan je sa slavnim igračem *HASK-a* i *Grasshoppersa* Icom Hitrecom. Bio je ljubimac i idol nogometne publike na igralištu *Bačke* i najomiljeniji nogometaš toga kluba.

Po zanimanju je bio službenik gradske uprave. Subotički književnik Pavao Bačić napisao je pripovijest »Centarfor *Bačke*« u časť *Netoja*, koja je dva puta objavljena u *Subotičkoj Danici* (1971. i 1986.). Vodio je boemski život. Pokopan je na Bajskom groblju u Subotici. Na njegovu grobu nalazila se nogometna lopta, koja je poslije ukradena.

Izvor: Osobna arhiva Eduarda Hemara.

Lit.: *Subotički športski list*, 30, Subotica, 23. XII. 1935.; P. Dulić (ur.), *Bačka 1901–1971*, Subotica, 1971; I. Kerhin, Miroslav Rede, *Platinasti jubilej*

Zagrebačkog nogometnog saveza 1919 - 1994, Zagreb, 1994; *Žig*, br. 50, Subotica, 1996; *Bačkista : Službeni list FK Bačka 1901 Subotica*, 3, Subotica, 2010; A. Zomborčević, Lj. Vujković Lamić, Nikad većeg nogometnog talenta, *Glasnik Pučke kasine*, 1/2010, Subotica.

D. Skenderović i Lj. Vujković Lamić

KOPUNOVIĆ, Petar (Tompa, 29. VI. 1894. – Subotica, 1. XII. 1974.), operni pjevač, glumac. Sin je Andrije i Marije, rođ. Bašić Palković. Kršten je u subotičkoj crkvi sv. Jurja. Obitelj je živjela u Tompi, a kada je stasao za školu, preselio se u Suboticu, gdje je završio osnovnu te trogodišnju zanatsku školu za tesara 1919. Bio je član Radničkoga pjevačkoga društva u Subotici od 1920. i njegove diletantske sekcije. U Beograd odlazi 1927. kako bi, uz rad u tesarskom obrtu, privatno učio pjevanje. U drugoj polovini 1928. vraća se u Suboticu, a 1929. odlazi u Mađarsku i Austriju u pokušaju daljnje učenja pjevanja. Kako mu je molba za stipendiju bila odbijena, prekiđa daljnje školovanje te se vraća u Suboticu. U Zagreb odlazi 1932., gdje radi sve poslove radi osiguranja egzistencije te se privatno nastavlja glasovno školovati kod Ade Vrhovnik-Dietrich. Ondje je nastupao na koncertima i radiju pjevajući skladbe Vatroslava Lisinskog, Ivana Zajca, Franje Serafina Vilhara, Srećka Albinija, Božidara Širole, Petra Konjovića, Josipa Andrića, Franza Schuberta, Carla Loewa, Edvarda Griega, Johanna Straussa, Pjotra Iliča Čajkovskog, Friedricha Schneidera, Mikuláša Schneidera Trnavskoga itd.

U Zagrebu je bio djelatlan član udruge bačkih Hrvata. Sudionik je znamenite Bunjevačko-šokačke matinee, koju je priredio zagrebački pododbor Hrvatske kulturne zajednice (HKZ) iz Subotice 23. IV. 1939. u dvorani Hrvatskoga glazbenoga zavoda. Tom je prigodom otpjevao pjesme »Svecu hrvatske grude«, koju je napisao Aleksandar Kokić, a uglazbio Kamilo Kolb, te »Subotici« na tekst Petra Pekića, koju je uglazbio dr. Josip Andrić, a uz klavirsku pratnju prof. Jurja Stahuljka. Kada je zagrebački pododbor HKZ-a priredio i emisiju Bunjevačko-šokačka

večer na zagrebačkoj radijskoj postaji 26. VIII. 1939., pjevao je djela Josipa Andrića, Franje Serafina Vilhara, Albe Vidakovića te uglazbljene pjesme Petra Pekića, Ante Evetovića Miroljuba, Ante Jakšića i Alekse Kokića. Među osnivačima je Društva bačkih Hrvata u Zagrebu 26. I. 1940. i aktivno je sudjelovao u njegovu radu. Radeći kao tesar, postaje članom Udruženja zanatlija Zagreba 1940.

Petar Kopunović

Nakon rata vraća se u Suboticu, gdje 1946. postaje članom Hrvatskoga narodnoga kazališta (HNK). Od početka djelovanja muzičke grane HNK, koja je poslije prerasla u operu, nastupao je kao tenor, a premijerni nastup imao je u *Zlatarevu zlatu* Augusta Šenoa 1947. Poslije je nastupao u svim operama i operetama koje su izvođene u subotičkom HNK (od 1951. Narodno pozorište – Népszínház), na Operetnoj večeri, Puccinijevoj večeri itd. Najznamenitiji je njegov nastup u ulozi Čiče u operi Josipa Andrića *Dužijanca*. Ta je uloga skladana baš za njega jer je na Bunjevačko-šokačkoj matineji 1939. u Zagrebu pjevao Andrićeve skladbe, među njima i ariju koju je Andrić upotrijebio u duetu Blaška i Ruže u II. činu *Dužijance*. Tako je on bio prvi pjevač operne bunjevačke melodije, a taj je njegov nastup bio poticaj Josipu Andriću za stvaranje prve bunjevačke opere *Dužijanca*, praiizvođene 29. IV. 1953., u kojoj je nastupao u jednoj od naslovnih uloga. To je potvrdio i sam Andrić u prepisci s Ko-

punovićem: »Vi ste prvi, od koga je počela da nastaje ta prva bunjevačka opera«. Nakon što je u sezoni 1953./54. ukinuta opera pri Narodnom pozorištu – Népszínház u Subotici, ostao je raditi u kazalištu kao glumac na srpsko-hrvatskom, a po potrebi i na mađarskom jeziku, pa i poslije umirovljenja 1962.

Pokopan je na Bajskom groblju u Subotici.

Izvor: Privatna arhiva iz zaostavštine Petra Kopunovića u posjedu njegove snahe Piroške Kopunović, rođ. Prágai (rođ. 1952.).

Lit.: Z. Alkić [A. Kokić], Slavlje bačkih Hrvata u Zagrebu, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prestupnu godinu 1940.*, Subotica, b. g.; J. Andrić, Društvo bačkih Hrvata : Njegov osnutak i dosadašnji rad, *Klasje naših ravni*, 1/1942, Zagreb; P. Vidaković, Rad Društva bačkih Hrvata u Zagrebu u godini 1942. i 1943., *Klasje naših ravni*, 1/1943, Zagreb; *Bunjevačko-šokačka matineja u nedjelju 23. travnja 1939. u 10 ½ sati prije podne*, Hrvatski glazbeni zavod u Zagrebu [pozivnica s programom]; Z. Alkić [A. Kokić], Slavlje bačkih Hrvata u Zagrebu, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prestupnu godinu 1940.*, Subotica, b. g.; *Naša pozornica : A mi szinpadunk*, br. 5, 9-10, sezona 1952/53, Subotica; I. Rackov, *Iz Pozorišnog albuma Subotice*, Subotica, 1977; *150 godina pozorišne zgrade : 150 godina kazališne zgrade : 150 éves a színház épülete*, Subotica, 2004; M. Miković, Navodi o kazalištu u Subotici od 1945. do 1950., *Klasje naših ravni*, 11-12/2007, Subotica; M. Miković, Tko je Petar Kopunović?, *Hrvatska riječ*, br. 706, Subotica, 28. X, 2016.

P. Skenderović

KOPUNOVIĆ, Roza Anuncijata (Anastazija, Marija Anuncijata, Marija Roza) (Subotica, 21. I. 1887. – Subotica, 25. VII. 1956.), redovnička poglavarica. Rođena je u obitelji Mate i Roze, rođ. Grmić. Pučku i građansku školu završila je kod redovnica Kalačke Družbe sestara Naše Gospe u Subotici te je potom kao kandidatice njihove Družbe 10. IX. 1904. otišla u Kalaču i ondje završila sestarsku učiteljsku školu 1909. Nakon jednogodišnje službe na sestarskoj pučkoj školi u Baču 31. VII. 1910. započela je novicijat u Kalači, a nakon polaganja prvih zavjeta djelovala je kao učiteljica na sestarskim školama u Kiskunfélegyhá-

zi 1911./12., Alsókorompi (*slovač.* Dolná Krupá) 1912./13. i Kalači 1913./14. Od 1914. ponovno je u Alsókorompi učiteljica i prefekta kandidatica, a od 1919. do 1930. te je službe vršila u Subotici. U dogovoru s Lajčom Budanovićem otvorila je u sestarskoj Pučkoj školi 1921. jedan razred u kojem se poučavalo na hrvatskom jeziku, a 1925. uvodi hrvatski jezik i u sestarsku Građansku školu. Nakon Prvoga svjetskoga rata komunikacija između samostana u Bačkoj i matične kuće družbe u Kalači bila je gotovo nemoguća, a osim toga je dolazilo do neslaganja između hrvatskih i mađarskih sestara, pri čemu potonjima nisu bile sklone ni državne vlasti, pa je ubrzo postalo jasno da je takvo stanje za sestre neodrživo.

Roza Anuncijata Kopunović

Unatoč protivljenju vrhovne uprave družbe, samostani na području Bačke zahtijevali su odcjepljenje od Kalačke družbe i osnivanje vlastite družbe. Rimska Kongregacija za redovnike izdala je 23. X. 1930. dekret o osnutku Družbe bačkih siromašnih sestara učiteljica od Naše Gospe s kućom maticom u Subotici. U ožujku 1931. s. Roza imenovana je predstojnicom kuće matice, na prvom Kapitolu družbe na Duhove te godine izabrana je za predsjednicu Upravnoga odbora družbe, a 21. V. 1934. Kongregacija za redovnike imenovala ju je prvom vrhovnog poglavaricom družbe. Mandat joj je produžen 29. IV. 1937., a 12. V. 1940. sestre su je na Kapitolu ponovno izabrale na tu službu, pa ju je vršila

do 1946. Nastojala je obnoviti unutarnji redovnički život i uspostaviti duhovno jedinstvo u družbi kao preduvjet plodnom apostolatu. God. 1931. poslala je prve sestre na školovanje u Zagreb, gdje je za njih unajmila stan prvo u Boškovićevoj ulici, zatim u Draškovićevoj, a 1934. kupila je jednokatnicu u Primorskoj ulici, na kojoj je 1939. dala podignuti još dva kata. Pribavila je Družbi kuće u Dobrni kraj Celja 1936. (1941. tu su kuću oduzele nacističke vlasti, 1945. vraćena je družbi, ali su je 1948. oduzele komunističke vlasti) i u Segetu kraj Trogira 1938. (1942. sestre su odatle pobjegle pred partizanima, a kuća im je nakon rata oduzeta). Budući da je u doba Drugoga svjetskoga rata došlo do pokušaja pripojenja Bačke družbe Kalačkoj, uz pomoć zagrebačkoga nadbiskupa Alojzija Stepinca i dopuštenjem Kongregacije za redovnike 1941. prenijela je matičnu kuću Družbe u Zagreb i promijenila njezin naziv u Družba siromašnih sestara učiteljica od Naše Gospe, ispustivši iz prijašnjega naziva regionalnu oznaku *bačkih*. Subotički samostan, koji je bio pripojen Kalačkoj družbi, ponovno je preuzela nakon rata. Iz Zagreba je 1941. poslala sestre u Topusko i Dvor na Uni, ali su se već 1942. od tamo morale povući zbog rata, baš kao i iz Gline, nakon čega ih je poslala u Taborsko i Sopot kraj Pregrade, a neke u nadbiskupski dvorac u Brezovici, gdje je Caritas otvorio sirotište. Nakon što joj je istekla služba vrhovne poglavarice vratila se 1946. u Suboticu i tamo od 1952. do kraja života bila kućna predstojnica i savjetnica vrhovne poglavarice Družbe. Posmrtno su joj objavljene okružnice koje je kao vrhovna poglavarica slala sestrama.

Djelo: *Okružnice 1931. – 1946.*, Zagreb, 2007.

Lit.: M. A. Kujundžić, Majka Marija Roza Kopunović prva č. Majka »Bačke« Družbe, *Subotička Danica Kalendar za prestupnu god. 1972.*, Subotica 1971; M. A. Kujundžić, Lik naše prve časne majke M. Roze Anuncijate Kopunović, vrhovne glavarice, *Zov*, 3/1976, Zagreb; M. A. Kujundžić, *Povijest Družbe sestara Naše Gospe*, Zagreb, 1980; I. P. Sztrilich, Sestra Marija Roza Anuncijata Kopunović i njeno doba, *Subotička Danica (nova) Kalendar za 2007. godinu*, Subotica, 2006; I. Armanda, Časna majka Marija Roza Anuncijata

Kopunović (1887.-1956.) u crkvenim i društveno-političkim previranjima svoga doba, *Godišnjak za znanstvena istraživanja Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata*, 4, Subotica, 2012.

I. Armanda

KOPUNOVIĆ, Tibor (Subotica, 19. I. 1964.), hokejaš na travi. Sin je Grge i Márie, rođ. Takács. Osnovnu i srednju tehničku školu (MESSC) završava u Subotici. Nakon školovanja zapošljava se kao elektro-tehničar za električne strojeve u pogonu *Slavica* Kemijske industrije *Zorka* u Subotici, gdje je radio sve do gašenja *Slavice* 2005.

Hokejom na travi počeo se baviti od rane mladosti pod utjecajem ujaka – majčine braće Roberta i Stevana Takácsa, igrača subotičke *Elektrovojvodine* i državnih reprezentativaca. Počeo je trenirati u klubu hokeja na travi *Zorka* u Subotici, za koji je prvu utakmicu odigrao 1978. nastupivši s 14 godina za omladinski tim, a od 1980. nastupa za seniorsku momčad. Gotovo cijelu sportsku karijeru proveo je u matičnom klubu HK *Zorka*, koji je bio momčad Hemijske industrije *Zorka* u Subotici. Igrao je u napadu, na poziciji lijevoga krila. Prvi važniji uspjeh u karijeri bilo mu je osvajanje Kupa Jugoslavije 1986., od kada počinje uspon HK *Zorka*, koja preuzima primat od HK *Subotičanka*. Nastupao je za momčad HK *Zorka* koja je osvajala Kup Jugoslavije 1986. 1987., 1990. i 1991. te je sedam sezona puta bila prvak SFR Jugoslavije 1987.-91. (osim 1989. kada je naslov izgubila »za zelenim stolom«) te SR Jugoslavije 1992.-95. S momčadi *Zorke* sudjelovao je u kvalifikacijama za Kup prvaka, koje su se održavale u Pragu 1992. *Zorka* je osvojila prvo mjesto u skupini i kvalificirala se za A skupinu, ali zbog sankcija Ujedinjenih naroda prema SR Jugoslaviji klub se nije mogao dalje natjecati. Kao pojačanje nastupao je za HK *Subotičanku* na europskom Kupu prvaka 1996. u Utrechtu, na kojem je sudjelovalo osam najboljih europskih hokejskih klubova.

Za državnu reprezentaciju nastupao je 25 puta. Prvi put igrao je 1981. na otvorenom stadionu hokeja na travi u parku Dudo-

va šuma u Subotici na susretu sa Švedskom. Na turniru »četiri nacije« u Zagrebu 1989., na kojem su se oprostili od daljnjih nastupa za državnu reprezentaciju dotadašnji kapetan reprezentacije Stipan Prčić te Imre Takács, nosio je kapetansku vrpču cijeli turnir. Posljednji nastup za reprezentaciju SFRJ odigrao je na kvalifikacijama za prvenstvo Europe u Bologni 1990., a za reprezentaciju SR Jugoslavije zadnji put nastupio je 1996. Sportsku karijeru završio je 2005. u HK *Slavica*, koja je djelovala u okviru pogona *Slavica* Hemijske industrije *Zorka*.

Živi u Subotici.

Izvor: osobni iskaz Tibora Kopunovića.

Lit.: K. Márki, *Jubilarni internacionalni turnir hokeja na travi 6. i 7. oktobra 1984. povodom 40 godina oslobođenja grada Subotice i 35. godišnjice postojanja i razvoja hokeja na travi u Subotici*, Subotica; M. Brustulov (ur.), *XXI kup evropskih šampiona u hokeju na travi : Subotica – Jugoslavija 8-9. IV 1989.*, Subotica, 1989.

P. Skenderović

KOPUNOVIĆ, Vladislav (Károly László, Ladislav, Vladimir, Vlado) (Subotica, 2. I. 1917. – Novi Sad, 12. IV. 1975.), novinar, prozaist, scenarist. Rođen je u radničkoj obitelji Lojzije i Anne, rođ. Atyánski. U Subotici je završio pučku školu i niže razrede gimnazije. Zatim je izučio zanat za kovinotokara i 1930-ih je radio u više mjesta. Prijeratni je član komunističkoga pokreta, a kao član antifašističkoga pokreta proveo je u mađarskim i njemačkim zatvorima i logorima razdoblje 1943.-45. Poslije rata završio je gimnaziju i radio kao stalni dopisnik beogradske *Borbe*. U poslijeratnoj subotičkoj *Hrvatskoj riječi* radi kao novinar, a zatim i kao glavni urednik 1948.-50. Pod tada iskušanom konstruiranom optužbom da je »ibeovac« smijenjen je s uredničke dužnosti. Poslije toga neko vrijeme živio je u Beogradu, gdje je bio šef tehničkoga odjela *Borbe*. Završivši Višu školu za vanjsku trgovinu, zaposlio se u novosadskom Naftagasu i Industroservisu.

Kao književnik, javlja se u *Bunjevačkom kolu* (3-4/1935) socijalnom novelom

»Oluja«. Nakon rata piše autobiografsku prozu i pripovijesti iz svakidašnjega života (»Tetak Miško«, *Letopis Matice srpske*, CCCLXIII/4, Novi Sad, 1949; *Rukovet*, 3/1985), koje proširuje ratnom i poratnom tematikom u subotičkoj periodici (»Plamenim tragom«, *Njiva*, 1, 1947; »Kroz prozor – vide se zvezde«, *Rukovet*, 3-4/1955; »Drago moje tiho jezero...«, *Rukovet*, 7/1955; »Kao divlje jato«, *Rukovet*, 5/1956) na temeljima realističke, socijalno angažirane i moralno poučne literature. Pisao je također o osobama iz radničkog pokreta u Subotici. Autor je i više neobjavljenih scenarija i drama, od kojih je poznatija drama »Svjetiljka u mraku«, često izvođena na amaterskoj sceni u više jugoslavenskih gradova, a objavljen mu je i odlomak iz scenarija »Do zvezda i natrag« (*Rukovet*, 9-10/1957). Zastupljen je u *Antologiji proze bunjevačkih Hrvata* Geze Kikića.

Lit.: G. Kikić, *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*, Zagreb, 1971; L. Merkočić, Bibliografija časopisa »Rukovet« maj 1955. – april 1990., *Rukovet*, 5/1990, Subotica; *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Zagreb, 2009; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010; L. Merkočić, Kronologija od 31. prosinca do 5. siječnja, *Hrvatska riječ*, br. 407, Subotica, 31. XII. 2010. L. Merkočić, Kronologija od 28. prosinca do 3. siječnja, *Hrvatska riječ*, 509, Subotica, 28. XII. 2012; L. Merkočić, Kronologija od 28. prosinca do 3. siječnja, *Hrvatska riječ*, 575, Subotica, 11. IV. 2014.

S. Bačić

KOPUNOVIĆ LEGETIN, Alen (Požarevac, 29. X. 1974.), orguljaš, zborovođa. Sin je Grge i Terezije, rođ. Ferković. Osnovnu i srednju glazbenu naobrazbu stekao je u Subotici, gdje je maturirao na teoretskom i

klavirskom odjelu, a diplomirao je 1997. na Muzičkoj akademiji u Zagrebu u razredu prof. Ljerke Očić. Za vrijeme studija bio je stalni orguljaš crkve Dječačkoga sjemeništa na Šalati te orguljaš crkve sv. Marka na Gornjem gradu. Tijekom studija nagrađen je Rektorovom nagradom Sveučilišta u Zagrebu. Studijske 1998./99. usavršavao se na znamenitom Sveučilištu Mozarteum u Salzburgu u razredu prof. Elisabeth Ullmann, a 2004./05. na Papinskom institutu za crkvenu glazbu u Rimu na smjeru liturgijska glazba kod maestra Valentina Miserachsa te orgulje kod maestra p. Thea Fluryja.

Od 1999. u Požegi djeluje kao orguljaš i zborovođa u crkvi sv. Lovre te kao pontifikalni zborovođa i orguljaš u Katedrali. Gostuje kao solist ili uz orkestre (Francis Poulenc, *Koncert za orgulje i gudače*, uz Zadarski komorni orkestar; Samuel Barber, *Toccata Festiva*, uz Orkestar Hrvatske vojske; Alexandre Guilmant, *Symphonie no. 1*, uz orkestar Hrvatske vojske u Koncertnoj dvorani *Vatroslav Lisinski* u Zagrebu) na festivalima kao što su Zagrebački ljetni festival, Glazbene večeri u Sv. Donatu, Rapske večeri, Varaždinske barokne večeri, Osorske glazbene večeri, Makarsko kulturno ljeto, Festival sv. Marka, Ciklus koncerata *Orgulje Hefferer*. Nastupao je u gotovo svim hrvatskim katedralama, a od nastupa u inozemstvu ističu se koncert u Beču (Schubert Kirche), Budimpešti (Bazilika sv. Matije i Stjepana), Rimu (Bazilika sv. Petra), Beogradu (Katedrala), Kotoru, Subotici (Katedrala), Ljubljani (Dvorana filharmonije) i Cardiffu (St David's Hall). Kao dirigent ravnao je izvedbama duhovnih kantata i misa: Bach (*Magnificat*), Pergolesi (*Stabat Mater*), Charpentier (*Te Deum*), Gounod (*Misa sv. Cecilije*), Händel (*Psalm 112*), Bach (*Oster oratorium*). Nastupa i kao korepetitor te komorni glazbenik uz instrumentaliste (Dario Teskera, trublja; Krešimir Fabijanić, trublja; Vanja Lisjak, trombon; Vlatka Peljhan, violina) i vokalne soliste (Dunja Vejzović, Renata Pokupić, Martina Gojčeta Silić, Adela Golac Rilović, Martina Zadro, Tamara Fel-

A. Kopunović Legetin, *Portret Kraljice*, Croatia Records, 2011.

binger Franetović, Marko Špehar, Marija Kuhar Šoša, Ivanka Boljkovac, Ivana Lazar). Član je žirija županijskih i državnih natjecanja orguljaša i dirigent HKUD-a *Vijenac* iz Požege.

U Subotici mu je 1998. dodijeljena Antušova nagrada za promicanje kulture bačkih Hrvata. God. 2010. uručena mu je Godišnja nagrada Grada Požege za doprinos glazbenoj kulturi, a 2013. povelja Oratorijskoga društva crkve sv. Marka iz Zagreba, kojom je proglašen počasnim članom.

Diskografija: CD *Portret Kraljice*, Croatia Records, 2011.

Lit.: H. Novak Penga, Interpretacijska sugestivnost, *Hrvatska riječ*, br. 472, Subotica, 13. IV. 2012.

B. Ištvančić

KOPUNOVIĆ LEGETIN, Lazar (Verušić, 22. I. 1926. – Subotica, 10. X. 2004.), gospodarstvenik, društveni djelatnik. Rođen je u poljodjeljskoj obitelji Jose i Marije, rođ. Vujković Lamić. Nakon završene osnovne škole u Subotici završava i trgovačku tekstilnu školu kao trgovački pomoćnik, a zatim uz rad i srednju ekonomsku školu u Subotici. Nakon završene srednje škole sa 17 godina kao dragovoljac ulazi u sastav VIII. vojvođanske udarne brigade, u koju su unovačeni mnogi subotički bunjevački Hrvati, ali je prije Batiške bitke dobio upalu pluća te je vraćen na liječenje u Suboticu. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Beogradu 1958. kao najbolji student generacije.

Nakon diplomiranja i povratka u rodni grad vlasti ga postavljaju za direktora Tvornice čarapa 8. mart. Poslije je bio direktor Tvornice vagona *Bratstvo*, Tvornice bicikala *Partizan*, načelnik tajništva za privredu Grada Subotice, direktor predstavništva u Budimpešti velike trgovačke tvrtke *Inter-Export* (INEX) iz Beograda, direktor subotičkog predstavništva *Vojvodinašpeda* iz Novog Sada. Lokalna samouprava predložila ga je, a Vlada SFRJ postavila za upravnika Carinarnice Subotica, iz koje odlazi u mirovinu 1998. Nakon umirovlje-

Lazar
Kopunović
Legetin

nja izabran za predsjednika MZ *Palić* te je tu funkciju obnašao do smrti.

U jednom četverogodišnjem mandatu bio je predsjednik Atletskog kluba *Spartak*, koji je djelovao kao sekcija Sportskog društva železničara *Spartak*. Tijekom 1950-ih bio je predsjednik FK *Spartak* i zaslužan je za njegov ulazak u I. saveznu nogometnu ligu 1952., u kojoj je taj klub nastupao do 1958. Bio je član Organizacijskoga odbora žetelačkih svečanosti *Dužijanca* u Subotici 1968.-72. U jednom mandatu bio je i predsjednik Općinske organizacije ratnih vojnih invalida Subotice. Dobitnik je više odlikovanja, priznanja i diploma iz područja privrede, ekonomskih znanosti i sporta, među ostalim i plakete Industrije vagona *Bratstvo* u povodu 100. Obljetnice osnutka (1986.) i Ordena sa zlatnim vijencem (1961.). Pokopan je na Bajskom groblju u Subotici.

G. Bačlija

KORABLJICA, hrvatski književni časopis. Naslov je dobio po djelu Andrije Kašića Miošića *Korabljica Pisma Svetoga i svih vikova svita događaji poglavutih... iz 1760.*, a uz naziv časopisa stoji »prinosi za povijest književnosti u Hrvata«. Skupa su ga izdavali Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog PEN centra za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu 1992.-2002. Urednik je bio Stjepan Šešelj, a izašlo je osam brojeva. Za književnost podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca značajni su drugi i četvrti broj.

Drugi je broj, objavljen 1994., u cijelosti posvećen književnosti bunjevačkih Hrvata. Naslovljen je »Lipe riči : iz knji-

ževnosti bunjevačkih Hrvata«, a objavljen je i uz pomoć Odjela Matice hrvatske za kulturne veze s Hrvatima izvan domovine. Na 130 stranica donosi antologijski izbor iz pjesničkog i proznog stvaralaštva bunjevačkih Hrvata što ga je sačinio Stjepan Sučić. Uz desetak narodnih pjesama i pjesama autora s konca XIX. st. (Nikola Kujundžić, Stjepan Vujević i Ante Evetović Miroljub) objavljene su pjesme književnika iz XX. stoljeća (Ivan Petreš, Petar Pekić, Ante Jakšić, Aleksa Kokić, Jakov Kopilović, Ante Sekulić, Stjepan Bešlin, Lazar Merković, Jakov Orčić, Ante Zolnaić, Ivan Pančić, Petko Vojnić Purčar, Vojislav Sekelj i Milovan Miković). Od prozних djela uz narodne pripovijetke objavljene su i priče Ivana Petreša, Blaška Rajića, Alekse Kokića, Ivana Kujundžića, Marka Čovića, Petka Vojnića Purčara i Mije Karagića. Na koncu se donose i kratke biografije za stupljenih autora s popisom njihovih djela.

Lipe riči: iz književnosti bunjevačkih Hrvata, *Korabljica*, br. 2, Zagreb, 1994.

Četvrti je broj u cijelosti posvećen Anti Sekuliću. Objavljen je 1998. i na 203 stranice donosi detaljnu Sekulićevu bibliografiju (str. 5-16), zatim napise povjesničara, povjesničara književnosti i književnih kritičara o njegovu djelu (str. 17-102; Stjepan Damjanović, Franjo Emanuel Hoško, Božidar Petrač, Miroslav Šicel, Stipe Botica, Rafo Bogišić, Toma Podrug, Tomislav Heres, Josip Buljović, Lazar Merković, Milovan Miković, Đurđica Cvitanović, Mijo Korade, Josip Barbarić, Agneza Szabo), iz-

bor iz autorova djela, u kojemu prevladavaju napisi književne, jezikoslovne, povijesne i etnološke problematike (str. 105-183), a na kraju je objavljeno i desetak pjesama (str. 185-201). Broj je ilustriran fotografijama iz Sekulićeva života.

Lit.: T. Žigmanov, *Bibliografija Hrvata u Vojvodini 1990.-2002.* – *prinosi*, Pula, 2002.

T. Žigmanov

KORBAČ (*tur.* kırbaç: bič) **1.** ručna jednostavna naprava za tjeranje i discipliniranje konja, volova, svinja i ostale krupne stoke; **2.** pribor džokeja na konjičkim utrckama. U ponekim zemljama, pa i nekim južnoslavenskim krajevima, sinonim je za bič i kandžiju, ali su u bačkih Bunjevaca to različite naprave.

Korbač kakav su koristili bački Bunjevci imao je kratko držalje od jaka drveta poput biča, a fleksibilni dio bio mu je izrađen od komada deblje kože, poslije i gume, od nekog remena, od užeta (*štrange*) ili od komada lanca (što su neki zvali i *compo*) duljine do 1 m. Najčešće su ga izrađivali sami vlasnici stoke tako što su na drvenu dršku žicom (*drotom*) ili čavlom (*klinom*) pričvršćivali fleksibilni dio, kojim je »udarana« stoka. Koristio se uglavnom za krupnu stoku poput volova ili bikova, i to u rijetkim prilikama, kada se životinja otela kontroli (*odsikla*), jer je, u odnosu na bič i kandžiju, bio najsuroviji i za životinju najbolniji.

L. Cvijin

KORIZMA (*lat.* quadragesima: četrdesetina), u Katoličkoj crkvi razdoblje od 40 dana od Čiste srijede (Pepelnica) do Velikoga petka, koje služi kao pokornička priprava za Uskrs. Uvedeno je u IV. st. kao spomen na biblijske događaje: četrdesetogodišnji boravak Izraelaca u pustinji i četrdesetodnevni Isusov boravak u pustinji. U ranom kršćanstvu to je bilo razdoblje u kojem su se katekumeni kroz pouku u vjeri i kušnje pripremali za krštenje. U srednjem vijeku u korizmi su se prakticirali različiti oblici teške pokore i posta, od kojih su se neki, u prilagođenim i ublaženim oblicima, održali do danas. Novim crkvenim odred-

bama (1966.) pokorničkim danima (post i nemrs) ostali su samo Čista srijeda i Veliki petak. U crkvenoj praksi drži se obveznim ispovjediti se u to doba te izabrati osobna djela pokore, npr. skrb za bližnje, odricanje od nečega dragoga, činiti dobra djela i sl. U liturgijskoj je praksi obavljanje pobožnosti križnoga puta (obično petkom, negdje srijedom ili nedjeljom), odjeća pokorničke boje (ljubičasta), neukrašavanje oltara, ispuštanje svećanih dijelova mise itd.

Kao i u drugim krajevima, i u pučkim tradicijama bačkih Hrvata korizmeno je razdoblje obilježeno čišćenjem ljudi i njihovih prebivališta. Tijekom korizme uzdržava se od duhana, alkoholnih pića, kartanja, bučnih zabava i veselja. Nekad je post bio stroži, postilo se (suzdržavalo od hrane i pića) poglavito srijedom i petkom te još jedan dan u tjednu (u Monoštoru utorkom i petkom) i nije se mrsilo (suzdržavalo se od mesa) tijekom cijele korizme, a danas svakoga petka. I u Bunjevaca i Šokaca zabilježeno je da se u korizmi jelo samo dva puta na dan. Konzumirala su se različita posna jela. Osim nedjeljom, u crkvu se obvezno išlo još jedanput u tjednu, a ako su salaši bili daleko od grada, pobožnost se obavljala pred križevima krajputašima. Na Pepelnicu domaćice su ritualno čistile kuhinjsko posuđe u pepelu (Sonta, okolica Subotice) i na drugi način kako na njemu ne bi ostalo tragova masti, a neoženjeni su momci po sokacima vukli panj jer nisu bili vridni naći ženu. U Sonti su se sva zrcala u kućama prekrivala crnim rupcima, a u nekim bunjevačkim mjestima i u Baču kućno raspelo. Bunjevačke majke tradicionalno su tijekom korizme nosile odjeću zagasitijih boja, a sonćanske Šokice cijelo su vrijeme odijevale ruho koje se odijeva u vrijeme *kajanja* (žalosti).

Svojevrsna stanka u suzdržavanju bio je blagdan Blagovijesti (25. III.), koji često pada oko sredine korizme. Bunjevci drže obiteljski običaj *vaćanja krvi*, a Šokci u Santovu *vatanje krvi*: da bi se izbjegla malokrvnost, prije izlaska Sunca pilo se crno ili crveno vino. Prema vjerovanju, toga dana popijeno vino pretvara se u krv, pa

onaj tko ga pije biva zdraviji, zbog čega na taj dan treba *vaćat* (hvatati) *krv* (u subotičkom kraju naziva se *krvovaćom*, *krvaćom* i sl.). Santovski Šokci na taj su dan *kalamli* (cijepili) voćke i *posvetili* ih crvenim vinom. Kako u korizmi nije bilo bučnih zabava ni *igranki* s glazbom, nisu se održavale ni svadbe, a okupljanja i druženja bila su po domovima nedjeljom poslijepodne. Nazivala su se različito: najčešće *kokice* (djevojke su *ispucale* – ispekale kokice), *čajanke*, *divan*, *skupština*, *branč*. Momci su se po sokacima znali zabavljati *loptanjem* ili nekim drugim tradicionalnim igrama.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; J. Kopilović, *Poklade i korizma u mom djetinjstvu*, *Subotička Danica (nova)*: *Kalendar za 1996. godinu*, Subotica, 1995; R. Silađev, *Korizma u Šokaca*, *Zvonik*, 2/1998, Subotica; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; A. Sekulić, *Korizma u životu i molitvama bačkih Hrvata*, *Klasje naših ravni*, 11-12/2009, Subotica; I. Andrašić, *Korizma u Sonti*, *Subotička Danica*: *Kalendar za 2013. godinu*, Subotica, 2012; M. Černelić, B. Poljaković, *Uskršni običaji*, u: M. Černelić (ur.), *Tradicijaska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 2014; Z. Vasiljević, *Jedno sjećanje: Marija Turkalj o korizmenim običajima u Monoštoru: Tako je kadgod bilo*, *Hrvatska riječ*, br. 670, Subotica, 19. II. 2016.

S. Bačić

KORLAT (*madž.* korlát: ograda), posebno ograđen prostor koji je služio kao ispast za stoku, posebno za goveda i konje. Ograda se pravi od *dračovih* (bagremovih) stupova, *okrugljača*, koje se ukopavaju u zemlju do metra dubine, a od tla su visoki najmanje dva metra, na oko tri metra jedan od drugoga. Da bi ukopani dio stupa što dulje trajao, bio je impregniran time što je ogoren. Stupove su sastavljali poprijeko *pojascima*, *dračovim* na pola rascijepljenim *okrugljačama*, najčešće u četiri reda, kako se ni manje životinje, npr. telad, ne bi mogle provući ili preskočiti. *Pojasce* su na stupove prikivali iznutra kako ga životinje ne bi mogle otrgnuti sa stupa ako bi ga malo jače pritislula ili ako bi se naslonile na ogradu.

Veličina korlata ovisila je o broju grla stoke koju gazda ima. Bio je smješten na sunčanom dijelu te bi stoka u njemu boravila po lijepom vremenu, a često bi bila

načinjena i manja nadstrešnica pod koju bi se stoka mogla skloniti u slučaju kiše ili od sunca. Kapija na korlatu bila je široka najmanje tri metra i uvijek se otvarala u dvorište. U većim korlatima postavljali su kapiju i s druge strane. Ona se otvarala kada se *vuklo đubre* (iznosilo gnojivo na njive) kako se ne bi gubilo vrijeme pri okretanju kola po stajnjaku u korlatu.

Lit.: A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990, A. Stantić, *Od zemunice do salaša, Klasje naših ravni*, 7-8/2013, Subotica.

P. Skenderović

KORPONAIC, Katarina (Žednik, 4. VIII. 1957.), novinarka, publicistica. Kći je Franje i Ružice, rođ. Raletić. Osnovnu školu završila je 1972., a Građevinsku srednju školu 1976. u Subotici. Višu stručnu spremu stekla je na Ekonomskom fakultetu u Subotici 1985. U *Subotičkim novinama* počela je surađivati 1975., a kao novinarka urednica radila je 1981.-2006. Od srpnja 2006. do konca 2008. radi u tjedniku *Dnevnik–Subotičke*. Najviše piše o zdravstvu, mirovinskoj i socijalnoj zaštiti te o dječjoj zaštiti i zaštiti starih osoba. Surađivala je i objavljivala i u drugim novinama i časopisima (*Preduzetnik*, Novi Sad, 1990; *Glas osiguranika*, Beograd, 1990; *Dnevnik*, Novi Sad, 2006-08; *Hrvatska riječ*, Subotica, od 2010). Tekstove je objavljivala i pod imenom Katarina Latovljević-Milošević i inicijalima.

Autorica je i suautorica tekstova i suradnica o monografijama subotičkih društvenih ustanova i organizacija (*Crveni krst u Subotici*, 1986; *Pola veka Udruženja penzionera subotičke opštine 1945-1996*, 1996; *Građevinski fakultet Subotica 1974-1994*, 1994; *Kolevka ljujla srcem : sto godina Doma za decu »Kolevka«, Subotica : »Ti si moja mama!«, 2003; Iskorak za budućnost : 30 godina Regionalne privredne komore – Subotica, 2005 /drugo izdanje: Komora za novo doba, 2010/), u knjigama *Subotica : slike, reči, zvuci* (1989), *Kompozicije i tekstovi dr. Josipa Stantića : 60 godina muzičkog stvaralaštva* (2012) itd. Istraži-*

K. Korponaić, *Stare subotičke porodice: u traganju za oduzetom imovinom svojih predaka*, Subotica, 2012.

vala je životne putove i profesionalna postignuća uglednih Subotičanki u prošlosti grada (feljton u *Dnevniku–Subotičke* 2008. i *Rukoveti* (7–8/2009).

Aktiv novinara *Subotica* dodijelio joj je 1988. priznanje *Diploma Mayer Ottmar* za novinske tekstove o dječjoj zaštiti. Za feljton *Subotičani u traganju za imovinom svojih predaka*, o svjedočenjima i sudbinama obitelji čija je imovina oduzeta nakon Drugoga svjetskoga rata, objavljen u tjedniku *Dnevnik–Subotičke*, dobitnica je Godišnje novinarske nagrade za istraživački rad *Dnevnik–Vojvodinapresa* 2007.

Djelo: *Stare subotičke porodice : u traganju za oduzetom imovinom svojih predaka*, Subotica, 2012.

T. Žigmanov

KORŠO (*koršov*, *madž.* korszó: vrč), glineni krčag, vrč za vodu. Nalik je na *ćupicu*, uskoga grlića, za razliku od *đuge*, koja na vrhu ima široko grlo. Volumen varira od 0,5 do 5–6 litara. Ukrašavan je raznim motivima. Voda se iz njega pije na grlo kroz uski otvor na gornjem dijelu posude ili kroz *jamicu* – malu sisaljku na drški posude. U sud se stavljala jedna kuglica, koja je služila da se mučkanjem pere sud. Kako je načinjen od prirodnog materijala, u njemu je voda dugo ostajala hladna te su ga zbog toga koristili *risari* kad su za vrijeme ljetnih vrućina kosili žito. Zbog svoje krtosti, poput *đuga*, bili su kratka vijeka.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Stantić, *Ris i obiteljska dužijanca u subatičkom ataru*, Subotica, 2011. A. Stantić, *Od zemunice do salaša, Klasje naših ravni*, 7– 8/2013, Subotica.

P. Skenderović

KOSA, željezna poljoprivredna alatka za košnju žita, ječma, trave, djeteline itd. U srednjem vijeku prikazivana je u rukama ljudskoga kostura kao nadolazeća smrt. Tada je korištena i kao oružje, pogotovo u seljačkim bunama. Ulazi u uporabu u XV. st. kao zamjena za srp u Nizozemskoj, no tada je imala upola manje kosište. Košnja kratkim kosištem s vremenom se pokazala neučinkovitom jer je odviše zamarala kosišće te su se za košnju osobito većih površina počela koristiti duža kosišta, kakva su i danas u uporabi.

Samo kosište ima dvije *ručice* (rukohvata). Za lakše *rukovanje* između prve polukružne *ručice* i vrha kosišta bio je pričvršćen *prlj*, savijeni prut napet kao poluluk, čiji je vrh bio uzicom povezan s vrhom kosišta. On je omogućivao ravnomjernije slaganje pokošenih stabljika pšenice, što je olakšavalo *risaruši* (skupljačici, žetelici) *rukovetati* i stavljati pokošeno žito na prostrto uže.

Svaka salašarska kuća koja je obrađivala zemlju imala je po nekoliko kosa. Najbolja je korištena za košnju žita u *risu*, onima koje su bile malo istrošenije kosila se djetelina i trava, a najistrošenije, koje su bile već pomalo zahrđale te se više nisu mogle dobro iskovati i naoštriti, korištene su za košnju *mišlingera* (gusto posađen kukuruz, sa stabljikom visine do oko 70 cm, koji se koristio kao stočna hrana), korova po kanalima, pokraj ograde i ceste. Za košnju žita koristile su se kose dužine od 110–120 cm kako bi *risar* (kosac) mogao imati što širi zahvat. Posebno je umijeće bilo »znat dobro otkovat kosu«.

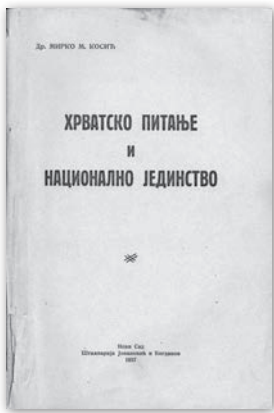
Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; L. Vojnić Hajduk, A. Kopilović, A. Stantić, *Subotička dužijanca žetvena svečanost*, Subotica, 2006.

P. Skenderović

KOSIĆ, Mirko (Velika Kikinda, danas Kikinda, 27. III. 1892. – Lugano, Švicarska, 25. VI. 1956.), sociolog, sveučilišni profesor, narodni zastupnik. Osnovnu školu polazio je u Kikindi, gdje je krenuo i u gimnaziju. Nastavlja je u Novom Sadu i Kronštadtu (Rusija), a završava u Trstu 1911. Pravo, ekonomiju i političke znanosti studira u Njemačkoj (Strassburg, München) i Švicarskoj (Ženeva, Zürich). Pred Prvi svjetski rat bio je aktivan u srpskom omladinskom nacionalnom pokretu u Austro-Ugarskoj. Nakon što je pobjegao s mobilizacije u austro-ugarsku vojsku, sudjeluje u Prvom svjetskom ratu kao dragovoljac u srpskoj vojsci u odjelu za vanjsku promidžbu, zbog čega ga je mađarski vojni sud u odsutnosti osudio na smrt. Sa srpskom vojskom bježi preko Albanije na Krf, odakle je upućen u Italiju i Švicarsku. Supruga mu je bila Margot, rođ. Knabe. Doktorirao je u Zürichu 1917. Za docenta političke ekonomije na novootvorenom Pravnom fakultetu u Subotici izabran je 1920., a u razdoblju 1925.-31. predavao je ekonomske znanosti, privrednu politiku i sociologiju kao redoviti profesor. Kako je usporedno s tim obavljao i dobro plaćenu dužnost tajnika Trgovačko-industrijske komore u Novom Sadu 1925.-30., zbog zanemarivanja nastavnčkih obveza otišao je s fakulteta. Prema stvaralačkomu opusu najvažniji je srpski sociolog između dvaju svjetskih ratova. Bio je član Glavnoga odbora Radikalne stranke te narodni zastupnik za Velikokikindski srez u jugoslavenskoj skupštini na vladinoj listi Bogoljuba Jevtića 1935.-38. Za Drugoga svjetskoga rata bio je viceguverner Narodne banke Srbije. Novčano je pomagao Ravnogorski četnički pokret. Potkraj rata emigrira u Švicarsku, gdje ostaje do smrti.

Subotički *Neven* u veljači 1921. citirao ga je u osudi srbijanskog centralizma, posrbljivanja Bunjevaca i batinanja hrvatskih republikanaca, što je, prema njegovu mišljenju, pridonijelo krizi jugoslavenskoga nacionalizma. Međutim list Lazara Stipića *Narod* optužio ga je kao kolovođu studenata koji su noć prije Uskrsa prema juli-

M. Kosić, *Hrvatsko pitanje i nacionalno jedinstvo*, Novi Sad, 1937.

janskomu kalendaru 1921. godine počinili izgrede na više mjesta u gradu, uzvikujući uvredljive poruke Bunjevcima i Mađarima. Na Pravnom fakultetu u Subotici pripadao je skupini profesora koji su se zauzimali za njegovo premještanje u Novi Sad, ali mu je spočitavano da to čini zbog toga što u Novom Sadu živi i honorarno radi. Bio je protivnik centralizma i gospodarskoga izrabljivanja Vojvodine te se zauzimao za njezinu autonomiju. U knjižici *Hrvatsko pitanje i nacionalno jedinstvo* (1937.), u kojoj su objavljena tri njegova govora u Skupštini Jugoslaviji 1937. te članak *Narodno jedinstvo sa gledišta sociologije*, pretiskan iz Letopisa Matice srpske (10/1924), zauzimao se za politiku srpsko-hrvatskoga sporazuma, a postizanje političke ravnopravnosti Hrvata u Jugoslaviji i njezina unutarnjega uređenja smatrao je uvjetom njezina opstanka, pri čemu je bio protiv narodnosnoga federalizma zbog nemogućnosti razgraničenja Hrvata i Srba te se zauzimao za punu samoupravu banovina, umjesto da budu centralistički podvrgnute središnjoj vlasti. Bunjevce i Šokce smatrao je Hrvatima, a pogrešnim je smatrao srbijanska stajališta kako su Dubrovnik i Hercegovina srpski.

Važnija djela: *Pangermanizam*, Velika Kikinda, 1912; *Noviji tipični pokušaji konstituisanja sociologije*, Beograd, 1924; *Problemi savremene sociologije*, 1, Beograd, 1934; *Uvod u opštu sociologiju*, Novi Sad, 1934; *Hrvatsko pitanje i nacionalno jedinstvo*, Novi Sad, 1937.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica, Pravni fakultet Subotica F:228. 83.

Lit.: D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983; B. Hrabak, Stanovišta bunjevačkih političara o centralizmu, autonomiji i federalizmu, *Zbornik Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje*, 1/1984, Slavonski Brod; M. Simić, *Istorija subotičkog Pravnog fakulteta 1920-1941*, Beograd, 1999; *Srpski biografski rečnik*, 5, Novi Sad 2011; K. Kuntić, *Pravni fakultet u Subotici 1920.-1941.*, Subotica, 2016.

S. Mačković

KOSIR, od vrha kose odrezano sječivo duljine 30–40 cm. Uglavljeno na kratko sapsište (držak), služi kao priručno sredstvo za košenje manjih količina trave, trske, korova, djeteline i sl., u slučajevima kada je teren nepristupačan kosi zbog njezine veličine (npr. u uvratinama, neuzoranim njivama, vrtovima itd.).

P. Skenderović

KOSSUTH, Lajos (Monok, Zemlenska županija, 19. IX. 1802. – Torino, Italija, 20. III. 1894.), revolucionar, političar, odvjetnik, vođa revolucije za neovisnost Mađarske 1848.-49. Nakon izbivanja revolucije od ožujka do sredine rujna 1848. bio je ministar financija u prvoj mađarskoj parlamentarnoj vladi grofa Lajosa Batthyányja, a nakon toga preuzeo je svu vlast u Mađarskoj, isprva kao predsjednik Odbora za obranu domovine, u svojstvu kojega je organizirao dobrovoljačke domobranske postrojbe (honvede), a nakon detronizacije Habsburgovaca od 14. IV. 1849. kao namjesnik (regent) Ugarske. Nakon kapitulacije 13. VIII. 1849. živio je u emigraciji (Turska, Velika Britanija, SAD i Italija), gdje se, kao vođa mađarskih emigranata, zauzimao za neovisnost Mađarske. Prosvjedovao je protiv Austro-ugarske nagodbe iz 1867. i ostao dragovoljno u emigraciji. Uz grofa Istvána Széchenyija i Ferencu Deáka simbol je suvremene mađarske nacije.

Bio je umjeren u društvenim reformama nastojeći sačuvati neke privilegije plemstva te je došao je u sukob s radikalnijim sudionicima revolucije (Sándor Petőfi, Mihály Táncsics). U tumačenju nacionalnih prava pokazao je isključivost za-

stupajući stajalište da su u Ugarskoj samo Mađari nacija, dok su ostali narodi samo narodnosti koje ne mogu imati vlastitih nacionalnih prava. To je bio jedan od razloga zbog kojega se Hrvatska pod vodstvom bana Jelačića pridružila Austriji u borbi protiv mađžarske revolucije. Kako se u ratu odlučio na najradikalniji potez – detronizaciju Habsburgovaca – odbio je od sebe i dio zastupnika u mađžarskom parlamentu te pretežno plemićkoga zapovjedništva mađžarske vojske i tako ubrzao kapitulaciju Mađžarske. Nakon propasti revolucije u izgnanstvu je 1851. godine prihvatio stav o nužnosti konfederacije podunavskih naroda na osnovi pune ravnopravnosti, ali se nakon objavljivanja projekta, pod pritiskom mađžarskih nacionalista, od njega morao ograditi.

Tijekom 1860-ih, nasuprot vladajućoj Deákovoj stranci (*mađž.* Deák Párt), poznatoj i kao »desna strana«, formirana je, među ostalim, i oporbena Stranka krajnje ljevice (*mađž.* Szélső bal). Ona je poslije promijenila ime u Četredesetosmašku stranku ili Stranku '48 (*mađž.* 48-as Párt) i bila je u uskoj vezi s Lajosom Kossuthom. Na njegov nagovor iz stranke se 1874. izdvojila Stranka neovisnosti (*mađž.* Függetlenségi Párt), ali su se one 1884. ujedinile u Stranku neovisnosti '48 (*mađž.* Függetlenségi és 48-as Párt). Nova je stranka u zajedničkom programu ipak prihvatila uniju s Austrijom, ali je odbacila Austro-ugarsku nagodbu. Jak kohezijski čimbenik stranke bio je kult Lajosa Kossutha sve do njegove smrti 1894., pa se često nazivala i Kossuthova stranka. Na čelo stranke 1896. izabran je njegov sin Ferenc Kossuth. Od saborskih izbora 1896. ona je stožer oporbe protiv vladajuće Liberalne stranke (*mađž.* Szabadelvű Párt). Pobijedila je tek na izborima 1905. i 1906., ali je morala prihvatiti Nagodbu. Izbore je izgubila 1910. od Nacionalne stranke rada (*mađž.* Nemzeti Munkapárt).

Utjecaj na politički život subotičkih Bunjevaca. U Subotici se nakon Nagodbe najprije pojavio politički program kossuthovaca 19. XII. 1868. Osim Mađara pro-

gram je potpisalo i nekoliko Bunjevaca: Aurel, Ernest i Ivan (János) Mukić, Ento Vojnić, Ivan Skenderović, Luka Vojnić mlađi, Lovro Čović i Grgo Vojnić Purčar. Nekoliko mjeseci poslije pojavili su se i deákovci, a među 103 osobe potpisane ispod njihova programa nalazila su se i imena članova nekoliko najutjecajnijih subotičkih bunjevačkih porodica: Antunovića, Rudića, Vojnića, Zomborčevića... Kossuthovcima je pristupio veći broj Bunjevaca, uglavnom nižih i srednjih posjednika. O pitanju nemađžarskih naroda deákovci su zastupali toleranтни stav od kossuthovaca, pa su među potpisnicima njihova programa, osim Bunjevaca i Mađara, bila i imena subotičkih Srba i Židova. Međutim deákovci, na državnoj razini vladajuća stranka, nisu uspjeli privući dovoljan broj glasača u Subotici, te su dva subotička zastupnika u Ugarskom saboru bila iz reda oporbe – kossuthovci Ernest Mukić i Ká-

Ernest Mukić

roly Varga. Oni će biti birani i na parlamentarnim izborima 1872. i 1875. God. 1872. za subotičkoga gradonačelnika izabran je kossuthovac János Mukić. Tražeći načina za izmjenu postojećega stanja, deákovci, a od 1875. i fuzije s strankom Srednje ljevice (*mađž.* Balközép Párt) Kálmána Tisze u Liberalnu stranku i ta stranka, zaigrali su na kartu bunjevačkoga nacionalizma. Glavni akteri bili su Ago i Lazo Mamužić. Karika u tome bila je polarizacija društvenog života – osim Nacionalne kasine, osnovane još 1841., u studenome 1871. kossuthovci osnivaju Narodni krug (*mađž.* Népkör), a prvoga dana 1872. počeo je s radom Deákov krug (*mađž.* Deák-kör), koji će nakon dolaska Kálmána Tisze na vlast 1875. promijeniti ime u Liberalni krug. Ignorant-ski odnos prema Bunjevcima u Népköru

bit će jedan od glavnih razloga da Bunjevci napuste kossuthovce (ostali su Mukići, Mamužići, Pleskovići, Pletikosići i drugi koji su se pomađarili) i osnuju Bunjevačku kasinu u vrijeme gradskih izbora 1878., na kojima je kandidat Liberalne stranke bio Ago Mamužić. Međutim nakon poraza na izborima i ponovnoga izbora za gradonačelnika Jánosa Mukića veliki župan Bačke zatvorio je Bunjevačku kasinu iz formalnih razloga, a zapravo jer je služila kandidatu Liberalne stranke. Međutim nakon toga nekolicina članova Kasine na čelu s Agom Mamužićem u Budimpešti su s predsjednikom vlade Kálmánom Tiszom iz Liberalne stranke postigli politički dogovor tako da Bunjevci na izborima obore Kossuthove Mukiće i na saborskim izborima glasuju za vladine kandidate, a zauzvrat da se dopusti osnivanje Bunjevačke kasine. Ona je zatim i osnovana, iako pod imenom Pučke kasine. Liberalnoj stranci prišli su viši veleposjednički bunjevački slojevi, a isprva su je podržali i članovi Antunovićeve preporodnoga pokreta. Tako je već na izborima za Ugarski sabor 1881. Liberalna stanka u Subotici istaknula kandidate Lazu Mamužića i Moóra Horvátha, koji su trebali prekinuti dominaciju kossuthovaca Ernesta Mukića i Károlya Varge još od 1869. Na izborima je Lazo Mamužić pobijedio kossuthovca Károlya Vargu. Nakon ostavke gradonačelnika Jánosa Mukića 1884. na izborima je Lazar Mamužić ponovno nadmoćno pobijedio kossuthovca Károlya Vargu te je bio gradonačelnik sve do 1902., kada je za gradonačelnika izabran Károly Bíró iz Nacionalne stranke (*madž.* Nemzeti Párt).

U Subotici se Stranka neovisnosti '48 prvi put uspješno pojavila na saborskim izborima u listopadu 1901. Tada je Šime Mukić, subotički vođa Stranke neovisnosti '48, pobijedio kandidata Liberalne stranke Bélu Vermesa. U subotičkom hotelu *Hungaria* osnovana je 27. VII. 1902. »Košutova kasina«, na čijem su čelu bili Šime Mukić, János Racsmány, Grgo Saulić i Antal Csizmadia. Među osnivačima bilo je i još nekoliko osoba »naših imena« (*Neven*): Marko Stipić Švabov, Ive Peić Tukuljac, Poljako-

vić – Kovačevići... Velikom zborom 21. IX. 1902. ispred subotičke Gradske kuće stranka je obilježila 100 godina od Kossuthova rođenja.

Na lokalnim izborima 1904. Mukićevi sljedbenici osvojili su samo 28 mjesta, nasuprot 58 koliko je osvojila Nacionalna stranka gradonačelnika Károlya Bíróa. Na saborskim izborima 1905. Subotica je, osim Mukića, za saborskoga zastupnika izabrala i Károlya Vargu, obojicu iz Stranke neovisnosti '48, te je postala oporbeni grad privremenoj neparlamentarnoj vladi Géze Fejérváryija. Isti rezultat u Subotici su potvrdili parlamentarni izbori 1906. Na posljednjim parlamentarnim izborima pred Prvi svjetski rat u Subotici oba saborska zastupnika izabrana su iz Nacionalne stranke rada, zapravo reformirane nekadašnje Liberalne stranke.

Stranka neovisnosti '48, poput drugih velikih mađarskih stranaka, unatoč početnim bunjevačkim očekivanjima, nije mogla ostvariti zakonom zajamčena narodnosna prava Bunjevcima, jer su vodeći ljudi stranaka, kao i cijeli politički sustav, bili u funkciji asimilacije nemadžarskih naroda, što se posebno reflektiralo na relativno malobrojne južnougarske Hrvate.

Lit.: *Neven*, 10/1901, 8,10/1902, 12/1904, 2/1905, Subotica; *Bácsmegyei Napló*, 22. VI. 1906, 21. IX. 1910, Szabadka; A. Lebl, *Gradanske partije u Vojvodini 1887-1918*, Novi Sad, 1979; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; P. Rokai, i dr., *Istorijska Mađara*, Beograd, 2002; M. Grlica, Lazar Mamužić, uspon, uspjeh i pad; Karolj Biro gradonačelnik u potrazi za kompromisom, *Rukovet*, 4-5-6-7/2003, Subotica; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; M. Grlica, »Toplo gnjizdo, ugodni razgovor...«, *Hrvatska revija*, 3/2005, Zagreb; L. Kontler, *Povijest Mađarske*, Zagreb, 2007.

M. Grlica

KOSTIĆ, Konstantin (Bácsföldvár /srp. Bačko Gradište/, 29. VI. 1886. – Sombor, 27. X. 1940.), pravoslavni svećenik, profesor. Završio je bogosloviju u Srijemskim Karlovcima 1909. a za đakona je rukopoložen (zaređen) 1910. u Vršcu. Službovao je u Belobreškoj (*rum.* Belobreșca) i Opovu. Bio je član samoproklamirane Velike narodne skupštine u Novom Sadu 25. X. 1918.

Filozofski fakultet u Beogradu, grupu za povijest i jugoslavensku književnost, upisao 1919., a diplomirao je 1926. U Sombor je došao 1921. te je ondje radio u državnoj službi, za Bačku županiju, kao profesor u gimnaziji i od 1929. na Učiteljskoj školi. Predavao je povijest, jugoslavensku književnost i vjeronauk. Objavljivao je radove o povijesti Sombora te o Srbima i Srpskoj pravoslavnoj crkvi u Rumunjskoj u *Glasniku Istoriskog društva u Novom Sadu* i drugdje.

K. Kostić, *Bunjevci u Somboru pod vodstvom franjevaca do 1787*, Sombor, 1934.

Druga od triju knjižica iz njegove serije *Prilozi za proučavanje našeg narodnog života u Somboru* jest *Bunjevci u Somboru pod vodstvom franjevaca do 1787 godine*. U njoj Bunjevce ne smatra »posebnom narodnom grupom«, nego »ogrankom srpsko-hrvatske grane Južnih Slavena«, dok za bunjevačko ime prihvaća mišljenje Jovana Erdeljanovića da potječe od pravoslavnih Srba u Dalmaciji, koji su ga dali katolicima iz podsmijeha zbog nerazumljivih molitava i bogoslužja na latinskom (zburniti se, trabunjati, buncati: govoriti nešto nerazumljivo). Tadašnji somborski župnik Antun Skenderović stavio mu je na raspolaganje somborske crkvene matice, iz kojih je popisao 1620 bunjevačkih prezimena u razdoblju 1720.-87., što čini pretežiti dio publikacije. U njoj je popisao i sve franjevce koji su služili u Somboru 1699.-1799.

Djela: *Dva znamenita a zaboravljena groba u Somboru : kapetan somborski grof Jovan »knez Janko« Branković-Lipovac [r. oko 1675-1734] i episkop bački Jovan Jovanović [r. 1732-1805]*, Sombor, 1931; *Bunjevci u Somboru pod vodstvom franjevaca do 1787*, Sombor, 1934; *Iz prošlosti Učiteljske škole u Somboru*, Novi Sad, 1938.

Lit.: S. Vasiljević, *Znameniti Somborci*, Novi Sad, 1989; *Srpski biografski rečnik*, 5, Novi Sad 2011.

S. Mačković

KOSTIĆ, Lazo (Vranovići, Boka kotorska, 15. III. 1897. – Wettingen, Švicarska, 17. I. 1979.), sveučilišni profesor, pravnik, statističar, srpski politički emigrant. Osnovnu školu i gimnaziju polazio je u Krtolama, Kotoru, Zadru, Sarajevu i Cetinju, a maturirao je u Srijemskim Karlovcima. U Beogradu se 1919. upisao na Bogoslovni fakultet, no ubrzo je prešao na Pravni fakultet, gdje je diplomirao 1921. Radio je zatim kao dužnosnik Agrarne direkcije u Beogradu, a poslije je postavljen za tajnika Državne statistike Kraljevine SHS. Istodobno je studirao ekonomsko-sociološke znanosti u Frankfurtu na Majni, gdje je 1922. diplomirao, a 1923. doktorirao. Živio je u Beogradu, a na Pravnom fakultetu u Subotici predavao je administrativno pravo i statistiku 1928.-37., također i Javno pravo te Ekonomsku politiku i statistiku na Pravnom fakultetu u Ljubljani. Jedan je od osnivača i profesor na Visokoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Beogradu 1937.-41. Do rata je napisao više stručnih radova i knjiga iz statistike (prvi udžbenik na srpskom iz teorijske statistike), demografije i prava (udžbenik iz upravnog prava, knjige i članci iz drugih pravnih područja). Nakon kapitulacije 1941. zauzimao je resor prometa u prvoj kvislinškoj administraciji – komesarskoj upravi Milana Aćimovića, ali je odbio ući u sljedeću vladu narodnog spasa Milana Nedića. U završnici rata emigrirao je u Švicarsku. S pozicija tvrdoga srpskoga nacionalista u inozemstvu objavljuje niz propagandističkih knjiga, knjižica i članaka, prije svega o nacionalnom pitanju s kontroverznih stajališta (osobito prema Hrvatima, hrvatsko-srpskim odnosima i bosanskim Muslimanima). Kako je kao politički emigrant u socijalističkoj Ju-

goslaviji prešućivan, mnoga su mu djela u Srbiji tiskana tek nakon pada komunizma, uključujući i pretiske. Jedan je od ideoloških temelja kulturne i ratne politike Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja, koja mu je objavila sabrana djela. Pokopan je u Zürichu, a posmrtni su mu ostaci 2011. preneseni u Boku.

Imao je izrazito antihrvatska stajališta, a o vojvođanskim je Hrvatima pisao u studiji *Srpska Vojvodina i njene manjine* (str. 60-76) niječući njihovo postojanje. Argumentaciju preuzima od prijeratnih i međuratnih srpskih autora (Vuk Stefanović Karadžić, Ivan Ivanić, Jovan Cvijić, Aleksa Ivić, Jovan Erdeljanović, Vasa Stajić itd.), koja se do danas koristi u propagiranju nehrvatstva bačkih Bunjevaca: Bunjevci i Šokci pokatoličeni su Srbi; u ugarskim popisima stanovništva u Bačkoj ne spominju se Hrvati, nego samo Bunjevci i Šokci; imenovanje austrijskih vlasti s kraja XVII. st. »Raci katolici« prevodi kao Srbi katolici, čemu pridodaje i austrijske i ugarske etnografe XIX. st., koji Bunjevce i Šokce nazivaju katoličkim Srbima; među Bunjevcima nije bilo hrvatstva do stvaranja Jugoslavije; do kroatizacije Bunjevaca dolazi između dvaju svjetskih ratova; prenaplašavanje važnosti Bunjevaca koji se u međuratnom razdoblju nisu osjećali Hrvatima (Mara Đorđević Malagurska, Marko Jurić); osuđivanje činjenice da se Bunjevci nakon rata prisilno uvrštavaju u Hrvate; priznaje samo postojanje Hrvata u Srijemu, ali naglašava da je njihovo podrijetlo njemačko, mađarsko, slovačko itd. Tako je poput drugih srpskih autora zanemarivao niz znanstvenih činjenica: apsolutiziranje imenovanje Bunjevaca od strane austrijskih časnika kao katoličkih Raca, a zanemarivanje činjenice da su oni sebe nazivali Dalmatinima; izrazom katolički Rac označava se u prvome redu južnoslavenski katolik; neuvažavanje procesa formiranja hrvatske nacije, u kojem su korištena mnogobrojna regionalna i subetnička imena (Iliri, Slaveni, Slavonci, Šokci, Dalmatini itd.); prešućivanje toga da Bunjevci žive i izvan Bačke; ignoriranje onih statistika i etnografa koji su Bunjevce

i Šokce smatrali Hrvatima; izrazito dominiranje hrvatske svijesti među bačkim Bunjevcima u međuratnome razdoblju; odluka komunističkih vlasti da se Bunjevci službeno uvršćuju u Hrvate rezultat je nove međunarodne politike, kojom su se, kada je riječ o Bunjevcima, željele zaustaviti velikosrpske manipulacije bunjevačkim imenom itd.

Bio je djelomično točniji u demografskim procjenama: držao da je Bunjevaca i Šokaca u vojvođanskom dijelu Bačke do sredine XX. st. bilo oko 80.000, dok je za one koji su u ostali u Mađarskoj smatrao da ih treba »uskoro otpisati« zbog »denacionalizacije« uslijed visoke etničke kompaktnosti u državi te industrijalizacije, koja zahtjeva pomicanje stanovništva, zbog koje se čak ni jezično ne mogu održati. Pogrešno je smatrao da je u poslijeratnim kolonizacijama u Bačku doseljeno oko 30.000 Hrvata (što je bio približan broj svih kolonista iz Hrvatske u Bačkoj, uglavnom Srba, dok je Hrvata kolonizirano ukupno 7000 na području cijele Vojvodine), ali je i uočio da veliku većinu nacionalno neopredijeljenih i Jugoslavena na poslijeratnim jugoslavenskim popisima zapravo čine Bunjevci nehrvati, koje smatra »virtualnim Srbima«.

Odabrana djela: *Teoriska statistika*, Beograd, 1937; *Administrativno pravo Kraljevine Jugoslavije*, 1-3, Beograd, 1933-1939; L. P. Popović [pseudonim], *Koji su glavni i osnovni srpski zlotvori? : srpsko-hrvatski odnosi poslednjih godina*, Toronto, 1953; Lj. P. Popović, *Megalomanija jednog malog i neskrupuloznog naroda : srpsko hrvatski odnosi poslednjih godina*, Hamilton, 1955; *Primeiri hiljadugodišnje kulture Hrvata*, 1-5, Čikago/Hamilton, 1954-1966; *Sporni predeli Srba i Hrvata*, Chicago, 1957; *Srbija ili Jugoslavija*, Hamilton, 1959; *Obmane i izvrtanja kao podloga narodnosti : Srpsko-hrvatski odnosi poslednjih godina*, Hamilton, 1960; *O srpskom karakteru Boke kotorske*, Ciriš, 1961; *Srpska Vojvodina i njene manjine*, Toronto, 1962 (Novi Sad, 1999²); *Katolički Srbi*, Toronto, 1963; *Krađa srpskog jezika*, Baden, 1964; *Vekovna razdvojenost Srba i Hrvata*, Melburn, 1964; *Nove jugoslovenske »narodnosti« : demografsko-etnografska studija*, Hamilton, 1965; *Nauka utvrđuje narodnost B-H Muslimana*, Toronto, 1966; *Istoriska i slična »prava« na Bosnu i Hercegovinu : izlivi hrvatske megalomanije*, Baden, 1968; *Nasilno preotimanje srpskih pisaca*, Milvoki, 1973; *Osvrt na popis narodnosti u Jugoslaviji*,

Minhen, 1973; *Srbi i Mađžari u XIX i XX veku (fragmenti)*, Toronto, 1975; *Nasilno prisvajanje dubrovačke kulture*, Melburn, 1975; *Srbi i Jevreji*, Sautport, 1988; *Sabrana dela*, 1-10, Beograd, 2000.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica, Pravni fakultet Subotica F:228.109

Lit.: M. Simić, *Istorija subotičkog Pravnog fakulteta 1920-1941*, Beograd, 1999; *Srpski biografski rečnik*, 5, Novi Sad, 2011; K. Kuntić, *Pravni fakultet u Subotici 1920.-1941.*, Subotica, 2016.

S. Mačković

KOŠARA (*rus.* koš, *polj.* kosz > *prasl.* i *starosl.* košъ), **1.** u bačkih Bunjevaca naziv za salašarski objekt u kojem su se tradicionalno držali konji, konjušnica, staja za konje; **2.** na manjim salašima, a u novije doba, s nestankom konjske vuče, i šire označava staju za držanje sve krupne stoke (konji, govoda). U tom širem značenju koristi se i u zapadnohercegovačkih Hrvata.

Odlikuje se malim, visoko postavljenim prozorima za prozračivanje. Na suprotnoj strani od ulaza ili bočno nalaze se jasle. Izvorno je kostur (stijenke) objekta pleten od pruća i ozidan nepečenom glinom, pa otuda i naziv. Tradicionalno su pokrivanе trskom, djelomično i crijepom nad nastrešnicom. U potkrovlju se drži konjska oprema i razne vrste pomoćnog pribora za stoku i poljodjelstvo.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Kraljević, *Ričnik zapadnohercegovačkoga govora*, Široki Brig – Zagreb, 2013; A. Stantić, *Od zemunice do salaša, Klasje naših ravni*, 7-8/2014, Subotica.

S. Bačić

KOŠTAK, dio pribora za čišćenje lule. Izrađuje se od kosti u obliku okrugle čačkalice (takve je i debljine), duljine oko 10 cm, s time što na jednom kraju ima završetak u obliku puceta, kao *malo puce* od košulje. Služi za čišćenje kanala na luli koji povezuje mjesto izgaranja duhana i *kamiša* – dugačke tanke cijevi na koju se natakne lula, kroz koju prolazi dim do pušačevih usta. Kako je taj kanal u obliku cjevčice veoma tanak, u njemu dolazi do taloženja katrana i ostalih nečistoća iz dima, što do-

vodi do postupna začepijivanja. Zbog toga se cjevčica povremeno čisti tako da se *kamiš* izvuče iz lule, uzme se *koštak* tako da se dio na kojem se nalazi proširenje u obliku *malog puceta* stavi između palca i kažiprsta i stisne se te se vrh polako, uz obrtanje, gura kroz cjevčicu od gornjeg djela, od mjesta s kojega je izvađen kamiš, dolje prema unutarnjemu dijelu lule, gdje izgara duhan. Postupak se ponavlja nekoliko puta, sve dok *koštak* ne prolazi lako kroz cjevčicu. Vezuje se tankom uzicom ili tankom kožicom za vreću s duhanom (*duvankesa*) na kojoj je visio kao privjesak da se ne bi izgubio i da bi uvijek bio pri ruci.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; B. Vujkov, *Krilati momak*, Subotica, 2005.

P. Skenderović

KOŠTUNICA, **Vojislav** (Beograd, 24. IV. 1944.), pravnik i političar. Pravni fakultet završio u Beogradu, gdje je radio kao asistent, magistrirao, te doktorirao 1974., kada je sa skupinom srpskih profesora uklonjen sa sveučilišta zbog kritike jugoslavenskih ustavnih promjena 1969.-74. Nakon toga radi na Institutu društvenih nauka i Institutu za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu i objavljuje radove iz ustavnog prava, političke teorije, političke filozofije i parlamentarne demokracije. Kao član Odbora za obranu slobode misli i izražavanja, u kojem su se okupili najistaknutiji srpski intelektualci disidenti, 1980-ih angažiran je na zaštiti ljudskih prava u Jugoslaviji zbog povreda slobode mišljenja i političkog uvjerenja. U prosincu 1989. sudjelovao je u osnivanju Demokratske stranke, a nakon sukoba u njoj 1992. osnovao je Demokratsku stranku Srbije (DSS), kojoj je na čelu do 2014. Bio je zastupnik u Skupštini Srbije 1990.-97. Od 1990-ih održava dobre odnose s radikalnim vođama bosanskih Srba. Suosnivač je Demokratske oporbe Srbije (DOS) 2000. te je kao njezin najpogodniji kandidat pobijedio na predsjedničkim izborima u rujnu 2000. i postao predsjednik Savezne Republike Jugoslavije (SRJ). Tu je dužnost obnašao do raspada SRJ i stvaranja Državne zajednice

Srbije i Crne Gore 2003. Sukobljavao se s premijerom Srbije Zoranom Đinđićem oko politike prema Haškom tribunalu i smjera unutarnjeg razvoja Srbije. U vrijeme dok je bio predsjednik dviju koalicijskih Vlada Srbije 2004.-08. pravi otklon od Đinđićeve politike, restaurira mnoge elemente Miloševićeva režima, sve više se približava desnom političkom spektru, ističe se sve oštrijim nacionalističkim izjavama i protuzapadnom politikom. Jedan je od glavnih političkih aktera koji je pasivnim držanjem onemogućavao ostvarenje politika suočavanja s prošlošću u Srbiji kao i primjenu lustracije. Tijekom njegova mandata prestala je postojati Državna zajednica Srbije i Crne Gore (svibnja 2006.), na sumnjivom dvodnevnom referendumu potvrđen je novi ustav Srbije (studenog 2006.), a Kosovo je proglasilo neovisnost (2008.).

Njegov izbor za premijera Srbije 2004., nakon Đinđićeva ubojstva i kratkotrajne vlade Zorana Živkovića, za bačke je Hrvate značio restauraciju političke, medijske, stručne i materijalne potpore vlasti organizacijama Bunjevaca koje se ne osjećaju Hrvatima (saveznika Slobodana Miloševića 1990-ih), uz istodobno ograničavanje prava hrvatskoj manjini. To dolazi do izražaja osobito nakon prestanka postojanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava Državne zajednice Srbije i Crne Gore 2006., kada je, pod izlikom da je razina ljudskih i manjinskih prava u Srbiji zadovoljavajuća te da za taj resor nije potrebno posebno ministarstvo, na republičkoj razini formirana tek Služba za ljudska i manjinska prava Vlade, na čelu s Petrom Lađevićem, Srbinom iz Hrvatske. Unatoč oscilacijama, obnova potpore srbijanskih vlasti izgradnji institucija tzv. bunjevačke nacije, koju je utemeljila njegova Vlada, ostala je konstanta srpske politike prema bunjevačkim Hrvatima, koja je tzv. bunjevačko pitanje čak bezuspješno pokušala preletiti i u Mađarsku.

Lit.: *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Enciklopedija Britanika*, 4, Beograd, 2005; N. Popović, K. Nikolić, *Vojislav Koštunica – jedna karijera*, Beograd, 2006.

S. Bačić

KOŠULJA, muški i ženski odjevni predmet u bačkih Hrvata.

Muška je košulja u Bunjevaca i Šokaca izrađivana od domaćega lana i konoplje, a potkraj XIX. st. u uporabu je ušlo i pamučno tvorničko platno. U Bunjevaca je na leđima i rukavima bila naborana (*namrskana na sitne mrske*), preko ramena je imala *zakrpe* (ojačanja od platna), a ispod pazuha bila je proširena umetkom od domaćega platna, tzv. *laticom*. Prvotno nije imala *pucad*, nego se vezala vrpčama. Svečane su košulje mogle biti ukrašene bijelim ili zlatnim vezom, i to ponajprije na *obašvi* (kragni) i *njidrima* (prsima).

Svečana bunjevačka muška košulja

Ženska se košulja također najprije izrađivala od lanena i konopljina platna, a poslije od pamučna. Svečana je košulja izrađivana od najfinijega platna, koje se nazivalo *tanki*, prema nitima zvanima *tančica* i *začunčanica*. Na oplećcima i rukavima bile su najbogatije izvezene. Rukavi su završavali nabranim i lepršavim *taclijama*, vezenim i šupljikastim zarukavljem, obrubljenim iglom šivenim čipkama, tzv. *kericama*. Osim košulja koje su izrađivane čunčanjem, ženska košulja izrađivana je i od debljeg platna, ukrašena bijelim ili zlatnim vezom na duljini rukava, na *obašvi*, *njidrima* i oplećcima. Ženska košulja mogla je biti na zakopčavanje (do visine prsa) ili je imala običan vratni izrez ukrašen vezom. Svakidašnje košulje uglavnom su imale zakrpe i rukave do lakata.

K. Suknović

KÓTER (koternjak), u Bunjevaca, ograđeni prostor od pruća, pokretni kokošinjac za kvočku i piliće. Izrađen je od ispletena vrbova pruća u obliku stošca i prema potrebi se premješta s mjesta na mjesto.

Nerijetko su ga ljudi obljepljivali blatom – mješavinom *žute zemlje* (ilovače), pljeve i vode. Služio je kao privremeni kokošinjac tijekom ljeta.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Stantić, *Krv naš svagdanji*, Subotica, 2001; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

P. Skenderović

KOVAČ, Antun – Pašin (Tuna) (Monoštor, 4. IV. 1945.), pučki pjesnik, kulturni djelatnik. Sin je Antuna i Anice, rođ. Šimunov. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu (1960.), a srednju tehničku u Subotici (1964.), gdje je apsolvirao i na Višoj građevinskoj školi (1967.). Radio je kao projektant za ceste u somborskom GP *Dušan Staničkov* do 1990., a potom u *Projektburo* do 2009.

Pisanjem pjesama počeo se baviti još kao srednjoškolac, a intenzivnije od kraja 1990-ih s pojavom somborskoga lista *Miroљub*, u kojem do danas redovito objavljuje. U teškim vremenima nakon Drugoga svjetskoga rata inspiraciju je pronalazio u siromaštvu i bijedi koji su tada vladali selom, a danas u suvremenim deformacijama – prekomjernoj uporabi droge, duhana, alkohola, preobilnoj prehrani, gramzivosti, nepoštenju, prijevarama, dvoličnosti, netoleranciji i sl. Pjesnik je osebujnoga stila, čiji su sastavi u svakom pogledu specifični i odmah prepoznatljivi. To su često original-

A. Kovač, *Na dvoru Pašinog Tune*, Subotica, 2009.

ni, katkad već zaboravljeni stari izrazi te pomalo neobičan sklop rečenica, uporaba padeža i slično. Upravo tom specifičnošću želi sačuvati od zaborava posebnosti naroda kojemu pripada i sredine iz koje potječe. Uglavnom piše lokalnom monoštorskom ikavicom, koristeći se starim šokačkim izrazima, uz puno specifičnoga humora i rime. Pjesme je objavljivao je u *Glasilu GP Dušan Staničkov, Miroљubu, Hrvatskoj riječi, Zvoniku, Subotičkoj Danici, Klasju naših ravni*, zbirka poezije s Rešetaračkih susreta pjesnika (Rešetari, Hrvatska), *Lira naiva* (Subotica), *Preprekovo proljeće* (Novi Sad), *Monoštorska lirski traganja 1938 – 1998, Šokačka čitanka* (Osijek), *Dukat ravnice* (Sombor) i dr. Za svoje pjesme dobio je prvu nagradu na tradicionalnoj manifestaciji *Šokačko veče* (2008., Sonta) i drugu nagradu za *najlipču preljsku pismu* na Velikom prelu 2007. (Subotica).

U HKUD-u *Vladimir Nazor* iz Sombora član je Upravnog odbora, Uredništva lista *Miroљub*, pročelnik literarne sekcije, član pjevačke i dramske sekcije itd. Član je i KUDH *Bodrog* iz Monoštora.

Kao umirovljenik živi u Somboru.

Djela: *Na dvoru Pašinog Tune*, Subotica, 2009; *Pisma, ljubav, vino i/kavica*, Subotica, 2014.

Lit.: M. Đanić, Pjesnik specifičnog stila, *Miroљub*, 2/2007, Sombor; M. Đanić, Antun Kovač – Pašin, *Miroљub*, 3/2008, Sombor; Z. Vasiljević, Vjerman šokačkoj ikavici, *Hrvatska riječ*, 487, Subotica, 27. VII. 2012; Z. V., Šokačka ikavica u rimi, *Hrvatska riječ*, 597, Subotica, 12. IX. 2014; Z. V., Poezija na šokačkoj ikavici, *Hrvatska riječ*, 603, Subotica, 23. X. 2014.

M. Đanić

KOVAČ, Daniel (Subotica, 17. X. 1966.), kipar, sveučilišni profesor. Sin je Pétera i Lovorke, rođ. Bakšić, rodom iz Milne na Braču. Osnovnu školu završio je u Zagrebu, kao i Matematičko-informatički obrazovni centar (MIOC) 1985. Najprije je studirao na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu 1986.-88., a zatim upisuje Nastavnički odsjek na Akademiji likovnih umjetnosti (ALU) u Zagrebu. Diplomirao je kiparstvo u klasi prof. Mire Vuće kao prof. likovne

kulture 1996. Bio je voditelj Galerije VN u Zagrebu 1997.-2003. Na katedri za kiparstvo ALU u Zagrebu asistent je od 2003., docent od 2008., a izvanredni profesor od 2012.

Od 1991. ostvario je petnaestak samostalnih izložaba skulptura, instalacija i ambijenata te je izlagao na više od pedeset skupnih izložaba u Hrvatskoj i inozemstvu. Djela su mu otkupljena za zbirke Gliptoteke HAZU u Zagrebu, Muzeja moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci, Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu i Galerije umjetnina u Splitu. Dobitnik je Nagrade V. trijenala hrvatskoga kiparstva 1994., Nagrade ALU iz Zagreba 1997., Velike nagrade IX. trijenala hrvatskoga kiparstva 2006., pobjednik je na prvom međunarodnom natječaju Virtualnoga muzeja Dotrščina za privremene memorijalne intervencije u zagrebačkom spomen-parku Dotrščina 2015. Cjelokupni opus skulptura do 2004. u formi je reprodukcija okupljen u monografiji u izdanju *Frakture* iz Zaprešića. Član je Hrvatskoga društva likovnih umjetnika (HLDU) iz Zagreba.

Na umjetničkoj se sceni pojavio 1990-ih kao predstavnik konceptualne skulpture neokonstruktivističkoga izričaja. Prvi su mu radovi na tragu promišljanja britanske suvremene skulpture, geometrijskih kompozicija velikog formata, koje definiraju formu koegzistencijom različitih materijala, poput umjetne kože, pleksiglasa, katrana, drveta i metala. U kasnijim radovima pokazuju zanimanje za konceptualniji pristup različitim temama autoreferencijalnoga, kao i društveno-socijalnoga sadržaja, pri čemu se koristi tehnikama od video-instalacija do performansa.

Izvor: Osobna izjava Daniela Kovača iz Zagreba.

Lit.: D. Kovač, *Daniel Kovač / Claudio Štefančić, Zaprešić*, 2004; *Daniel Kovač* [katalog izložbe u Galeriji Zlati Ajngel], Varaždin, 2005.

E. Hemar

KOVAČ, Ivan (Monoštor, 12. IV. 1931. – Sombor, 21. IV. 2010.), učitelj, kulturni djelatnik, pisac. Rođen je u skromnoj obitelji Stipana i Marije, rođ. Šimunov. Prvih pet

razreda osnovne škole polazio je u Monoštoru, a niže razrede gimnazije u Somboru. Učiteljsku školu u Somboru završio je 1951. poslije čega se kao učitelj zaposlio u osnovnoj školi u Beregu, gdje je bio i ravnatelj 1958.-63. Uz obveze vezane za posao, skupa sa suprugom Radojkom, rođ. Amidžić, aktivno je djelovao i u tamošnjem KPD-u *Silvije Kranjčević* (danas: HKPD *Silvije Strahimir Kranjčević*) te u sportskim i društvenim organizacijama. God. 1963. upošljava se u somborskoj Gradskoj knjižnici, gdje je vodio matičnu službu do umirovljenja 1986.

Ivan Kovač

Organizirao je više izložaba knjiga priređenih u povodu suradnje gradova Sombora, Osijeka i Subotice, a autor je više kataloga i bibliografija. Napisao je monografije o narodnim knjižnicama u Beregu, Bezdanu, Gakovu, Kljajićevu i Stanišiću, o NK *Dunav* iz Monoštora, o Dobrovoljnom vatrogasnom društvu iz Berega, o narodnom umjetniku sviraču Miki Ivoševu iz Berega, a suautor je i monografije HKUD-a *Silvije Strahimir Kranjčević* iz Berega i jednoga priručnika za osnovne škole. Stručne priloge objavljivao je u mnogim časopisima i listovima: *Bibliotekarski godišnjak Vojvodine* (Novi Sad), *Misao* (Novi Sad), *Medicinski vesnik* (Sombor), *Dometi* (Sombor), *Somborske novine*, *Miroljub*, *Bunjevačke novine*, *Hrvatska riječ*, *Dnevnik* (Novi Sad) i *Metalac* (Sombor). Bio je promicatelj stvaralaštva pjesnika i književnika Ante Jakšića. Bio je predsjednik Predsjedništva Saveza bibliotečnih radnika Vojvodine, a kao društveni djelatnik u Somboru bio je član savjeta više obrazovnih i kulturnih

institucija. Za rad u području kulture primio je više priznanja: nagradu Zajednice kulture Sombora (1972.), Zlatnu značku KPZ-a Srbije (1976.), Lipanjsku nagradu KPZ-a Općine Sombor (1976.) i nagradu Zajednice matičnih biblioteka Srbije *Milorad Panić – Surep* (1986.).

U upravni odbor KUD-a (danas: HKUD-a) *Vladimir Nazor* izabran je 1964. U njemu je obnašao i više dužnosti (tajnik, voditelj knjižnice, pročelnik folklorne i šahovske sekcije). Jedan je od idejnih pokretača somborskoga hrvatskoga lista *Miroљub* (1998.), u kojem je bio i član uredništva. Za uspješan rad Društvo mu je dodijelilo Spomen-diplomu (1978.) te Plaketu s likom Vladimira Nazora (1986.).

Djela: *Upoznajmo Somborski srez: građa za nastavno-vaspitu oblast Poznavanje prirode i društva u I, II i III razredu osnovne škole* (suautor), Sombor, 1960; *Katalog zavičajnih knjiga Sombora*, Sombor, 1978; *Katalog rariteta Somborske biblioteke*, Sombor, 1979; *Narodna knjižnica i čitaonica u Gakovu*, Sombor, 1983; *Narodna knjižnica i čitaonica u Kljajićevu*, Sombor, 1984; Bibliografija »Dometa« 1984–1994., *Dometi*, 78–79, Sombor, 1994; *Narodna knjižnica i čitaonica u Stanišiću*, Sombor, 1985; *Narodna knjižnica i čitaonica »Čika Jova« u Bačkom Bregu 1945–1985.*, Sombor, 1985; *Fudbalski klub »Dunav« u Bačkom Monoštoru 1926–1996.*, Bački Monoštor, 1996; *Čitaonice u Bezdanu do 1945. godine*, Sombor, 1998; *Mika iz Berega i njegovi dani*, Bački Breg, 1999; *Dobrovoljno vatrogasno društvo u Bačkom Bregu*, Bački Breg, 2002; *Hrvatsko kulturno prosvetno društvo »Silvije Strahimir Kranjčević« u Bačkom Bregu* (suautor s M. Katačić), Bački Breg, 2004; Bibliografija »Dometa« 1994–2004., *Dometi*, 118/119, Sombor, 2004.

Lit.: V. Jokanović i dr., *Mala jugoslovenska enciklopedija bibliotekarstva*, Beograd, 1988; M. Đanić, Ivan Kovač – prosvjetni i kulturni djelatnik, *Miroљub*, 2/2007, Sombor; M. Đanić, In memoriam Ivan Kovač, *Miroљub*, 3/2010, Sombor.

M. Đanić i M. Šeremešić

KOVAČ, Lajčo (Subotica, 20. VI. 1923.), otorinolaringolog. Sin je Stipana i Kate, rođ. Marjanušić. Supruga Mirjana, profesorica srpsko-hrvatskoga jezika, bila je kći Matije Evetovića. Osnovnu i srednju školu završio je u Subotici. Studij započeo 1941. na Medicinskom fakultetu u Segedinu prekinuo je 1944., kada je mobiliziran u VIII.

vojvođansku brigadu. Nakon demobilizacije studij je nastavio na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, gdje je diplomirao 1949. Počeo je raditi u Općoj bolnici u Subotici, a temeljem Zakona o civilnoj mobilizaciji stručnoga kadra 1951. upućen je u Obilić (Kosovo) na rad u mjesnoj ambulanti. Specijalizirao je otorinolaringologiju (ORL) na Klinici za ORL u Zagrebu 1952.-54. Usavršavao se na klinikama za ORL u Heidelbergu i Zagrebu. Za načelnika Odjela za bolesti uha, nosa i grla subotičke bolnice imenovan je 1959., a 1972. postavljen je za direktora bolnice. Bio je upravnik OOUR-a (osnovna organizacija udruženoga rada) za kirurške bolesti i reanimaciju 1978.-86., a zatim savjetnik za znanstveno-istraživački rad i usavršavanje radnika Radne zajednice zajedničkih služba Zdravstvenoga centra u Subotici do 1988., kada je umirovljen.

Lajčo
Kovač

Osim uobičajenih operativnih zahvata i rutinskoga rada, uspješno je rješavao problem korozivnih oštećenja jednjaka medikamentozno i bužiranjem jednjaka putem ezofagoskopije pod kontrolom oka, vršio je ekstirpaciju podviličnih pljuvačnih žlijezda, timpanoplastiku, prvi je u Subotici učinio laringoskopiju (1975.) i prvu ugradnju aeracijskih cjevčica (1984.).

Kao stručni suradnik u Zavodu za slušno oštećene osobe, radio je na otkrivanju djece s oštećenim sluhom, a inicirao je otvaranje Odjela za predškolsku rehabilitaciju djece s oštećenim sluhom. U nekađšnjoj Dječjoj bolnici na Paliću uveo je preglede bolesnika bronhoskopijom, vršio bronholavažu i bronhoaspiraciju. Samo-

stalno i u suautorstvu stručne radove objavljivao je u nekoliko tematskih zbornika (1967., 1968., 1975.) te *Medicinskom preglu* (Novi Sad, 1997.).

Osim što je obnašao više dužnosti u liječničkim društvima i društvenih funkcija, bio je i zastupnik u Skupštini Vojvodine. Dobitnik je Listopadske nagrade *Oslobođenje Subotice* (1967.), Ordena zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom, Orden rada II. reda, Ordena rada sa zlatnom zvijezdom i drugih priznanja.

Izvor: Arhiva Opće bolnice u Subotici.

Lit.: M. Sente, *Istorijska ORL služba u Subotici*, Subotica, 1997; E. Libman, *Istaknuti lekari Subotice (1792-1992)*, Subotica, 2003; D. Rokvić, *Koje ko u Subotici*, Subotica, 2006.

E. Libman

KOVAČ, Marko (Bereg, 25. III. 1941.), liječnik, kardiolog, sveučilišni profesor. Rođen je u obitelji zemljoradnika Adama i Age, rođ. Nikolin, kućanice. Obitelji je imovina konfiscirana 1948. i protjerana iz sela, ali se sljedeće godine vratila i živjela u siromaštvu. Prva četiri razreda osnovne škole završio je u rodnom mjestu, a na savjet tada novopridošloga učitelja Ivana Kovača osmogodišnju školu i gimnaziju završio je u Somboru 1960., što je bilo ključno za njegovo životno opredjeljenje. Diplomirao je na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu 1967. Nakon obavljanja obveznoga liječničkoga staža u Kliničkoj bolnici u Novom Sadu upošljava se kao liječnik opće medicine u Domu zdravlja Vrbas u ambulanti Bačko Dobro Polje, a nakon nekoliko mjeseci u Domu zdravlja Sombor u ambulanti Monoštor, gdje je radio iduće tri godine.

Specijalizaciju iz interne medicine počeo je na Internoj klinici u Novom Sadu 1971. Nakon završenoga specijalističkoga staža i polaganja specijalističkoga ispita 1975. radi na kardiološkom odjelu Interne klinike Kliničke bolnice u Novom Sadu, uglavnom na odjelu neinvazivne dijagnostike. Nakon godinu dana rada kao specijalist internist postavljen je za obnašatelja

dužnosti načelnika novoosnovanoga Centra za rehabilitaciju kardiovaskularnih bolesnika na Andrevlju (Fruška gora), gdje ostaje sve do otvaranja Instituta za kardiovaskularne bolesti u Srijemskoj Kamenici 1977., kada prelazi u tu ustanovu, gdje je radio do umirovljenja. U novoformiranom Institutu radi na odjelu neinvazivne dijagnostike, gdje je od 1978. šef prvoga ehokardiografskoga laboratorija u Vojvodini.

Doktorsku disertaciju *Procena plućnog protoka ehokardiografijom i cardiac dopplerom i invazivnom hemodinamskom obradom kod pacijenata sa ASD-om pre i posle operacije* obranio je 1989. na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu. Usavršavanje iz ehokardiografije obavio je u Kliničkoj bolnici u Zemunu kod prof. dr. Ivana Lambića, zatim u dva navrata na klinici *Rebro* u Zagrebu kod prof. dr. Ive Čikeša te u ehokardiografskoj školi koju je organizirala tvrtka SKI (Smith Kline Instruments) u Londonu te u San Dijegu u Kaliforniji (SAD) 1986. i 1990.

U Institutu u Srijemskoj Kamenici uveo je i usavršio sve ehokardiografske tehnike u dijagnostici oboljenja kardiovaskularnoga sustava koje se koriste u svijetu, a na inicijativu prof. dr. Ninoslava Radovanovića 1987. prvi je u bivšoj Jugoslaviji uveo intraoperativnu ehokardiografiju. Radovi su mu objavljivani kako na nacionalnim tako i na europskim i svjetskim kongresima na svim kontinentima.

U nastavi sudjeluje još od 1974. kao vježbodržač na predmetu Interna medicina na Internoj klinici Kliničke bolnice u Novom Sadu. Na Medicinskom fakultetu u Novom Sadu u zvanju asistenta nalazi se do 1993., kada je izabran za docenta, a 1997. u zvanje izvanrednoga profesora na predmetu Interna medicina. Za redovitoga profesora izabran je 2003. Bio je redoviti predavač na ehokardiografskoj školi u Krajujevcu na temu Intraoperativna ehokardiografija. Bio je načelnik odjela za ultrazvučnu dijagnostiku te zamjenik direktora Instituta za kardiovaskularne bolesti u Srijemskoj Kamenici do odlaska u mirovinu 2006.

Suautorske radove objavljivao je u časopisima *Medicinski pregled* (Novi Sad, 3-4/1975, 5-6/1975, 3-6/1978, 1-2/1982, 5-6/1982, 5-6/1983, 9-10/1984, 7-8/1987) i *Medicina danas* (Novi Sad, 1-2/2006). Suautor je više udžbenika (*Plućna hipertenzija : etiopatogeneza, klinika, dijagnostika, lečenje i prevencija*, Novi Sad, 1985, 1988², 2000³; *Ultrazvuk u medicini*, Beograd, 1997; *Interna medicina*, 1-3, Novi Sad, 2006, 2009², 2012³) i knjige *Quality of life after open heart surgery* (Novi Sad, 1997).

Od 1983. do 1991. svaki zadnji vikend u mjesecu obavljao je i ehokardiografske preglede na kardiološkom odjelu bolnice u Virovitici. Od 1992. radi u Privatnoj poliklinici *Prim. Dr. Marić*, najprije nekoliko popodneva tjedno, a od 2006. puno radno vrijeme.

Živi u Petrovaradinu.

Izvor: osobni iskaz Marka Kovača.

Lit.: *Enciklopedija Novog Sada*, 12, Novi Sad 1999.

Ž. Kolar i I. Kovač

KOVAČ, Stipan (Monoštor, 29. I. 1946.), samouki slikar. Rođen je u brojnoj obitelji rujanoga nadimka Malanka, od oca Stipana i majke Anice – Anke, rođ. Penic. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a srednju poljoprivrednu u Somboru. Započeo je studij na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu, ali ga nije zvršio te se uposlio u PIK-u *Sombor*, u kojem je proveo veći dio radnoga vijeka u Somboru te u Gakovu. Od 1980. živi u Somboru, a u mirovini je od 2009.

Iako je slikarski talent pokazao u osnovnoj školi, slikanjem se više počeo baviti od 1990. Tehnike koje koristi jesu ulje na platnu i pastel. Radi i murale. Motivi su zavičajni i u njima prevladava jaka nostalgija, osobito prema rodnom mjestu: Monoštor iz staroga vremena (ljudi, *tršćare*, ulice, konji kroz godišnja doba i sl.), kao i njegova okolica (voda, šuma i sl. također kroz godišnja doba), a u novije i stari Sombor. Imao je do sada 26 samostalnih izlo-

žaba (Novi Sad, Kovin, Kruševac, Sombor, Subotica, Zrenjanin, Bečej...), sudionik je na oko 380 kolektivnih izložaba i više od 300 slikarskih kolonija. Više od 200 slika dao je u dobrotvorne svrhe.

Lit.: S. V., Zavičaj na slikama Stipana Kovača, *Hrvatska riječ*, br. 9, Subotica, 28. III. 2003; Đ. Kukić, Dopisnica: Sombor : Ulica sa jednim kućnim brojem, *Danas*, 13. IX. 2009, Beograd; Z. Vasiljević, Stipan Kovač, slikar prepoznatljivih monoštorskih motiva: Nostalgija za vremenom kada se stvaralo iz pepela, *Hrvatska riječ*, br. 472, Subotica, 13. I. 2012.

Ž. Šeremešić

KOVAČ STRIKO, Elizabeta (Subotica, 10. IV. 1943.), matematičarka. Kći je dr. Mirka, ginekologa, i Ruže, rođ. Dulić, a unuka Istvána Kóvacsa Sztrikóa, službenoga gradskoga vrtlara (*madž.* városi műkertész), zaslužnoga za ozelenjivanje subotičkih ulica i uređenje parkova u razdoblju od 1890-ih do 1930-ih. Gimnaziju je završila 1962. u Subotici, diplomirala je 1966. na Matematičkom odsjeku Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta u Zagrebu, a doktorirala 1975. u Heidelbergu (Ruprecht-Karls-Universität) tezom *Svojsvo konačnih jednostavnih grupa M_{2^p} , He und $L_5(2)$ [Eine Kennzeichnung der endlichen einfachen Gruppen M_{2^p} , He und $L_5(2)$]*.

U Zagrebu je od 1968. asistentica na Katedri za matematiku Građevinskoga fakulteta, od 1971. u Zavodu za primijenjenu matematiku Elektrotehničkoga fakulteta, a na Fakultetu prometnih znanosti od 1980. docentica te od 1999. izvanredna profesorica. Usavršavala se 1973.-75. u Heidelbergu, a 1985.-2003. više puta u Hagenu (Fernuniversität). Glavna su područja njezina znanstvenoga rada teorija konačnih grupa i numerička linearna algebra. Radove je objavila u časopisima *Journal of Algebra* (New York, 1976.), *Linear Algebra and Its Applications* (New York, 1991., 1995.), *Promet* (Zagreb, 1998., 2001.-02.) i *Glasnik matematički* (Zagreb, 2001., 2005.). Autorica je udžbenika *Matematika II* (1999.) za studente prometnih znanosti i suautorica sveučilišnoga udžbenika *Vjerojatnost i statistika* (2008.).

Djela: *Matematika II*, Zagreb, 1999; *Vjerojatnost i statistika* (suautor Tomislav Fratrović i Božidar Ivanković), Zagreb, 2008.

Lit.: *Spomenica. 40. obljetnica Fakulteta elektrotehnike i računarstva 1956-1996*, Zagreb 1996.; *Spomenica PMF. 120 godina nastave prirodoslovja i matematike na Sveučilištu u Zagrebu 1876-1996*, Zagreb, 1996.

J. Ivančić

KOVAČEV, Marin (Bereg, 12. III. 1912. – Cochabamba, Bolivija, 30. III. 1998.), isusovac, misionar. Sin je Antuna i Marije, rođ. Balatinac. Pučku školu završio je u rodnom selu. Gimnaziju polazi u Baču i Subotici, a posljednje dvije godine u isusovačkoj gimnaziji u Travniku. Kao klerik Bačke biskupije (Bačke apostolske administrature) tijekom bogoslovnoga studija u Zagrebu stupio je 1933. u Družbu Isusovu. Novicijat je dovršio u Pullachu kraj Münchena, gdje je diplomirao na isusovačkom Filozofskom fakultetu. Nakon toga upućen je na studij prirodnih znanosti u Zagreb, gdje je na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu diplomirao botaniku, zoologiju, geologiju, kemiju i mineralogiju. Na Papinsko sveučilište Gregoriana u Rim odlazi 1941. te ondje završava teološki studij. Za svećenika je zaređen 1943. u crkvi sv. Ignacija Loyolskoga u Rimu.

Marin Kovačev

Neko je vrijeme kao mladi svećenik radio među hrvatskim emigrantima u Permu kraj Ancone i u Napulju. Kako se nije mogao vratiti u domovinu, Argentinska provincija Družbe Isusove prima ga 1946., gdje je predavač u Kolegiju u Santa Feu. Iduće godine provincijal ga šalje u Kolegij

u Sucre (Bolivija), gdje je najprije duhovnik, a onda i predaje botaniku, zoologiju i francuski u gimnaziji te vjeronauk u nekim pučkim školama. Istodobno je bio i ravnatelj tamošnjega Arheološkoga muzeja. Duhovnikom u bolnici u Cochabambi je 1955.-58., a istodobno predaje ljekovito bilje na Farmaceutskom fakultetu Sveučilišta u Caracasu (Venezuela). No više ga privlači rad s bolesnicima i siromašnima te se 1958. vraća u Boliviju, u Oruro, gdje je sljedeće 34 godine bio glavni kapelan bolnice sv. Ivana od Boga, a neko je vrijeme bio kapelan u isusovačkoj župi Naše Gospe Fatimske i istodobno predavao u tamošnjoj katoličkoj gimnaziji sv. Tome Akvinskoga. Od 1970. član je novouspostavljene Bolivijske provincije Družbe Isusove. U Oruru je razvio veliku karitativnu i misionarsku djelatnost, besplatno dijeleći hranu i lijekove siromasima i bolesnicima te pomažući Indijance i siromašne radnike s polja. Prefektura Orure te hrvatska kolonija u tom grad dodijelili su mu plakete i priznanja za nesebičnu karitativnu djelatnost 1989. Od 1971., nakon 30 godina, više puta posjećivao je domovinu, pa tako i rodni kraj, ali ovaj život je želio dovršiti među onima koje je duhovno liječio i pomagao.

Lit.: LIK [L. I. Krmpotić], Visoka priznanja našem misionaru Marinu Kovačevu, *Bačko klasje*, 54, Bačka Palanka, 1989; Intervju: Razgovor s Ivanom Vinkovim, isusovcem, *Zvonik*, 11/2006, Subotica.

V. Horvat

KOVAČEVIĆ, Bora (Sombor, 23. III. 1919. – Sarajevo, 26. II. 1966.), pisac, pravnik. Osnovnu školu (1924.) i gimnaziju (1932.) završio je u Somboru, a diplomirao je na Pravnom fakultetu u Subotici 1937. Poslije je bio advokatski vježbenik u Somboru (1938.-39.) i sudački vježbenik u Belom Manastiru (1939.-42.). U ratu se uključio u partizanski pokret, a poslije rata u Somboru bio je sudac Vojnog suda i Kotarskog suda. Bio je poslijeratni dopisnik TANJUG-a iz Sombora i urednik dopisništva u Novom Sadu. Od sredine 1950-ih u Sarajevu radi u najvišim republičkim tijelima.

Za vrijeme studija pjesme i pripovijesti objavljivao je u subotičkom omladinskom časopisu *Bunjevačko kolo* 1934.-36. Osim toga objavljivao je i u *Jugoslavenskom dnevniku* (Subotica, 1931.), *Istri* (Zagreb, 1934.) i *Pravdi* (Beograd, 1934.). Zastupljen je u antologiji Stojana Berbera *Svetlosna izvorišta – somborsko pesništvo* (Sombor, 1975, 1991²).

Djela: *Pesme buđenja*, Sombor, 1934; *Razrivena zemlja*, Sombor, 1938.

Lit.: *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 3, Novi Sad, 1987.

S. Bačić

KOVAČEVIĆ, Eržika (Jelisaveta, Živka) (Subotica, 19. I. 1925. – Subotica, 26. IV. 2012.), glumica. Kći Marka i Amalije, rođ. Betyák. U Subotici je završila osnovnu i žensku građansku školu, ujesen 1945. pohađala je Dramski studio pri Hrvatskom narodnom kazalištu, u kojem je početkom 1946. angažirana, a u razdoblju 1947.-50. studirala je i završila glumu u Zemaljskoj glumačkoj školi u Zagrebu. U toj su se školi u to vrijeme obrazovali primjerice Nela Eržišnik, Zdenka Heršak, Drago Krča, Pero Kvirgić, Sven Lasta, Branko Pleša i dr. Tijekom prvih subotičkih sezona nastupala je u manjoj ulozi u *Gospođi ministarki* (Branislav Nušić), zatim u srednjim i većim ulogama Nine (Ivan Cankar, *Kralj Betajнове*), Pere (Marin Držić, *Dundo Maroje*), Klare (Bernard Shaw, *Pigmalion*), Kristine (Nušić, *Gospođa ministarka*) i Ljubovi Gordijevne (Aleksandr Nikolajevič Ostrovski, *Sirotinja nije grijeh*). Nakon što je s odličnim uspjehom završila Zemaljsku glumačku školu, odigraoši u završnoj predstavi ulogu Evice (Jovan Sterija Popović, *Pokondirena tikva*), postala je 1950. članicom Narodnoga kazališta u Puli, gdje je do 1953. glumila više uloga, od kojih je najvažnija Rina (Nušić, *Pokojnik*). Potkraj 1953. vratila se u Suboticu i postala 1954. stalnom članicom Narodnoga pozorišta u ansamblu Hrvatske drame, gdje je uz Jelku Asić bila tada jedina glumica sa završenom glumačkom školom.

Eržika Kovačević

Nadarenošću i velikom sposobnošću uživljanja u vrlo različite likove s jednakim je uspjehom kreirala hladnu i suzdržanu Armande (Molière, *Učene žene*), nježnu i osjetljivu sanjalicu Lauru Wingfield (Tennessee Williams, *Staklena menažerija*), lukavu malograđanku Ginu (Nušić, *Ožalošćena porodica*), dostojanstvenu i pompoznu Mariju Tereziju (Marija Jurić Zagorka, *Grička vještica*), produhovljenu i otmjenu dominikanku sestru Angeliku (Miroslav Krleža, *Gospoda Glembajevi*). Napose je uspješna bila u ulozi Olge (Anton Pavlović Čehov, *Tri sestre*), zatim u naslovnoj ulozi duodrame *Gđa Dally ima ljubavnika* Williama Henleya te kao Koca Trumbić u tragikomičnoj igri *Dolaziš opet, Adame* Petka Vojnića Purčara. U potonjoj drami vrhunski je interpretirala lik pijane poslužiteljice u školi na salašu kraj Subotice, koja iznosi svoju životnu filozofiju utemeljenu na tragičnosti salašarske osamljenosti i pustoši te postupnoga propadanja, potvrdivši svoju snažnu i skladno iznijansiranu glumačku osobnost.

Nagrađena je 1975. za izvedbu monodrame *Ljubica prvo lice množine* Milenka Vučetića na Festivalu monodrame i pantomime u Zemunu. Premda je umirovljena 1982., povremeno je nastupala sve do 2002. Pokopana je u obiteljskoj grobnici u Subotici na groblju sv. Roke.

Izvor: osobni iskaz kćeri Eržike Kovačević – Jasne Dimitrijević iz Subotice.

Lit.: *Hrvatsko narodno kazalište u Subotici 1945-46*, Subotica, 1946; *Naša pozornica: A mi színpadunk*, br. 1-2/sezona 1952-53, Subotica; P. Cindrić, *80 godina školovanja glumaca u Zagrebu (1881-1961)*, Zagreb, 1963; I. Rackov, *Iz pozorišnog albuma Subotice*, Subotica, 1977; *Narodno pozorište – Népszínház: 130 godina zgrade – éves az épület*, Subotica, 1984; *150 godina pozorišne zgrade: 150 godina kazališne zgrade: 150 éves a színház épülete*, Subotica, 2004; M. Miković, Navodi o kazalištu u Subotici od 1945. do 1950., *Klasje naših ravni*, 11-12/2007, Subotica.

P. Skenderović i J. Ivančić

KOVAČEVIĆ, Josip (Požega, 27. II. 1850. – Požega, 8. IV. 1902.), franjevac, vjeroučitelj, vjerski pisac. Gimnaziju je polazio u rodnom mjestu, a 1866. pristupio je franjevačkoj Provinciji sv. Ivana Kapistrana, koja je od 1757. obuhvaćala samostane u Slavoniji (do 1900.) i Ugarskoj. Filozofsku i teološku izobrazbu stjecao je na visokim učilištima svoje provincije 1867.-72., a nakon ređenja za svećenika 1873. stalno je boravio u požeškom samostanu. Starješina samostana bio je 1895.-1902., a definator 1896.-99. i 1900.-02. U Požegi je 25 godina djelovao kao vjeroučitelj, utemeljio je bratovštinu franjevačkoga Trećeg reda 1886., bio je ravnatelj nadbiskupskoga sirotišta, jedan je od utemeljitelja Pjevačkoga društva *Vijenac*, Društva katoličkih naučnika te Štedne i pripomoćne zadruge. Vrsno je propovijedao po Slavoniji te se isticao kao voditelj marijanskih hodočašća i pobožnosti.

Sastavio je kateheze za pučke škole, napisao je knjižicu *Svibanjsko cvijeće ili duhovna razmatranja, molitve i pjesme posvećene Mariji Majki Božjoj za mjesec svibanj*, koja je doživjela tri izdanja, te priredio knjižicu *Kratka pobožnost Lourdske Gospi*. Svoja je djela širio i među ugarskim Hrvatima: u *Nevenu* je objavljen njegov poziv na pretplatu upućen hrvatskomu rodu (u međuvremenu je knjižica već tiskana) za *Svibanjsko cvijeće* (6/1885) i katekizme za 1. i 2. razred pučkih škola (3/1894), a objavljen je i prikaz drugoga proširenoga izda-

nja *Svibanjskoga cvijeća* (5/1895), u kojem se navodi da su Bunjevci osobiti štovatelji Marijini te da je i biskup Ivan Antunović pismeno pohvalio prvo izdanje.

Djela: *Svibanjsko cvijeće ili duhovna razmatranja, molitve i pjesme posvećene Mariji Majki Božjoj za mjesec svibanj*, Zagreb 1883 (1895², 1897³); *Kratka pobožnost Lourdske Gospi*, Požega, 1889; *Kateheze za prvi razred kat. pučkih škola*, Požega, 1891; *Kateheze za II. razred katoličkih pučkih škola*, Zagreb, 1894.

Lit.: M. Cindori-Šinković, E. Bažant, *Neven: Zabavno-poučni misečnik za Bunjevce i Šoke (1884-1914): Bibliografija*, Beograd – Subotica, 2008; *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Zagreb, 2009; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

S. Bačić

KOVAČIĆ ALJMAŠKI (Kovachich, Kovacsics), plemićka porodica. Više porodica Kovačić nosilo je plemićki naslov u Ugarskoj. O bačkom odvjatku porodice Ede Reiszig početkom XX. st. ističe kako je riječ o »dalmatinskoj« plemićkoj porodici. Kralj Rudolf I. 3. IV. 1604. u Pragu je obnovio plemićki naslov Mihajlu, supruzi Magdi, rođ. Kozma, njihovu sinu Stjepanu, kćerima Ani, Dorotei, Elizabeti, Kati, Jeleni i Zsuzsi te bratu Gašparu. Plemstvo je proglašeno na velikoj skupštini Nyitranske županije u Nagytapolcsányu (*slavač.* Topolčany) 12. II. 1608. Kralj Franjo I. 24. IV. 1803. Gašparovim potomcima Franji, Đuri i Antunu izdao je darovnicu na dio Aljmaša, od kada porodica nosi pridjev Aljmaški, a oni su se preselili na svoj posjed. Iste je godine plemstvo proglašeno na skupštini Bačko-bodroške županije, a 17. XI. 1834. i na skupštini Baranjske županije. Antunu je plemstvo proglašeno i na skupštini Požeške županije 1813. Na županijskom popisu plemića 1841. u Aljmašu popisani su Antun, Franjo i Đuro, a u Novom Selu (danas Bačko Novo Selo) Antun ml.

Porodica je imala važnih uglednika: Gašparov unuk Franjo (rođ. 1689.) bio je nadstojnik kraljevske blagajne u Budimu; njegov sin Franjo ml. (rođ. 1739.) bio je sudac sudbenoga stola Baranjske županije; djeca Antuna Aljmaškoga bili su Antun ml. (Aljmaš, 1832. – Aljmaš, 1893.), kotar-

ski sudac i podžupan (1861.-63.), odvjetnik Đuro (Aljmaš, 1835. – Aljmaš, 1892.), odlikovani časnik carske vojske i ugarske tjelesne garde, zatim Mate (Aljmaš, 1838. – Aljmaš, 1903.) – kateheta u bajskim osnovnim školama, gimnaziji i preparandiji, župnik u Aljmašu i opat sv. Benedikta te Karlo (Aljmaš, 1840. – Subotica, 1895.), odvjetnik. I ostali naraštaji Kovačića bavili su se pravničkim pozivom, primjerice sin Antuna ml. bio je županijski odvjetnik, sudac te odvjetnik Josip (Aljmaš, 1874. – Baja, 1954.), a Karlov sin Kalman (Aljmaš, 1873. – ?) bio je glavni kotarski načelnik Bačko-bodroške županije itd. Neki su se bavili i vojničkim pozivom: unuk Franje Aljmaškog Ivan (Aljmaš, 1852. – Aljmaš, 1907.) bio je domobranski husarski satnik itd.

Grb plemićke porodice Kovačić

Opis grba: u zelenim gredama presijecanom crvenom grbu s tri šestokrake zlatne zvijezde na gornjoj se strani od crte presijecanja i dolje iz dna štita izdižu po tri zelena humka. Kaciga: između crvenoga i zelenoga roga izdiže se u laktu savijena ruka u oklopu koja u šaci drži tri položene strijele. Plaštev: plavo-zlatni; crveno-srebrni.

Lit.: I. Nagy, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 6, Pest, 1859; Gy. Dudás, *Bácskai nemes családok, A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyve*, 2-3/1893, Zombor; A. Komáromy, B. Pettkó (ur.), *Nagy Iván Családtörténeti értesítő*, 1, Budapest, 1899; E. Reiszig, *Bács-Bodrog vármegye nemes családai*,

Bács-Bodrog vármegye, 2, Budapest, [1909]; B. Kempelen, *Magyar nemes családok*, 6, Budapest, 1913; M. Mandić, *Bunjevačko plemstvo, Subotička Danica ili Bunjevačko-Šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1927*, Subotica, b. g.; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002;

L. Heka

KOVAČIĆ, Antun (Ante) (Celine, kraj Zaprešića, Zagorje, 6. VI. 1854 – Stenjevec, danas dio Zagreba, 10. XII. 1889.), književnik. U Zagrebu je polazio učiteljsku školu i Nadbiskupsko sjemenište, koje je napustio 1876. nakon mature u Gornjogradskoj višoj gimnaziji. Diplomirao je 1878. i doktorirao 1887. na Pravnome fakultetu u Zagrebu. Tijekom studija aktivno je sudjelovao u radu studentskoga društva Hrvatski dom 1877. te je kao pristaša Stranke prava Ante Starčevića s istomišljenicima pokrenuo almanah *Hrvatska* 1880. Radio je u odvjetničkim pisarnicama u Zagrebu i Karlovcu, 1889. postao je samostalni odvjetnik u Glini, ali je ubrzo duševno obolio i preminuo.

Književni put započeo je poezijom pisanom pod utjecajem Augusta Šenoa – prvu pjesmu objavio je u đlačkom litografiranom časopisu *Nada* (1871.). Prva tiskana pjesma *Elegija*, u povodu smrti književnika Ivana Dežmana, objavljena mu je u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* (26/1873), gdje je objavio još nekoliko pjesama intimne i domoljubne tematike (8/1874, 12/1874, 19/1874, 3/1876). No u zreloj lirskoj fazi oštar je satiričar, a punu afirmaciju doživljava kao prozaik. Od sredine 1870-ih objavljuje stihove, feljtone, novele i romane. Kao pristaša Ante Starčevića svojemu je književno-publicističkomu radu dao ton i tendenciju pravaške ideologije. Kritičnost, satira i polemičnost prema aktualnim hrvatskim prilikama, osobito Narodnoj stranici, glavna su obilježja njegova stila, u kojima se obračunavao s istaknutim osobama i političkim protivnicima (Ivan Mažuranić, August Šenoa, Josip Juraj Strossmayer, Franjo Rački, Đuro Daničić, Rikard Jorgovančić). Kritizirao je i aristokraciju, plemstvo, malograđanstvo i strance – Nijemce

i Madžare – te hrvatske »njemškutare« i madžarone.

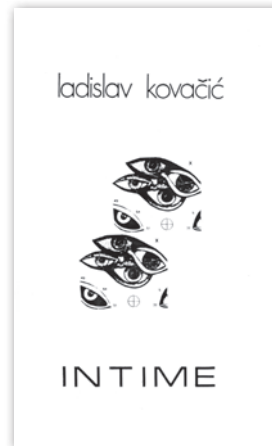
Iako je napisao nekoliko zapaženih pripovijedaka, središnji su mu dio opusa romani. Njegovo najbolje djelo i jedan od najznačajnijih hrvatskih romana XIX. st. predstavlja roman *U registraturi* (izlazio u *Viencu* 1888.; kao knjiga 1911.). Uz Ksavera Šandora Gjalskoga, Vjenceslava Novaka i Silvija Strahimira Kranjčevića reprezentativni je pisac hrvatskoga realizma.

Suradivao je i u mnogim uglavnom zagrebačkim periodicima: *Hrvatska lipa* (1875), *Vienac* (1875–79, 1882, 1884–88), *Primorac* (Kraljevica, 1876, 1878), *Obzor* (1877), *Sloboda* (1879–80, 1883–85), *Hrvatska vila* (1882), *Svjetlo* (Karlovac, 1884), *Balkan* (1886) i *Hrvatska* (1886).

Lit.: M. Evetović, 100 godina Bunjevačkih i šokačkih novina Ivana Antunovića (1870-1970), *Subotička Danica Kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Opća i nacionalna enciklopedija*, 11, Zagreb, 2006; *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Zagreb, 2009.

S. Bačić

KOVAČIĆ, Ladislav – Laca (Subotica, 22. VII. 1942. – Subotica, 12. X. 2003.), novinar, pjesnik, pripovjedač, sportski zrakoplovac. Potječe iz radničke obitelji Vece i Terezije, rođ. Soós. U rodnom gradu polazio je osnovnu školu (1949.-57.), školu učenika u privredi (1957.-58.) i gimnaziju (1958.-62.). Počeo je studirati na Pravnom fakultetu u Beogradu (1962.-64.), zatim na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, na grupi za jugoslavensku književnost. Od 1971. radi kao novinar u *Subotičkim novinama*, gdje je jedno vrijeme bio urednik političke i kulturne rubrike. Bio je tajnik subotičkoga SIZ-a za kulturu i informiranje 1977.-78., a po povratku u redakciju direktor je NIP-a *Subotičke novine* 1978.-89. Tijekom 1970-ih bio je suradnik te urednik (1971.-72.) subotičkog lista za mlade *Sada*: *Jelen*, koji je izdavao općinski savez socijalističke omladine. Za novinarska postignuća dobio je nagradu Svetozar Marković 1976., a odlikovan je i Medaljom zasluga za

L. Kovačić, *Intime*, Subotica, 1974.

narod 1985. U *Subotičkim novinama* imao je popularnu rubriku *Moje ćošće* (1993.-2003.), koju je pisao na ikavici, lokalnom idiomu bačkih Hrvata. Suradnik je prvoga tečaja *Bunjevačkih novina* (pokrenute 1998.) te glavni i odgovorni urednik 2001.-03.

Prvu pjesmu *Bez naslova* objavio u *Subotičkim novinama* (17. X. 1966.). Pjesme, pripovijetke i članke objavljivao je u listovima i časopisima *Subotičke novine* (1966.), *Revija* (Osijek, 1972.), studentskom listu *Index* (Novi Sad), *Polja* (Novi Sad), *Provincija* (Šabac) i dr. Objavljivao je pjesme u subotičkoj *Rukoveti* (1965.-67., 1969.-74., 1978., 1981., 1985.), gdje je bio član uredništva 1970.-77., Izdavačkog savjeta (1981.-89.) i njegov predsjednik 1982. Bio je član Društva književnika Vojvodine. U izdanju subotičkoga *Osvita* objavljene su mu zbirka kratkih priča *Nemirno leto* (1968.) i zbirka pjesama *Intime* (1974.), a u izdanju subotičkog općinskog pokreta gorana u suautorstvu je objavio je knjigu *Decenija pokreta gorana* (1972.). Prevođen je na mađarski jezik.

Duži niz godina uspješno se bavio sportskim zrakoplovstvom kao član Aerokluba *Ivan Sarić* iz Subotice (do 1975. – Aeroklub *Subotica*). Najbolje rezultate ostvario je u zrakoplovnom modelarstvu, u kategoriji kružno komandirani let – model klase F1-C (penjači). Na prvenstvima Jugo-

slavi je u pojedinačnoj konkurenciji bio je dva puta prvak (1970. u Pančevu i 1973. u Vršcu), dva puta viceprvak (1968. i 1975. u Vršcu) i jednom treći (1976. u Vršcu). Kao član AK *Subotica* (odnosno *Ivan Sarić*) na ekipnom prvenstvu države bio je dva puta prvi (1968. u Vršcu i 1978. u Otočcu) te sedam puta drugi (1970. i 1972. u Pančevu, 1973., 1975. i 1976. u Vršcu, 1974. u Zrenjaninu i 1977. u Vipavi). Od važnijih domaćih natjecanja pobijedio je na Modelarskom kupu »Bratstvo i jedinstvo« 1970. u Pančevu pojedinačno i ekipno sa SR Srbijom, zatim 1976. u Prilepu pojedinačno i ekipno s AP Vojvodinom, te na Soko kupu 1971. u Mostaru kao pojedinac.

Za reprezentaciju Jugoslavije nastupao je 1968.-70. i 1975.-78. Sudjelovao je na svjetskim prvenstvima 1969. u Wiener Neustadtu (35. pojedinačno i 15. ekipno), 1975. u Plovdivu (34.-37. pojedinačno i 8. ekipno) i 1977. u Roskildu (25. pojedinačno i 11. ekipno), zatim na Europskim prvenstvima 1968. u Zagrebu (19. pojedinačno i 6. ekipno), 1970. u Zagrebu (23. pojedinačno i 6. ekipno), 1976. u Zagrebu (17. pojedinačno i 3. ekipno) i 1978. u Ansbachu (27. pojedinačno i 9. ekipno). Uz osvojenu ekipnu brončanu medalju na Europskom prvenstvu 1976. najveći uspjeh ostvario je na II. zrakoplovnoj Balkanijadi 1977. u Plovdivu kada je u pojedinačnoj i ekipnoj konkurenciji osvojio zlatne medalje. Bio je i pobjednik na međunarodnom natjecanju Kup Republika 1976. u Zagrebu.

Uvršten je među 100 najboljih subotičkih sportaša XX. stoljeća. Uz Milana Glogovčana najuspješniji je zrakoplovni modelar u povijesti Subotice.

Djela: *Nemirno leto*, Subotica, 1968; *Decenija pokreta gorana* (suautor Boško Krstić), Subotica, 1972; *Intime*, Subotica, 1974.

Izvor: Osobni iskaz supruge Biserke Kovačić.

Lit.: *Almanah jugoslovenskog sporta 1964 – 1968*, Beograd, 1970; *AJS 1969 – 1972*, Beograd, 1974; *AJS 1973 – 1976*, Beograd, 1977; *Enciklopedija fizičke kulture*, 2, Zagreb, 1977; *AJS 1977*, Beograd, 1979; *AJS 1978*, Beograd, 1979; *Sport u Subotici 1944-1984 : Sportélet Szabadkán*, Subotica, 1984; *Leksikon pisaca Jugoslavije*, 3, Novi Sad,

1987; M. Bašić, Trofeji sportistima za sva vremena, *Subotičke novine*, 15. XIII. 2000; M. Miković, In memoriam : Ladislav Kovačić, *Subotičke Novine*, 17. X. 2003, Subotica; .L. Merković, I, Papdi, Bibliografija časopisa Rukovet 1955 – 2014, *Rukovet*, 5-8/2014, Subotica.

P. Skenderović i E. Hemar

KOVAČIĆ, Marin (Mohač, 28. II. 1828. – Mohač, 11. II. 1903.), profesor filozofije i teologije, franjevački redovnik. Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga pristupio je 1847., a za svećenika je zaređen 1853. Na provincijskim učilištima završio je filozofsko-teološki studij i položio potrebne ispite na peštanskom sveučilištu. Predavao je na filozofskim učilištima u Fedvaru (*madž.* Földvár, danas: Dunaföldvár) 1854.-60. i u Mohaču 1860.-62 te u bogoslovnim školama u Baji 1862./63. (gdje je bio i dekan) i u Vukovaru 1863-67., gdje je tamošnji njegov rad pohvalio provincijal Kajo Agjić. Gvardijan je bio u Baji 1868.-71. te u Mohaču 1871.-90. U upravi provincije služio je kao defnitor 1878.-81.

Lit.: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010.

F. E. Hoško

KOVAČIĆ, Matija (Bereg, 5. II. 1921. – Mohač, 24. VIII. 1999.), kulturni i društveni djelatnik, istaknuti rodoljub. Sin je Matije i Anke, rođ. Čelinac. Osnovnu je školu počeo pohađati u rodnom selu, gdje mu je otac radio u mlinu, a završio u Mohaču, kamo se obitelj sa sedmero djece preselila. Poput svojih vršnjaka, bio je pastir na Mohačkom otoku, a završivši obrtničku školu, radio je u jednoj od dunavskih vodenica. Na ruskoj bojišnici bio je 1942.-45.

Zajedno s još 40 polaznika u ljeto 1946. završio je tromjesečni učiteljski tečaj u Pečuhu te je imenovan za pripravnika (pomoćnoga učitelja) na Fancagi (*madž.* Bajaszentistván), gdje je ujedno i mjesni tajnik Demokratskoga saveza Južnih Slavena (DSJS). Zloglasna Služba državne sigurnosti (ÁVH) uhitila ga je 1949. i optužila za protudržavnu djelatnost te je na namještemom procesu osuđen na osam godina zatvora. Pušten je na slobodu u kolovozu 1956.

Raditi je mogao samo kao pomoćni radnik u građevinarstvu. Oprost je dobio 1958. U Mohačkom gradskom vijeću referent je za narodnu prosvjetu. Hrvatsko-srpsku učiteljsku školu u Budimpešti završio je 1960. te do smrti radi kao pedagog i prosvjetni djelatnik u Mohaču, gdje slovi za »najčeličnijega Šokca«, koji ustrajno i hrabro radi za svoje sunarodnjake. Na čelu je šokačkoga Folklornoga društva, ravnatelj je Doma kulture *Béla Bartók*, djelatno radi u DSJS-u u Mađarskoj, čiji je potpredsjednik 1964.-69. Upravitelj je Obrtničke škole u Mohaču 1969.-73., a zatim do umirovljenja odgajatelj u Školi za djecu s teškoćama u razvoju.

Matija Kovačić

Obnovio je starodrevni pokladni običaj mohačkih Hrvata, tzv. Bušarski ophod (1965.). Njegovim zauzimanjem otkupljeno je zdanje Šokačkoga kera, kulturnoga stjecišta tamošnjih Hrvata, a 1970. postao je njegovim počasnim predsjednikom. Utemeljio je 1994. Zakladu »Za buduću hrvatsku (šokačku) inteligenciju«, kojoj je cilj pomaganje hrvatskoj (šokačkoj) mladeži na srednjim i visokim školama i fakultetima, koja bi nakon završetka školovanja bila voljna raditi na prosvjetnom i kulturnom uzdizanju domaćega hrvatskoga življa i skrbiti za njegovu samobitnost. Radi budućega naroda bavi se i književnim radom, piše raznorodne tekstove i pjesme, koji se objavljuju u godišnjaku *Hrvatski kalen-*

dar. Do svoje smrti bio je predvoditeljem kulturnoga gibanja hrvatske zajednice u Mohaču.

Djelo: *Mrvice mog života*, Budimpešta, 1999.

Lit.: S. Blažetin, *Književnost Hrvata u Mađarskoj od 1918. do danas*, Osijek, 1998; J. Horvat, *Dragi čika-Matija*, *Hrvatski kalendar 2000.*, Budimpešta, 1999.

Ž. Mandić

KOVAČIĆ, Zvezdana → Asić, Zvezdana

KOVAČIĆ ŠENKVIČKI, Josip Nikola (Kovachich, Senquiciensis, Senkvičzi, Šenkvičký; József Miklós, Josephus Nicolaus, Jozef Mikulaš) (Budim, 15. II. 1798. – Beč, 27. XI. 1878.), pravnopovijesni pisac, arhivist, doktor filozofije. Sin je pravnopovijesnoga pisca Martina Đure. Isprva se školovao kod pijarista te uz oca u različitim mjestima na njegovim putovanjima od 1810. Pravni studij završio je na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu 1815., a u Pešti je prethodno doktorirao filozofiju. Pomagao je ocu pri sređivanju arhiva Zagrebačke biskupije 1815., što je opisao u spisu *Memoria solennis restorationis archivi episcopatus Zagrabienensis* (rukopis u protokolima Nadbiskupskoga arhiva u Zagrebu), te je bio pomoćni bilježnik pri Banskome stolu – prvostupanjskom i prizivnom sudu Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Od 1816. vježbenik je u knjižnici Mađarskoga narodnog muzeja (*Magyar Nemzeti Múzeum*) u Pešti, 1817. izabran je za suca u Boršodskoj i prisjednika u Zalskoj županiji; od 1825. arhivar je u Zemaljskom arhivu (*Országos Levéltár*) u Budimu, a ravnatelj 1832.-70.

Pretežno se bavio temama iz ugarske pravne povijesti, objavljujući zbirke dokumenata s komentarima – ističu se *Monumenta veteris legislationis Hungaricae* (1815.; drugi svezak posvećen zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu), *Sylloge* (1818.) i njezin nastavak *Notitiae praeliminares* (1820.), pri čemu se odlikovao većom kritičnošću od oca. Uređivao je 1821.-22. njegovu rukopisnu ostavštinu te objavio zbirku *Astraea* (1823.). Veći mu

je dio opusa ostao neobjavljen. Među njegovim rukopisima u Madžarskom narodnom muzeju i Sveučilišnoj knjižnici *Eötvös Loránd* u Budimpešti čuvaju se i radovi iz fizike, filozofije i teologije te opsežna korespondencija sa suvremenicima.

Djela: *Monumenta veteris legislationis Hungaricae*, 1-2, Claudiopoli, 1815, *Zagrabiae*, 1815; *Lectioes variantes decretorum comitialium in clyti Regni Hungariae, in corpore juris Hungarici editorum*, Pestini, 1816; *Provocatio ad optimos quoque patriae cives Hungaros*, Pestini, 1816; *Epicrisis documentorum diplomaticorum seu de valore instrumentorum literalium*, Pestini, 1817; *Sylloge decretorum comitialium in clyti Regni Hungariae*, 1-2, Pesthini, 1818; *Notitiae praeliminare ad Syllogem decretorum comitialium*, Pesthini, 1820; *Scholae Salemitanae praecepta conservandae valetudinis*, Budae, 1821; *Astraea, complectens subsidia literaria ad historiam legislationis, et jurisprudentiam Hungaricam*, 1-2 (suautor Martin Đuro Kovačić), Budae, 1823.

Lit.: I. Nagy, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 6, Pest, 1860; J. Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, 6, Budapest 1899; Á. Szekeres (ur.), *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*, Budapest, 2001; *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Zagreb, 2009.

S. Bačić

KOVAČIĆ ŠENKVIČKI, Martin Đuro (Kovachich, Šenkvičký, Senquiciensis, Senquicziensis; Márton György, Martinus Georgius, Martin Juraj) (Senkőc, slovač. Šenkvice, 9. XI. 1744. – Budim, 1. XII. 1821.), pravno-povijesni pisac, doktor filozofije. Potomak Hrvata koji su se pred turskom ugrozom iselili iz Kostajnice i okolice u okolice Šenkvice, na područje nekadašnje Požunske županije, odnosno današnje Slovačke, gdje se do danas održalo nekoliko hrvatskih sela. Gimnaziju je polazio kod benediktinaca u Modroju (*madž.* Modor), kod isusovaca u Pezinoku (*madž.* Bazin), Ostrogonu i Trnavi, a studij filozofije u Trnavi, gdje je stekao i doktorat. Istodobno je ondje studirao pravo i teologiju, a političke znanosti 1772.-74. u Beču, gdje je prihvatio prosvjetiteljske ideje te je poslije pristao uz jozefinizam. Od 1774. u Sveučilišnoj je knjižnici u Trnavi (premjешtena je u Budim 1777.), od 1781. zamjenik je kustosa, a od 1784. arhivar Ugarske

dvorske komore. Ugarsko namjesničko vijeće imenovalo ga je 1804. državnim diplomatsko-statističkim povjesničarom i kraljevskim savjetnikom. Bez uspjeha se zauzimao za osnivanje institucije s katalogiziranim izvorima i povijesnim djelima. Radi osnivanja diplomatske zbirke Madžarskoga narodnoga muzeja u Pešti obilazio je arhive u Ugarskoj (uključujući i Hrvatsku i Erdelj) 1810.-15. Tim je povodom 1812. boravio u Zagrebu, gdje je, na zamolbu zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca, sa sinom Josipom Nikolom 1815. uredio spise u zagrebačkom biskupskom arhivu. Prikupio je veliku zbirku povijesne građe, od koje je veći dio (više od 350 svezaka) ostao u rukopisima, pohranjenima u Nacionalnoj knjižnici *Széchenyi*, u Madžarskom narodnom muzeju i Sveučilišnoj knjižnici *Loránd Eötvös* u Budimpešti, u biskupskoj knjižnici u Nitri (*madž.* Nyitra), a manji se dio njegovih knjiga i rukopisa nalazi u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu. Prožet prosvjetiteljskim nazorima, kao pisac na latinskom i njemačkom jeziku pretežno se bavio temama iz ugarske javnopravne povijesti, zauzimajući se za znanstvenost i kritiku izvora. U Pešti je 1786. pokrenuo i do 1787. uređivao kulturno-znanstveni mjesečnik *Merkur von Ungarn*.

Među mnogobrojnim zbirkama objavljenoga arhivskoga gradiva, u kojima je komentirao pravno-povijesna pitanja, ističu se svеси saborskih odluka – *Tragovi sabora koje su Ugri održali od uspostave njihova kraljevstva u Panoniji do današnjih dana* (*lat.* *Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum*, 1790.), kao nedvosmislena aluzija protiv zakonodavnih ovlasti monarha. U nacrtu u *Diplomatičko-povijesnom institutu* (*lat.* *Institutum diplomatico-historicum in clyti regni Hungariae*, 1791.) zagovara osnivanje jednoga instituta društvenih znanosti, sličnoga današnjim dokumentacijskim centrima, u kojemu bi se arhivska građa detaljno obradila. U spisu u *Instituto Grammatophylacii publici pro Instituto*

Martin Đuro Kovačić
Šenkvički

diplomatico-historico (1792.) opisao je da je sakupio izvjesnu sumu novca i sabrao dosta prijepisa raznih dokumenata, no ideju poslije nije ostvario. Priredio je izdanje *Manji pisci ugarske povijesti* (lat. *Scriptores rerum Hungaricarum minores*, 1798.), u kojem je objavljen i popis isprava u arhivu šibenske obitelji Vrančić pod naslovom *Kronološki popis isprava, dijelom autentičnih originala, dijelom autografa, dijelom apografa iz arhiva Vrančić-Draganić* (lat. *Elenchus chronologicus actorum partim originalium authenticorum, partim autographorum, partim apographorum ex archivio Verantiano Draganichiano*) te geografsko-etnografski spis Antuna Vrančića *O položaju Erdelja, Moldavije i Vlaške* (lat. *De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae*). Među ostalim priredio je i komentarima popratio djela svojega dobrotvora Gabrijela Kolinovića Šenkvičkoga i pravopovijesnoga pisca Antala Szirmaya. Tijekom 1790-ih dopisivao se sa znamenitim pravnikom, kameralistom i velikim županom Zagrebačke županije Nikolom Škrlecom Lomničkim, a poslije i s biskupom Maksimilijanom Vrhovcem, kojemu je posvetio djelo *Lineamenta apparatusum diplomatico-historico-literariomm circa corpus iuris Hungarici* (1807.).

Franjo I. dodijelio mu je 1799. plemstvo s pridjevkom Šenkvički. Nakon što je izumrla plemićka porodica Berković, zagrebački nadbiskup Maksimilijan Vrhovac darovao mu je 1819. pustaru Neuzina u Torontalskoj županiji (Banat), u kojoj su

bili naseljeni hrvatski plemići iz Turopolja i osnovali selo Hrvatska Neuzina (danas Neuzina, u koju ulazi i nekadašnja susjedna Srpska Neuzina).

Odabrana djela: *Solemnia inauguralia serenissimorum ac potentissimorum principum utriusque sexus*, Pestini, 1790; *Vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum*, Budae, 1790; *Institutio diplomatico-historicum incltyi regni Hungariae*, Pestini, 1791; *Institutio grammatophylacii publici pro Instituto diplomatico-historico incltyi regni Hungariae*, Pestini, 1792; *Scriptores rerum Hungaricarum minores*, 1-2, Budae, 1798; *Supplementum ad Vestigia comitiorum apud Hungaros*, 1-3. Budae, 1798-1801; *Formulae solennes styli*, Pestini, 1799; *Sammlung kleiner, noch ungedruckter Stücke*, 1, Ofen 1805; *Indices reales historici in Decreta comitialia Regum Hungariae*, Budae, 1806; *Lineamenta apparatusum diplomatico-historico-literariomm circa corpus iuris Hungarici*, Budae, 1807; *Tentamen quo jobagiones castri ceteris regni nobilibus, per Ludovicum I. Hungariae regem non esse exaequatos*, Claudiopoli, 1814; *Codex juris decretalis ecclesiae Hungaricae*, 1-2, Pestini, 1815; *Astraea, complectens subsidia literaria ad historiam legislationis, et jurisprudentiam Hungaricam*, 1-2 (suautor Josip Nikola Kovačić), Budae, 1823. Potpunija bibliografija u: G. Petrik, *Magyarország bibliographiája*, 2, Budapest, 1890.

Lit.: I. Nagy, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 6, Pest, 1860; J. Szinnyei, *Magyar irok elete es munkai*, 6, Budapest 1899; I. Filipović, Eva Windish: Martin Juraj Kovačić i prvi pokušaji organizacije naučnog rada u Mađarskoj (Századok, 1968, br. 1-1-2, str. 90-144) [prikaz], *Arhivski vjesnik*, 11-12, Zagreb, 1969; Á. Szekeres (ur.), *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*, Budapest, 2001; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Zagreb, 2009.

S. Bačić

KOZMA, Kajo (Lajčo) (Tavankut, 2. VIII. 1897. – Čikerija, Mađarska, 18. I. 1991.), franjevac, svećenik. Rođen je u brojnoj obitelji Janka i Matije, rođ. Kubatović, kršten kao Lajčo. Osnovnu školu završio je u najstarijoj salašarskoj školi u Tavankutu kod sv. Ane. Otac ga je dao na daljnje školovanje kod subotičkih franjevaca, koji su pripadali Ugarskoj franjevačkoj provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, te je, stanujući kod njih, završio šest razreda gimnazije u Subotici. Poslije ulazi u franjevački novici-

jat u Segedin i dobiva redovničko ime Kajo. Filozofski i bogoslovni studij završio je u Gyöngyösu, gdje je i zaređen za svećenika. Ondje je imao prvu mladu misu, a u ljeto 1920. i u Tavankutu. Kada je nakon Prvoga svjetskoga rata trebao odlučiti hoće li prijeći u Hrvatsku provinciju sv. Ćirila i Metoda u Kraljevini SHS ili ostati u Ugarskoj provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, skupa s mladim franjevcem Josipom Rukavinom odlučio je ostati u Mađarskoj kako bi djelovao među hrvatskim življem u Bajskom trokutu i u mađarskom dijelu Baranje ispod Pečuha. Kako je govorio hrvatski, mađarski i njemački, gotovo je uvijek službovao u mjestima gdje ima i Hrvata: Baja, Pečuh, Mohač i Sikloš. Jedno vrijeme u Budimskom franjevačkom samostanu bio je učitelj novaka. Kada su komunističke vlasti u Mađarskoj ukinule sve crkvene redove, prešao je u biskupijske svećenike Pečuške biskupije. Dodijeljen je na ispomoć župi u marijanskom svetištu Jud (*mađ.* Máriagyüd), gdje je službovao do umirovljenja – tu je, kao omiljeni ispovjednik, proslavio zlatnu i dijamantnu misu.

Sačuvao je vezu s rodnim mjestom i Suboticom, često je posjećivao svoju rodbinu, tavankutsku crkvu i subotički franjevački samostan, te je novčano pomagao katolički tisk u Subotici, a od 1970-ih su i vjernici iz rodnoga kraja hodočastili u Jud imajući tamo ispovjednika na hrvatskom. Po vlastitoj želji pokopan je na groblju u Gornjoj Čikeriji u Mađarskoj.

Lit.: Z. K., Rijetki jubilej hrvatskog franjevca u Judskom svetištu, *Bačko klasje*, 9-10, Subotica, 1980; A. Gabrić, O. Kajo Kozma, franjevac (uz 65. godišnjicu misništva), *Bačko klasje*, 33, Subotica, 1985; A. Gabrić, In memoriam o. Kajo Kozma, *Bačko klasje*, 61, Subotica, 1991.

S. Bačić

KOŽU (*kožuv*, *ćurak*), gornji dio zimske muške i ženske nošnje u bačkih Bunjevaca i Šokaca koji se nosi kao ogrtač; kožuh. Od ovčjega je krzna, pri čemu je krzneni dio iznutra, a kožnati izvana. Muški i ženski neznatno su se razlikovali. Sastojao se od dva prednja dijela, leđnoga te dva bočna dijela. Rukavi su također bili šivani od dva

dijela. Na ženskom (za razliku od muškoga) krzneni dio nalazio se i izvana u srednjem prednjem dijelu (u predjelu kopčanja), u vratnom dijelu, na džepovima i duž rukava. Duljinom je sezao do butina. Bio je veoma topao za nošenje u hladnim zimskim danima.

Kožu

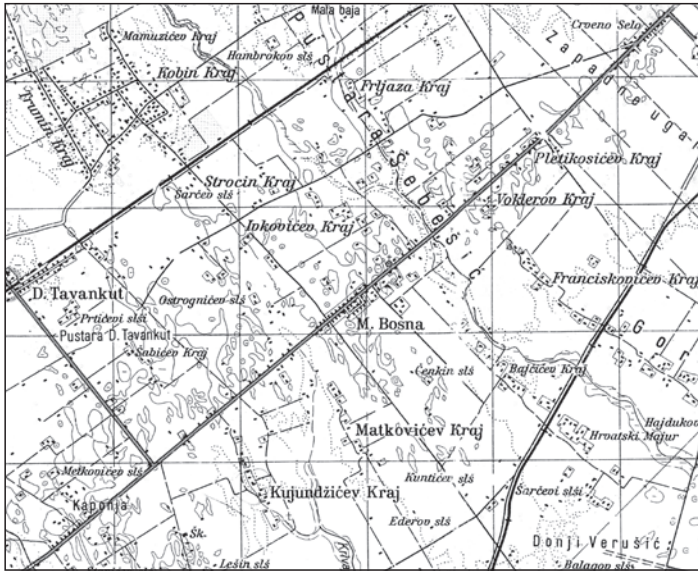
Danas je izradba pojednostavljena, dok je prije bilo svečanih, urešenih kožuha, koje su za blagdane nosile žene skromnijih gospodarskih mogućnosti, umjesto skupocjenije ćurdije.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; K. Suknović, Marame, kapice, kićenje, *Hrvatska riječ*, 526, Subotica, 3. V. 2013.

K. Suknović

KRAJ, dio zemljišta ili naselja, zaselak, šor, zemljopisno područje. Sjeverozapadno i zapadno od Subotice, prije svega na Tavankutoj i Šebešićkoj pustari, koje su tradicionalno naseljene bunjevačkim stanovništvom, skupine salaša na velikim topografskim područjima grupirane su u krajeve. Oni su često istoznačnica sa skupinom ili pak šorom salašâ, pa se katkad tako i nazivaju. Naziv nije bio korišten istočno od nekadašnje Pačirske pruge.

Najraširenija je uporaba na području Tavankuta zbog velike topografske površine naselja, pa se tako zapravo nazivaju dijelovi sela. Imena uglavnom nose po prezimenu vlasnika nekoga od salaša.

Krajevi na dijelu tavankutskoga područja

Tako u Gornjem Tavankutu postoje ovi krajevi: Klanerov, Zlatojin, Stipićov, Galić, Godarov, Pušin, Vuković, Dukecov, Klebakov, Hajnogin, Kecelj, Lebović, Zlatni, Crnkov, Skenderov, Mali Madaroš, Mataracov, Markulinov, Bisni, Budanov, Čanikin, Garošov, Vermešov (Sv. Ane)... U Donjem Tavankutu: Golić, Rakić, Marinkić, Trumin, Martićev, Pelenkov, Šabićev, Butelin, Kurvanjski, Crvena čorapa... Na području Ljutova: Kobino selo, Mamužić... Na vojvođanskom dijelu Čikerije: Araški, Kortešov... Na Čikeriji u Mađarskoj: Stantićev, Tavankutski... Na Šebešićkoj pustari i oko Male Bosne: Kujundžićev, Matkovićev, Franciškićev, Pletikosićev, Voklerov, Ivkovićev, Strocin, Frljaza... Naziv je zabilježen i sjeverno od Subotice, na susjednoj Kelebijskoj pustari, sa starosjelačkim srpskim stanovništvom – Jovićev, Latkov, Veliki...

U Mađarskoj je nazivom označavan dio naselja: u Tompi Bunjevački kraj, u Baji se južni dio grada zove Dolnji kraj, a sjeverni Gornji kraj, u Čavolju se također sjeverni dio sela naziva Gornjim krajem.

Jedan broj krajeva svoj naziv duguje prezimenima bunjevačkih porodica čiji su članovi u veliku broju živjeli na tom

području (Vuković, Budanov, Lebović, Marinkić...), drugi je naziv dobio prema pradačnim imenima, tj. nadimcima pojedinih osoba (Pelenkov, Hajnogin, Pušin...), a treći prema karakternim osobinama (Bisni, Kurvanjski).

Lit.: B. Bukurov, *Subotica i njena okolina*, Novi Sad, 1983; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; Ž. Mandić, *Antroponimija i toponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Pečuh, 2005.

B. Horvat

KRAJNINGER, Franja (Franjo) (Sombor, 10. III. 1931. – Sombor, 7. II. 2006.), kulturni djelatnik. Rođen je u obitelji Đuke, jednoga od osnivača somborskoga HKUD-a *Miroljub*, i Marije, rođ. Raič. Najstariji je brat subotičkoga gospodarstvenika Josipa Krajningera. Osnovnu i srednju strojarsku školu završio je u rodnom mjestu. Nakon što je radio kao poljodjelac na privatnom posjedu oca, zapošljava se u Industriji metalnih okova »Bane Sekulić« u Somboru, a od 1956. pa do odlaska u mirovinu 1995. je kao tehničar – glavni mehaničar somborske Zemljoradničke zadruge na ekonomiji u Čičovima.

U somborsko hrvatsko kulturno društvo, koje se tada zvalo Hrvatski prosvjetni dom (današnji HKUD *Vladimir Nazor*), učlanio se 1945. te je u njemu veoma aktivno djelovao do kraja života. Bio je sudionik akcija pri izgradnji i adaptaciji *Hrvatskoga doma*, član upravnoga i izvršnoga odbora Društva, član uredništva lista *Miroljub*. Predsjednik Društva bio je 1982.-84., a dopredsjednik 1969.-82., 1984.-90. i 1996.-2002. Njegova se aktivnost osjećala na mnogim poljima društvenoga djelovanja te povezivanja Društva s drugim sredinama

KRAJNINGER

i udrugama. U listu *Miroljub* bio je kroničar društvenih zbivanja, a objavljivao je i prigodne tekstove, posebno one vezane za minule događaje i osobe važne za povijest HKUD-a *Vladimir Nazor*. Glavni je suautor knjige *Somborske žetvene svečanosti* (Sombor, 1996.). Bio je odbornik SO Sombor 1962.-63., kada je doprinio pomoći somborske općine renoviranju tamošnje crkve Presvetog Trojstva i župe.

Franja Krajninger

Lit.: M. Đanić, Predsjednici HKUD »Vladimir Nazor« : Franjo Krajninger, *Miroljub*, 3-4/2004, Sombor; Z. Sarić, Franjo Krajninger, najstariji član HKUD »Vladimir Nazor« iz Sombora : Ne rušimo mostove za sobom, *Hrvatska riječ*, br. 150, Subotica, 23. XII. 2005; M. Đanić, In memoriam : Franjo Krajninger (1931.-2006.), *Miroljub*, 1/2006, Sombor; A. Firanj (ur.), *HKUD »Vladimir Nazor« Sombor 1936.-2011.*, Sombor, 2012.

M. Đanić

KRAJNINGER, Josip (Sombor, 16. III. 1942.), gospodarstvenik. Rođen je u zemljoradničkoj obitelji Đuke i Marije, rođ. Raič. Najmlađi je brat somborskoga kulturnoga djelatnika Franje Krajningera. Osnovnu školu i gimnaziju (1961.) završio je u rodnom gradu. Na Elektrotehničkom fakultetu u Beogradu diplomirao je 1966.

Nakon povratka s odsluženja vojno-godina 1967. upošljava se u subotičkoj tvornici elektromotora *Sever*, koja je tada upošljavala oko 1500 radnika. Nakon tri godine imenovan je u najvišu upravu, u kojoj je ostao do mirovine: bio je šef Biroa

kontrole kvalitete proizvoda, šef Sektora kontrole kvalitete na razini cijeloga *Severa* (razina pomoćnika generalnoga direktora), direktor OOUR-a *Inžinjering*, pomoćnik generalnoga direktora za Tehničke i razvojne poslove (tehnički direktor) i direktor OOUR-a *ERA* (Elektronika, regulacija i automatika). Početkom 1990. izabran je za obnašatelja dužnosti generalnoga direktora, sljedeće godine i za generalnoga direktora Korporacije *Sever*, a poslije i predsjednika.

Bio je jedan od čelnika kreatora i realizatora programsko-tehničkoga razvoja poduzeća, osobito u razdoblju 1979.-84., dok je obnašao funkciju tehničkoga direktora, kada su izvedene najveće investicije u povijesti tvornice kako za elektromotornu proizvodnju tako i za novorazvojne programe. Tvornica je tada zapošljavala preko 6000 radnika te je bila prisutna na zapadnim tržištima i svim kontinentima. Za vrijeme dok je bio generalni direktor formiran je i pogon ljevaonice u Čoki (Banat) kao pridružena poslovna radna jedinica. Pod njegovim vodstvom *Sever* je među prvim jugoslavenskim tvrtkama potkraj 1990. izvršio organizacijsku transformaciju od samoupravnoga poduzeća u Holding s dioničkim društvima. Za vrijeme ekonomskih sankcija, koje su Ujedinjeni narodi 1990-ih uveli protiv SRJ zbog upletenosti u ratove na području bivše Jugoslavije, uspio je održati proizvodnju i izvoz zapošljavajući oko 4000 radnika. Smijenjen je 6. X. 2000., a od 2001. u invalidskoj je mirovini.

Bio je dugogodišnji član Upravnoga odbora i Skupštine Privredne komore Vojvodine, Privredne komore Srbije te Savezne privredne komore, Predsjednik odbora Međunarodne asocijacije *Interelektro* u Moskvi, dugogodišnji član Upravnoga odbora Continental banke u Novom Sadu i član Upravnog odbora DDOR-a *Novi Sad* u Novom Sadu kao većinski financijski komitent banke i osiguravajućega društva.

Dobitnik je više priznanja i diploma za organizacijski i tehnički razvoj korporacije, među ostalim i Povelje Privredne komore Jugoslavije za posebne rezultate ostvare-

ne u menadžmentu 2000. te zlatne značke Regionalne privredne komore iz Subotice za doprinos u afirmaciji rada Komore 2005.

Izvor: osobni iskaz Josipa Krajningera.

Lit.: B. Novaković (ur.), *Elite of Yugoslav business*, Beograd, 1999.

G. Bačlija

KRALJ, Martin Petar (Kralj, Martinus Petrus) (? , 1735. – Sombor, 18. VIII. 1798.), liječnik. Studij medicine završio je u Budimu 1778. Prvi je gradski fizik (*Physicus Civitatis*) – liječnik slobodnog kraljevskog grada Sombora, postavljen iste godine. Dužnost mu je bila nadgledanje zdravstvenih prilika u gradu te provođenje naredaba i uputa viših vlasti. Kontrolirao je rad ranara (*Chirurgus*) i primalja (*Obstetrix*). Najodlučnije je morao motriti na rad nadriječnika i vračara. Svake godine u nazočnosti županijskog izaslanika i gradskog kapetana bez prethodnog prijavljivanja morao je obaviti pregled ljekarne. Tromjesečno je podnosio izvještaj Ugarskomu namjesničkomu vijeću o kretanju bolesti naznačujući i vremenske prilike koje su vladale.

U Somboru je 1781. napisao prvu medicinsku publikaciju *Pro memoria*, kojom se regulira poslovanje zdravstvenog osoblja Sombora toga doba. Zabilježio je i razinu zdravstvene kulture Somboraca. Prema zapisima, ni pravoslavni ni katolici nisu bili upućeni u to što su liječnici i medicina. Stanovnici Sombora preferirali su vračanje i usluge nadriječnika i vračara. U trenutcima bolesti, u želji da sačuvaju novac, nisu pozivali liječnika te su nerijetko, bez stručne pomoći, umirali u mukama. Kritizirao je i rad gradskih ranara – ondašnjih kirurga. Smatrao je da su činili više štete negoli koristi za pacijente. Očekivao je da bi ih trebalo kažnjavati zakonski i finansijski, a ukoliko ponove pogrešku, da ih se protjera iz grada. Magistrat nije bio zadovoljan njegovim radom pa mu je 1789. snizio godišnju plaću s 300 na 200 forinti, s obrazloženjem da je nemaran, da nema djece te da stanovništvo slabo koristi njegove usluge, već se radije liječi domaćim

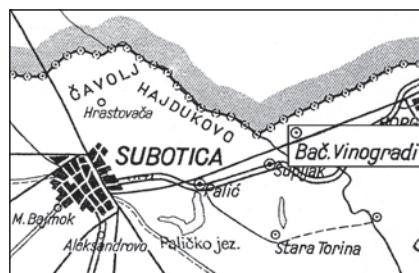
lijekovima. Nizak stupanj zdravstvene kulture potvrđuje činjenica da je gradski magistrat od proglašenja Sombora za slobodni kraljevski grad 1749. sve do 1778. odbijao angažiranje fizika, iako su se za službu javljali Martin Antereitner 1750., Petar Miloradović 1770. i Johannes Heidenreich 1776. Na dužnosti gradskog fizika Kralj je ostao do smrti, a naslijedio ga je Matthias Lotz (1760. – 1844.).

Djela: *Theses medico-practicae, quas annuente inclyta Facultate Medica in... Universitate Budensis pro summis in medicina honoribus... et immunitatibus doctoralibus legitime obtinendis publicae disquisitioni submitit Martinus Petrus Kralj... Disputabitur in Universitatis palatio die... mense... anno 1778.*, Budae, 1778; *Pro memoria*, Sombor, 1781.

Lit.: Đ. Antić, *Iz prošlosti Sombora*, Sombor, 1966; M. Beljanski, *Letopis Sombora od 1360–1800*, Sombor, 1974; A. Hegediš, *Slobodni kraljevski grad Sombor (1749–1848)*, *Dometi*, 100–103, Sombor, 2000; S. Berber, *Historija somborskog zdravstva*, Novi Sad, 2004; A. Kobilarov, V. Sakač, *Famous medical doctors of Sombor in its history until the World War II*, *Archive of Oncology*, 4/2010, Novi Sad.

M. Bara, Z. Vasiljević

KRALJEV BRIG, tradicionalni bunjevački naziv za većinski mađarsko selo Királyhalom (Királyhalma, Bácsszőlös, *srp.* Bački Vinogradi) kraj Subotice. Bunjevci iz okolice Subotice tamo su često odlazili po grožđe i vino. Premda u selu, kao i cijelom njegovu okružju (istočno od grada), prevladava mađarsko stanovništvo, mali broj bunjevačkih Hrvata ondje i danas živi. Vjerojatno je u ranijim razdobljima bilo nešto više Bunjevaca, ali su asimilirani u dominantno mađarskom okružju.

Kraljev Brig (Bački Vinogradi)

Na nekadašnju prisutnost Hrvata upućuje i to da je i Radićeva Hrvatska seljačka stranka u selu imala pristaše.

Izvor: kazivanje Vince Dulića (1909. – 1998.) s Pavlovca.

S. Dulić i M. Bara

KRALJICE, obredni ophod mladih djevojaka uz pjevanje vezan uz blagdan Duhova (*Dóva*). Osim bačkih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca – običaj imaju i drugi narodi, među ostalim i na područjima Mađarske, Hrvatske, Vojvodine i Srbije. U Hrvatskoj su zastupljene pretežito u Slavoniji, Srijemu i Baranji te u sjeverozapadnom dijelu. U zapadnoj Slavoniji, u Gorjanima, poznate su pod nazivom »ljelje«, dok su slične povorke ophodile na Ivandan u području sjeverozapadne Hrvatske, a nosile su naziv »ladarice«. U Vojvodini je običaj bio zastupljen u Rusina (oni blagdan Duhova nazivaju »Rusadlja«) i Rumunja u Banatu (»Rusaliile«). Rodne običaje imaju i Bugari (rusalije), Rumunji (čalušari), Česi (královničky, králové), ali je najduže zadržan na području sjeverne Bačke, u Bunjevaca i Šokaca. Ivan Ivanić navodi da je potkraj XIX. st. običaj kraljica o Duhovima u većoj mjeri očuvan u Bunjevaca i Šokaca nego u Srba. U narodu i literaturi često se susreće naziv *ljelje* (po prijevju *ljeljo* u kraljičkim pjesmama), a za sudjelovanje u ophodu koriste se fraze *ićemo u kraljice, idemo u kraljice, ićete u kraljice, bila je/sam kraljica*.

Predstavljanje subotičkih bunjevačkih »kraljica« u Zagrebu 1909.

Običaj vodi podrijetlo iz pretkršćansko-ga doba, kada su se takve obredne povorke održavale u prvoj polovini godine, od zimskoga do ljetnoga solsticija, i imale su za cilj plodnost. Kroz crkvenu inkultura-

ciju ophodi su opstali kao narodni običaj poprimivši kršćanske značajke. Semantika povorki kraljica višeznačna je, no u osnovi su joj slavljenje plodnosti, svojevrsan obred prelaska (inicijacije), veza s kultom vladaoca i podzemnim svijetom. U kršćanskoj praksi prvotno su prakticirane sva tri dana praznovanja blagdana Duhova, kako je to propisano na crkvenom saboru u Konstanzu 1094., ali su poslije ograničene na dva dana, a u XX. st. u bačkih Hrvata svedene su na sam blagdan Duhova.

Bački Hrvati običaj su poprimili u XVII. st. po dolasku u Podunavlje. Bunjevački su običaji znatno istraženiji nego šokački. U Šokaca i subotičkih Bunjevaca običaj se prakticirao sve do nakon Drugoga svjetskoga rata, kada postupno nestaje potkraj 1960-ih godina, dok se u somborskih Bunjevaca izgubio i prije. Regionalne različitosti običaja u prošlosti, kada su ophodi aktivno prakticirani, bile su izražene. Kako se 1990-ih godina običaj nastoji revitalizirati, osobito među djevojkama mlađe dobi, između 9 i 15 godina, danas su povorke u mnogim pojedinostima međusobno sličnije.

Sastav, nazivi i rekviziti svih sudionika u povorki mjesno su vrlo raznovrsni. Povorku čini određeni broj djevojaka u dvije kolone, koje u svečanoj nošnji, čiji su dio i bogato urešene krune na njihovim glavama (otuda naziv kraljice), s kojih vise šarene pantljike (vrpce), krećući se selom, dijelom naselja ili između ušorenih salaša, obilaze kućanstva pjevajući pjesme s ciljem da donesu dobrobit i izobilje tijekom godine, a domaćini ih zauzvrat daruju. U subotičkih Bunjevaca katkada su ih pratili i jedan ili dva mladića. Tradicionalno su kraljice bile djevojke stasale za udaju, ali su u novije vrijeme to najčešće djevojčice mlađe dobi. Kraljičicom najmlađu djevojku sudionicu nazivaju stanovnici Baje, Fancage, Aljmaša i Čavolja.

Lit.: J. Jankó, Sokacok; I. Frankl, Bunyevácok, u: Gy. Dudás (ur.), *Bács-Bodrogh vármegye egyetemes Monografiája*, 2, Zombor, 1896; I. Ivanić, *Seni Ivana Antunovića kanonika i najvećeg rodoljuba bunjevačkog*, Subotica, 1899; J. Erdeljanović,

O poreklu Bunjevaca, Beograd, 1930; M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, 1, Zagreb, 1939; S. Velin, *Duhovski običaj Bunjevaca, Šokaca i Srba u našem dijelu Bačke, Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*, Budimpešta, 1975; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; B. Gabrić, »Kraljice« : *Narodni običaji bačkih Hrvata : 4.*, Subotica, 1993; B. Gabrić, A. Pokornik, *Bunjevačke kraljičke pisme*, Subotica, 1996; M. Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, Novi Sad, 1996; S. Tonković, *Dragulji bunjevačke riznice*, Novi Sad, 2001; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; Z. Karanović, *Kraljice u Vojvodini – od kulta plodnosti do inicijacije, Nebeska nevesta*, Beograd, 2010; T. Štricki, *Kraljički običaji Bunjevaca iz Subotice i okoline*, diplomski rad, Departman muzičke umetnosti, Akademija umetnosti, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2012; M. Černelić i T. Štricki Seg, *Ophodi kraljica*, u: *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 2014; M. Katačić, *Kraljice na Dove, Hrvatska riječ*, br. 633, Subotica, 29.V.2015.

T. Štricki-Seg

KRALJICE BODROGA, izvorna pjevačka skupina Kulturno-umjetničkoga društva Hrvata *Bodrog* iz Monoštora. Nastala je istodobno s osnivanjem društva 2001. okupljanjem 20-ak pjevačica. Naziv potječe od jednog od najstarijih i najočuvanijih običaja – kraljica, vezanoga uz Dove (blagdan Duhova). Na rad skupine najviše je utjecala Katica Pašić iz Monoštora, koja je ujedno prenijela najveći dio glazbenoga repertoara. Članice skupine svih su životnih dobi, od dvadesetih pa do sedamdesetih godina života, a do sada ih je bilo više od 30.

Skupina je izdala dva nosača zvuka, oba u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Na CD-u *Alaj piva Šokica* (2012.) 15 je pučkih pjesama, koje predstavljaju nedovoljno poznato narodno glazbeno naslijeđe Hrvata iz Monoštora. One su se nekoć pjevale u različitim prigodama – *na divanima, po čoškova, na korzi, na igrankama, uz narodne i virske običaje* – te su se kao narodna popudbina prenosile s koljena na koljeno. Iste su godine na lokalitetima oko Monoštora snimljena i tri videozapisa za tri odabrane pjesme s tog nosača zvuka. Na drugom CD-u *Faljen Isus, Divice* (2014.) zabilježene su pjesme posvećene Blaženoj Djevici Mariji koje se pjevaju u Monoštoru. Redoslijed snimljenih pjesama

određen je prema vremenu kroz godinu i njihovu karakteru: najprije su adventske, zatim božićne, poslije korizmene, pa uskršne...

Kraljice Bodroga, *Alaj piva Šokica*, 2012.

Skupina je sudjelovala na mnogobrojnim manifestacijama tradicijske kulture u tuzemstvu i inozemstvu te predstavlja jednu od najaktivnijih promicateljica nekadašnjega bogatstva narodnoga života Hrvata u Vojvodini. Osim što s velikom ljubavlju i ustrajnom željom teže očuvanju šokačke narodne pjesme i ljepote narodnoga pjevanja, članice skupine svjesno su uspjele u svakodnevnom govoru i pjesmi sačuvati leksik šokačkoga govora. Vjerna glazbeno-pjevačkoj tradiciji svojega mjesta, ta je pjevačka skupina među najprepoznatljivijima na današnjoj pozornici tradicijske kulture Hrvata u Vojvodini.

Diskografija: *Alaj piva Šokica*, 2012; *Faljen Isus, Divice*, 2014.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 481, 483, Subotica, 15. VII. i 29. VII. 2012.

A. Đipanov

KRALJICINA ZEMLJA → Klisa, 4.

KRALJIČKE PISME, pjesme koje izvođe *kraljice* tijekom ophoda na Duhove. Nazivaju se još i *ljeljinke*, a proces izvođenja pjesama *ljeljanje* te *pivanje kraljičkih pisama*. Ne može se točno utvrditi vremensko razdoblje njihova nastanka jer su ih, poput drugih narodnih pjesama, stvarali nepoznati pojedinci, najčešće žene, koje su ih usmenim putem prenosile mlađim naraštajima tijekom XIX. i XX. st. Izvođe su obredno, tijekom ophoda kraljica, jedno-

glasno i bez pratnje glazbala, uz ustaljeni tijek i ritam. Pisane su u šesterцу, uz česti pripjev *ljeljo*. Tijekom izvođenja kraljice pocupkuju lagano, a na pripjev *ljeljo* malo više cupnu i blago se naklone jedna prema drugoj. Etimologija refrena različito se tumači: najvjerojatnije je korijen u indoeuropskome glagolu *lelejati* u značenju »ljuljati, njihati« te bi to bio poziv sudionicima da se ljuljaju, tj. plešu. Drugi autori uglavnom smatraju da pripjev upućuje na to da je pjesma namijenjena Ljelji, bogu ili pak božici proljeća. Milivoje Knežević pjesme je podijelio na prigodne ophodnice (one koje se pjevaju od kuće do kuće) i starovinske (one koje se pjevaju prema prilikama u kući i želji naručitelja s elementima balade i romanse). Bela Gabrić i Ante Pokornik sistematizirali su muzički žanr pjesama prema njihovom tekstualnom sadržaju na koračnice (pjesme koje se pjevaju u hodu od kuće do kuće), vesele *pisme* i žalosne *pisme*. Mogu se također klasificirati kao ljubavne, obiteljske, prigodne i religijske.

Prvi zapisi nastaju tek u vrijeme narodnoga preporoda južnougarskih Hrvata sredinom druge polovine XIX. st. – u *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* 1873. (br. 14 i 20) dopisnik iz Baje Đena Popović zapisao je 37 tamošnjih kraljičkih pjesama. U XX. st. najveći broj (47) objavljen je u međuratnom časopisu *Književni sever* te od strane sakupljača Ive Prčića (108) te Bele Gabrića i Ante Pokornika (167). Ive Prčić u knjizi *Bunjevačke narodne pisme* uz sakupljene je kraljičke pjesme dao i kratko razjašnjenje uz tekstove pjesama koje se izvode na prvi, drugi i treći dan Duhova, zatim upozorio da neki od naziva pjesama upućuju na osobe kojima su *kraljice* posvećivale svoje pjesme te naglasio da se, sukladno promjenama društvenih prilika, mijenjaju i teme i osobe kojima su pjesme posvećene (npr. u novije vrijeme posvećene Dužijanci, proštenju na Bunariću itd.). Prema Beli Gabriću ophod kraljica, pored svih drugih običaja vezanih za život Bunjevaca, bio je od iznimne važnosti te je njegovu očuvanju pridonio veliki broj *kraljičkih pisama*. Osim sakupljenih 137 starijih tekstova pje-

sama u suatorstvu s Antom Pokornikom objavio je i 30 tekstova pjesama nastalih 1990-ih godina od strane pučkih pjesnika, po obnavljanju ovoga običaja.

B. Gabrić i A. Pokornik, *Bunjevačke kraljičke pisme*, Subotica, 1996.

Melopoetskom i koreološkom analizom pokreta u toku izvođenja *kraljičkih pisama* bavila se i u svojem diplomskom radu Tamara Štricki. *Kraljičke pisme* podijelila je u pet melodijskih tipova te tako istaknula sličnosti, ali i razlike pri izvođenju pjesama u ophodu *kraljica* u Subotici i okolici.

Lit.: M. Knežević, *Bunjevačke narodne pesme, kraljičke pesme*, Subotica, 1930; I. Prčić, *Bunjevačke narodne pisme*, Subotica, 1939; B. Gabrić, A. Pokornik, *Bunjevačke narodne pisme*, Subotica, 1996; L. Kovač, *Usmeno blago (Književnog severa)*, Subotica, 2008; T. Štricki, *Kraljički običaji Bunjevaca iz Subotice i okoline*, diplomski rad, Departman muzičke umetnosti, Akademija umetnosti, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad, 2012; T. Štricki Seg, *Etnomuzikološko-koreološki doprinos istraživanju običaja kraljica u Subotici i okolici*, u: *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*, Zagreb, 2014.

T. Štricki-Seg

KRÄMER, Otilija (Marija Otilija, Teréz) (Krnjaja, danas: Kljajćevo, 23. IX. 1919. – Binač, Kosovo, 24. IV. 1999.), misionarka. Rođena je u obitelji Georga i Katarine, rođ. Ott, koji su osim nje imali još tri sina, od kojih je najstariji Michael postao svećenik salezijanac. Kao djevojka pomagala je svojoj teti voditi kućanstvo župniku u Kuli, a 1939. otišla je u samostan sestara Družbe Kćeri Božje ljubavi u Sara-

jevu, gdje je 1940. stupila u novicijat, položila prve zavjete 1942. a doživotne 1948. U međuvremenu boravila je u Supetru na Braču te na imanjima Betanija kod Sarajeva i Josipovac kod Tuzle. Od 1947. bila je u Breškama dok komunističke vlasti nisu oduzele sestrama sve samostane i kuće u Bosni. Zbog toga od 1949. živi u rodnom mjestu, odakle odlazi u samostan u Zagrebu 1951., ali već je iste godine poslana u Bitolj u Makedoniji, gdje je radila u gradskoj bolnici i karitativno djelovala. S dopuštanjem redovničkih poglavarica odlazi 1961. u selo Binač na Kosovu, utemeljuje ondje sestrinsku zajednicu i osobito se posvećuje medicinskoj djelatnosti. Lijekove je dobivala preko dobročinitelja, a neke je i sama pripravljala. Bolesnici su joj svakodnevno dolazili, a ona je odlazila do onih koji nisu mogli sami doći, prevaljujući velike udaljenosti pješice ili na konju.

Prinosima dobročinitelja, suradnjom mještana i sestara te vlastitim radom podigla je u Binaču samostan sv. Pavla 1966.-67., kojemu je nekoliko godina bila predstojnica. Zauzela se za gradnju crkve u selu te je u tu svrhu skupljala milodare i u Bačkoj. Iz Binača odlazi 1971. u zabačeno kosovsko selo Dunav, gdje je prethodno izgradila montažnu kućicu, u kojoj je potom otvorila ambulantu i školu šivanja, a u podrumu Caritas. Obnovila je u selu crkvu sv. Ane, za koju joj je tadašnji bačkopalanački župnik Lazar Ivan Krmpotić poslao kip sv. Ane koji se prije nalazio u crkvi sv. Elizabete u Bačkoj Palanci, te je organizirala gradnju cesta 1976. jer do sela nije bilo puta, osim uske staze. Novcima dobivenima iz ostavštine nekog rođaka u Americi kupila je 1980. kuću sa zemljištem u kosovskom selu Glavičica te je ondje osnovala zajednicu, ali već se 1981. vratila u Dunav. Zbog starosti u travnju 1996. preselila se u Binač te je ondje ostala do kraja života.

Nekoliko napisa o životu i radu u sestrinskim zajednicama na Kosovu objavila je u provincijskom glasilu *Iz života za život* (Zagreb, 1975, 1977, 1978, 1981, 1984, 1985, 1989). U mjestima u kojima je djelovala na Kosovu, ponajviše u Dunavu, razvila je

bogat pastoralni rad i promicala duhovna zvanja, radila na prosvjećivanju puka, osobito ženskoga, te karitativnom djelatnošću nesebično pomagala svima, bez obzira na vjersku i nacionalni pripadnost, zbog čega su je svi jednako cijenili i nazivali je Velikom Sestrom. Jedan od njezinih najvećih dobročinitelja bio je Lazar Ivan Krmpotić, čija se prepiska s njome čuva u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.

Lit.: M. A. Caratan i M. B. Mutić, *Provincija Božje Providnosti Družbe Kćeri Božje Ljubavi 1882.-1982.*, Split – Zagreb, 1982; M. S. Buljan, *Velika sestra. Sestra Otilija – majka bolesnih i siromašnih na Kosovu*, Zagreb, 2009.

I. Armanda

KRAŠOVANI → Karaševski Hrvati

KRAVALJ, u svadbenim običajima podunavskih Hrvata (Šokaca i Bunjevaca) dar u hrani. Uglavnom ga donose svi svatovi, dok se ponegdje posebno ističe *kumov kravalj* (Bunjevci u okolici Sombora i u Bajmoku kod Subotice) ili *kumov i starosvatski* (Šokci). Obično se kumov *kravalj* izdvaja od ostalih količinom i kvalitetom.

Po vrsti hrane od koje se sastoji *kravalj* se razlikuje od mjesta do mjesta, ali je osnovni sadržaj uglavnom svugdje isti: pečenica, boca vina, sitni kolači i svatovski kolač, koji je u novije vrijeme zamijenjen tortom. U Žedniku i Tavankutu poznat je običaj da kum i kuma donose dar u hrani, kao i ostali svatovi, ali nije potvrđen naziv *kravalj* za takav dar. U pojedinim naseljima u okolici Sombora (salaši Nenadići, Gradina i Lugovo) pamti se da je *kravalj* u ranijem razdoblju bio oznaka za svekrvin dar budućoj snahi još na zarukama te da mu je sadašnje značenje novijega datuma. Zanimljivo je što se u nekim starijim izvorima za subotičke Bunjevce navodi da je *kravalj* oznaka samo za kolač koji svatovi nose na dar bez ostalih uobičajenih priloga u hrani, što odgovara i njegovu izvornomu značenju. Među Bunjercima u mađarskome dijelu Bačke naziv *kravalj* potvrđen je samo u Bikiću (*madž.* Bácsbokod), a označuje kolače koje kuma iznosi na stol pred mladence i nudi ih da se njima posluže.

Kravalj kao dar u hrani poznaju i Bunjevci u okolici Budimpešte (Andzabeg /madž. Érd/, Erčin).

U njegovu osnovnom značenju obrednoga peciva u okviru svadbenih običaja pojavljuje se varijanta naziva *kravaj* i u drugih južnoslavenskih naroda (Srbi u Vojvodini i u istočnoj Srbiji, Bugari i Makedonci). Različiti su njegovi oblici, namjena i običajni postupci. Zanimljivi su i tragovi varijante naziva *kravajica*, *krvajca*, koji označuju vrstu kruha bez obredne funkcije u nekim krajevima sjeverozapadne Hrvatske i Slovenije. Naziv *kravaj* za kruh potvrđen je u djelima hrvatskih pisaca iz XVI. st. na području Dubrovnika (Mavro Vetranović, Nikola Nalješković, Marin Držić) i Zadra (Petar Zoranić), no poslije mu se na tim područjima gubi trag.

Sam način pripreme *kravaja* ima važnu ulogu, a sačuvan je osobito u Bugarskoj i Makedoniji. Postupci koji ga prate i tekstovi pjesama koje žene mjesilje tom prilikom pjevaju izražavaju u prvom redu težnju da se magijski djeluje na potomstvo mladenaca. Raznovrsna reljefna ornamentika, osobito naglašena na bugarskim *kravajima*, nadovezuje se na simbolična značenja koja prate obred pripreme *kravaja*. Naziv za taj obredni kruh, kao i obredi njegove pripreme i bogata ornamentika sačuvani u nekih južnoslavenskih naroda upućuju na to da *kravaj* predstavlja dio slavenskoga tradicijskoga naslijeđa jer se isti elementi običaja vezuju uz obredna peciva sa srodnim nazivima i u ostalih, napose istočnih Slavena.

Osim što u podunavskih Hrvata *kravalj* ima značenje dara u hrani i piću, obvezan je sastavni dio toga dara *pletan kolač*, s kojim se izvode određeni obredni postupci slični onima koji se izvode s *kravajem* u istočnim dijelovima južnoslavenskog područja. U osnovi je *kravaj* oznaka za vrstu svatovskoga kolača, koji je zajednički element što povezuje sva područja u kojima je potvrđen u svadbenim običajima, bez obzira na raznovrsnost oblika, obreda, postupaka i značenja u pojedinim užim ili širim regijama.

Praslavenski oblik naziva za ovaj obredni kruh jest *korvaj*, a poznat je i u drugim slavenskim jezicima: u ruskom, bjeloruskom i ukrajinskom kao *korovai*, *koravai*, u poljskom kao *korowaj*, a u češkom i slovačkom je naziv *kravai* etimološki najbliži južnoslavenskoj varijanti naziva *kravaj*.

Lit.: O. Nikolaevič Trubačev, *Etimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov. Proslavjanskij leksičeskij fond*, 11, Moskva, 1984; M. Černelić, *Uloge i nazivi odabranih svatova u Bunjevaca*, Zagreb, 1991; M. Černelić, *Bunjevačke studije*, Zagreb, 2006.

M. Černelić

KREČ (*tur.* kireç), vapno. Koristi se u značenju živoga vapna i gašenoga vapna. *Živi kreč* ili *negašeni kreč* jest kalcijev oksid, CaO (živo vapno), bijela tvar dobivena žarenjem vapnenca na temperaturi od 800 do 1000 stupnjeva. *Gašeni kreč* jest kalcijev hidroksid, Ca(OH)₂ (gašeno vapno), bijela, u vodi slabo topiva tvar dobivena dodavanjem vode živomu vapnu. Podunavski Hrvati govore isključivo kreč, a termin se rabi i u razgovornom jeziku u Hrvatskoj.

Vapnenac (*krečnjak*) kamen je čiji je glavni sastojak kalcijev karbonat, CaCO₃. Iz vapnenca se u posebno građenim pećima proizvodi živo vapno, pri čemu kao gorivo služi drvo ili drveni ugljen. U međuriječju Dunava i Tise vapnenca nema pa se vapno uvozilo. Stanovništvo ga je kupovalo u farbarama, gdje se prodavalo isključivo živo vapno. Njega su poslije *gasili* (nekad se govorilo: *palili*) u posebno iskopanim jamama – *krečanama* (vapnarama), gdje se na živo vapno lijevala voda (uz potrebne mjere opreza). Vapno je jaka lužina koja u dodiru s kožom izaziva teške ozljede. Osobito je opasno ako dospije u oko. Izraz *upasti u krečanu* znači dospjeti u veliku nevolju.

Glavna uporaba vapna u kućanstvima bila je *krečenje*, tj. bijeljenje zidova premazivanjem smjesom vapna i vode, takozvanim *krečnim mlikom*. Trijem i vanjski zidovi obično su se krečili jednom godišnje, između Sv. Marka (25. travnja) i Male Gospojine (8. rujna), kad je vrijeme lijepo

i ima malo kiše. Krečili su se kako vanjski zidovi tako i unutarnji zidovi u kućama, ali i u stajama i drugim pomoćnim zgradama. Kreće se i stabla voćaka u cilju zaštite od štetnika. Smjesa vapna i modre galice (*plavoga kamena*) nazivala se *bordovska čorba*, a rabila se u vinogradarstvu kao insekticid i fungicid.

U ranije vrijeme kuće na salašima i u selima podizane su od nabijene zemlje. U novije vrijeme grade se od cigala, a pri zidanju se koristi žbuka (*malter*) – smjesa vapna, vode i pijeska.

Rabi se i kao dezinfekcijsko sredstvo. Na primjer ako u bunar dospije neka uginula životinja, onda se u bunar (nakon vađenja lešine) ubacuje vapno. Kada se zakopavaju strvine životinja (a u iznimnim slučajevima i ljudska trupla), posipaju se živim vapnom.

Razblaženom otopinom kalcijeva hidroksida u vodi, dobivenom dodavanjem jedne jušne žlice vapna u 10 litara vode, žene su čistile (ispirale) ovčja i svinjska crijeva. U takvu otopinu potapalo se i voće (marelice, breskve, šljive i dr.) prije *duncovanja* (spravljanja *dunca* – kompota za zimnicu).

U narodnoj medicini koristio se za želučane tegobe pri infekcijama: mjera je bila 100 g za desetodnevnu kuru, koja se spravljala tako što se negašeni kreč stavljao u vodu i pio po gutljaj više puta tijekom dana.

Rabi se i u mnogim industrijama. Primjerice u šećeranimama se upotrebljava za prečišćavanje šećera.

Lit.: I. Filipović, S. Lipanović, *Opća i anorganska kemija*, Zagreb, 1982; A. Sekulić, *Bački Bunjevci i Šokci*, Zagreb, 1989; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; I. Gutman, *Bunjevačka kemija*, *Miroљub*, 4/2008, Sombor.

I. Gutman i L. Knezy

KREČI, Gjuro (Krécsy, György) (? – ?), knjižar i knjigoveža, istaknuti poduzetnik. Vlastitu radnju registrirao je u Subotici 1888., kada je upisana u sudski registar. Početkom 1890-ih bio je zastupnik subotičke knjižarske tvrtke Antala Nándora Krécsyja. Kada je 1893. u Subotici osnovana novčar-

ska ustanova Zalagaonica d. d. (Zálogház Rt.), vodili su je najznamenitiji subotički poduzetnici Đuro Manojlović, Sredoje Đorđević, Adolf Landaureur, dr. Jakab Heisler, Dezső Joó, Jenő I. Fürszt, Antal Illés, Béla Sugár, József Richter, Jovan Radić, György Krécsi i János Kovács.

Naslovnica *Bunjevačko-Šokačke Danice* ili *Subotičkog kalendara za prostu godinu 1885*, Subotica, 1884.

Objavio je niz važnih djela za bačke Hrvate prije Prvoga svjetskoga rata, poglavito nabožne tematike, za koja je pridržavao autorska prava (»vlastitost«): dva godišta *Subotičke Danice* (1885, 1886), više izdanja molitvenika Stipe Grgića *Živa ružica* (1879⁴, 1883⁵, 1891⁷, 1892⁸, b. g.⁹, 1901¹⁰) i njegove *Pisme na veselje T. j. poučne, zabavne, napitnice i ljubezne koje se obično posoframa u svatovi na sastanci pivaju* (1880), zatim *Veliki vinac angjeoski. Molitvena i ujedno pismena knjiga Iz različitih knjigah dopušteno od sv. majke Crkve, sabrana, i ujedno sastavljena na duhovnu korist bunjevačka i šokačka naroda* (1882), *Razmišljanja i molitve koja se čine i govore čineći put križa Nikole Kujundžića* (1891, 1903²), *Knjiga o trideset i tri kratki promišljanja s nekima liepim molitva i pjesmicama na poštenje Prisveta Srca Isusova i neoskrvljena! srca Marie* (prijev. s madž. S. Grgić, skupa s molitvama Franje Vujkovića Lamića, 1891³, 1898⁴); *Bernadica. Molitve u oči preminuća i bogoljubne pisme od Bl. Dvice Marije*, 1901², 1905³, 1907⁴),

Štovanje Svete Ane (1905). Neven je u br. 11/1894 najavio da će Kreči izdati i *Nov Molitvenik*, koji će urediti Stipan Mukić, i da se pretplata skuplja, ali nema traga da je i izašao. Osim brojnih djela na hrvatskom, izdao je tek još nekoliko na mađžarskom.

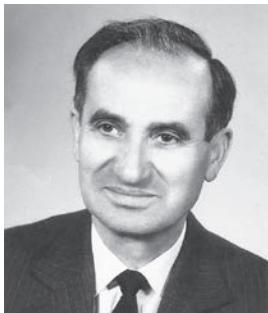
Izvori: Povijesni arhiv Subotica, F 86.47. Ce II 463; F 86.49. Ce IV 11

Lit.: Neven 11/1894, Subotica; *Corvina A Magyar Könyvkereskedők egyletének közlönye*, XXX. god., br. 22, Budapest, 10. VIII. 1907; I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; *Subotička bibliografija 1870 – 1918: Szabadkai Kiadványok bibliográfiája*, 2, Subotica, 1993; K. Čeliković (prir.), *Molitvom i prilikom prid Bogom. Katalog*, Subotica, 2007; V. Aladžić, M. Grlica. G. Prčić Vujnović, *Egy utca – a globális falu* (<http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/81/aladzicetal.html>).

S. Bačić i S. Mačković

KREKIĆ, Stipan (Kačmar, 8. VI. 1938.), pedagog, kulturni i društveni djelatnik. Sin je Adama i Mande, rođ. Petreš. Osnovnu školu polazio je u rodnom selu 1945.-52., a Hrvatsko-srpsku gimnaziju (učiteljski smjer) u Budimpešti 1952.-56. Na Višoj pedagoškoj školi *Gyula Juhász* u Segedinu diplomirao je 1978. Učiteljuje u Čikeriji 1956., Mateviću 1956.-57., Mohaču 1957.-58., a nakon dvogodišnjega služenja vojnoga roka učitelj je u Kačmaru 1960.-64. i Gari 1964.-2000. U OŠ *Andrije Kasapovića* u Gari bio je ravnatelj učeničkoga doma za salašarsku djecu 1968.-72., a doravnatelj za narodnosne poslove 1972.-2000. Za vrijeme Domovinskoga rata zbrinjavao je izbjeglice.

U kulturnom životu hrvatske manjine u Gari sudjeluje kao glazbenik 1965.-2000., organizirao je folklorne i tamburaške ljetne

Stipan
Krekić

taboru u Gari 1968.-80., poučavao tamburaške početnike 1988.-93., a kao nastavnik glazbene škole u Baji od kraja 1990-ih godina do 2008. odgajio je u Bačkoj šezdesetak tamburaša. Zborovođa je sastavâ *Pravi biseri* u Dušniku od 2008. i *Ružica* u Kalači od 2009. do danas. Više puta bio je član ocjenjivačkoga odbora tamburaških festivala. Bio je član Skupštine Hrvatske državne samouprave (HDS) u Mađžarskoj 1998.-2010. te predsjednik Odbora za kulturu i vjerska pitanja HDS-a 2002.-06. Član je Hrvatske samouprave u Gari 1998.-2010., a njezin predsjednik 2002.-10.

Djelo: *Tamburaška početnica*, Budimpešta, 2003.

Ž. Mandić

KREKIĆ, Tomislav (Baja, 9. IV. 1966.), sveučilišni docent, jezikoslovac, prevoditelj. Sin je Stipana i Ane, rođ. Šibalin. Osnovnu školu pohađao je u Gari 1972.-80., a Hrvatsko-srpsku gimnaziju u Budimpešti 1980.-84. Nakon jednogodišnjega vojnoga roka na Sveučilištu *Loránd Eötvös* (ELTE) u Budimpešti studira hrvatsko-srpski jezik i književnost te mađžarski jezik i književnost 1985.-90. Poslije diplomiranja radi u Hrvatsko-srpskoj gimnaziji u Budimpešti 1990.-93., na Filološkom institutu za slavensku filologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta *Loránd Eötvös* 1993.-2005., gdje je asistent do 2001., a znanstveni asistent do 2005. Docent je na Zapadno-mađžarskome sveučilištu – Sveučilišnom središtu Savaria (*madž.* Nyugat-Magyarországi Egyetem – Savaria Egyetemi Központ, nekada Visoka nastavnička škola *Dániela Berzsenyija*), na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost u Sambotelu (*madž.* Szombathely) od 2007. Predavao je Hrvatsko-srpski suvremeni jezik, odnosno danas Hrvatski suvremeni jezik, a poslije Povijest Hrvatske te Mađžarsko-hrvatske kulturne i povijesne veze. Doktorski studij pohađao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta *Loránd Eötvös*, smjer slavenska lingvistika 1996.-98., gdje je 2001. obranio doktorsku disertaciju *Težnje jezične obnove / jezičnog preporoda kod Bunjevaca u drugoj polovici 19. stoljeća*.

Od 1990. član je državnoga odbora za jezične ispite (danas: Centar za jezične ispite, *mađ.* ITK) Origo za hrvatsko-srpski, kasnije hrvatski jezik. Preveo je na mađarski dječji roman Danice Juričić Spasović *Volim džudo, volim Sandru* (Croatica, 2013). Lektorirao je nekoliko knjiga za učenje hrvatskoga jezika (*Horvát kapd elő: Társalgási zsebkönyv*, Assimil, Budapest, 2004, i kasnija izdanja; J. S. Jakimovski, *Feladatgyűjtemény az alapfokú szóbeli horvát nyelvvizsgálóhoz*, Lectum, Szeged, 2007; H. Davies i E. Szilágyi, *Kezdők horvát nyelvkönyve*, Holnap, Budapest, 2012) te jedan turistički vodič za otok Rab (K. Szigeti, *Rab az Adria gyöngyszeme*, 2009).

O bačkim Hrvatima objavljivao je u više zbornika: Mađarski uzori nekih riječi Šarčevićevog Političkog i pravosudnog Rječnika (*Hungaro-Slavica 1997*, Budapest, 1997); Rječnik Ambrozija Šarčevića (*Hrvati u Budimu i Pešti. Zbornik radova 1997-2000.*, Budimpešta, 2012); Bunjevački udžbenici s kraja 19. stoljeća. Dva udžbenika Mije Mandića (*Na brzu ruku skupljeni skup*, Budimpešta, 2005); Standardizacijske težnje u bunjevačkom jeziku u drugoj polovici 19. stoljeća (*Studia Slavica Savariensia*, Szombathely, 1-2/2008); Utjecaj ilirskog pokreta kod bačkih Bunjevaca u drugoj polovici 19. stoljeća (*Kanoni doma i vani. Zbornik radova*, Budimpešta, 2010); O motivu davanja nadimaka kod Bunjevaca u Gari (*Studia Slavica Savariensia*, 1-2/2010); Preporodni pokušaji bačkih i gradišćanskih Hrvata u drugoj polovici 19. stoljeća (*Studia Slavica Savariensia*, 1-2/2013).

Pjesme je objavljivao od 1983. u *Narodnim novinama* te antologijama *Gde nestaje glas* (Budimpešta, 1984.), *Na drugoj obali* (Valjevo – Beograd, 1984.), *Másszóval* (Pécs, 1988.), *Raspleteni snovi* (Rešetari, 2000.).

Djelo: *Nyelvújítási törekvések a bunyevácoknál a XIX. század második felében* [doktorska disertacija u rukopisu], ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, Budapest, 2001.

Prijevod: K. Szigeti, *Rab : az Adria gyöngyszeme*, samizdat, b. m., 2009; D. Juričić Spasović, *Szeretem a dszúdót, szeretem Sandrát*, Budapest, 2013.

Ž. Mandić

KREVETAC, ležaj napravljen od nekoliko dasaka postavljenih između *parasničke peći* i kreveta u stajaćoj (*čeljadskoj, pridnjoj*) sobi, u kojoj je obitelj boravila tijekom dana. Za razliku od kreveta, nije imao stranice i naslone, nego su se daske postavljale na obične *koraće* (nogare). Na daske se stavljalo krzno ili *čebad* (deke), što bi ležaj činilo udobnijim. Tako namještena postelja prekrivala bi se *ponjavicom* ili nekim drugim prekrivačem. Jastuk se stavljao na vanjsku stranu, dok je drugi kraj kreveta bio pokraj peći pa su pri ležanju noge dosezale do tople peći, a nerijetko bi se stavile i na samu peć da se osoba brže ugrije. Nazivan je još i *daske*, služio je za lješkarjenje preko dana ili za sjedenje pokraj peći dok bi se vodili *divani*, a noću bi na njemu spavalo dvoje-troje djece.

Lit.: B. Vujkov, *Hrvatske narodne pripovijetke – bunjevačke*, Zagreb, 1957; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1990.

P. Skenderović

KRIČKOVIĆ, Antun (Gara, 19. II. 1929. – Budimpešta, 18. I. 2017.), pedagog, umjetnik, folklorist, redatelj, koreograf. Sin je Grge i Marte, rođ. Zomborčević. Nakon garske osnovne i bajske srednje škole upisao se 1949. na budimpeštansku Visoku školu za fizičku kulturu, gdje je diplomirao 1951. Profesionalnu karijeru započeo je u budimpeštanskom profesionalnom ansamblu SZOT (Državno vijeće sindikata), a 1958. pozvan je u zagrebački *Lado*, ansambl narodnih plesova i pjesama Hrvatske, gdje je plesao tri godine. S pomoću znamenitoga etnologa i koreografa Ivana Ivančana prikupljao je građu, kojom se poslije koristio u svojem stvaralačkom radu. Njegova su djela spoj tradicionalnog folkloru i suvremenoga plesa. Doma se vratio obogaćen golemom izvornom građom. God. 1959. utemeljuje Narodnosni centralni plesni ansambl (sljednik mu je današnji Hrvatski umjetnički ansambl *Luč*), koji i sada ustrajno vodi.

Sakupljački rad, skupa sa skladateljem Tihomirom Vujičićem, nastavlja u Mađarskoj, ponajprije u onim krajevima gdje obi-

tavaju Hrvati, Srbi i Slovenci, ali skuplja i slovačku, njemačku i rumunjsku folkloru građu. Spomenute godine utemeljuje i grčki folklorni ansambl u Belojanniszu, gdje su se nastanili izbjegli komunisti poslije građanskoga rata u Grčkoj. Petnaest je godina usporedno vodio oba ansambla. Skupa djeluje s glasovitim koreografima Miklósem Rábaiem i Istvánom Molnárom. Od 1959. radi i kao profesor tjelesnog odgoja u budimpeštanskoj Hrvatsko-srpskoj osnovnoj školi i gimnaziji. Od 1979. do 1989. (kada je umirovljen) obnaša dužnost umjetničkoga voditelja profesionalnoga Plesnoga ansambla *Budapest*. Svoju stvaralačku djelatnost neumorno nastavlja i svake godine njegov Hrvatski umjetnički ansambl *Luč* i *Tamburica* (djeluje od 1989.) prikazuju nove umjetničke ostvaraje, koreografije klasične tematike i hrvatskoga folkloru. Jedan je od rijetkih hrvatskih koreografa iz Mađarske koji je narodnosni ples podigao na razinu umjetničkoga plesa i sveopće kulture. Na njegov poticaj u budimpeštanskoj Hrvatskoj osnovnoj školi i gimnaziji ples je uvršten u raspored pa sa suprugom Marijom Silčanov sve polaznike te ustanove, od vrtića do mature, poučava ples.

Tijekom polustoljetnoga umjetničkoga djelovanja radio je s pečuškim Hrvatskim kazalištem (1996. imenovan je doživotnim članom), mađarskim Državnim narodnim

Antun Kričković

ansamblom, Srednjoeuropskim plesnim kazalištem, Pečuškim baletom, Vojnim umjetničkim ansamblom te brojnim umjetničkim ansamblima i amaterskim skupinama. Počasnim profesorom Mađarske visoke škole plesne umjetnosti postao je 2000. Kao zaslužni umjetnik, najbolji je poznavatelj hrvatske folklorne umjetnosti u Mađarskoj.

Od gotovo 150 njegovih koreografija izdvajaju se one klasične tematike i hrvatskoga folkloru: *Agnus Dei*, *Allegro barbaro*, *Antigona*, *Banatski ples oko noža* (1972.), *Baranjske šokačke igre* (1959.), *Benedikt*, *Bila su deveterica* (1962.), *Bunjevačka svita* (1967.), *Bunjevački svatovac*, *Carmina Burana*, *Čarolija rituala*, *Dalmatinski zaručni obred*, *Dioniz*, *Dodola* (1996.), *Elektra*, *Esterina molitva*, *Geme* (1997.), *Gradišćanski ugodaji*, *Ifigenija*, *Jastrebov pir* (2006., prema pjesmi Endrea Adyja na glazbu Béle Bartóka), *Job*, *Judita* i *Holofern*, *Koriolan*, *Kovinska balada*, *Laziko*, *Lucidum Intervallum* (2004., posvećen hrvatskom pjesniku S. S. Kranjčeviću), *Makar Čudra*, *Medeja*, *Misa*, *Nebeski znak*, *Orestija*, *Orfej* i *Euridika*, *Parisoval jabuka*, *Pigmalion*, *Podravska svita*, *Polovi*, *Prometej*, *Ptice Sunca* (1998.), *Razmetni sin*, *Relacije 1, 2, 3*, *Ružičalo*, *Samoća*, *Sizif*, *Skoplje 63*, *Slovenska polkica* (1959.), *Stabatmater*, *Sulamit*, *Sunčane ptice*, *Šokački svatovac*, *Triptih o ratu i miru*, *Udvoje rastavljeni*, *Urlajući derviši*.

Od koreografija za dječju plesnu skupinu *Tamburica* najznačajnije su: *Bunjevačka svita*, *Bunjevački plesovi*, *Gorske djevojke*, *Jastuk-ples*, *Kretni djevojački ples*, *Matkanje*, *Plesovi iz Sárköza*, *Plešuće zvijezde*, *Podravski djevojački ples*, *Pomurski ugodaji*, *Splitski plesovi*, *Šibare*, *Šokačka svadbena igra*, *Šokački plesovi iz Vršende*, *Tri bijele vile*, *Turak jaše*, *Valpovačko kolo*, *Zalska svadbena igra*, *Žetva*.

Dobitnik je mnogobrojnih odličja Mađarske Republike: Brončano odličje za rad Mađarske Narodne Republike (1971.), Orden rada (1972.), Erkelova nagrada (1976.), Srebrno odličje za rad Mađarske Narodne Republike (1979.), SZOT-ovo odličje (1989.), Odličje zaslužnom umjetniku

Madžarske Republike (1989.), Madžarsko priznanje za plesnu umjetnost EuroPAS (1992.), Odličje malog križa Madžarske Republike (1995.), Zaslužni umjetnik Madžarske Republike (1989. i 2002.), Počasni križ Madžarske Republike (2005.), Dijamantna diploma (2014.).

Djela: *Južnoslavenske narodne igre*, Budimpešta, 1959; *Južnoslavenske narodne igre / Magyarországi néptáncok*, Budimpešta, 1996.

Lit.: M. Dekić, Dobitnik visokog odličja, *Hrvatski kalendar 1996* [Budimpešta, 1995]; M. Dekić, Antun Kričković »Tanci i jačke gradišćanskih Hrvatov«, *Godišnjak Hrvatskog glasnika '97*, Čakovec, 1996; M. Dekić, Od salaša do Pešte..., *Hrvatski kalendar 1997*, [Budimpešta, 1996]; S. Lukač, A. Vidaković, Razgovor s »meštrom«, *Hrvatski kalendar 2003*, Budimpešta, 2002; Quo vadis, Kričkoviću?, *Hrvatski kalendar 2004*, Budimpešta, 2003; K. Goher, Samo sam stvarao i ples predavao, *Hrvatski glasnik*, 16, Budimpešta, 23. IV. 2014.

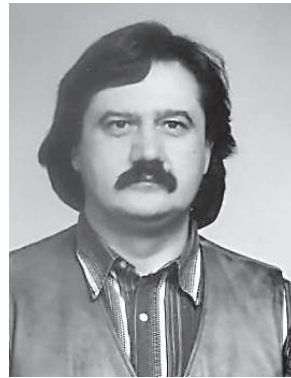
Ž. Mandić

KRIČKOVIĆ, Antun (Tunika) (Gara, 28. VI. 1955. – Budimpešta, 22. VII. 1995.), novinar, dokumentarist. Sin je Antuna i Marije, rođ. Karagić. Iz svoje garske bunjevačkohrvatske obitelji ponio je ljubav prema rodu i zavičaju te brigu za očuvanje kulturne baštine svoje zajednice. Nakon osnovne škole, završene u rodnom selu 1969., školovanje nastavlja u hrvatsko-srpskoj gimnaziji u Budimpešti, gdje je maturirao 1973. U toj ustanovi i na Visokoj nastavničkoj školi u Pečuhu 1973.-77., studirajući hrvatsko-srpski jezik i povijest, upoznao se s kulturom i s narječjima drugih hrvatskih etničkih skupina, koje je posebno proučavao. Velika mu je strast bilo letenje zmajem, u toj disciplini postigao je zapažene rezultate.

Svojim napisima u hrvatskim glasilima u Madžarskoj privukao je na sebe pozornost hrvatskih novinara te se, nakon kratkotrajnoga nastavničkoga rada u Pečvaru (*madž.* Pécsvárad), 1979. zaposlio u hrvatskom (tada hrvatsko-srpskom) uredništvu Madžarskoga radija u Pečuhu, a 1981. u uredništvu *Našega ekrana*, tadašnje hrvatsko-srpske televizijske emisije u Pečuhu.

Preostale godine života, takoreći do svojih posljednjih dana, posvetio je reportažnomu radu i snimanju dokumentarnih filmova. Svoj je život podredio jednomu cilju: da svojim reportažama i filmovima očuva i ovjekovječi za buduće naraštaje život, kulturu, običaje i povijesnu baštinu svojih sunarodnjaka. Premda su mu rodna Gara i bunjevačka zajednica bile najbliže, istim nadahnućem i žarom snimao je i bilježio kulturu drugih hrvatskih zajednica, pa i spomenike madžarsko-hrvatske zajedničke prošlosti. Sa svojom televizijskom družinom posjetio je gotovo svako hrvatsko selo u Madžarskoj, od Bačke do Gradišća. Snimao je i reklame na madžarskom jeziku.

Svoj prvi istaknuti kulturni dokumentarac posvetio je svojim suseljanim, a poslije su se zaredala i druga njegova djela,

Antun Kričković

od kojih su najzapaženija: *Bajska crkva sv. Antuna Padovanskoga, Srednjovjekovna crkva u Kovinu (madž. Ráckeve), Kulturna i umjetnička djelatnost bosanskih franjevacica u Mađarskoj, Bunjevački svatovi u Gari*, koji je snimljen uz sudjelovanje mještana i po zamisli koreografa Antuna Kričkovića (rođ. 1929.). Taj je film smatrao prvom epizodom planirane velike serije o kulturnoj baštini svih hrvatskih etničkih zajednica u Madžarskoj. Prerana smrt u tom ga je spriječila, a njegov posljednji kulturni dokumentarni film o Opatiji, koji je posvećen zajedničkoj kulturnoj baštini Hrvata i Mađara iz doba Austro-Ugarske Monarhije, završili su njegovi prijatelji. Pokopan

je na garskom groblju. Za sobom je ostavio dva sina, Gorana i Antuna.

Njegovo je životno djelo unatoč neostvarenim filmskim planovima markantno i trajno obilježava medijsku kulturu Hrvata u Mađarskoj.

Lit.: *Hrvatski kalendar 1996* [Budimpešta, 1995].

Ž. Mandić

KRISTOVA MLADEŽ, katolički list namijenjen srednjoškolskoj mladeži izdavan ilegalno u Subotici 1947. List nije tiskan, nego je umnožavan na tadašnjoj tehnici. Kako je bilo navedeno: »Uredništva nema, a urednik kog zapadne!«. Međutim, stvarni urednik i autor ukupno dva izašla broja bio je učenik Stjepan Poljaković (rođ. 1928.), zbog čega je u tzv. Subotičkom procesu 1948. osuđen na kaznu zatvora od 8 mjeseci. Nije poznato da ima sačuvanih primjeraka.

Izvor: Presuda Okružnog suda u Subotici br. 108/1948 od 25. III. 1948.

N. Zelić i S. Bačić

KRITIKA, dvomjesečni časopis »za kritiku umjetnosti i kulturnopolitička pitanja«, koji je izlazio u Zagrebu 1968.-71. Izdavač je bilo Društvo književnika Hrvatske (DKH) u suradnji s Nakladnim zavodom Matice hrvatske (NZMH). Glavni urednik bio je Vlatko Pavletić, tadašnji predsjednik DKH i glavni urednik NZMH, koji je u to vrijeme surađivao i s bačkim Hrvatima (Ivan Kujundžić, Ante Sekulić, Geza Kikić, Lazar Merković, Balint Vujkov, Matija Poljaković i dr.). Časopis je okupio mnoge stručnjake iz književnosti, povijesti, jezikoslovlja, gospodarstva i politike te izazovnim temama odigrao važnu ulogu u Hrvatskom proljeću. Tiskano je ukupno 20 uglavnom tematskih brojeva, od kojih su 18. i 20. zabranjeni. Poput drugih listova (*Hrvatski tjednik*, *Kolo* itd.) i njegov daljnji izlazak zabranjen je nakon sloma Hrvatskoga proljeća. U časopisu su surađivali i Ante Sekulić (br. 6 iz 1969.) te Geza Kikić (br. 13 iz 1970.), a o Hrvatima u Mađarskoj pisao je Juraj Lončarević (br. 18 iz 1971.).

Bibliografija *Kritike* objavljena je 1996. u časopisu Matice hrvatske *Zor*.

A. Sekulić, *Književnost bačkih Hrvata*, Zagreb, 1970.

Osim samoga časopisa, kao »posebno izdanje časopisa *Kritika*« tiskano je i osam knjiga, među kojima je i hrestomatija *Književnost bačkih Hrvata* Ante Sekulića (Zagreb, 1970.) kao br. 5. Nakon nehrvatske *Bunjevačke narodne čitanke* Milivoja Kneževića (Subotica, 1931.), zatim tada još neobjavljena rukopisa Matije Evetovića *Kulturna povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata* iz 1940. te knjige Jurja Lončarevića *Šokački i bunjevački književni portreti* (Zagreb, 1969.), to je tada bilo najposebnije tiskano sintetsko djelo o književnosti bačkih Hrvata. U njoj su, uz uvodni tekst, ponovno objavljene Sekulićeve rasprave i eseji, dok glavninu knjige predstavlja *Antologijska panorama književnosti bačkih Hrvata*. Unatoč slabostima (poetski karakter, metodološka heterogenost, potenciranje konfesionalne i zanemarivanje svjetovne književnosti, slaba obradba narodne bunjevačke književnosti te suvremene literature itd.) najveća važnost te prve književne hrestomatije bačkih Hrvata jest predstavljanje bunjevačke književnosti i uključivanje u korpus ukupne hrvatske književnosti, što je već sljedeće godine nastavio Geza Kikić u svojim antologijama poezije i proze bunjevačkih Hrvata.

Lit.: G. Kikić, Domašaji i promašaji književne hrestomatije bačkih Hrvata, *Rukovet*, 5-6/1970, Subotica; G. Kikić, Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva, *Rukovet*, 9-10/1971, Subotica; *Hrvatski leksikon*, 1, Zagreb, 1996; *Zor*, 4/1996, Zagreb.

S. Bačić

KRIVAJA (*mađ.* Bács-ér), rijeka. Duga je 121 km, a površina je njezina slijeva 956 m². Izvor je na 107, a ušće na 79 m nadmorske visine. Najduža je rijeka koja u cijelosti teče kroz Vojvodinu. Naziv potječe od velikoga broja krivina, meandara, osobito u donjem dijelu toka. Nastaje spajanjem većega broja manjih tokova, od kojih su najvažniji Pavlovačka dolina, koja nastaje na Pavlovcu kod Male Bosne, Đurđinska dolina (Dolac, Tavankutska dolina), koja nastaje između Gornjega i Donjega Tavanakuta, te Bajmočka dolina (danas kanalisana – Bajmočki kanal). Kraj Đurđina se na Đurđinsku dolinu nadovezuje Bajmočka dolina. Iako se najčešće smatra da rijeka nastaje na Pavlovačkoj pustari, ima i mišljenja da ona nastaje tek pri ušću Pavlovačke i Đurđinske doline. U gornjem dijelu ima veći pad, koji se smanjuje prema ušću.

Krivaja

Do reguliranja toka u njezinu je slijevu bilo puno bara i močvara, što je pogodilo razvoj barske vegetacije: bilo je dosta riba, barskih ptica i divljači, izvrsnih pašnjaka i sjenokosa, pa je njezina dolina utjecala na nastanak i razvoj svih naselja kroz koja protječe, salaša i salašarskih šorova i ulica. Naselja pokraj kojih protječe u gornjem toku su Pavlovački šor, Jožino selo, Čovićevi salaši, Đurđin, zatim dalje prolazi ispod ceste između Male Pešte i Žednika, a kod mjesta Kočande (između Žednika i Maloga Beograda) spajaju se Đurđinska i Pavlovačka dolina. Dalje teče kraj Maloga Beograda i Zobnatice, pa kroz Bačku Topolu, Bajšu, Mali Idoš, Lovćenac i Feketić sve do Turije, gdje utječe u Veliki bački kanal.

Kako je voda sporo otjecala, prva regulacija bila je 1886., a tok je kanaliziran 1954.-1966., nakon čega je dolina ostala bez barske vegetacije, a zemljište je kultivirano kao njive. Na rijeci je izgrađeno nekoliko akumulacija, od kojih je najvažnija Zobnatičko jezero kraj Bačke Topole, izgrađeno 1976. Tijekom godine u rijeci ima stalno vode, a kako se opskrbljuje i od atmosferskih taloga, maksimalni je vodostaj u proljeće (svibanj, lipanj) i u jesen (studenj), a minimalni početkom jeseni (rujan, listopad) i u travnju.

S razvojem industrije u Bačkoj Topoli voda u rijeci dosta je onečišćena, a na onečišćenost velik utjecaj ima i povećana uporaba umjetnih gnojiva i procjeđivanje fekalnih voda u naseljima, što je onečistilo temeljnice koje se procjeđuju k dolini.

Lit.: B. Bukurov, Tri bačke doline Krivaja, Jegrička i Mostonga, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, sv. XXX, br. 2, Beograd, 1950; *Enciklopedija Jugoslavije*, 5, Zagreb, 1962; *Mala enciklopedija Prosvete*, Beograd, 1978³; B. Bukurov, *Bačka, Banat i Srem*, Novi Sad, 1978; T. Kovačević, *Opština Subotica : Geografska monografija*, Novi Sad, 2006.

Z. Nagel

KRIŽ (*roman.* croge < *lat.* crux; riječ se pojavljuje kod katoličkih Slavena, dok pravoslavni rabe riječ krst), drevni religijski simbol, danas najrašireniji i najizrazitiji kršćanski simbol. Kršćanstvo ga je preuzelo

KRIŽ

kao simbol sjećanja na smrt Isusa Krista raspetoga na križu, prikazujući ga znakom njegove slave i drvom novoga života. Prvi su kršćani izbjegavali prikazivati Krista na križu jer je smrt na križu bila najsrmatniji oblik umiranja u Rimljana. Tek od IV. st., kada je, prema predaji, rimski car Konstantin naredio iskapanja na Kalvariji kraj Jeruzalema, gdje je careva majka Jelena pronašla križ na koji je Isus bio razapet, postaje vizualno učestaliji u kršćanstvu. Prvotno je slikan uglavnom kao obilježje pobjede, koja je povezivana više s njegovim uskrnućem nego sa smrću, dok srednjovjekovni i kasniji prikazi u obliku raspela slikovito predstavljaju njegovu ljudsku patnju kao mjeru Božje brige za ljudski rod. Postoje različiti oblici križeva (latinski, grčki, Andrijin, malteški, kukasti itd.). Katolici i pravoslavni rabe ga kao kulturni predmet u liturgiji (misa, procesije, sprovodi, blagoslovi), a vjernici ga drže u svojim domovima ili časte kao devocijski predmet. Nezaobilazan je element sakralne arhitekture (oltari, crkve, zvonici, kalvarije, grobovi, raskrižja i sl.).

Izvan sakralnih objekata redovito se postavlja ispred gotovo svake crkve (votivni, tj. zavjetni križ u užem smislu), obično jedan, a često i dva, simetrično u odnosu na glavni ulaz u sakralni objekt. Oni su najbolje očuvani, a na njima su uklesana imena donatora, zapis po njihovoj želji, a prigodom obnavljanja uz prvotni se tekst dopisuje i dodatni o obnovi. Važan su dio tradicionalne sakralne arhitekture mnogih naroda, pa tako i bunjevačkih Hrvata, križevi krajputaši, koji se podižu na raskrižjima i uz putove (odatle im naziv). Osim uz glavne i atarske putove gradili su se i na ulazima i izlazima iz naselja te na križanjima ulica u samim naseljima. Njihovo podizanje dio je tradicije mnogih drugih naroda (Hrvati, Mađari, Nijemci, vojvođanski Srbi itd.) i u Slavoniji i općenito u Panonskoj nizini, dok je u gorskim dijelovima Hrvatske taj običaj rjeđi, a nepoznat je u Srbijanaca. Za građevne materijale koristi se kamen (u novije vrijeme i umjetni), drvo, beton, željezo, katkad su i zidani.

Različito su oblikovani tako da se njihov izgled kreće u rasponu od skromnih do skladno izvedenih građevina. Nerijetko su oko njih i malene ograde radi zaštite te pokoje zasađeno drvo.

Križ u Gari

Prvi podaci o njima potječu još iz sredine XVIII. st. – prema kronici franjevačkoga samostana u Somboru somborski su franjevci 1749. na Gradini postavili drveni križ. Od danas sačuvanih većina ih je podignuta tijekom druge polovine XIX. st. pa sve do prvih desetljeća XX. st. I oni su zavjetni: podizali su ih imućniji pojedinci i obitelji na svojem zemljištu (po kojima onda nose i imena, npr. Kopiloviće, Jakobčičev itd.), katkada poticani i izravnim osobnim razlozima, bilo nesretnima bilo radosnima (sretan povratak iz rata, ozdravljenje, dobivanje potomstva, za spas duše rano preminuloga djeteta, kao pokajnički čin i dr.). Podizani su u vremena kada su crkve bile udaljene te je puk oko njih iskazivao vjeru i pobožnost, a uz njih su se vršila i jednostavnija bogoslužja. Služili su i za duhovnu okrjepu prolaznika, koji su pokraj njih zastajali, pomolili se i odmorili, osobito ako su bili u sjeni drveća i s ukopanom klupicom, a nerijetko su postajali i širim orijentirima. Zasađena drva služila su za odmor i zaštitu od sunca, ali i radi bolje vidljivosti iz daljine.

U davnija vremena, kada se putovalo rijetko i sporo (konjskom ili volovskom zapregom, jahanjem), a cijeli se dan radilo

na zemlji, oni nisu bila samo kulturni prostor nego i mjesta susreta, odmora, razgovora i prenošenja informacija. U vrijeme komunističke vladavine nerijetko su svjesno skrnavljeni, uništavani, oštećivani i zapušteni. Usto su tijekom arondacije zemljišta početkom druge polovine XX. st. mnogi prastari putovi preorani, pri čemu su se izgubila nekadašnja raskrižja, pa su križevi ostajali usamljeni i u oronulu stanju, često devastirani ili urušeni, s pokojim drvetom, pa se stoga zna koristiti i naziv »atarski križ«. Ivan Petrekanić u rukopisu koji se čuva u Katoličkom društvu *Ivan Antunović te Dezso Csúszó* u svoje četiri knjige zabilježili su više od 200 sačuvanih križeva u Subotici i okolici, uključujući i križeve krajputaše, od kojih su mnoge podigli bunjevački Hrvati, dok je fotograf Augustin Juriga na ovom prostoru snimio oko 300 križeva. Od 1995. kraj Gabrićeva križa na Hrvatskom Majuru održava se proštenje na blagdan sv. Marka Križevčanina. Od 1990-ih godina neke križeve samoinicijativno obnavljaju vjernici ili pak nasljednici onih koji su ih i podigli. U godini vjere 2013. u Subotici je pokrenut projekt Bunjevački put križa za obnovu propalih ili srušenih križeva krajputaša na sjeveru Bačke koje su u okolici grada podigli bunjevački vjernici. Izravno ili pod utjecajem toga projekta obnovljeno je dvadesetak križeva.

Lit.: *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, 1979; J. Chevalier – A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb, 1983; A. Stantić, Salašari i križni put. Atarski križovi, *Zvonik*, 3/1999, Subotica; In memoriam : Ivan Petrekanić, *Zvonik*, 9/2001; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; D. Csúszó, *Könyöregésünk színhelyei*, 1-4, Szabadka, 2003-2006; A. Stantić, Križ – čuvar ravnice, *Zvonik* 3/2003; A. Stantić, Čobanski križ, *Zvonik*, 4/2003; *Enciklopedija živih religija*, Beograd, 2004²; A. Stantić, Obnavljanje križova, *Zvonik*, 3/2004, Subotica; M. Stepanović (prir.), *Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 1717-1787.*, Sombor, 2012; Z. Vasiljević, Križevi u Somboru i okolici, *Hrvatska riječ*, br. 516, Subotica, 22. II. 2013.; T. Žigmanov, *Bunjevački Put križa*, Subotica, 2013; Lj. Vuković Dulić, *Bunjevački Put križa – jedan model promišljanja kulturne baštine*, *Nova riječ*, 1/2014, Subotica.

A. Rudinski

KRIŽANOVIĆ, Dalibor (Subotica, 31. V. 1974.), tenisač, teniski trener. Sin je Petra Zvonimira i Mirjane, rođ. Poljaković. Osnovnu i srednju kemijsko-tehnološku školu završio je u Subotici, ali nikada nije radio u struci, nego se profesionalno bavio tenisom. Tenis je počeo trenirati sa šest godina u TK *Spartak* u Subotici, u kojem je igrao do desete godine, kada prelazi u TK *Palić* na Paliću. Ondje ostaje godinu dana, a zatim odlazi u TK *Vojvodina* iz Novog Sada, za koju igra osam godina. U sezoni 1993.-94. vraća se u TK *Spartak* i ostaje do kraja 1996., kada se seli u Njemačku. Dok je igrao u TK *Spartak* nastupao je i u Njemačkoj za nekoliko tamošnjih teniskih klubova (*Reissersee, Mittenwald, Schwarzgelb*).

Kao junior, bio je prvak Vojvodine i Srbije (1990.) u pojedinačnoj konkurenciji 16 i 18 godina, a u istoj konkurenciji s momčadi TK *Vojvodine* osvojio je i posljednji naslov prvaka SFRJ (1991.). U seniorskoj konkurenciji s TK *Spartak* igrao je u finalu miksa i bio viceprvak SR Jugoslavije (1995.)

Prvu trenersku diplomu stekao je 1992. na DIF-u u Novom Sadu. U Njemačkoj 1998. stječe trenersku licenciju C Njemačkog teniskog saveza (DTB), zatim 2000. licenciju B, a na fakultetu u Kölnu 2014. trenersku licenciju A DTB-a. Od 1996. živio je u Hollageu kraj Osnabrücka, a od 2003. živi i radi u Osnabrücker, gdje je glavni trener mjesnoga *Osnabrücker Tennisclub* (OTC) i vodi tenisku školu *Match Play* (od 2014. *Play Smart*).

Izvor: osobni iskaz Dalibora Križanovića.

Lit.: D. Prčić, Radost prenošenja teniske vještine, *Hrvatska riječ*, br. 284, Subotica, 8. VIII. 2008; <http://otc-1908.de/trainer/dalibor-krizanovic/>

P. Skenderović

KRIŽANOVIĆ, Dubravka (Subotica, 15. X. 1943.), znanstvena savjetnica. Kći je Ivana i Terezije, rođ. Peić Gavran. Osmogodišnje osnovno školovanje započela je u Subotici, nastavila u Krapinskim Toplicama, a završila je u Subotici. Gimnaziju je upisala na Krku, a nastavila ju je u Zagre-

bu, gdje je i maturirala 1962. Na Prehrambeno-tehnološkom fakultetu u Zagrebu diplomirala je 1970. te doktorirala 1990. temom *Aktivnost enzima aldolaze i alanin aminotransferaze u serumu simentalske junadi i njihova povezanost s tovnim sposobnostima i kvalitetom mesa*. God. 1971. zaposlila se u Institutu za fiziologiju i patologiju animalne proizvodnje pri Veterinarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Zavodu za stočarstvo, a nakon ukidanja toga Instituta (1977.) nastavila je raditi na Veterinarskom fakultetu u istom Zavodu. Tijekom cijeloga radnoga vijeka uključena je u znanstveni rad kao nositeljica vlastitih projekata ili kao suradnica na drugim projektima. Prošla je sve faze znanstvenog napredovanja: u zvanje znanstvene asistentice izabrana je 1981. i upisana je u Registar znanstvenih radnika, u zvanje znanstvene suradnice izabrana je 1991., a 2003. u zvanje znanstvene savjetnice. Umirovljena je 2010. Članica je Hrvatskog biokemijskog društva i International Society of Animal Clinical Biochemistry.

U znanstvenom radu glavna su joj područja rada fiziološki i biokemijski procesi tijekom rasta tovnih goveda. Težište istraživanja je mišićni rast i utjecaj enzima na sadržaj bjelancevina u mišićnom tkivu, utjecaj prehrane, težine i dobi na klaoničku kvalitetu junadi te mogućnosti unapređenja tova. Sudjelovala je na više domaćih i inozemnim skupovima i surađivala u časopisima *Stočarstvo* i *Veterinarski arhiv*.

Objavila je više od 30 znanstvenih i stručnih radova samostalno ili u suradnji: Untersuchungen über den Einfluss der Tagerszunahme auf die Schlachtqualität bei der Jungbullenmast, *Schweiz Archiv für Tierheilkunde*, 121, Bern, 1979, 95-106; Koncentracije ukupnog kolesterola i lipida u serumu simentalske junadi tijekom tova, te njihova povezanost s klaoničkom kvalitetom, *Veterinarski arhiv*, 51, Zagreb, 1981, 87-98; Fructose 1,6 – biphosphate aldolase in the sera of Simmental young bulls. Connection with the fattening capacity, muscle quantity and protein content, *Journal of Animal Breeding and Genetics*,

110, Hamburg, 1993, 346-356; Glutathione and related enzyme activities in the blood of Simmental bulls, *Research in veterinary science*, 63, London, 1997, 191-192; Could bovine plasma proteins indicate the extent of muscle mass and protein content, *Revue de Médecine Vétérinaire*, 45, Toulouse, 2000, 257-260; Bovine Haematological Values during Fattening with Possible Implications for Muscle Growth, *Veterinary Research Communications*, 25, Amsterdam, 2001, 495-502; ; Opći principi uzgoja svinja na ekološki prihvatljiv način, *Stočarstvo*, 1/2007, Zagreb, 53-60; Utjecaj tjelesne mase pri porodu naprirst i gubitke odojaka, *Stočarstvo*, 5/2007, 337-346; Zaštita zdravlja, zakonska regulativa i rizici u očuvanju izvornih pasmina domaćih životinja, *Stočarstvo*, 6/2007, 481-487; Changes of bovine blood lipid peroxides and some antioxidants in the course of growth, *Veterinarski Arhiv*, 78, Zagreb, 2008, 269-278; Phenotypic characteristics and heritability of m. longissimus dorsi chemical composition in Croatian Simmental bulls, *Veterinarski arhiv*, 79, Zagreb, 2009, 333-341 itd.

Izvor: kazivanje Dubravke Križanović

N. Zelić

KRIŽANOVIĆ, Grgo (Krisanovics, Križánovics, Georgius, Gergely) (? – ?), visoki subotički gradski dužnosnik, senator. Kada je nakon donošenja Zakonskoga članka br. XVIII. Ugarskoga sabora iz 1741. o razvojačenju dotadašnjih vojnograničarskih područja u Bačkoj i Bodroškoj županiji i njihova pomicanja na stvarnu habsburško-tursku granicu subotička katolička općina u siječnju 1743. predložila Mariji Tereziji razvojačenje Subotice i stavljanje pod civilnu upravu, skupa sa Stipanom Vojnićem i Ilijom Bukvićem bio je član izaslanstva subotičkih katolika – Hrvata (Dalmatina) koje je u Beču 1743. pregovaralo o uvjetima razvojačenja Subotice. Akciju je podupro kalačko-bački nadbiskup i bački župan Gabrijel Patačić, a kao posebni punomoćnik interese hrvatskoga stanovništva zastupao je Miklós Kárász, glavni bilježnik slobodnoga kraljevskoga grada Segedina.

Molba grada pozitivno je riješena te je Marija Terezija 7. V. 1743. donijela Povelju kojom je grad dobio status privilegirano-ga komorskoga trgovišta i novo ime Szent Mária. Sa Stipanom Vojnićem supotpisnik je u ime grada Vječitoga ugovora gradsko-ga magistrata i Ugarske komore od 28. VI. 1743., kojim su razrađene pojedinosti razvojačenja i prava trgovišta. Na prvoj instalaciji (izboru) gradskog magistrata 29. VII. 1743. izabran je za jednoga od 13 senatora – članova magistrata. Bio je član gradskih izaslanstava u razgovorima sa središnjim vlastima u Beču i Požunu (Bratislavi): gradski ga je magistrat 1744. uputio da s glavnim gradskim bilježnikom Petrom Josićem urgira rješavanje nastalih sporova s pravoslavnim stanovništvom u gradu, s Josipom Vizijem bio je 1746. upućen radi rješavanja spora s plemićima na području grada te radi revizije Vječitoga ugovora iz 1743., koji je potpisan uz posredovanje predsjednika Ugarske dvorske komore grofa Antuna Grašalkovića 6. XI. 1748. u Pešti. Prema popisu imovine iz 1748. bio je jedan od najbogatijih stanovnika Subotice. Na čelu grada, kao glavni gradski sudac, bio je 1745.-47. i 1752.-53.

Lit.: I. Iványi, *Szabadka szabad királyi város története*, 1-2, Szabadka, 1886-1892; L. Madar, O popisu posednika i njihove imovine za razrezivanje poreza po portama 1748. godine, u: *Koreni : Svedočenje vekova : Pravni položaj i stanovništvo Subotice 1391 – 1828*, Subotica, 1991; Z. Mandić, V. Manasijević, *Prothocollum Oppidi Cameralis Regio Privilegiati – Szent Maria, antehac Szabadka vocati 1743-1756*, Subotica, 2006; L. Heka, *Dalmatini (Bunjevci) u slobodnim kraljevskim gradovima Segedinu i Subotici*, Subotica, 2015.

S. Bačić

KRIŽANOVIĆ, Krista (Kristica) (Subotica, 25. XI. 1915. – Bikovo, 17. IV. 1958.), prosvjetna i kulturna djelatnica, katolička aktivistica. Rođena je u obitelji Marka i Kornelije, rođ. Perčić. Pučku školu i gimnaziju završila je u Subotici. Već kao srednjoškolka uključila se u Katoličku akciju. Po zanimanju je bila učiteljica. Jedna je od pokretačica Križarskog sestrinstva u Subotici, osnovanog 22. VII. 1930. U sestrinstvu je od 1933. bila pročelnica »ka-

ritativne sekcije«. Aktivna je i u razdoblju nakon 1935., kada Križarsko sestrinstvo nosi ime »Bunjevka«. Nakon znatnijeg širenja križarskog pokreta sudjeluje u osnivanju Bačkog okružja križarica s ciljem

Krista
Križanović

koordiniranja svih križarskih sestrinstava u Bačkoj, gdje je obnašala dužnost tajnice. Za vrijeme rata boravila je Zagrebu, gdje je u *Klasju naših ravni* objavljivala kraće beletrističke radove. Nakon rata bolesna se vraća u Suboticu, gdje je teško bolovala do smrti. Tekstove je potpisivala pseudonimom Jaga Vrkljan.

Lit.: *Klasje naših ravni*, 1-2/1944, Zagreb; *Subotička Danica : kalendar za 1990. god.*, Subotica, 1989; L. I. Krmpotić, Od sokolstva do križarstva u Bačkoj, *Glasnik Pučke kasine*, br. 7-8/2005 – 10/2005, Subotica; S. Beretić, Križarska organizacija u Subotici, *Subotička Danica : kalendar za 2015. godinu*, Subotica, 2014.

M. Bara

KRIŽANOVIĆ, Robert (Subotica, 13. XI. 1974.), sportski gimnastičar. Sin je Bele i Marge, rođ. Balažević. Osnovnu i srednju tehničku školu (MESSC) završio je u Subotici. Diplomirao je na Fakultetu fizičke kulture u Novom Sadu. Sportsku karijeru započeo je u Gimnastičkom društvu *Partizan* u Subotici. Tijekom karijere sudjelovao je na brojnim natjecanjima u kategoriji pionira, juniora i seniora. Proglašen je sportašem godine Subotice u pionirskoj kategoriji 1988. i 1989. Na prvenstvu Gimnastičkoga saveza Jugoslavije 1987. osvojio je 2. mjesto u ručama (razboju) i 4. u parteru; na Sportskoj olimpijadi školske omladine Vojvodine (SOŠOV) 1989. osvojio je 1. mjesto u karikama (krugovima) i u parteru, 2. mjesto na preči (vratilu) te 4. mjesto u preskoku; na SOŠOV-u 1991. osvojio je 1. mjesto u višeboju; u Kupu SR

Jugoslavije osvojio je 1. mjesto u višeboju, na državnim seniorskim prvenstvima osvaja 1. mjesto u konju s hvataljkama (1996.), 1. mjesta na karikama i na preči, a 2. mjesto u konju s hvataljkama (1997.). Sudjelovao je na Europskom prvenstvu u gimnastici 1996. Za vrhunske rezultate dobio je diplomu Sveučilišta u Novom Sadu 1994.

Od 2006. ostvario je uspješnu međunarodnu karijeru kao menadžer fitnesa. Živi i radi u Dubaiju (UAE) kao menadžer fitnesa. Predsjednik je Međunarodnoga edukacijskoga komiteta Međunarodnoga saveza za sportsku aerobiku i fitnes (Federation of International Sports, Aerobics and Fitness – FISAF) sa sjedištem u Pragu.

Lit.: <https://hr.linkedin.com/in/robertkrizanovic>

Z. Nagel

KRIŽANOVIĆ, Vita (Subotica, 2. XI. 1909. – Subotica, 16. VII. 1946.), katolička djelatnica, učiteljica. Rođena je u kršćanskoj obitelji Petra i Marije, rođ. Rumenjaković. Pučku i građansku školu završila je u Subotici, a učiteljsku školu u Beogradu. U međuratnom razdoblju djelovala je kao učiteljica u raznim mjestima, među ostalim i u Podvizdu u zapadnoj Bosni, a u godinama pred Drugi svjetski rat u subotičkom predgrađu Mali Bajmok.

Vita
Križanović

Kao mlada učiteljica bila je među najistaknutijim subotičkim članicama Katoličke akcije, najprije u Hrvatskoj katoličkoj orlici u Subotici, a nakon ukidanja orlovskoga pokreta 1929. pokretačica je osnutka Križarskoga sestrinstva u Subotici 22. VII. 1930. Okupila je tada djevojke iz bunjevačkih gradskih četvrti (najviše iz Gata, a onda i iz Kera i Sente) te otvorila osnivač-

ku skupštinu, na kojoj je izabrana za prvu tajnicu i privremenu voditeljicu malih križarica. Kada je s razvojem križarstva u Bačkoj radi bolje koordinacije križarskih sestrinstava 1939. osnovano Bačko okružje križarica, izabrana je za dopredsjednicu. Za vrije rata premještena je u Péklapsztu (*srp.* Kosančić) pokraj Vrbasa. Nakon rata bila je upravnica subotičke pučke *Golubove škole* (danas: OŠ *Matka Vukovića*). U rukopisu joj je ostala zbirka pripovijesti *Kroz čipkane zavjese*, koja se nalazila u Subotičkoj matici, a poslije je nestala s ostalom arhivom. Njezin veliki sprovod bio je izraz iznimnog poštovanja ne samo vjernika nego i građanstva Subotice za njezino djelovanje na kulturno-narodnom i prosvjetnom polju kod djece i mladeži.

Lit.: K. Bunić [I. Kujundžić], *Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata*, Subotica, 1946; *Subotička Danica : kalendar za 1990. god.*, Subotica, 1989; L. I. Krmpotić, *Od orlovstva do križarstva u Bačkoj*, *Glasnik Pučke kasine*, 3/2010 – 4/2011, Subotica; S. Beretić, *Križarska organizacija u Subotici*, *Subotička Danica : kalendar za 2015. godinu*, Subotica, 2014.

S. Bačić

KRIŽARI, katolički pokret i organizacija hrvatske katoličke mladeži osnovana 1930. kao nastavak zabranjenoga Hrvatskoga orlovskoga saveza nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra 6. I. 1929. U samo nekoliko mjeseci nakon raspuštanja Hrvatskoga orlovskoga saveza potkraj 1929. učinjeni su koraci u pokretanju križarske organizacije. Pokret je uzeo ime prema francuskim Euharistijskim križarima, nastalima 1917. Euharistijski se pokret iz Francuske u kasnijim godinama i desetljećima proširio po cijelom svijetu. Zahvaljujući Ivanu Merzu, ideje Euharistijskih križara prenesene su u Hrvatsku i među Hrvate u drugim dijelovima Kraljevine SHS/Jugoslavije, a središte mu je bio Zagreb.

Prvi organizatori pokreta bili su Milan Beluhan, Josip Vrbanek, Marica Stanković, Vilka Švigr, Ivo Protulipac, Avelin Čepulić, Drago Cerovac, Slavko Šarić, Franjo Gložinić i Ivan Oršanić. Zagrebački nadbiskup Antun Bauer odobrio je pravila Križara 6.

I. 1930., nakon čega su pravila potvrdili biskupi iz Krka, Šibenika, Sarajeva, Hvara, Subotice itd. Križarske organizacije djelovale su na područjima biskupija po odobrenju Ordinarijata. Okružni inspektorat Dunavske banovine u Somboru dostavio je pravila Križara 21. V. 1930. svim kotarskim načelnicima, gradskim načelnicima, predstojnicima gradske policije, komesarima željeznice i pogranične policije »radi znanja i obavještenja područnih organa vlasti«. Svrha je Križara bila »da što uže sjedinjeni s Kristom u načelima i Euharistiji rade za pobjedu Križa Kristova i to u vlastitom posvećenju, obrazovanju i životu, te djeluju, da se njihova okolina preporodi i obnovi u Kristu.« Djelovali su u duhovnom smjeru što ga je razvio Ivan Mertz u orlovskom pokretu pod geslom *Žrtva – Euharistija – Apostolat*. Po uzoru na pret-

Grb križara

odne orlovske organizacije križarstvo je imalo dvije grane – Veliko križarsko bratstvo (VKB) i Veliko križarsko sestinstvo (VKS). Pokret je okupljao zajednice seljačke križarske omladine, zajednice radničke križarske omladine, zajednice đačke križarske omladine, zajednice malih križara, ali i starije dobne skupine. Osnovni oblici djelatnosti bili su tečajevi za mlade, vjerska, kulturno-obrazovna predavanja, izleti, hodočašća. Razvijeno je nakladništvo, VKB i VKS izdavali su glasila *Nedjelja, Za vjeru i dom, Križarska straža, Križ, Socijalni rad i Vrtić*. Za vrijeme nadbiskupa Alojzija Stepinca križarski pokret postao je dijelom Katoličke akcije.

Na čelu mjesnih križarskih bratstava i sestinstava bio je duhovni starješina, svećenik koji se brinuo da se ostvari duhov-

ni cilj Križara. Upravne i ostale poslove vodila su mjesna križarska bratstva i sestinstva, koja su bila sastavljena od vođa (predsjednika), zamjenika, bilježnika, gospodara, knjižničara i vođe malih Križara. Mali Križari bili su do dobi od 15 godina, Križari od 30 i Starješine, osobe starije od 80 godina. Za svojega posebnoga zaštitnika Križari su imali sv. Ivana Evanđelista, a Križarice sv. Ivanu Aršku.

Nedugo nakon osnutka VKS-a u Zagrebu skupina djevojaka iz subotičke četvrti Gat, koje je predvodila bivša orlovska djevatnica Vita Križanović te Krista Križanović, uz pomoć Vilke Švigr iz zagrebačke središnjice i blagoslov administratora Bačke apostolske administrature biskupa Lajče Budanovića, osnovale su 22. VII. 1930. Križarsko sestinstvo u Subotici. Za duhovnika biskup im je dodijelio Andreasa Moulliona. Za voditeljicu izabrana je Marija Cindrić, za tajnicu Vita Križanović i za rizničarku Kata Čović. Dužnost privremene voditeljice malih Križara vršila je Vita Križanović. Zapisnik o osnutku sestinstva potpisale su još Mara Pavluković, Stana Rudić, Ilka Baraković, Eržika Baraković i duhovnik Andreas Moullion. Sestinstvo je svoj rad dodatno organiziralo 1933. kroz »euharistijsku sekciju«, koju je vodila Edita Vojnić Purčar, »misijsku sekciju«, s voditeljicom Stanom Križanović, »sekciju za službenike Oltara«, čija je pročelnica bila Tona Kujundžić, »karitativnu sekciju«, s pročelnicom Kristom Križanović, ali i drugim aktivnostima, poput duhovnih vježba, procesija, organiziranju omladinskih dana, proslave Papinskoga dana, dana Ivana Merza, Majčina dana, prigodnih predavanja i sl. Mariju Cindrić će na čelu subotičkoga križarskoga sestinstva zamijeniti Mara Pavluković, a nju Ilka Dulić.

Od 1935. križarsko sestinstvo nosi ime *Bunjevka*, vodila ga je Tona Kujundžić, a imalo je i svoje ogranke. Đačko križarsko sestinstvo osnovano je 18. IV. 1937. reorganizacijom dotadašnjega Križarskoga sestinstva *Bunjevka* u Subotici. Predsjednica mu je bila Ruža Martinović, tajnica Julka Orčić. Od 1939. upravu čine Julka

Posveta barjaka Križarskog sestrinstva
Bunjevka u Katoličkom krugu u Subotici
31. VI. 1937.

Orčić, predsjednica, Zorica Mrljak, tajnica i rizničarka Klara Bibić, a duhovnik je Ivan Kujundžić. Nakon što se križarsko sestrinstvo znatnije razvilo, osnovano je 1939. Bačko okružje križarica s ciljem koordiniranja svih sestrinstava u Bačkoj. Predsjednica mu je bila Mara Čović, dopredsjednica Vita Križanović, tajnica Krista Križanović, a rizničarka Ilka Dulić. Posebno sestrinstvo za radnice оформljeno je 17. XI. 1940. u Subotici u župi sv. Roka pod nazivom Križarsko sestrinstvo za žensku radničku omladinu. Predsjednica mu je bila Ružica Sekelj, potpredsjednica Manda Pejić, tajnica Katarina Zvekanović, blagajnica Vica Šimić, knjižničarka Marica Bertuš, nadglednice Jelica Zomborčević i Marica Šiška.

Izvan Subotice su također bila brojna sestrinstva. U Bajmoku je sestrinstvo zasigurno postojalo 1935.; prema fotografiji objavljenoj u *Subotičkoj Danici* za 1936. imalo je 75 članica. Brojno sestrinstvo djelovalo je u Tavankutu pod vodstvom Anice Balažević Marinkić, potpredsjednica je bila Joca Skenderović, tajnica Rozica Dulić, blagajnica Marija Balažević, knjižničarka Kata Đerek, a voditeljica malih križarica Kata Balažević. Za sestrinstvo na Šebešiću postoji sačuvan podatak, tj. objavljena fotografija u *Subotičkoj Danici* za 1937. Na Paliću je također postojala manja skupina križarica, ali o njihovu djelovanju nema sačuvanih podataka. Za druga mjesta i salaška naselja u subotičkoj okolici nisu sačuvani podaci.

U Somboru je 25. XI. 1936. održana konstituirajuća skupština na kojoj je formirano Križarsko sestrinstvo i radni odbor: predsjednica Klara Vlašić, potpredsjednica Marija Bogdan, zapisničarka Zora Babić, rizničarka Marija Vuković, domaćica Ilonka Sumarić, odbornice Marija Vodeničar i Marija Raić, nadzorni odbor Marija Zidarević i Teza Pekanović. Za duhovnika je izabran župnik Antun Skenderović. Male križarice predvodile su Leona Benja i Bara Raić. U godinama pred Drugi svjetski rat somborsko sestrinstvo vodile su Janja Jerković, potpredsjednica Leona Benja, tajnica Giza Burgin, rizničarka Kata Zidarević i knjižničarka Marija Bošnjak.

Križarsko je sestrinstvo postojalo u Čonoplji i najvjerojatnije je osnovano 28. VII. 1940., istodobno kad i mjesno križarsko bratstvo. Na osnutku križarstva u Čonoplji bila je prisutna predsjednica VKS-a Marica Stanković, a križarice spominje i subotički tisak. Prema objavljenoj fotografiji u somborskom *Našem kalendaru za Bunjevce-Šokce-Hrvate* za 1944. to je križarsko sestrinstvo djelovalo u prostorijama *Bunjevačke kasine* i tijekom Drugoga svjetskoga rata.

Monoštor je imao sestrinstvo koje je predvodila Agica Pašić, a prema fotografiji objavljenoj u *Subotičkoj Danici* za 1935. imalo je 49 članica. Sestrinstva su postojala i u drugim šokačkim naseljima. U Sonti se osnutak križarskih organizacija može povezati s agilnim djelovanjem kapelana Zvonka Augustina Luckara. Za Breg, kao i neka druga naselja (npr. Žednik), ne postoje sačuvani podaci o sestrinstvu, što ne znači da nisu postojala, jer se u raznim izvještajima spominju izaslanici iz tih naselja na križarskim manifestacijama. U okolici Bača djelovala su tri križarska sestrinstva – u Plavni, Bođanima i Vajskoj, dok za Bač nije sačuvan spomen o organiziranom križarstvu. Sestrinstvo u Bođanima osnovano je i održalo je svoju prvu sjednicu 27. X. 1940., na kojoj je izabrana za predsjednicu Marica Herbst, potpredsjednicu Betica Ro-

žić, tajnicu Anica Poštić, rizničarku Lenka Hoffman i voditeljicu malih Križarica Marica Šimunović.

Gotovo istodobno s ograncima križarskih sestinstava 1930-ih osnivaju se križarska bratstva u okolici Subotice, Sombora i Bača. Nakon ukidanja orlovskih organizacija nekadašnje članstvo nastavlja djelovati u sklopu Križara. Pravila subotičkih Križara odobrena su 21. V. 1930. Prvi sačuvani pisani podaci sa subotičkog područja, iako je križarskih bratstava vjerojatno bilo i prije, spominju križarska bratstva na Šebešiću i u Tavankutu. Tavankutsko je bratstvo spadalo među najbrojnija bratstva: osnovano je tijekom 1934., a od samog početka imalo je 120 članova. Bratstvo je imalo pet sekcija, koje su se redovito sastajale. Duhovnik im je bio kapelan Lajos Vajda. Iste godine, 8. XII. 1934., osnovano je križarsko bratstvo na Šebešiću pod duhovnim vodstvom župnika Ivana Lebovića i predsjednika Martina Merkovića, a 1936. izgradili su i vlastiti dom. Nakon Martina Merkovića, koji se 15. X. 1939. zahvalio na povjerenju, za predsjednika je biran Pere Kopunović, potpredsjednika Mate Šarčević, blagajnika Grga Merković, knjižničara Bela Pokornić, voditelja mladih križara Franjo Pokornić, a Martin Merković postao je počasnim doživotnim predsjednikom.

U Subotici je Đačko križarsko bratstvo osnovano sredinom rujna 1935. Prvi mu je predsjednik bio Miroslav Stemmer, a od 1937. Ljudevit Lalić. U upravi su bili još i Franjo Kujundžić, Kun Sabo, Mirko Išpanović, Petar Kulić, Gustav Ivković, Mirko Horvat, Ante Sekulić, Alojzije Poljaković, Mirko Vidaković, Marko Lipozenčić, Franjo Malagurski, Mirko Horvat, a članstvo i uprava mijenjali su se s dolaskom novih i odlaskom starijih školaraca na studije. Duhovnici su bili Nikola Dulić i poslije Ivan Kujundžić te Franjo Vujković. Bratstvo je imalo više sekcija: dramsku, tamburašku, stolnotenisku i literarnu. God. 1938. reorganizirano je u Đačko križarsko bratstvo višeškolaca, s predsjednikom Vojislavom Pešutom, i Đačko križarsko bratstvo nižeškolaca, s predsjednikom Antom Sekulićem.

Literarna sekcija Đačkoga križarskoga bratstva pokrenula je inicijativu za izdavanje časopisa *Kolo mladeži* kao »glasila namijenjenog unutarnjim potrebama hrvatskih katoličkih omladinskih organizacija u Bačkoj«. Izlazio je 1939.-40., izdavač i uredivač časopisa bilo je Bačko okružje križara, a odgovorni urednik Franjo Vujković.

Đačko križarsko bratstvo Subotica

Sredinom 1930-ih križarski pokret u Bačkoj dobiva novi zamah u organizacijskom radu. Zbog potrebe koordiniranja rada križarskih bratstava utemeljeno je 1937. (službeno potvrdom VKB-a u Zagrebu 9. IX. 1939. i uz suglasnost biskupa Lajče Budanovića) Bačko okružje križara. Vodstvo su mu činili Ante Sekulić, zamjenik Vojislav Pešut, tajnik Perica Vidaković, rizničar Zvonko Milonja, a duhovnik je bio Ivan Kujundžić. Postojalo je križarsko bratstvo u subotičkoj četvrti Ker, no o njegovu djelovanju i članstvu nema sačuvanih podataka. Inicijativom Alekse Kokića, za vrijeme njegova kratkotrajna kapelanovanja (1937.-38.) u župi sv. Roka u Subotici, uz pomoć Nikole Novakovića 1937. osnovano je Radničko križarsko bratstvo.

Nakon odlaska Alekse Kokića na studij u Zagreb formirana su dva radnička križarska bratstva 1939. Prvo je imalo sjedište u subotičkoj župi sv. Roka s duhovnikom Lajčom Matkovićem, predsjednikom Perom Novakovićem, zamjenikom Josom Katančićem, tajnikom J. Vidakovićem, blagajnikom Nikolom Novakovićem i knjižničarem A. Skenderovićem. Drugo radničko križarsko bratstvo imalo je sjedište u zgradi Matice subotičke s duhovnikom Ivanom

KRIŽARI

Kujundžićem, predsjednikom Andrijom Cvijanovim, zamjenikom M. Crnkovićem, tajnikom Antunom Bašićem i blagajnikom M. Bošnjakom. U travnju 1939. formirano je novo križarsko bratstvo u subotičkom predgrađu Šandoru (Aleksandrovu), iako je tu, zauzimanjem svećenika Ivana Prčića, ranije djelovala skupina mladića zauzeta križarskim idealima. Novi duhovnik Matija Zvekanović oformio je od starog članstva novo bratstvo.

Početak 1930-ih u Somboru je župnik Antun Skenderović osnovao križarsko bratstvo, koje je djelovalo u Domu sv. Cecilije, kolokvijalno zvanom Križarski dom. Sa somborskim križarima jedno su vrijeme u Domu sv. Cecilije djelovali nezadovoljnici koji su 1935. napustili *Bunjevačko kolo* i nedugo zatim, potkraj 1936., osnovali *HKD Miroljub*. Djelovanje budućeg članstva hrvatskog društva tako se tijekom 1935. i 1936. godine moglo pratiti kroz aktivnosti somborskih križara. Hrvatskoj javnosti predstavili su se gostovanjem u Osijeku, zatim i u Zagrebu na proslavi Križarskog dana 18. X. 1936. Križare je u to vrijeme predvodio Ladislav Vlašić. Somborske male križare vodili su Dragiša Dujmović i Stipan Mihalović. Na godišnjoj skupštini 20. IX. 1940. za predsjednika je izabran Petar Antičević, potpredsjednika Ernest Probojčević, tajnika Aleksa Marković, blagajnika Ivan Grgić, knjižničara Ivan Šuk, vođu malih križara Petar Antičević, nadzornike Stjepan Bogišić i Franjo Nikolić.

Križarsko bratstvo Monoštor

Među starija bratstva osnovana prije 1935. pripada i ono u Monoštoru, o čemu svjedoči fotografija objavljena u *Subo-*

tičkoj Danici za 1935. s 39 malih križara. Križarsko bratstvo u Bajmoku osnovano je najvjerojatnije 1934., a među skromnim spomenima tog bratstva svjedoči fotografija u *Subotičkoj Danici* za 1936. s 34 člana. Sonćansko je bratstvo prema izvještajima u tisku i Bačkog okružja križara bilo među aktivnijima. Prema dostupnim podacima osnovano je tijekom 1935. zahvaljujući kapelanu Zvonku Augustinu Luckaru. Bratstvo je svoja okupljanja imalo u Križarskom domu, koji se u tisku i kolokvijalno nazivao i Hrvatskim katoličkim domom. Križarsko bratstvo u Čonoplji osnovano je 28. VII. 1940. Vodio ga je Antun Palić, potpredsjednik je bio Antun Požarković, tajnik Ilija Džinić, blagajnik Imra Đurković, knjižničar Ivan Burnać, vođa malih križara Tomo Beretić, dok su nadglednici bili Josip Krišner i Beno Vidaković. Duhovnik je bio Stjepan Ognjanov. Iste godine pokušalo se s osnivanjem križarskoga pokreta u Novom Sadu gdje, su osim Hrvata interes pokazali Nijemci i Mađari, no rat je omeo osnivanje bratstava na tom području. Iz raznih dopisa i skromnih izvještaja može se zaključiti da su bratstva postojala u Žedniku, Beregu, Baču, Bođanima, Plavni, Vajskoj, ali opseg njihovih aktivnosti i sastav članstva neistraženi su.

Križari su 1930-ih postali jednom od najmasovnijih organizacija u hrvatskom narodu, pa tako i u Bačkoj. Ukupno su križarska bratstva i sestrinstva 1937. imala oko 40.000 članova i članica, a broj im je neprekidno rastao do 1941. VKB je 1938. imao oko 340 ogranaka s 30.000 članova, a VKS 452 ogranaka s 18.950 članica. Vijesti o djelovanju bačkih bratstava i sestrinstava donosile su *Subotičke novine*, napose u rubrici »Križari na djelu«, koja je postojala 1939.-41., zatim *Subotička Danica*, *Kolo mladeži* te križarska glasila u Hrvatskoj.

Iako ne postoji sačuvana dokumentacija, iz raznih memoarskih zapisa, dopisa središnjici te članaka u tisku može se zaključiti da je na vrhuncu djelovanja križarskog pokreta u Bačkoj bilo više tisuća aktivnih križara. Najveće manifestacija na kojoj su sudjelovala bačka križarska brat-

stva i sestrinstva bila je subotička proslava 250. obljetnice doseljavanja najveće skupine Bunjevaca u Bačku 1936. Redovito su obilježavali Papin dan i sudjelovali su na Omladinskim danima. Među zadnje velike manifestacije na kojima su sudjelovali bački Križari bili su proslava 1300. obljetnice povezanosti Hrvata s Rimom i u sklopu nje Dani hrvatske katoličke omladine u Somboru 15. IX. 1940., uz sudjelovanje oko 1400 mladih iz cijele Bačke.

Križari su u Bačkoj od 1941. do kasne jeseni 1944. jedva djelovali. Dio istaknutih članova bačkih Križara nastavio je djelovati u Zagrebu, dijelom zbog nastavka školovanja, dijelom zbog ratnih okolnosti. Nadbiskup Štepinac u srpnju 1945. raspustio je sve organizacije Katoličke akcije kako bi se članstvo zaštitilo od progona. Neovisno o prekidu djelovanja križara nekadašnje je članstvo bilo izloženo progonima. Razračunavajući se s Crkvom i ideološkim neprijateljima, vlasti su u Subotici u tri montirana kaznena procesa 1948. osudile na zatvorske i druge kazne 27 istaknutih katoličkih aktivista, uglavnom križara.

Obnoviteljska skupština križara održana je 16. XII. 1993. u Zagrebu. Djelovanje organizacije nije prošireno na sve one krajeve s hrvatskim stanovništvom gdje je uspješno djelovala do 1945. U Bačkoj su na nekadašnji značaj križara kroz svoje tekstove osobito upozoravali svećenici Lazar Ivan Krmpotić i Stjepan Beretić. Neki osuđeni članovi križarskoga pokreta nakon demokratskih promjena svoja su sjećanja objavljivali u zagrebačkom listu *Politički zatvorenik* (Ante Sekulić, Mara Čović, Marija Dulić).

Lit.: M. Stanković, Euharistija i križarski pokret, *Katolik*, 30, Šibenik, 1932; *Subotičke novine*, 1935–1941, Subotica; *Hrvatski dnevnik*, 147/1936, Zagreb; A. Poljaković, Orlovsko-križarski pokret među bačkim Hrvatima, *Klasje naših ravni*, 1-2/1944, Zagreb; *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb, 1946; M. Čović, *Sjećanje – svjedočenje : zvuči kao priča, a bila je istina*, Rijeka, 1996; L. Znidarić, Križarska organizacija, životno djelo Ivana Mertza, *Obnovljeni život*, 3-4/1997, Subotica; M. Beljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni*

preporod (1870-1945), Sombor, 1971; L. I. Krmpotić, *Život i djelo Tone Kujundžić uzorne Križarice iz Bačke*, Zagreb, 2003; J. Krišto, *Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.)*, Zagreb, 2004; L. I. Krmpotić, Od sokolstva do križarstva u Bačkoj, *Glasnik Pučke kasine*, br. 7-8/2005 – 10/2005, Subotica; S. Mačković, Hrvatski katolički orao – Subotica kroz arhivsko gradivo, *Klasje naših ravni*, 3-4/2007, Subotica; L. I. Krmpotić, Od orlovstva do križarstva u Bačkoj, *Glasnik Pučke kasine*, 3/2010 – 4/2011, Subotica; S. Beretić, Križarska organizacija u Subotici, *Subotička Danica Kalendar za 2015. godinu*, Subotica, 2014; <http://www.ivanmerz.hr/sabrana-djela/bibliografija.htm>

M. Bara

KRLEŽA, Miroslav, (Zagreb, 7. VII. 1893. – Zagreb, 29. XII. 1981.), književnik, leksikograf. Autor je proznih (*Hrvatski bog Mars*, *Povratak Filipa Latinovicza*, *Banquet u Blitvi*, *Zastave*), dramskih (*Legende*, *Vučjak*, *Gospoda Glembajevi*, *U agoniji*, *Leda*, *U logoru*) i pjesničkih (*Pjesme*, *Simfonije*, *Balade Petrice Kerempuha*) djela te mnogih eseja, polemika i publicističkih tekstova (*Izlet u Rusiju*, *Moj obračun s njima*, *Deset krvavih godina*) ključnih za hrvatsku književnost XX. st. Utemeljio je ili potaknuo pokretanje nekoliko književnih časopisa (*Plamen*, *Književna republika*, *Danas*, *Pečat*) te znatno pridonio oživljavanju leksikografije u Hrvatskoj prvo svojim zalaganjem za utemeljenje Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda (danas Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*) kao jedne od središnjih znanstvenih ustanova, a potom dugogodišnjim vođenjem te ustanove i uređivanjem nekoliko enciklopedijskih izdanja.

U Krležinim je tekstovima malo izravnih referenci na bunjevačke Hrvate. Najvažniji je za razumijevanje njegova odnosa prema bunjevačkom pitanju dnevnički zapis od 9. I. 1968. (*Dnevnik 1958-69*, Sarajevo, 1981.) o »dva popa, dva Bunjevca« koja su mu donijela bunjevačku bibliografiju sa zamolbom da se »štampa u Akademiji« (JAZU, danas HAZU). Impresioniran je opsegom bibliografije (»nekoliko stotina jedinica za dvjesto godina«), a nezadovoljan zbog toga što Bunjevce, unatoč tomu, »danas madžariziramo« te zaključuje: »To se zove socijalistička politika.« Uz opseg

bibliografije, razgovor s tom dvojicom Bunjevaca, od kojih je jedan bio i njezin priređivač Ivan Kujundžić, bio je neprijeporno povod za prisjećanje u istom zapisu na prikaz Bunjevaca u knjizi pripovijetka Veljka Petrovića *Bunja i drugi u Ravogradu* (Pančevo, 1921.), koja je »ispala kao socijalno bornirano svjedočanstvo pseudogospodskog mentaliteta građanskog, kad su Bunjevske bile sluškinje i radale porod sluškinja«, pisano iz »varmeđijske džentri-perspektive«. Taj je Krležin zapis poslužio kao polazište u raspravi Tomislava Žigmanova »Identitetske sastavnice i slike svijeta Bunjevac(=k) a u tri pripovijetke Veljka Petrovića« (*Nova riječ*, 1/2014, Subotica). Žigmanov je pak u ovcem članku »Hrvatskojvodanske teme u 'bibliji leksikografije'«, objavljenom u nastavcima (*Hrvatska riječ*, br. 488-492, Subotica, 2012), iscrpno prikazao, dijelom i prenio, sve jedinice iz knjige Krležinih uredničkih napomena *Marginalije. 1000 izabranih komentara o tekstovima enciklopedije JLZ* (prir. Vlaho Bogišić, Beograd, 2011.) relevantne za vojvođanske Hrvate. Krleža u svojim »marginalijama«, pokatkad i krajnje osobno, komentira enciklopedijske natuknice o »društvenom djelatniku i pjesniku, bunjevačkom Hrvatuu« Franji Bašiću, kojega ne cijeni, o »franjevačkom spisatelju, povjesničaru i pravniku« Grguru Čevapoviću – Krleža piše Čevapović – kojega drži važnim, o »biskupu, diplomatu i humanisti« Andriji Dudiću, prema kojemu je ironičan, o Dunavu i njegovoj važnosti za život svih podunavskih Hrvata, o kiparu Robertu Frangešu-Mihanoviću, o tzv. »Jelačićevu ratu«, o Karlovačkom miru, o »našem enciklopedijskom imenu prvoga reda« Antunu Gustavu Matošu, kojega, nezadovoljan napisanim člankom, opširno ocjenjuje i kao književnika i kao osobu, o »franjevačkom spisatelju i povjesničaru« Emeriku Paviću, o Pečuhu, koji je za njega »kulturni centar Panonije, Gornje Hrvatske i Slavonije, od Jana Panonija Česmičkoga do Šenoe, znači od romanike do romanizma« te, napokon, o Srijemu, kojemu su u *Enciklopediji*, ističe Krleža, posvećena 42 retka, »više nego nekim državama«.

Premda, ocjenjuje Žigmanov, u Krležinim »marginalijama« uz *Enciklopediju Jugoslavije* »nema previše odrednica koje su od značaja za Hrvate u Vojvodini, ipak su nam njegove opservacije istih i danas poučne. Kao prvo, riječ je o načelnoj uputi kako treba pisati o osobama, pojavama ili događajima – strogo se držati činjenica, no isto tako obratiti pozornost i na kontekste u kojima je objekt obradbe situiran«.

A. Bešlić, *Krleža I.*

Kao »glavni redaktor« *Enciklopedije Jugoslavije*, Krleža je zagovarao smještanje Bunjevaca u hrvatski nacionalno-kulturni kontekst. U opširnom članku »Bunjevci« (*Enciklopedija Jugoslavije*, 2, Zagreb, 1961.) Stjepan Pavičić prvo definira Bunjevce kao »ime nekih hrvatskih naselja u kraju oko Zrmanje, s jedne i s druge strane Velebita, u Lici i okolini, u Subotici i bačkom Podunavlju«, a potom Vaso Bogdanov u ključnom tekstu o povijesti Bunjevaca, koji obaseže oko 9 stupaca, ustvrđuje da su migracijom, koja je počela već u XVI. st., a »glavne (su) seobe izvršene potkraj XVII. st.«, bili »obuhvaćeni oni Hrvati koji su pod imenom *Bunjevaca*, napustivši svoja prvobitna boravišta uz Dinaru (...), naselili uz ostale hrvatske krajeve (u Lici, Slavoniji, Pokuplju i Pounju) srednju i sjevernu Bačku, dijelove Baranje i peštanske i čongradске županije«. U doba mađjarizacije, piše u nastavku, Bunjevci su dobivali potporu i sa srpske strane, ali »mnogo življe bile su

za sve to vrijeme veze između Bunjevaca i Hrvata i još u većoj mjeri pružana je svim bunjevačkim nacionalno-kulturnim stremljenjima (...) pomoć s hrvatske strane.

Krleža je na različite načine bio prisutan u bunjevačkoj kulturi.

U međuratnom subotičkom omladinskom časopisu za kulturu *Bunjevačko kolo* (br. 10/1936), Balint Vujkov (pod pseudonimom Gorenc K.) smatra Krležu jednim od »najjačih« slavenkih pisaca »koji se može postaviti među ruske genije«. Subotički časopis *Rukovet* u nekoliko je navrata (1959., 1980., 1982. i 2009.) objavljivao Krležine tekstove, a u tematskom broju posvećenom Krleži (1/1982) objavljen je izbor njegovih pjesama, tekstovi Vojislava Sekelja »Moj susret s Krležom«, Save Babića »Miroslav Krleža i prijem Petefija kod nas između dva rata« te Lazara Merkovića »Krleža i o Krleži u 'Rukoveti'«. Novinar i književnik Vojislav Sekelj autor je nekoliko manjih i većih tekstova o Krleži, među kojima je, uz spomenuti autobiografski tekst, važan i esej »Krležino Veliko Nepoznato Nešto« (*Rukovet*, 4/1983). Zapis »Moj susret s Krležom« prisjećanje je na jednosatni razgovor u Leksikografskom zavodu u Zagrebu 18. X. 1973. Sekelja se posebno dojmila Krležina susretljivost, zanimanje ne samo za njegov odnos prema književnosti i mišljenje o pojedinim književnicima, pa i o njemu, nego i za svakodnevne probleme, kao i Krležino izricanje vlastitih stavova o tom da »period lutanja« u mladih autora »može biti plodan ne postane li samome sebi svrhom«, da je Thomas Stearns Eliot »pokvario ukus generacije« i »zaustavio (...) razvoj poezije«, da njega, Krležu, »u školi šematiziraju, tumače ga zakonom crno-bijele logike, i odbijaju mladež od njega«, da mlađi pisci ne bi smjeli pisati romane jer roman zahtijeva »golemo životno iskustvo« i »u njemu treba da vladaju božanski zakoni«, a bez toga će »u najboljem slučaju« biti »samo poetizirana literatura o literaturi«. Esaj »Krležino Veliko Nepoznato Nešto« sastoji se od dva dijela. U prvom se nižu dojmovi o lijepom uopće te o Krležinoj poeziji, koja, prema Sekelju,

počiva na proturječju između čovjekova umjetničkog i političkog bića: »Čovjek, po svom rođenju, rođen je umjetnikom. Usud čovjeka je politika.« U drugom dijelu tumači se nekoliko pjesama iz ciklusa »ratne lirike« (*Pjesme I*).

Kiparica Ana Bešlić izradila je dva Krležina portreta, od kojih se jedan nalazi u Gradskom muzeju u Subotici, a Antonija Čota Rekettye objavila je u nekoliko nastavaka tekst, popraćen teatrografskim podacima, »Krleža na vojvođanskoj kazališnoj sceni« (*Klasje naših ravni*, 3-4/2013 – 1-4/2014).

B. Senker

KRIŽNI PUT → Put Križa

KRMPOTIĆ, Eta, ud. **Patarčić** (Subotica, 26. IX. 1930. – Subotica, 26. I. 1996.), atletičarka, rukometašica. Kći je Petra i Tilke, rođ. Vuković. Osnovnu školu završila je u Subotici, a stručni ispit financijske struke položila je 1948. u Novom Sadu. U odbor Narodne skupštine AP Vojvodine izabrana 1948. God. 1962./63. završila je jednogodišnji tečaj daktilografije u Zagrebu, gdje je završila i dopisnu upravnu školu 1972./73. Cijeli radni vijek provela je kao tajnica u subotičkoj tvornici čarapa 8. mart.

Nakon Drugog svjetskoga rata u SD *Sloboda* (kako se tada zvala *Bačka*) počnje igrati veliki rukomet u vrijeme kada su početkom 1946. organizirani treninzi. Na prvom turniru iz velikoga rukometa održanom 1946. u Subotici, na kojem su, osim SD *Sloboda* i FD *Radnički* iz Subotice, sudjelovale i ekipe iz Kanjiže i Ade, bila je članica sastava *Slobode*, koji je osvojio prvo mjesto. Iste godine momčad je odnijela pobjedu u utakmici protiv rukometašica Segedina (2 : 0). Usporedno je trenirala i atletiku pod nadzorom Jakova Kopilovića i Ljudevita Vujkovića Lamića – Moce. Sudjelovala je na krosovima, tada važnom obliku sportskih natjecanja. Na seniorskom prvenstvu Jugoslavije u Osijeku 1947. u krosu ženska momčad *Slobode* u sastavu Tereza Ivanković, Marija Skenderović, Eta Krmpotić i Pirika Kolar osvojila je 4. mjesto u ekipnoj konkurenciji. Na državnom

prvenstvu u krosu u juniorskoj konkurenciji u Skopju 1948. osvojila je drugo mjesto pojedinačno iza Tereze Ivanković. Kada je početkom 1949. po direktivi vlasti donesena odluka da svi atletičari i rukometaši koji žele mogu prijeći u SDŽ *Jovan Mikić – Spartak* (osnovan 1945.), a da će se postojeće sekcije u *Slobodi* ugasiti, bila je u skupini sportaša koji nisu htjeli promijeniti klub te se prestala baviti sportom.

Izvor: osobni iskaz Suzane Šagovanović iz Subotice, kćeri Ete Krmpotić.

Lit.: »Bačka« 1901 -1971 *Subotica*, [Subotica, 1971]; Lj. Gajić, *Kros u Jugoslaviji*, Jagodina, 2012.

P. Skenderović i E. Hemar

KRMPOTIĆ, Ivan (Subotica, 30. III. 1875. – ?), političar. Rođen je u obitelji Đure i Teze, rođ. Milodanović. Ubrzo nakon formiranja Kraljevine SHS došao je pod udar vlasti zbog navodnoga propagiranja komunističkih ideja, zbog čega je 1921. uhićen u Subotici. Kratko vrijeme djeluje kao član Bunjevačko-šokačke stranke, ali se ubrzo okreće Radićevoj Hrvatskoj republikanskoj seljačkoj stranci (HRSS). Živio je u Staroj Moravici, većinski mađarskom naselju, u kojem je od 1924. mještane organizirao u Radićevo stanku. Stranka je iste godine pristupila komunističkoj Seljačkoj internacionali u Moskvi pa je na nju primijenjena Obznana – naredba vlade Kraljevine SHS kojom je potkraj 1920. zabranjeno djelovanje KPJ-a, koje je za cilj imalo nasilno rušenje ustavnoga poretka. Zbog toga će ga vlasti, kao Radićeva pristašu, ponovno uhititi. Bio je kandidiran za izbore 11. IX. 1927. kao nositelj liste stranke za topolski kotar. Održavao je političke zborove u okolicama Bačke Topole i Subotice. Zbog jednog istupa na zboru u Staroj Moravici u kolovozu 1927. uhićen je zbog navodnog »promađarskog govora«. U vodstvu HSS-a Bačke bio je od 1924.-29. Zahvaljujući njegovu političkom djelovanju Stara Moravica smatrana je »kulom Radićevaca«.

Izvor: Povijesni arhiv u Subotici, F: 45, 49/1925.

Lit.: *Neven*, 50/1926, Subotica; *Neven*, 33, 35/1927; Đ. Mamužić, Dva naša sastanka u obćini St. Moravica (kotar Bačka Topola, Vojvodina), *Dom*, 25, Zagreb, 1926.

M. Bara

KRMPOTIĆ, Lazar Ivan (Subotica, 14. IV. 1938. – Mala Bosna, 6. II. 2006.) svećenik, nacionalni i kulturni djelatnik, publicist. Rođen je u obitelji Stipana i Đule, rođ. Stipić, a odgojili ga baka i tetke. Pučku školu i realnu gimnaziju završio je u Subotici. Odrastao je u subotičkoj župi sv. Roka, gdje mu je župnik bio Ivan Kujundžić, koji je odlučujuće utjecao na njegov svećenički poziv, ali i ljubav prema svojem bunjevačko-hrvatskomu rodu. Studij teologije u Zagrebu pohađao je 1956.-62., gdje je poslji i magistrirao filozofiju i teologiju 1964. Za svećenika je zaređen 1962., iste godine kada je počelo zasjedanje II. vatikanskog koncila, koji mu je bio trajni poticaj na ekumenskom, liturgijskom i pastoralnom području. Kao gorljivi zagovornik sv. Ivana od Križa, njegovo je ime stavio uz svoje krsno ime. Bio je kapelan u Adi 1962.-64., u Bačkoj Palanci upravitelj je župe 1964.-84. te župnik 1984.-92., pri čemu je skrbio o još pet filijala. Od 1992. do smrti bio je župnik u Đurđinu. Dekan Bačkoga dekanata bio je 1978.-92. Zalagao se za dolazak redovnika i redovnica u Subotičku biskupiju te prihvaćanje laičkih duhovnosti (fokolarini, neokatekumeni). Bio je član raznih biskupijskih vijeća, a osobito je djelovao na polju ekumenizma (grkokatolici, Slovačka evangelička crkva, Makedonska pravoslavna crkva, kao i u Bugarskoj, Rumunjskoj i Mađarskoj), među ostalim bio je i član Vijeća za ekumenizam Biskupske konferencije Jugoslavije. Puno je radio na produbljivanju ćirilometodske baštine te se zalagao za suradnju s Katoličkom crkvom i Hrvatima u dijaspori (Kosovo, Makedonija, Rumunjska, Slovačka), o čemu je pisao brojne radnje u mjesnoj katoličkoj periodici.

Istaknuo se zauzetošću za vjerski, kulturni i znanstveni život svih bačkih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca. U Bačkoj Palanci pokrenuo je 1970. župni list *Horizonti*, koji je izlazio do 1978. U suradnji s hrvatskim

svećenicima Subotičke biskupije, župni je list preimenovan u vjersko-informativni list *Bačko klasje* 1978., koji je uređivao do konca izlaženja 1993. Obnovio je i godišnjak *Subotička Danica* 1984., kojemu je bio urednik do 1994. Tijekom 1980. aktivno je sudjelovao u organizaciji mnogih hrvatskih manifestacija u okviru Katoličke crkve (Kokićevi dani, obilježavanje godišnjica hrvatskih bačkih velikana itd.) i izvan nje (Bajski razgovori od 1990., Antunovićev dan od 1991. u Aljmašu). Kao župnik rodne župe Tome Gerarda Stantića, bio je veliki promicatelj njegovu štovanja i njegove kauze za proglašenje blaženim te je 2003. pokrenuo »bilten župe sv. Josipa Radnika« *Gerardov narod*, koji je izlazio u Đurđinu do konca 2005. U njima, kao i u drugim

Lazar Ivan Krmpotić

osobito zavičajnim periodicima (*Klasje naših ravni*, *Glasnik Pučke kasine*) i zbornicima (*Dr Josip Andrić 1894-1967 Zbornik*, 1971; *Zbornik predavanja znanstvenog skupa u Subotici 12-14. VIII 1986. povodom 300. obljetnice obnovljene crkvenosti među Hrvatima u Bačkoj*, 1987; *Zbornik radova o biskupu Lajči Budanoviću*, 2004; *Stjepan Tomislav Poglajen alias profesor Kolaković*, 2007) objavio je mnogobrojne članke na hrvatskom, slovačkom, mađarskom, makedonskom i njemačkom. Bio je inicijator proslave 300. obljetnice seobe Hrvata – Bunjevacu u Bačku 1986. i stogodišnjice smrti Ivana Antunovića 1988. Suutemeljitelj je Katoličkog instituta za kulturu povijest i duhovnost (danas: Katoličko društvo)

Ivan Antunović u Subotici 1989., čiji je bio prvi predsjednik (do 1994.). U to vrijeme uređivao je *Zbornik Ivan Antunović* (1-5, Subotica, 1990.-94.) te s Belom Gabrićem seriju brošura *Narodni običaji bačkih Hrvata* (1-4, Subotica, 1992.-93.). Nakon kritičkoga osvrta na stanje u Subotičkoj biskupiji objavljenog u *Subotičkoj Danici* za 1993. godinu, od sljedeće su godine prestali izlaziti *Bačko klasje* i *Zbornik Ivan Antunović* te je isključen iz uređivanja *Subotičke Danice*.

Skupljao i istraživao bunjevačku etnološku i kulturno-povijesnu baštinu, za koju je držao da je smišljeno razbacivana i uništavana. Inicijator je osnivanja *Pučke kasine 1878.* u Subotici 1998. i član uredništva *Glasnika Pučke kasine* 2003.-06. Utemeljio je etno-zbirku Bunjevački salaš u Đurđinu 2001. Kao veliki promotor pučke slamarske umjetnost iz okolice Subotice o njoj je objavio knjigu. Zauzimao se za otvorenje hrvatske gimnazije te je s Josipom Temunovićem bio najagilniji zagovornik ispunjenja želje biskupa Lajče Budanovića o ustanovljenju Zaklade Lajče Budanovića radi širenja prosvjete u kršćanskom duhu među bačkim Hrvatima. U tom cilju inicirao je tiskanje nedovršena djela Matije Evetovića *Život i rad Paje Kujundžića* (Subotica, 2005.), kojoj je napisao i dulji predgovor. Bio je gorljivi promicatelj nastave na hrvatskom jeziku, osobito nakon njezina pokretanja 2002., u OŠ *Vladimir Nazor* u Đurđinu.

Objavio je knjigu o istarskoj redovnici Pauli Licul (1904.-1984.) i predvodnici subotičkih križarica Toni Kujundžić (1914.-1996.). Autor je predgovora i dodatka drugoga izdanja knjige Matije Evetovića *Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja* (Pečuh, 2002). U *Glasniku Pučke kasine* objavljeni su mu feljtoni *Od sokolstva do križarstva u Bačkoj* (br. 7-8/2005 – 7/2006) i *Od orlovstva do križarstva u Bačkoj* (3/2010 – 4/2011) te posmrtno izvaci iz autobiografije (br. 4/2009 – 1/2013). Njegova bogata privatna arhiva završila je u privatnim rukama. U periodici se koristio pseudonimom LIK.

KRMPOTIĆ

Djela: *Majka Paula*, Mostar, 1998; *Umjetnost u tehnici slame*, Zagreb, 2001 (Subotica, 2004²); *Život i djelo Tone Kujundžić*, Zagreb, 2003; *125 godina osnutka Pučke kasine : 1878-2003*, Subotica, 2003; *Veliko obiteljsko stablo Dulićevih*, Subotica, 2005.

Lit.: L. I. Krmpotić, 25. obljetnica osamostaljenja Subotičke biskupije (1968.–1993.), *Subotička Danica kalendar za 1993.*, Subotica, 1992; Reagiranj; Osvrt na reagiranja, *Subotička Danica kalendar za 1994. god.*, Subotica, 1993; *Schematismus Dioecesis Suboticanae : Anno Domini 1998*, Subotica, 1998; B. Stantić, Im (sic!) memoriam + mr. Lazaru Ivanu Krmpotiću, *Glasnik Pučke kasine*, izvanredni br. 1/2006, Subotica; *Zvonik*, 2/2006, Subotica; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013; B. Stantić, Deset godina tragične smrti svećenika mr. Lazara Krmpotića i Ivana Dulića, *Zvonik*, 2/2016, Subotica.

S. Bačić

KRMPOTIĆ, Mario (Trst, Italija, 25. III. 1889. – Beograd, 24. I. 1962.), nakladnik, publicist, pravnik, visoki državni činovnik. U Trstu je završio njemačku osnovnu školu i gimnaziju, a u Beču diplomirao slavistiku i doktorirao 1913. Uključio se u rad obiteljskoga tiskarsko-nakladnoga poduzeća u Puli, koje je vodio otac Josip. Očeva je kuća bila i središte mjesnoga i uopće istarskoga hrvatskoga narodnoga pokreta 1915.-18. Osim listova na njemačkom i talijanskom, poduzeće je izdavalo i *Hrvatski list* 1915.-18. Bio je stvarni urednik tog prvog dnevnika na hrvatskom jeziku u austrijskom dijelu Monarhije, u kojem se, osim za hrvatske i jugoslavenske interese, zauzimao i za socijaldemokraciju. U kolovozu 1918. u Ljubljani je sudjelovao u osnivanju Narodnoga vijeća za Sloveniju, Trst i Istru, a bio je i član pulskoga mjesnoga odbora Narodnoga vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, koje je, u pokušaju priključenja Istre Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, upravljalo Pulom od 30. X. do talijanskoga zaposjedanja 5. XI. Potkraj godine talijanske su ga vlasti internirale na Sardiniju, zatim odlazi u Ljubljanu, a odatle 1921. prelazi u Beograd, gdje dobiva namještenje u Ministarstvu socijalne politike.

Zbog praćenja stručne literature na hrvatskom, talijanskom, njemačkom, francuskom i ruskom jeziku sumnjičen za tali-

janaštvo, fašizam, velikohrvatstvo i komunistizam. Izgubio je posao, ali je nakon što je oslobođen od optužaba vraćen na rad u Ministarstvu. Zbog potreba posla školske godine 1921./22. upisao se na izvanredni studij na Pravnom fakultetu u Subotici, gdje je diplomirao 1934. U Ministarstvu je bio predsjednik Središnje uprave za posredovanje rada do rujna 1942., a do rata glavni urednik njezina službenoga glasila *Socijalni arhiv* i izvanredni profesor na Visokoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Beogradu. Pomagao je da dođe do gradnje nekoliko radničkih prihvatišta i palača burza rada, među ostalim i u Beogradu, Novom Sadu, Zrenjaninu i Subotici (današnja zgrada na uglu Zmaj Jovine i Đure Đakovića, izgrađena 1937.). Poslijeratne su ga vlasti optužile za suradnju s okupatorom te je degradiran. Nakon toga radio je kao činovnik u Ekonomskom institutu FNRJ, a zatim u Institutu društvenih nauka. Objavljivao je u nekoliko domaćih ekonomskih časopisa.

Izvor: Povijesni arhiv Subotica, Pravni fakultet Subotica F:228.143.

Lit.: M. Simić, *Historija subotičkog pravnog fakulteta 1920-1941*, Beograd, 1999; *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005; G. Demeter, G. Prčić Vujnović, A. Bratuleanu, A. M. Biro, *Razvoj urbanizma i arhitekture u periodu od 1918. do 1941. u Temišvaru, Segedinu i Subotici*, Subotica, 2008; *Srpski biografski rečnik*, 5, Novi Sad, 2011; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

S. Mačković

KRMPOTIĆ, Zlatko (Beograd, 7. VIII. 1958.), nogometaš, nogometni trener. Sin je Ivana, rodom iz Zemuna, i Zorke, rođ. Njegovan, rodom iz Subotice. Diplomirao je na Fakultetu sporta i tjelesnoga odgoja Sveučilišta u Beogradu, smjer nogometni trener.

Nogometnu karijeru započeo je u mladim kategorijama FK *AIK* iz Bačke Topole. Za FK *Crvena zvezda* iz Beograda igrao je 1975.-86. nastupajući na 397 utakmica. Igrao je na poziciji desnoga beka i bio kapetan momčadi 1983.-85. S klubom je osvojio prvenstva Jugoslavije 1979./80., 1980./81. i 1983./84. te Kup Jugoslavije

1982. i 1985. Nastupio je u finalu Kupa UEFA-e 1979., u kojem je *Crvena zvezda* poražena od *Borussije* iz Mönchengladbacha. Za tursku momčad *Gençlerbirliği* SK nastupao je 1986.-88. Aktivnu igračku karijeru završio je u matičnom klubu *AIK* iz Bačke Topole, za koji je nastupao u nižim ligama 1988.-91.

Za juniorsku reprezentaciju Jugoslavije odigrao je 25 utakmica i osvojio zlatnu medalju na Europskom prvenstvu 1978., kada je Jugoslavija pobijedila Njemačku DR u dvije finalne utakmice u Halleu i Mostaru. Za A-reprezentaciju Jugoslavije nastupio je 8 puta. Debitirao je 1980. protiv Italije u Torinu, a posljednji put igra 1982. protiv Norveške u Oslu. Sudjelovao je na Svjetskom prvenstvu u Španjolskoj 1982., na kojem je odigrao dvije utakmice, kada je Jugoslavija ispala u 1. krugu.

Trenersku karijeru počeo je u *AIK*-u iz Bačke Topole. Potom je vodio prvoligaške momčadi *Degerforce* (Švedska) 1994.-96., *Sloga Jugomagnat* iz Skoplja (Makedonija) 1997.-98., *Ankaragucu* iz Ankare (Turska) 1998.-99., *OFK Beograd* 1999.-2000., *Obilić* iz Beograda 2000., *Paniliakos* (Grčka) 2000.-01., *Kairat* (Kazahstan) 2001.-03., s kojim je osvojio nacionalni kup, i *Kazma* (Kuvajt) 2005.-06. Bio je izbornik reprezentacije Srbije do 17 godina 2004.-05. i do 19 godina 2007.-08. Radio je i kao direktor škole nogometa svih mladih selekcija *Crvene zvezde* 2008.-09. te direktor škole nogometa Nogometnoga saveza Srbije 2009.-10. *OFK Beograd*, koji je nastupao u Superligi Srbije, vodio je s prekidom 2013.-14. Od 2015. pomoćni je trener državnoga prvaka TP *Mazembe* iz Lubumbashija (DR Kongo) s kojim osvaja Afričku ligu prvaka nakon pobjede u finalu protiv ekipe *USM Alger*. U prosincu 2015. s *Mazembeom* sudjeluje na Svjetskom klupskom prvenstvu u Japanu, u kojemu je uspio doći do četvrt-finala. Početkom 2017. postao je glavni trener kluba *Zesco United* iz Ndole (Zambija). Posjeduje trenersku Pro-licenciju UEFA-e.

Bio je meta nacionalističkoga izgredda od strane nogometnoga djelatnika i bivšega nogometaša Dragiše Binića, koji je 2008.

na beogradskoj televiziji SOS izjavio da Krmpotić kao Hrvat nema što tražiti u *Crvenoj zvezdi*. Zbog te izjave Krmpotić ga je tužio FSS-u, koji je suspendirao Binića iz nogometa na šest mjeseci.

Lit.: *Almanah jugoslavenskog sporta 1978*, Beograd, 1979; O. Žurman, S. Svoboda, R. Garber, *Zlatna knjiga nogometa*, Zagreb, 1983; S. Zambata, *Nogomet 84*, Zagreb, 1984; S. Zambata, *Nogomet 85*, Zagreb, 1985; *Fudbalska reprezentacija Jugoslavije 1920-1999*, Beograd, 1999; <http://slobodnadalmacija.hr/Nogomet/tabid/84/articleType/ArticleView/articleId/28255/Default.aspx> (24. VIII. 2014); <http://www.mozzartsport.com/vesti/zlatko-krmpotic-nasao-angazman-postao-pomoćni-trener-vicesampiona-sveta-iz-2010-godine/109520> (1. X. 2015); <http://mondo.rs/a855189/Sport/Fudbal/FIFA-klupsko-svetsko-prvenstvo-na-Arena-sport.html> (1. II. 2016.); <http://www.mozzartsport.com/vesti/africki-putevi-srpskih-trenera-krpotic-preuzeo-junajted/158220> (9. IV. 2017.).

E. Hemar

KRNJAK, Svetislav Stjepan (Kernjak)

(Dekanovec, Međimurje, 3. IX. 1940.), franjevac, publicist. Niže razrede osnovne škole završio je u rodnom selu, peti razred u Zagrebu, a preostale više razrede u »Golubovoj školi« u Subotici, na poticaj Dionizija Andrašeca, tadašnjeg gvardijana subotičkog franjevačkog samostana. U Subotici je školu polazio i njegov mlađi brat fra Davorin Juraj (Dekanovac, 2. I. 1942. – Zagreb, 27. VI. 1961.). Franjevačku klasičnu gimnaziju polazio je u Zagrebu (franjevačkom redu pristupio je 1959.), filozofiju studira na učilištu u Trsatu, teologiju na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu te u Grazu, Diplomirao je u Zagrebu 1974. Za svećenika je zaređen 1969. Bio je na službi u Austriji (Graz, Beč, Ebersbachander Fils) te u nekoliko mjesta u Hrvatskoj: Zagreb, Bjelovar (gvardijan 1990.-99.), Hrvatska Kostajnica a od 2014. u Osijeku. Bio je član je Prezbiterskoga vijeća i Zbora savjetnika Sisačke biskupije.

Objavljuje životopisne i genealoške priloge, napose o podrijetlu i povijesti svojega roda, u različitim periodicima, u tijesnoj suradnji s Mirkom Vidovićem. Bavi se i drugim povijesnim, kulturno-povijesnim

i vjerskim temama (podrijetlo Hrvata, kršćanstvo, uljudba, Domovinski rat itd.). U 1990-ima pokrenuo *Zbornik roda Krnjak*.

Lit.: S. S. Krnjak, *Hrvatski zavjetni križ*,²¹ Zagreb – Osijek, 2017; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

S. Bačić

KRNJEVIĆ, Juraj (Ivanić Grad, 19. II. 1895. – London, 9. I. 1988.), političar. Gimnaziju je završio u Zagrebu, a pravo je studirao u Beču i Budimpešti. Nakon studija 1919. pristupio je Hrvatskoj pučkoj seljačkoj stranci te je postao jednim od bliskih suradnika Stjepana Radića. Izabran je 1923. za tajnika Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS), a od 1928. glavni je tajnik Hrvatske seljačke stranke (HSS). Za zastupnika u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS biran je 1920., 1923., 1925. i 1927. Zbog primjene Obznane na HRSS uhićen je početkom 1925. U vladi »narodnoga sporazuma« s Pašićevim radikalima bio je ministar socijalne politike (1925.-27.). Obnašao je dužnost privremenog tajnika skupštine Zagrebačke oblasti 1927., poslije dužnost predstojnika Odjela za socijalnu pomoć oblasti.

Juraj Krnjević

U razdoblju 1923.-29. organizacijski je često djelovao na području Bačke te se upoznao s nacionalnim i drugim problemima Bunjevaca i Šokaca. Boravio je s Vladkom Mačekom u Subotici početkom kolovoza 1924. Osim organizacijskim poslovima stranke posvetili su pozornost i od-

nosu prema Blašku Rajiću. Gradskoj upravi postavili su zahtjeve za smjenu dotadašnjeg činovništva pružajući time podršku »radićevskom« krilu Bunjevačko-šokačke stranke (BŠS), koje je bilo nepomirljivo prema osobama odanima radikalskoj vladi. Sudjelovao je na velikoj skupštini HSS-a u Subotici 17. I. 1926., na kojoj su dane izjave iz kojih se moglo očekivati brzo pristupanje BŠS-a u HSS-u. Osobito je bio aktivan u pripremama za parlamentarne izbore 1927., kada je bio nositelj izborne liste za somborski izborni kotar. Početkom lipnja 1927. sudjelovao je u pokretanju mjesne organizacije HSS-a u Lemešu. Održavao je političke zborove u više naselja somborskog kotara pred parlamentarne izbore 11. IX. 1927. Njegova je lista osvojila 3.416 glasova u izbornom okrugu Sombor s Baranjom (4 % od ukupnog broja glasova), što je, međutim, bilo nedostavno za osvajanje zastupničkog mandata, jer je izborni prag bio 6.729 glasova. Sudjelovao je na zajedničkoj sjednici bačkih ogranaka stranke 7. IX. 1928. s ciljem prenošenja uputa vodstva za daljnji rad nakon atentata na zastupnike HSS-a i smrti Stjepana Radića.

Po uspostavi diktature 6. I. 1929. otišao je u emigraciju prema odluci stranačkog vodstva, gdje je ostao do 1939. Uglavnom je boravio u Ženevi nastojeći dobiti međunarodnu političku potporu u rješavanju hrvatskog pitanja kod Društva naroda (Liga naroda). Nakon postizanja sporazuma o formiranju Banovine Hrvatske vratio se u Zagreb te je imenovan za senatora u gornjem domu Narodnog predstavništva Kraljevine Jugoslavije. Nastavio je pružati podršku bačkim Bunjevcima i Šokcima u njihovom nastojanju da se priključe Banovini Hrvatskoj. Trebao je biti glavni govornik u svojstvu izaslanika Vladka Mačeka na Saboru kulturnih društava bačkih i baranjskih Hrvata, čije se održavanje planiralo za 9. i 10. III. 1940. u Subotici, a koji je otkazan zbog političkih i oružanih prijetnja lokalnih ekstremnih srpskih političara okupljenih oko Srpskog kulturnog kluba.

Vladko Maček ga je nakon napada na Jugoslaviju u travnju 1941. delegirao na

mjesto potpredsjednika vlade Kraljevine Jugoslavije u inozemstvu. Bio je glavni predstavnik HSS-a u emigraciji, a u izbje-gličkim vladama Kraljevine Jugoslavije ministar i potpredsjednik od travnja 1941. do sredine 1944. U emigrantskoj vladi su-kobljavao se sa srpskim političarima. Na-stojao je dobiti jamstva za obnovu statusa i novih granica Banovine Hrvatske nakon rata. U tom je smislu 2. VI. 1943. uputio pismo Georgeu Williamu Rendelu, britan-skomu veleposlaniku pri jugoslavenskoj Ratnoj savezničkoj vladi u Londonu, obra-zlažući teritorijalna očekivanja stranke pri formiranju federalne Jugoslavije nakon rata. Očekivao je uključivanje dijelova Bačke po crti »od istočnoga ruba grada Su-botice na sjeveru do međe kotareva Bačka Palanka i Novi Sad na Dunavu«. Po pitanju područja naseljenih Bunjevcima i Šokcima pisao je »da su Hrvati pretežni slavenski element u tom dijelu Vojvodine i Suboti-ca, najsjeverniji grad Vojvodine, drugi je po veličini hrvatski grad. A budući da je Vojvodina tijesno vezana uz Hrvatsku prometnim linijama sačinjavala bi daleko prirodniju jedinicu s Hrvatskom nego li sa Srbijom.« U primjedbama britanskog Ministarstva vanjskih poslova ističe se da Bunjevci i Šokci, temeljem ugarske statisti-ke 1910., nisu po tradiciji Hrvati. Hrvatska teritorijalna očekivanja mogla »bi se oprav-dati jedino ako se Bunjevce i Šokce jugo-slavenske grupe katoličke vjeroispovijesti koje su se onamo doselile u 17. stoljeću ubraja u Hrvate«. Nadalje, predlaže se »u svrhu etničke pravičnosti« da bi zapadna Bačka sjeverno od Sombora morala »biti plebiscitarno područje u kojem bi izborni-cima morao biti omogućen izbor između Mađarske, Hrvatske ili Srbije« te da bi na-vedeno područje eventualno »moglo posta-ti enklava hrvatske uprave unutar Srbije«.

Ostao je u inozemstvu nakon završetka Drugoga svjetskoga rata i obnove Jugosla-vije te je u suradnji s Vladkom Mačekom organizirao ogranke HSS-a po svijetu. Napustio je jugoslavenski okvir rješenja hrvatskog pitanja te se opredijelio za sa-mostalnu hrvatsku državu. Za predsjedni-

ka HSS-a izabran je nakon smrti Vladka Mačeka 1964. Predsjedničku dužnost ob-našao je do kraja života. Jedno je vrijeme uređivao stranačko glasilo *Dom*. Prema vlastitom svjedočenju i u emigraciji je odr-žavao kontakte s Hrvatima iz Bačke.

Lit.: Radičevci u Vojvodini, *Nova pošta*, 28, Subo-tica, 1924; *Neven*, 24, 37, Subotica, 1927; *Sombor-ka reč*, 31, Sombor, 1927; *Seljački Dom*, 36, Za-greb, 1940; R. Horvat, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1942; N. Prpić, *Dr. Juraj Krnjević – Tri emigracije : Razgovori-pisma-prilozi*, Zagreb 2004; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

M. Bara

KRONJA, Olga (Subotica, 11. VII. 1953.), kemičarka, sveučilišna profesorica. Kći je Ante i Jolán, rođ. Fúto. Otac joj je prema dekretu kao učitelj 1920-ih došao iz Šibe-nika u Vojvodinu, gdje je poslije u Subotici zasnovao obitelj. Osnovnu školu i gimna-ziju završila je u Subotici, a studirala je na Kemijskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta u Zagrebu, gdje je diplomirala 1975. Na Zagrebačkom sveučili-štu magistrirala je 1983. radom *O prošire-noj π -participaciji kod solvolize 5,9-dienil klorida* te doktorirala 1988. disertacijom *Reaktivnost i sekundarni β -deuterijski ki-netički izotopni efekti derivata skvalena*. Od 1976. zaposlena je na Farmaceutsko-bi-okemijskom fakultetu u Zagrebu, gdje je bila asistentica, znanstvena asistentica, docentica, izvanredna profesorica, redovi-ta profesorica (od 2005.) i redovita profesorica u trajnom zvanju (od 2010.). Od 1997. predstojnica je Zavoda za organsku kemiju Farmaceutsko-biokemijskoga fakul-teta. Bila je prodekanica za znanost Farma-ceutsko-biokemijskoga fakulteta 2003.-06. Držala je nastavu iz većega broja predmeta iz organske i fizikalno-organske kemije te spektroskopije. Bila je mentorica za desetak doktorskih disertacija te tridesetak dip-lomskih radova. Stručno se usavršavala na sveučilištima u Los Angelesu, Yaleu, New Havenu (SAD) i Ulmu (Njemačka).

Područje njezina znanstvenoga rada jest fizikalna organska kemija (solvolize, reakcijski mehanizmi, karbokationi, izo-topski efekti i sl). Objavila je oko 50 ra-

dova u vodećim svjetskim znanstvenim časopisima, među ostalim u *Journal of the American Chemical Society* (Washington), *Journal of the Chemical Society. Perkin Transactions* (London), *Journal of Organic Chemistry* (Washington), *Angewandte Chemie International Edition* (Frankfurt), *European Journal of Chemistry* (Brussels), *European Journal of Organic Chemistry* (Brussels), *Account of Chemical Research* (Washington).

Odabrana djela: O. Kronja, M. Orlović, K. Humski, S. Borčić, Lack of secondary β -deuterium kinetic isotope effect in solvolysis of 2-chloro-3-hydrosqualene. A case of extended π -participation and indication of concerted biomimetic polycyclization, *Journal of the American Chemical Society*, 113, Washington, 1991, 2306-2308; M. Saunders, H. A. Jimenez-Vazquez, O. Kronja, Recent applications of the isotopic perturbation method for determining the details of carbocation structures, u knjizi: G. K. Prakash, P. R. v. Schleyer (ur.), *Stable Carbocation Chemistry*, New York, 1996, 297-323; V. Vrček, H. U. Siehl, O. Kronja, Predictions of ^{13}C chemical shifts in carbocations. The use of scaled chemical shifts calculated from GIAO DFT methods, *Journal of the Chemical Society. Perkin Transactions. 2*, London, 1999, 1317-1322; O. Kronja, T. P. Köhli, H. Mayr, M. Saunders, The Structure of the nonamethylcyclopentyl cation, *Journal of the American Chemical Society*, 122, Washington, 2000, 8067-8070; I. Malnar, S. Jurić, V. Vrček, Ž. Gjuranović, Z. Mihalić, O. Kronja, Solvolysis of 1,1-dimethyl-4-alkenyl chlorides. Evidence for π -participation, *Journal of Organic Chemistry*, 67, Washington, 2002, 1490-1495; B. Denegri, S. Minegishi, O. Kronja, H. Mayr, $\text{S}_{\text{N}}1$ reactions with inverse rate profiles, *Angewandte Chemie International Edition*, 43, Frankfurt, 2004, 2302-2305; V. Vrček, M. Saunders, O. Kronja, A new rearrangement process in tert-amyl cation, *J. Journal of the American Chemical Society*, 126, Washington, 2004, 13703-13707; M. Saunders, O. Kronja, Carbocations, fast rearrangement reactions and the isotopic perturbation method, u: G. A. Olah, G. K. S. Prakash (ur.), *Carbocations*, New York, 2004, 213-235; B. Denegri, A. Streiter, S. Jurić, A. Ofial, O. Kronja, H. Mayr, Kinetics of the solvolyses of benzhydryl derivatives: Basis for the construction of a comprehensive nucleofugality scale, *European Journal of Chemistry*, 12, Brussels, 2006, 1648-1656; B. Denegri, O. Kronja, Nucleofugality of phenyl and methyl carbonates, *Journal of Organic Chemistry*, 72, Washington, 2007, 8427-8433; N. Streidl, B. Denegri, O. Kronja, H. Mayr, A practical guide for estimating rates of heterolysis reactions, *Account of Chemical*

Research, 43, Washington, 2010, 1537-1549. M. Matic, B. Denegri, O. Kronja, Solvolytic behavior of aliphatic carboxylates, *European Journal of Organic Chemistry*, 7, Brussels, 2014, 1477-1486.

Izvor: osobno kazivanje.

Lit.: <http://tkojetko.irb.hr> ; <http://www.biomedexperts.com>.

I. Gutman

KRPAN, Stjepan (Gornji Andrijevići, 21. XI. 1922. – Zagreb, 7. XI. 1995.), publicist, istraživač hrvatskih manjinskih zajednica. Osnovnu školu završio je u rodnom selu, a gimnaziju 1942. u Slavenskom Brodu. Za vrijeme Drugoga svjetskoga rata bio je pripadnik oružanih snaga NDH. Od svibnja do kolovoza 1945. doživio je i tzv. »križni put«, tj. zlostavljanje i masovne likvidacije zarobljenih ustaša i domobrana te manjega broja civila tijekom njihova vođenja od Bleiburga i Slovenije do Banata, organiziranoga od strane jugoslavenske partizanske vojske. O iskustvima iz toga razdoblja progovorio je u člancima objavljenima nakon političkoga osamostaljenja Hrvatske.

God. 1945. upisao se na sveučilišni studij, ali je iz njega političkom odlukom ubrzo isključen. Dok mu 1950. nije omogućen povratak na studij, bavio se poljodjelstvom na roditeljskom imanju. Kao izvanredni student diplomirao je njemački i hrvatski jezik na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu 1954. te njemački i francuski jezik na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1961. Nakon toga predavao je u osnovnim i srednjim školama u Oroslavju, Novskoj, Ogulinu i Zagrebu do umirovljenja 1987.

Za hrvatske se manjinske zajednice zanimao već od srednje škole, ali su njegova usredotočena istraživanja počela znatno poslije. Bavio se u prvom redu Hrvatima u Rumunjskoj, Mađarskoj i Austriji, a u manjoj mjeri i onima u tadašnjoj Čehoslovačkoj i Italiji. Temeljito proučivši dostupnu literaturu i građu, odlazio je na terenska istraživanja u potrazi za novom građom. Organizirao ih je i financirao samostalno, bez ikakve institucionalne potpore. O hrvatskim je manjinama objavio mnogobrojne članke u zbornicima te dnevnom i peri-

odičnom tisku, među ostalim i u glasilima austrijskih i mađarskih Hrvata, a održao je i mnoga javna izlaganja i predavanja na teme povezane s hrvatskim manjinskim zajednicama. Glavninu svojih tekstova objavio je nakon umirovljenja, pri čemu su posebno vrijedne njegove knjige posvećene Hrvatima u Rumunjskoj. Kao dobar poznavatelj hrvatskih manjina, bio je suradnik Leksikografskoga zavoda *Miroslav Krleža* za to područje te član odjela Matice Hrvatske za kulturne veze s Hrvatima izvan domovine. Osim manjinskom, bavio se i slavonskom zavičajnom tematikom te brinjskim krajem, iz kojega potječu njegovi predci.

S. Krpan, *Hrvatski uglednici u mađarskom Podunavlju*, Budimpešta, 1991.

Djela: *Hrvati u Keči*, Zagreb, 1983; *Gradišćanski portreti*, Zagreb, 1988; *Od Karaša do Biferna – Zapisi o Hrvatima u Rumunjskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Austriji i Italiji*, Zagreb, 1988; *Hrvati u Rekašu kraj Temišvara*, Zagreb, 1990; *Hrvatski uglednici u mađarskom Podunavlju*, Budimpešta, 1991; *Narodna starina Gornjih Andrijevac*, Slavonski Brod 1991; *Portreti rumunjskih Hrvata*, Zagreb, 1992; *Zavičajnici – portreti spominjanih, prešućivanih i zaboravljenih*, Slavonski Brod, 1994; *Brinjski kraj u prošlosti i sadašnjosti: prilozi za monografiju*, Zagreb, 1995, *Brodsko-posavska županija – priručnik za zavičajnu nastavu*, Zagreb, 1996.

Lit.: Đ. Vidmarović, In memoriam: prof. Stjepan Krpan, *Marulić*, 1/1996, Zagreb; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

P. Vuković

KRPARA, tkani predmet u pokućstvu u bačkih Hrvata. Osnova joj je pamučno predivo, a potka *poderane* stare krpe, odakle joj i ime. Potka se pripremala od starih krpa, najčešće stare posteljine, *navlake* ili otpadnih krpica koje su nastajale tokom krojenja i pri šivanju. Pokazatelj je to kako su Bunjevke i Šokice racionalno iskoristavale čak i otpad. Krpe su se *derale* na širinu od oko 2 cm, motale u klupko i tako pripremale za tkanje. Klupka su razvrstavana prema boji i neposredno prije tkanja namotavana su na čunak, a zatim utkivana. Prilikom tkanja nastajale su šare, *plaše* po želji tkalje i tako stvarale ljupke bojne note i davale toplinu stanovanja.

Tkale su se najčešće širine oko 70 cm. Koristile su se za prekrivanje kreveta ili kao *staze* po sobama. Ako su prekrivale krevet, tkale su se u dužini od najčešće 2 m i dvije su se spajale po sredini kako bi se dobila željena širina. Ta vrsta tkanja i još poneke (suknene pregače, ponjavice...), tkale su se do sredine XX. st., kada upotreba tvornički izrađenih tkanina dovodi do napuštanja te vrste kućne radinosti.

Izvor: kazivanje Ružice Žigmanov, rođ. Mačković, rođ. 1934. na Čikeriji.

Lit.: A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

K. Suknović

KRSTINA, 1. kup snopova pokošenoga žita i ječma složenih unakrst na njivi radi čuvanja od nepogoda. U bunjevačkih Hrvata bilo je uobičajeno da pokošeno i u snopove povezano žito *risari* najprije slazu u *stave* (snopovi složeni uzdužno u dva reda, s vlati prema vani, između kojih će se poslije saditi krstine) međusobno udaljene desetak i više metara. Kod sadijevanja krstina najprije se stavljao jedan snop s vlati na *strniku* (odrezani korijen pokošenoga žita), zvani *kurjak*, na koji su se na zemlji polagala po četiri reda snopova unakrst (od čega je i naziv krstina) s klasjem okrenutim unutra, a na kraju je na vrh polegnut posljednji snop, zvan *popo*, kojemu je vlat bila okrenuta prema jugu i koji je bio dobro *zakljukan* za snop ispod njega. Taj zadnji

snop bio je pokrov krstina, koje su kod Bunjevaca brojile 18 snopova. Iz toga zadnjega snopa izvlačila se po šaka stabljika žita s obje, gornje i donje strane, i podvlačila pod uže snopa ispod *pope*, malo uvrnula i još više učvrstila na krstinama radi boljšega odolijevanja jaku vjetru. U tako sadjevenim krstinama snopovi su najbolje sačuvani od zakišnjavanja i razvaljivanja jaka vjetra, dok ne budu odneseni s njive i sadjeveni u kamare. Na kraju su krstine okruživane izoranom brazdom radi zaštite od zahvaćanja vatrom prilikom paljenja *strnike*. 2. stara narodna mjera, koja je u kasnofeudalnom razdoblju u Bačkoj služila i za ocjenu veličine prinosa. Tako je npr. u Bačko-bodroškoj županiji 1788. popisano 16.036 krstina pšenice.

Lit.: M. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera*, 3, Beograd, 1968; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; A. Stantić, *Krux naš svagdanji*, Subotica, 2011; A. Stantić, *Ris i obiteljska Dužijanica u subotičkom ataru*, Subotica, 2011.

P. Skenderović

KRŠĆANSKI SOCIJALIZAM, naziv za socijalna i politička učenja i pokrete koji se temelje na strukturnoj primjeni kršćanskih socijalnih načela, uz kombiniranje osnovnih ciljeva socijalizma s vjerskim i moralnim kršćanskim naukom. Pojavio se sredinom XIX. st u Velikoj Britaniji, nakon čega se raširio u SAD-u, Francuskoj i Njemačkoj te drugim zemljama (Austriji, Sloveniji, Ugarskoj...). Osobito je razvijen bio između dvaju svjetskih ratova, ali nikada nije predstavljao trajniju ozbiljniju političku snagu. Nastao je kao protuteža radničkomu i socijalističkomu, posebno marksističkomu pokretu, od kojega je prihvatio socijalne vrijednosti socijalističkoga pokreta (pravednije društvo i solidarnost) istodobno odbijajući ideološke i svjetonazorske stavove. Temelji se na kršćanskom naučavanju o jednakosti i bratstvu svih ljudi, pokušavajući uspostaviti ravnotežu među interesima različitih društvenih skupina (individualni – kolektivni, privatni – javni).

U katoličanstvu socijalna enciklika pape Leona XIII. o radničkom pitanju *Reform novarum* (1891.) početak je crkvenoga učenja o socijalnim pitanjima, koje se je razvijalo tijekom XX. st. Iako enciklika odbacuje mnoge pojave modernoga doba i osuđuje socijalizam protiveći se »zajedništvu dobara« jer je protivno prirodnom ljudskom pravu na posjedovanje te bi uvelo zbrku i nered u društvu i kao temeljno načelo potvrđuje »nepovrjedivost privatnog vlasništva«, ona promiče svojevrsan korporativizam, utemeljen na socijalnoj solidarnosti među klasama, poštujući potrebe i prava svih. Najjači je bio pokret kršćanskoga socijalizma koji je poticala Katolička crkva svojim socijalnim enciklikama (enciklika pape Leona XIII. *Graves de communi*, 1901.) o socijalnoj državi i pravdi.

Kako su socijalističke ideje na prijelazu iz XIX. u XX. st. bile vrlo snažne i raširene i među katoličkim narodima, neki su katolički krugovi nastojali pomiriti katolički crkveni nauk s idejama socijalizma, odnosno nastojali su stvoriti kršćanski socijalizam kao katolički odgovor na »bezbožnu« socijaldemokraciju i liberalizam. U tome pokušaju vrlo je velik uspjeh imala austrijska Kršćansko-socijalistička stranka (*njem.* Christlichsoziale Partei), koju je predvodio Karl Lueger. Njezin uspjeh odrazio se i na politička zbivanja u Ugarskoj, gdje se kršćanski socijalizam razvija od 1903., a 1907. osnovana je Nacionalna kršćansko-socijalistička stranka (*madž.* Országos Kezrtényszocialista Párt).

Tragovi pojave kršćanskoga socijalizma među Hrvatima mogu se pratiti i u Bačkoj. Tako je župnik subotičke župe sv. Terezije Matija Mamuzić započeo suradnju sa subotičkom ispostavom budimpeštanske Opće radničke zdravstvene i invalidske blagajne osnovane u Subotici 1885., koja je bila dio socijaldemokratskoga pokreta, ali je prestao surađivati već nakon mjesec dana zbog doktrinarnih i praktičkih nesuglasica. Posebice je važno što su u godinama uoči Prvoga svjetskoga rata u kršćanskosocijalistički pokret bili uključeni tada mladi svećenici Lajčo Budanović, Blaško Rajić i

Ivan Petreš. Lajčo Budanović je kao kape- lan u Novom Sadu (1902.-10.) zatekao raši- reni utjecaj socijaldemokracije pa je u su- radnji sa sveučilištarcima osnovao Pokret kršćanskoga socijalizma i osnovao Kršćan- ski licej društvenih znanosti (*madž.* Kere- szmény társadalomtudományi liceum) 1909., a 1910. pokrenuo je i anonimno uređivao novine *Délvidéki Újság*, glasilo kršćanskih socijalista za južnu Bačku. Bio je tajnikom Novosadskoga kršćanskoga socijalnoga društva do premještaja u Baju (1910.), a njegovim počasnim članom proglašen je 1912. Djelujući kroz njih, uspio je kršćan- ski socijalizam proširiti među tamošnjim radništvom. Blaško Rajić također je bio jedan od pokretača kršćanskoga socijaliz- ma u Bačkoj. On je s Béloom Mészárosom u Subotici pokrenuo list *Naše novine* (1907.-18.), glasilo Zemaljske kršćansko-socijal- ne stranke. Urednici novina isprva su bili Joso Mamužić, Ivan Petreš, Blaško Rajić i Matija Čatalinac, a kada su uredništvo u rujnu 1913. preuzeli Joso Mamužić i Béla Mészáros, bunjevački su svećenici napu- stili list jer je došao u »nepreteljske ruke« (Neven, 39/1913) budući da je u njemu za- vladala protuhrvatska (»protunarodna«) struja (Matija Evetović), čime je završio i utjecaj kršćanskog socijalizma na vjerski i politički život bačkih Hrvata. Nedovoljno je istražena polemika na stupcima između *Naših novina* i *Nevena*, u kojoj su na stra- nicama *Nevena* sudjelovali Pajo Kujundžić, Šandor Rajčić i Josip Vuković Đido.

Ilovac [B. Rajić], *Šta obećaje crvena demokratija? A šta daje?*, Subotica, 1907.

Osim toga najvažnijega lista, kršćanski su socijalisti u Bačkoj u to vrijeme imali još i *Bácskai Napló* (1907.-17.), glasilo Zemaljsko kršćansko-socijalističke udruge za Bačku županiju, te *Katolički pučki savez* (1908.-17.), hrvatsko izdanje lista *Katolikus Népszövetség*, uz njemačko i slovačko. Blaško Rajić je pod pseudonimom 1907. iz- dao u duhu kršćanskoga socijalizma brošu- ru »Šta obećaje crvena demokratija? A šta daje?«, usmjerenu protiv socijaldemokrata. U njoj se, kao i u *Našim novinama*, zago- vara opće pravo glasa, porezna reforma, nespojivost socijaldemokracije s kršćan- stvom te protivljenje ukidanju privatnoga vlasništva i agrarnoj reformi, državnomu vlasništvu, slobodnomu zidarstvu itd.

Lit.: Ilovac [B. Rajić], *Šta obećaje crvena demokratija? A šta daje?*, Subotica, 1907; *Neven*, 5,7/1911, 16,26,40,44,46/1912, 39,41,42/1913, Su- botica; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1848-1919)*, Szabadka, 1973; A. Lebl, *Grđanske partije u Vojvodini 1887-1918*, Novi Sad, 1979; T. Vereš, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1997; A. Sekulić, Prilog istraživanju društvenog života bačkih Hrvata od 1918. do 1928., *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 23, Zagreb, 1990; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004, *Enciklopedija opća i nacionalna*, 11, Zagreb, 2006; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

R. Skenderović

KRŠĆANSKO I NARODNO UDRU- ŽENJE, neformalna krovna udruga bunjevačkih i šokačkih Hrvata katoličkoga svjetonazora koja je djelovala prvih godina nakon Prvoga svjetskoga rata. Nastala je iz Narodnoga udruženja, koje su utemeljili Blaško Rajić i Martin Matić 1919. radi zastupanja gospodarskih, prosvjetnih i poli- tičkih interesa Bačke i Baranje.

U tom cilju pod vodstvom Blaška Ra- jića 9. V. 1920. pokrenut je tjednik *Novine* (od proljeća 1921. *Subotičke novine*) s pod- naslovom za *kršćansko i narodno udruže- nje* (izlazio do 1923., kada nastavlja kao *Hrvatske novine*), a osnovani su Prosvjet- no društvo *Neven* (od 1925. kao Hrvatsko prosvjetno društvo *Neven*) 30. VIII. 1920., Udruženje zemljoposjednika 4. IX. 1920. i Bunjevačko-šokačka stranka 15. IX. 1920.

KRŠĆANSTVO

Nakon toga udruga je utemeljena na Bunjevačko-šokačkom saboru u Subotici 10. X. 1920. s ciljem promicanja i zaštite interesa Bunjevaca i Šokaca u neočekivanim uvjetima njihova isključivanja iz političkoga i prosvjetnoga života i napada na njihovo katolištvo u Subotici, Somboru i šokačkim selima od strane srpskih stranaka (radikala i demokrata). Kao pridruženi članovi u njezin sastav ulazili su i Pučka kasina u Subotici, Bajska kršćanska čitaonica u Baji, katolički krugovi sv. Terezije i sv. Roke u Subotici i u Kačmaru te Paorsko društvo (nekadašnja *podružina* tj. podružnica Poljoprovrednog udruženja Bačko-Bodroške županije iz Sombora osnovana 1907., u okviru koje je bila i čitaonica) u Beregu.

Subotičke novine – za kršćansko i narodno udruženje, br. 7/1922.

Udruga je isprva podupirala Hrvatsku pučku stranku (HPS), što je vidljivo i u njezinu nazivu, te se zauzimala za autonomiju Vojvodine. Uslijed slabljenja utjecaja HPS-a u Bačkoj i državnoga razgraničenja 1921. postupno je prestala postojati, dok su novine i osnovana društva i organizacije nastavile samostalno djelovati.

Lit.: Kršćansko i Narodno Udruženje, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar sa slikama za prostu godinu 1921.*, Subotica, b. g.; Bunjevački i šokački pokret, *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar sa slikama za просту godinu 1922.*, Subotica, b. g.; T. Kolozsi, *Szabakai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; M. Evertović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

S. Bačić

KRŠĆANSTVO (od grč. Χριστός: Krist), monoteistička svjetska religija koja svoj temelj nalazi u objavi Boga u Isusu Kristu. Utemeljio ju je Isus Krist, a sljedbenici se

nazivaju kršćanima. Glavna načela su da je Isus sin Božji, da je Božja ljubav prema svijetu temeljna komponenta njegova bića te da je Isus umro da bi iskupio ljudski rod. Nastalo je u Palestini, unutar židovstva, u I. st. nakon Kristova rođenja, među Židovima koji su prihvatili Isusa kao mesiju. U drugoj polovini istoga stoljeća oblikuje se kao posebna religija i širi po gradovima Rimskoga Carstva, osobito zaslugom apostola Pavla i njegovih misijskih putovanja, te postaje dominantno nežidovsko. U Novom zavjetu spominje se pojam *kršćani* (Djela apostolska, 11,26), a naziv *kršćanstvo* prvi spominje Ignacije Antiohijski (107.) i drugi ranokršćanski pisci (Origen, Euzebije) kao suprotnost pojmu poganstvo. Iako je proizašlo iz židovstva, prema njemu je i u opreci – prihvatilo je starozavjetni monoteizam, ali ga je nadopunilo novozavjetnom objavom Boga kao zajednice Oca, Sina i Duha Svetoga, starozavjetnom legalizmu suprotstavilo je evanđelje, a nacionalnoj religiji univerzalističku, nadnacionalnu religiju. Pripada tipu povijesne, proročke i objavljene religije, spasenjski i eshatološki usmjerene.

Zajednica. Obuhvaća brojne kršćanske crkve, zajednice i sljedbe, kojima je zajednička vjera u Isusa Krista (krštenje) te prihvaćanje života u skladu s evanđeljem. Općenito, organizirano je kao vidljiva zajednica vjernika (Crkva), okupljenih oko temeljnoga kršćanskoga dogmatskoga, bogoštovnoga, moralnoga i kanonskopavnoga sustava. Pojedine crkve organizirane su u skladu s vlastitom vjeroispovijedi i kanonskim pravom. Kroz povijest se raščlanilo na više konfesija (katolicizam, pravoslavlje, protestantizam, nestorijanzam, monofizitizam) i njima odgovarajućih crkava (Katolička crkva, pravoslavne crkve, protestantske crkve i istočne pretkalcedonske crkve).

Izvori kršćanstva jesu pisana Božja objava (Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta) i usmena kršćanska predaja (Tradicija). Temeljne vjerske istine – **dogme**, definirane na prvim ekumenskim saborima,

uglavnom su prihvatile sve vjeroispovijesti, i ima ih pet:

1. monoteizam (jedan Bog, različit od svijeta, čija je objava sadržana u Bibliji) i Trojstvo (jedna božanska narav koju totici pričaju tri božanske osobe);

2. stvaranje i providnost (Bog je sve stvorio, sve uzdržava i svime upravlja);

3. utjelovljenje i otkupljenje (Sin Božji – Isus Krist postao je čovjekom radi njegova spasenja);

4. besmrtnost ljudske duše i uskrsnuće tijela;

5. posljednje stvari (čistilište, raj i pakao) uvjetovane su milošću Božjom i čovjekovim moralnim djelovanjem.

Pri daljnjem tumačenju tih temeljnih dogma došlo je do razlika između kršćanskih konfesija (nestorijanci, monofiziti, katolici, pravoslavci, protestanti).

Bogoštovlje – liturgija. Bog se štuje životom po vjeri i evanđelju (klanjanje u duhu i istini) te posebnim bogoštovnim činima, koji se obavljaju u bogoštovnom prostoru, tijekom crkvene godine, nedjeljama i blagdanima. Kršćanski se bogoštovni čini nazivaju liturgija ili bogoslužje. U središtu im je euharistija ili misa, molitva te primanje sakramenata. U katolicizmu je normirana obveznost službenih bogoštovnih čina, sadržanih u 5 crkvenih zapovijedi (nedjeljna misa, godišnja ispovijed i pričest...).

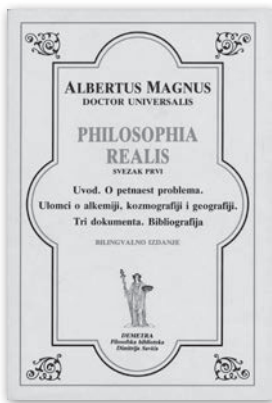
Duhovnost. Kršćanska duhovnost ide za ponutarnjenjem temeljnih kršćanskih dogmatskih i moralnih načela, za njihovim osobnim doživljajem, iskustvom i produbljenjem. Postoje tri puta kršćanske duhovnosti, jedan redoviti (liturgijsko-sakramentalna duhovnost) i dva posebna (asketsko-mistični put i pučka pobožnost). U liturgijsko-sakramentalnoj duhovnosti sudjeluju svi vjernici i ona postoji u svim kršćanskim konfesijama. Asketsko-mistični oblik duhovnosti razvio se u vrijeme crkvenih otaca (monaštvo, redovništvo), a na svoj su ga način razvile i normirale Katolička crkva i istočne kršćanske crkve, osobito pravoslavne. U katolicizmu je takav tip mistike našao svoj izraz u sa-

mostanskoj duhovnosti katoličkih redova kroz povijest (benediktinska, cistercitska, dominikanska, franjevačka, karmelićanska, isusovačka...). Pučka pobožnost (hodočašća, postovi, razni molitveni oblici) karakteristična je za katolicizam i pravoslavlje i strana je protestantizmu. U službi je katoličke i pravoslavne duhovnosti asketska, duhovna i nabožna književnost, a osobito je bogata sakralna umjetnost. U pravoslavlju je poseban iskaz duhovnosti štovanje ikona. Protestantska duhovnost očituje se osobito u čitanju biblijskih tekstova i pjevanju crkvenih pjesama.

Teologija i filozofija. U susretu s grčko-rimskom civilizacijom i grčkom filozofijom kršćanstvo je osjetilo potrebu da biblijsku objavu izrazi pojmovima grčke filozofije, osobito neoplatonističke. Začeci kršćanske teologije nalaze se u Ivanovu evanđelju (Proslov) i Pavlovim poslanicama. Kršćanski apologeti II. st. (Justin, Klement Aleksandrijski, Origen) nastoje uskladiti kršćansku objavu s grčkom filozofijom, a grčke filozofe drže pretečama kršćanstva, koji su i sami preko razuma primili naravnu objavu. Istočni i zapadni crkveni oci (patristika) III.-IV. st. teološki razrađuju glavne trinitarne (Trojstvo) i kristološke teme, što će omogućiti da se na sedam prvih ekumenskih koncila definiraju glavne kršćanske dogme (Nicejsko-carigradsko vjerovanje). U patrističko doba bit će načeta i jedna od središnjih tema kasnije kršćanske teologije, odnos naravi i milosti, slobodne volje i predestinacije (augustinizam i pelagijanizam).

Drugo kršćansko tisućljeće, na području zapadnoga kršćanskog svijeta, bit će u teologiji obilježeno aristotelizmom (skolastika). Glavni skolastički teolozi (Anselmo Canterburyjski, Albert Veliki, Toma Akvinski, Bonaventura, Ivan Duns Skot) nastojat će u teologiji produbiti Augustinovo načelo *credo ut intelligam* (vjerujem da bih razumio) te vjerskoj objavljenosti istini pružiti razloge što ih omogućuje naravna spoznaja (razum). Tako se filozofija stavlja u službu teologiji (*ancilla theologiae*). Pravoslavna teologija ostat će vjerna neoplato-

nističkoj tradiciji istočnih crkvenih otaca i neće biti sklona skolastičkoj racionalizaciji objavljenih istina.

Albert Veliki, *Philosophia Realis* : svezak prvi, prir. i prev. Tomo Vereš, Zagreb, 1994.

U renesansno doba dolazi do obnove neoplatonizma u katoličkoj teologiji (Nikola Kuzanski), a kršćanski humanisti (Erazmo Roterdamski) udaraju temelje novovjekovnoj biblijskoj egzegezi. Reformacijski teolozi (Martin Luther, Jean Calvin, Ulrich Zwingli, Philipp Melancton) napuštaju skolastičku teologiju, obnavljaju radikalni augustinizam (predestinacija), a teološko razmišljanje usredotočuju na čovjekovo spasenje i opravdanje milošću i vjerom. U XIX. i početkom XX. st. dolazi do obnove ruske pravoslavne teologije (Aleksej Stepanovič Homjakov, Sergej Nikolajevič Bulgakov). U XX. st. katolička teologija (Karl Rahner, Urs von Balthasar, Pierre Teilhard de Chardin, Joseph Ratzinger) nastoji uz neoskolastičku uključiti i druge, suvremenije metode.

Dok kršćanska teologija polazi od sve-topisamske objave te je nastoji sustavno izložiti, filozofija polazi od naravne spoznaje ljudskog razuma. Budući da se kršćanstvo unutar grčko-rimskoga svijeta na samom početku srela s grčkom filozofijom, njemu se neizbježno nametnuo odnos vjere i razuma, objave i filozofije, naravi i nadnaravi, slobodne volje i predestinacije te mogućnost ljudskog razuma da dokaže po-

stojanje Boga i besmrtnost ljudske duše. Filozofija je tako hermeneutička znanost koja omogućuje dublje poimanje objave i vjere.

Kršćanski moral, utemeljen na Svetom pismu, zauzima važno mjesto u praktično življenoj duhovnosti. Iz Starog zavjeta prihvaćen je *Dekalog* (Deset zapovijedi), načelo osobne odgovornosti te novozavjetno načelo ljubavi prema Bogu i bližnjemu. U patrističkom razdoblju (vrijeme crkvenih otaca) usvojeni su neki elementi stoičkoga (stožerne krjeposti) i neoplatonističkoga morala (monaški asketizam), a u skolastičko doba neki etički stavovi iz aristotelizma. U novije vrijeme kršćanski moralisti sve više naglašavaju društvenu stranu morala, poštovanje ljudskih prava i socijalnu pravednost.

Društvo i država. Kršćanstvo je prolazilo kroz različite društvene poretke (antički robovlasnički, srednjovjekovni feudalni te novovjekovni kapitalistički i komunistički poredak), kulture i civilizacije. Pritom mu se neprestano nametao problem prilagodbe i inkulturacije. Dok je u istočnim kršćanskim crkvama od samoga početka prevagnulo načelo živoga narodnoga jezika u liturgiji, a to će načelo prihvatiti i protestantizam, u katolicizmu će sve do Drugoga vatikanskoga koncila (1962.-65.) latinski biti jezik liturgije. Dok se kršćanstvo uspješno prilagodilo antičkoj grčko-rimskoj civilizaciji te u srednjem vijeku kulturama novopridošlih naroda, veće su teškoće nastale u prilagodbi novovjekovnoj znanstvenoj civilizaciji i svjetovnomu, desakraliziranomu društvu XIX. i XX. st.

Kršćanstvo je prvi put u povijesti razgraničilo religijsko područje od političkoga, crkvenu zajednicu od države. Dok je starohebrejska politička zajednica bila teokratska, a u antičkim društvima političko se područje duboko prožimalo s religioznim, u Novom zavjetu jasno se razgraničuje *Božje* od *careva*. Kako je čovjek društveno biće, za njegov je opstanak nužna politička zajednica, država se pozitivno vrednuje, ali joj se osporavaju božanski atributi i totalitarna vlast nad čovjekom i društvom. Unatoč tomu u povijesti je

stalno postojala napetost između Crkve i države. Na kršćanskom Zapadu potkraj antike prevagnuo je nauk o dvije vlasti, a na kršćanskom Istoku (Bizant, carska Rusija) podređivanje crkvene vlasti državnoj, oličeno u njihovu objedinjavanju u osobi državnoga poglavara (cezaropapizam). No i u srednjovjekovnom zapadnokršćanskom svijetu postojala je stalna napetost između papa i vladara. Nakon reformacije (XVI. st.) u protestantskim zemljama protestantske crkve postaju državnima, a vladari vrhovnim crkvenim poglavarima. U to vrijeme i u katoličkim apsolutnim monarhijama (Francuska, Španjolska, Austrija) katolicizam postaje državnom konfesijom, a vladari nastoje Crkvu podrediti državi. Nakon Francuske revolucije (1789.) u Europi nastaje nekonfesionalna građanska država (XIX. st.), a u XX. st. ideološke totalitarne države (fašizam, nacizam, komunizam). U oba slučaja kršćanske su se crkve našle pred problemom opstanka, uklapanja i prilagodbe. Danas među kršćanskim crkvama prevladava stav odvajanja od države, ali ne i isključenja iz društva (»slobodna Crkva u slobodnu društvu«).

Rasprostranjenost. U antici se (I.-IV. st.) proširilo po gradovima Rimskoga Carstva, a glavna su mu središta bila Jeruzalem, Antiohija, Aleksandrija, Rim i Carigrad, da bi kasnije preostali samo Rim i Carigrad. Nakon seobe naroda V.-X. st. primili su ga germanski, slavenski i ugrofinski narodi u Europi. U kasnoj antici (V. st.) monofizitsko kršćanstvo proširilo se u Armeniji i Etiopiji, a nestorijanski kršćani (V.-XII. st) od Sirije do središnje Kine i zapadne Indije. Nakon širenja islama od VII. st. kršćanstvo gotovo nestaje u sjevernoafričkim zemljama, a manje monofizitske, melkitske i nestorijanske crkve preživljavaju u Egiptu i na Bliskom i Srednjem istoku. Nakon velikih pomorskih otkrića (XV.-XVIII. st.) misionari ga šire na cijeli svijet usporedno s kolonizacijom Sjeverne i Južne Amerike, podsaharske Afrike, Australije, Oceanije, Filipina... Od 6,5 milijardi stanovnika na svijetu 2005. oko 5,2 milijarde (oko 81 %) pripadalo je

jednoj od 5 najvećih religija (uključujući i judaizam). Najrasprostranjenija je religija kršćanstvo (uz protestante i katolike, uključujući i pravoslavce, anglikance, kopte, mormone i druge), dok je islam najbrže rastuća religija. Prema statistikama iz 2011. kršćana je na svijetu 2,2 milijarde (33 % svjetskoga pučanstva), a najviše ih je na europskom kontinentu (754 milijuna). Od toga je 1,16 milijarda nominalnih katolika, 300 milijuna pravoslavaca, 700 milijuna protestanata te oko 70 milijuna monofizita i nestorijanaca.

Kršćanstvo u južnih Slavena. Do doseljavanja južnih Slavena Balkanski polotok je u crkvenom-juridičkom pogledu pripadao Rimu i Carigradu, a granična linija Zapad – Istok išla je linijom Kotor – Beograd, koja je uglavnom odgovarala nekadašnjoj podjeli Rimskoga carstva na Zapadno i Istočno nakon smrti cara Teodozija Velikoga 395. god. Prihvaćanje kršćanstva među južnim Slavenima (Hrvatima i Srbima) započelo je nakon doseljavanja u VII. st., a kasnije se nastavilo organiziranim misionarskom djelatnošću Crkve. Po svemu sudeći, pokrštenje Hrvata bilo je postupan proces koji se zbivao sve do IX. st., o čemu svjedoče i različite i neuskladene vijesti bizantskoga cara i kroničara Konstantina Porfirogeneta iz X. st. Najvjerojatnije je prvi poticaj za pokrštenje Hrvata došao od romanskoga svećenstva u Dalmaciji, koje je slijedilo nastojanje Rima, ili još vjerojatnije Ravenne (ili jednoga i drugoga središta u različito doba), da obnovi crkvenu hijerarhiju u dalmatinskim gradovima u VII. i VIII. st., te nastojanje bizantske vlasti na kristijanizaciji novih podložnih naroda. S obzirom na političke promjene koje su slijedile i prevlast Franačke nad Bizantom u tom dijelu Europe, franački misionari iz crkvenih središta Akvileje i Salzburga djelovali su među Hrvatima od kraja VIII. st., pretežitou u sjeverozapadnim krajevima, a bizantski od druge polovine IX. st. u krajevima južno od Cetine, u Bosni, Humu, Travunji i Duklji. U posljednjem su se razdoblju priključili i učenici

slavenskih apostola Ćirila i Metoda, koji su donijeli slavensko pismo (glagoljicu), jezik i bogoslužje. Kada je kršćanstvo došlo u Panonsku Hrvatsku, ne može se točno utvrditi, no može se s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da je to područje došlo u okvir obnovljene Srijemske metropolije sv. Metoda i da su tu djelovali Metodovi učenici. Poslije velikoga raskola crkava 1054. granična linija Zapadne i Istočne crkve na Balkanu postaje sve jasnije uočljiva.

Sv. Ćiril i Metod, naslovnica *Bačkog klasja*, br. 32, Subotica, 1985.

Primanjem kršćanstva započinje pismenost kod južnih Slavena. Sv. Ćiril i Metod uveli su crkvenoslavenski jezik i glagoljicu u liturgiju u IX. st. u Moravsku, a njihovi učenici proširili su ih po Bugarskoj, Makedoniji, Duklji, Zahumlju, Bosni i Hrvatskoj. Tako su mlade slavenske crkve na Balkanu od samoga nastanka imale za jezik bogoslužja narodni jezik, na koji su prevedeni dijelovi Svetog pisma i druga nabožna literatura. Pri tome je u Rimokatoličkoj crkvi ostala osobitost da se u Hrvata bogoslužje zadržalo i na narodnom jeziku, glagoljici, umjesto na latinskom bilo je rašireno u hrvatskim primorskim biskupijama osobito u XIII. st. pa sve do XIX. st. (u XVIII. st. crkvenoslavenski jezik ruske redakcije potiskuje hrvatsku redakciju iz liturgijskih knjiga), a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj se održalo sve do XX. st.

Nakon primanja kršćanstva, poput drugih naroda, ni južni Slaveni se nisu u potpunosti oslobodili svoje poganske vje-

re. I ovdje su se pojedini folklorni elementi starih religijskih poganskih svečanosti integrirali u kršćanske svetkovine kada je to bilo moguće, čime je olakšano prihvaćanje kršćanstva, zbog čega njihovi tragovi i danas postoje u različitim običajima i vjerovanjima. Tako su elementi vrhovnoga slavenskoga boga, gromovnika Peruna, u Hrvata i Srba uvršteni u štovanje sv. Vida, sv. Mihovila i sv. Ilije. U službenom srpskom pravoslavlju pak snažnije su prožeta pučka vjerovanja i običaji iz nekadašnje narodne religije, npr. krsna slava ostatak je poganskoga štovanja predaka.

Lit.: A. Ivandija, Pokrštenje Hrvata prema najnovijim znanstvenim rezultatima, *Ephemerides theologicae Zagrabienenses*, 3-4/1968, Zagreb; B. Jovanović, *Duh paganskog nasleđa u srpskoj tradicionalnoj kulturi*, Novi Sad, 2000; L. Hádrovics, *Srpski narod i njegova crkva pod turskom vlašću*, Zagreb, 2000; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004; *Annuario pontificio*, Vatican, 2005; *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009; V. Belaj, Poganski bogovi i njihovi kršćanski supstituti, *Studia ethnologica Croatica*, 21, Zagreb, 2009.

D. Muharem

KRŠIĆ, Anka (Mohač, 8. VI. 1922. – Mohač, 10. IV. 1997.), operna i narodna pjevačica. Rođena je u jednostavnoj ratarskoj obitelji Matije i Mande, rođ. Ivanac. Osnovnu i srednju školu završila je u rodnom gradu. Nastavnici su već rano zapazili njezinu darovitost, navlastito iznimno lijep glas. God. 1949. postala je studenticom budimpeštanske Muzičke akademije. Školovala se za opernu pjevačicu u klasi Zoltána Kodálya. Od 26 polaznika operne katedre samo je troje steklo diplomu, među njima i ona, miljenica spomenutoga mađarskog skladatelja.

Međutim onodobno političko ozračje nije bilo naklonjeno netom diplomiranoj opernoj pjevačici hrvatske narodnosti pa u Mađarskoj nije dobila stalno zaposlenje. Budući da je imala dobar osjećaj za jezike (govorila je šest jezika i na devet je pisala), domaću zastavljenost ublažio je čitav niz nastupa u inozemnim uglednim usta-

novama. U domovini je isprva nastupala u ansamblima Mađarske narodne armije i Mađarskoga radija, a poslije najčešće kao solistica Državnoga ansambla u Budimpešti. Repertoar joj je bio razgranat: osim opernih arija i opereta, pjevala je hrvatske i mađarske pučke pjesme, a počesto i omiljene šlagere. Diljem Mađarske bila je veoma omiljena, napose među svojim sunarodnjacima. Zvali su je »šokačkim slavujem«. Mađarski novinar i TV redatelj László Bükkösi za emisiju *Karavan Muzičke akademije* (mađ. *Zeneakadémiától a karavánszerájig*) napravio je njezin TV portret (1980.), a kraći film o njezinu životu i radu snimili su János Füzes i Branko Filaković 1997. Njezina slava nije ostala ograničena samo na tuzemstvo. Imala je slušatelje po cijeloj Europi, u arapskim zemljama i Americi. Na nastupima ju je pratio orkestar mohačke Tamburaške škole. Živjela je u Budimpešti, u VI. okrugu, a nakon umirovljenja stalno u Mohaču.

Dobitnica je Odličja za rad (mađ. *Munka Érdemrend*) 1981. God. 2002. u zgradi mohačke Šokačke čitaonice postavljena joj je spomen-ploča. Njoj u spomen manifestacija mohačkih Hrvata *Hrvatski dan* redovito započinje prisjećanjem na nju.

Anka Kršić

Lit.: M. Dekić, In memoriam Anka Kršić, 1922-1997. Umukao je nezaboravni glas dike svih Hrvata u Mađarskoj, *Hrvatski glasnik*, br. 22, Budimpešta, 1. V. 1997; S. Balatinac, Hrvatski dan u Mohaču – Sjećanje na Anku Kršić uz prigodni kulturni program, *Hrvatski glasnik*, br. 50, Budimpešta, 13. XII. 2007.

Ž. Mandić

KRUMPIRAČA, vrsta pečenog jela u Bunjevacu. Tradicionalno se pripremala zimi, u vrijeme poklada, kad se željela odati čast ili iskazati zahvalnost članovima obitelji ili gostima (obiteljska prela, *disnotor*, *deb'o četvrtak* kao oproštajno jelo od poklada...), dok danas više nije vezana za određena razdoblja. Pripravlja se tako što se tepsija najprije namaže s nekoliko žlica svinjske masti, zatim se poslažu očišćeni veći krumpiri narezani na deblje kolutove, koji se malo posole te se na njih stave svježe, nedimljene *divenica* i *krvavica*. Nekad se pekla u parasičkoj peći, a u novije vrijeme u pećnici. Jede se *friška*, čim se izvadi iz peći, uz svjež *kruv* – tada je najukusnija. Iz tepsije se ne pruručuje u drugi sud jer bi se tada krumpir izlomio i izmiješao. Obično se jela za *užnu* (ručak), vrlo rijetko za večeru.

Lit.: A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Stantić, Kontanje o krumpirači, *Subotičke novine*, br. 9, Subotica, 28. II. 2003.

P. Skenderović

KRUNICA (lat. *Gleditsia triacanthos* L.), trnovac, gledičija. Listopadno je brzorasno drvo iz porodice mahunarki (lat. *Fabaceae*), koje naraste do 45 m visine, podrijetlom iz istočnih dijelova SAD-a. Ima rijetko razgranatu i prozračnu krošnju, koja je na vrhu široko zaobljena. Kora je debela sivosmeđa, u mladosti glatka, poslije gruba i dublje izbrazdana. Deblo je prekriveno trodijelnim trnovima, dugima i do 20 cm, tamnosmeđe ili crvenosmeđe boje, trnovi na granama jednostavni su i manji. Listovi su naizmjenični, složeni, dugi do 30 cm, parno perasti, sastavljeni od 15-30 malih, eliptičnih i sjedećih lisaka dugih do 25 mm i cjelovitog ruba. Lišće se razvija tijekom svibnja, a s dolaskom jeseni poprimi žutu boju te otpadne. Cvjetovi su dvospolni, pravilni, mali i žučkasto zeleni, mirisni. Skupljeni su u grozdaste cvatove, rastu u pazušcima listova. Cvatu 15-ak dana u svibnju i lipnju. Plodovi su viseće mahune, savijene i plosnate, u početku zelene, poslije crvenosmeđe. Duge su do 40 cm, sadrže

crvenosmeđe, plosnate sjemenke. Plodovi dozrijevaju u listopadu i studenom, no i nakon dozrijevanja ostaju na stablu kroz zimu.

Latinsko ime roda *Gleditsia* dano je u čast njemačkoga botaničara Johanna Gottlieba Gleditscha (1714.-86.). Ime vrste *triacanthos* potječe od grčkih riječi *tria* (tri) i *akantha* (trn) – tri trna. U Europu je namjerno unesen u XVII. st., sađen je u parkovima kao drvo pogodno za živu ogradu. Danas se također često koristi za drvorede kraj željeznica, parkove i ceste jer drži teren i čuva od vjetera, otporno je na atmosferska onečišćenja, a jednako tako dobro podnosi nepovoljne gradske uvjete, dim, prašinu, plinove, sušu, bolesti i štetnike. Dobro podnosi i orezivanje pa se može koristiti za oblikovanje živih ograda.

Iznimna je medonosna biljka. Pčele sakupljaju nektar i pelud, dnevni prinos može biti do 4 kg po košnici, dok prinos meda po 1 ha može iznositi oko 250 kg. U mladim mahunama sjemenke su zelene pa čak i okusom podsjećaju na mladi grašak. Djeca Bunjevaca zrele su mahune »sisala«, jer su sladile, a *sime* su *ili*, dok su ih žene samljevene stavljale u kolač. Sjemenke sadrže prilično proteina, vlakana, masnoća, ugljikohidrata, kalcija, fosfora te nekoliko alkaloida, od kojih su najpoznatiji gledicin i stenokarpin. Stenokarpin se koristi danas kao lokalni anestetik, dok se gledicin proučava u svrhu liječenja raka. Starije mahune imaju gorak okus, ali su i one korištene kao dodatak čajevima za probavu.

Grančica krunice

Drvo je otporno na truljenje prilikom dodira s vodom te je pogodno za izradu namještaja i dr. Gotovo da nije bilo salaša

bez krunice. Na salašima se najčešće sadila kao živa ograda (*krunica za keriteš*), kao i međašna zaštita oko velikih *ledina* ili uz putove. Od starijih debala koja su se dubila pravljani su *alovi za josag*. Vjerovalo se i da je od njezinih grana napravljena »kruna« stavljena na Isusovu glavu nakon Pilatove osude.

Lit.: M. Anić, *Dendrologija : šumarski priručnik*, 1, Zagreb, 1946; *Šumarska enciklopedija*, 1-3, Zagreb, 1980-87; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; I. Tomić, Trnovac, *gledičija, Hrvatske šume*, 109/110, Zagreb, 2006.

V. Borkov

KRUNIĆ, Blaž (Blaž J[ozin]) (Novo Selo kraj Siska, 3. II. 1890. – Zagreb, 15. IX. 1955.), publicist, kulturni djelatnik. Učiteljsku školu završio je u Petrinji 1908., zatim je kratko boravio u SAD-u. Bio je suradnik subotičkoga *Nevena* 1912.-14. Uredništvo *Nevena* objavilo mu je više pjesama i nekoliko kratkih priča. Pjesme su ljubavnih i nacionalnih motiva. Prema prepisci s uredništvom može se zaključiti da mu je dio poslanih tekstova, pjesama i epigrama ostao neobjavljen.

God. 1920.-38. službovao u Zagrebu, Našicama i Osijeku u domovima za siročad i iseljeničku djecu pri Narodnoj zaštiti – Savezu dobrotvornih društava: u zagrebačkom humanitarno-prosvjetnom društvu *Uboški dom* bio je tajnik 1924., iste godine izabran je u upravu Hrvatskoga radničkog saveza za drugog tajnika, a 1930-ih u Osijeku je bio tajnik Kluba hrvatskih književnika i umjetnika i član Društva sv. Cecilije. Bio je 1920-ih pod utjecajem hrvatskoga seljačkoga pokreta. U tekstovima se oslanjao na selo kao jezgru hrvatskoga naroda. Smatrao je kako selo i narod trebaju biti glavna tema književnoga i umjetničkoga rada. U brošuri *Radni narod ne treba tutora (socijalna politika u tri pitanja i odgovora)* opisao je loše stanje radništva i predložio za prvu mjeru obrazovanje radničke djece »kao stupa budućnosti«. U razdoblju 1907.-37 surađivao je u mnogim hrvatskim izdanjima (*Obzor, Hrvatski radnik, Dječje*

novine, *Seljačka prosvjeta, Danica, Osječke novosti, Sv. Cecilija* itd.) i povremeno u drugim (zagrebački list na njemačkom *Der Morgen, Kriminalna biblioteka*, Beograd, *Zeta*, Podgorica).

Djela: *Radni narod ne treba tutora (socijalna politika u tri pitanja i odgovora)*, Zagreb, 1924; Majka Božja od Aljmaša, Osijek, 1934; *Zaplakalo srce naše... Narodne pjesme o viteškom kralju Jugoslavije Aleksandru Prvom Karađorđeviću Ujedinitelju*, Osijek, 1934; *Naše selo i idejni radnici oko Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku*, Osijek, 1936; *Kako ćemo se braniti od plinskih bojnih otrova u ratu*, Osijek, 1937.

Lit.: *Hrvatsko jedinstvo*, 15, Varaždin, 1924; *Seljačka prosvjeta*, 6, 8, 11, Zagreb, 1927; B. Krunić, Prof. Ivo Klug. 70 godišnjica hrvatskog kulturnog radnika, *Danica*, 1936, B. J. Krunić, Proslava 30-godišnjice cecilijanskog pokreta u Osijeku, u: *Sveta Cecilija*, 1, Zagreb, 1937; B. Janjatović, *Politika Hrvatske seljačke stranke prema radničkoj klasi: Hrvatski radnički savez, 1921-1941 godine*, Zagreb, 1983; N. Ceribašić, *Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj*, Zagreb, 2003; M. Okuka, *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine koncem XIX. i prve polovice XX. stoljeća*, Sarajevo, 2005; M. Cindori-Šinković, *Neven: Zabavno-poučni misešnik za Bunjevce i Šokce (1884-1914): Bibliografija*, Beograd/Subotica, 2008; *Hrvatski biografski leksikon*, 8, Zagreb, 2013.

M. Bara

KRUŠKA (*lat.* *Pyrus communis* L.), vrsta voća. Spada u red Rosales, porodicu Rosaceae, potporodicu Pomoideae, rod *Pyrus*. Do danas je opisano 60 vrsta roda *Pyrus*, a u svijetu postoji oko 5–6 tisuća sorata krušaka, koje u Europi uglavnom vode podrijetlo od divlje kruške (*lat.* *Pyrus pyraster*).

Bila je tipična voćna vrsta *bašča* i vinograda u Bačkoj. Nekoliko stabala zadovoljavalo je potrebe kućanstva, a višak se iznosio na tržnicu. Uglavnom su se gajile rane (ječmenka, nacika-zelena, Magdalena), srednje rane (časarka-maslenka, *bila* jesenja, viljamovka) i kasne sorte (bečki trijumf, Kiefferova i dr.). Prema podacima Povijesnog arhiva u Subotici, u cjeniku rad-sadnika grada Subotice 1871./72. spominje se *subotička garava kruška* kao posebna sorta, no poslije je nestala. U cjeniku za 1872./73. godinu navodi se čak 99 različitih

sorata, za 1894. – 59, a za 1938./39. samo 23 sorte.

Pripisuju joj se mnoga ljekovita svojstva: kardiovaskularni sustav, reguliranje kolesterola, antioksidans, brz izvor energije, sadržava skupinu vitamina B i smanjuje tlak. Rane su se sorte koristile za jelo, jesenske i zimske za zimnicu (*dunc*). Najkrupnija sorta koja se gajila uglavnom do Drugoga svjetskoga rata bio je bečki trijumf, pojedini plodovi dostizali su težinu i do 0,5 kg. Od davnine se smatra luksuznim voćem, na tržištu je i danas tražena roba. Rakija od kruške smatra se specijalitetom, osobito od viljamovke.

Za gajenje je veoma zahtjevna i s obzirom na tlo i s obzirom na klimu. Budući da rano počinje vegetaciju, cvjetovi su izloženi kasnim proljetnim mrazovima, a tokom žarkih ljeta dolazi čak i do odbacivanja listova. Gaji se na sijancu divlje kruške, na kojem daje bujna stabla, koja poslije stupaju na rod, i na tzv. vegetativnim podlogama (dunja EM A, dunja BA 29, Provansalska dunja i dr.), na kojima su stabla manje bujnosti, pogodna za gajenje u intenzivnim zasadima, u tzv. gustoj sadnji. Specifičnosti gajenja kruške u intenzivnim nasadima na vegetativnim podlogama na pijesku pravi su izazov stručnjacima.

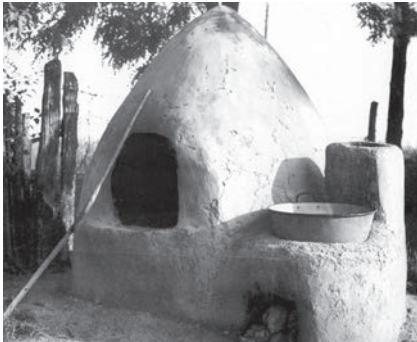
U Mirgešu (Ljutovu) od sredine 1970-ih u okviru Poljoprivrednog poduzeća *Pešćara* postojao je i najveći suvremeni intenzivni nasad kruške na ovom području, nepunih 100 ha sa suvremenim sortimentom (zelena Magdalena, butira, viljamovka žuta i crvena, konferans, Boscova bočica, General Leclerc, Highland, Pacham's trijumf, kaluderka, krasanka), u kojem je vođea bila viljamovka. Iz tog su se nasada 1980-ih plodovi izvozili i u Italiju. Tijekom 1970-ih i 1980-ih godina znamenita je bila »ljutovačka« rakija viljamovka u posebnoj »četvrtastoj« boci.

Lit.: D. Gvozdenović, K. Dulić, *Gusti zasadi jabuke i kruške*, Beograd, 1983; D. Gvozdenović, K. Dulić, F. Lombergar, *Gusti sadni nasadi*, Ljubljana, 1988; R. Gliha, *Sorte krušaka u suvremenoj proizvodnji*, Zagreb, 1997.

K. Dulić

KRUŠNA PEĆ

KRUŠNA PEĆ, tradicionalni dvorišni objekt na salašima koji je služio za pečenje kruha i drugih jela. Imao ga je u pravilu svaki salaš na pogodnom mjestu u *avliji*. Gradila se da se kruh (koji se na salašima tradicionalno pekao samo jednom na tjedan) i druga jela u ljetno doba ne bi pekla u *banja-pećima* (u okolici Sombora poznate i kao *paorske peći*) u samim salašima i tako ih nepotrebno zagrijavali.

Krušna peć s katlankom

Po obliku je bila stožasta, jednako kao i *banja-peć*, ali je imala i svoj dimnjak, a nerijetko je bila i natkrivena dvovodnim krovom. Materijal zidanja sastojao se od postamenta kvadratična oblika od ćerpiča ili opeke, iznad kojega je dolazila stožasta konstrukcija same peći od *bubalja* – žute zemlje i ražene slame. Ložilo se sprijeda, a dim je izlazio kroz prizidani *odžak*.

Prema kazivanju korisnika, svaka je kućanica znala koliko u nju treba založiti u ovisnosti o duljini pečenja, koja je bila različita za *kruv*, *pogaču* (*»ukiselo tisto«*), *krumpiraču*, pečenu prasetinu itd. U pravilu je bila obojena vapnom u bijelo, kao i svi drugi objekti na salašu. Osim ekonomskih razloga, nekadašnja široka upotreba vapna imala je i dvije druge uloge: koristilo se da bi bolje vezivalo površinsku obradu vanjskih dijelova svih objekata, ali i unutarnjih – zbog dezinfekcije.

A. Rudinski

KRUŠNICA, 1. peć za pečenje kruha; 2. krušni kvas, tj. grudva krušnoga tijesta koja se ostavljala kao kvasac za sljedeće

pečenje kruha. Nekad su žene same *zaku-vavale kruv*, poglavito na salašima, a i u vrijeme kada je pivski kvasac već bio poznat rabile su *krušni kvas* za pečenje kruha jer su *dućani* salašarima bili daleko, a kvas usto nisu mogli sačuvati dulje vrijeme. Kada bi se mijesio kruh, otkinuo bi se jedan komad od postojeće mase tijesta težine oko pola kilograma te bi se od njega napravila *bublja*. Ona bi se zatim dobro osušila – zimi na peći u sobi, a po lijepom vremenu na suncu – i koristila se za *dizanje tista* pri sljedećem pečenju kruha. Bila je kratka vijeka – trajala je od jednoga do drugoga pečenja kruha, ne više od 10 dana.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Stantić, *Kruv naš svagdanji*, Subotica, 2001; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005.

P. Skenderović

KRUV (kruh), od davnine osnovna namirnica najvećega dijela ljudske populacije, pečeno kvasno ili beskvasno jelo od brašna umiješana s vodom i osoljeno. Do danas je ostao simbolom održanja života i sastojak religijskog i sakralnih blagovanja u mnogim religijama. Prešavši s nomadskoga na sjedilački, zemljoradnički način života, čovjek je usavršio i način pripremanja hrane; od brašna je pripremao varenu kašu i komade tijesta, žario na pepelu ili između užarenoga kamenja, što se može nazvati prvim kruhom. Isprva se pripremao kruh bez kvasca, no već su Egipćani poznavali kvasni kruh. U Rimu su postojali obrtnici pekari i velike državne pekarnice. U ranom srednjem vijeku žene su mijesile kruh kod kuće, a od IX. st. u većim su se gradovima pojavili obrtnici pekari. Pekarski obrt među Bunjevcima i Šokcima nije bio raširen. Tek su od XIX. st. u uporabi strojevi, čime je pečenje kruha postalo industrijskom djelatnošću, uređenom zakonskim propisima. Danas je kruh glavni pekarski proizvod, koji se dobiva pečenjem tijesta pripremljena od različitih vrsta brašna (najčešće pšeničnoga), pekarskoga kvasca, vode, soli i drugih dodataka.

Kruh se peče od različitoga brašna: pšeničnoga (bijeli, crni), ječmenog, zobenog, raženog, kukuruznog, od sirka, prosa itd. Tradicionalno su bački Bunjevci najčešće mijesili *bili kruv* od žitnoga brašna, rjeđe od kukuruza, sirka ili, vrlo rijetko, i od prosa. U Lemešu se kukuruzini kruh nazivao *gracan*, a od sirka – *sirčanica*.

S obzirom na namjenu tj. u koju se svrhu pekao, u bačkih se Bunjevaca razlikuje običan kruh u obliku *somuna*, *lepanja* (lepinja) i svečani (božićnjak). Obično su se pekale veće količine jednom tjedno (najčešće *subatom*) ili u slučaju velikih obitelji dva puta. Uvijek je ista žena bila zadužena za pečenje kruha jer je trebalo znati dobro užariti peč i lijepo zakuhati tijesto. Pekao se u posebno građenim krušnim pećima u sobi (zimi) ili *avliji* (ljeti). *Lepanja* se pekla od istoga tijesta kao i kruh, ali je tanja. Razlikuju se *lepanja* pri plamenu, koja je tanka i obično se služila samo za *ručak* (doručak), i ona malo deblja, koja je bila za *užnu* (ručak) da se *kruv* ne bi *načimo*, tj. da bi ostao što dulje *frišak*, jer se na kruhu štedjelo. Božićnjak se pekao samo o Božiću – bio je malo remek-djelo domaćice, posebno se ukrašavao kao Betlehem, jer su salaši bili udaljeni od crkve i tko nije mogao ići na polnočku, molio bi kraj božićnjaka. *Kruv* je u Bunjevaca i Šokaca bio osnovna živežna namirnica veoma raširena u prehrani – gotovo da se *io* uz svu drugu *ranu*.

U Somboru i Subotici blagoslov *kruva* ispečenog od novoga brašna na svetoj misi zahvalnici i predaja gradonačelniku vrhunac je javne proslave bunjevačkog žetvenog običaja dužijance (dužionica, dožionica, doženjanca, dožejanca...), kojom se proslavlja završetak žetve.

U kršćanskoj euharistiji kruh je, uz vino, žrtveni prinos. U katoličkoj liturgiji upotrebljava se beskvasni, a u pravoslavnoj kvasni kruh. U religijskoj slici svijeta smatran je i nekom vrstom dara od Boga, pa je stoga *kruv* bio visoko poštivan kod

Bunjevaca i Šokaca – nije se smio baciti ni davati životinjama, a ako bi pao na zemlju ili pod, nakon što bi se s njega otrešla prašina i nakon što bi bio poljubljen, pojedena je.

Lit.: *Rječnik simbola*, Zagreb, 1987; A. Stantić, *Kruv naš svagdanji*, Subotica, 2001; *Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002; *Hrvatska enciklopedija*, 6, Zagreb, 2004;

L. Knezy

KRVÁČA (krvovača), pučki običaj pijenja vina u Bunjevaca na blagdan Blagovijesti (Navještenja Gospodnjega) 25. ožujka, na spomendan navještenja arkanđela Gabrijele Mariji da će začeti po Duhu Svetomu i roditi Sina Božjega. Kako blagdan pada u korizmu, svetkuje se kao stanika od uzdržavanja od alkoholnih pića, i to ispijanjem crvenoga vina. Pučki korijeni nalaze se u potrebi da se nadoknadi potrošena energija – izgubljena krv – te tako obnovi snaga i zdravlje zemljoradnicima, dok je teološko vjerovanje da se popijeno vino pretvara u krv te se tako »obnavlja« snaga. Stoga se kaže da na taj dan treba »*vačati* (hvatati) krv«. Običaj se također povezuje i s proljećem, općom obnovom prirode, s kojim je povezano i tumačenje blagdana kojim počinje »razdoblje otkupljenja«.

Prema običaju, prije izlaska Sunca treba popiti crvenog vina »na tašte i na dušak«, čime se *vača* krv, tj. popijeno se vino prema vjerovanju odmah pretvara u krv. Pilo se i cijeli dan kako bi se »uhvatilo« što više krvi. Obično su se pile nekad raširene sorte crvenih vina *šiler* ili *kadarka*, a u njihovu nedostatku i bijelo vino.

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Stantić, *Blagovist – Vaćanje krvi*, *Zvonik*, 3/2000, Subotica; A. Stantić, *Blagovist – Vaćanje krvi*, *Hrvatska riječ*, br. 9, Subotica, 28. III. 2003; A. Stantić, *Vaćanje krvi – kvača*, *Subotičke novine*, br. 11, Subotica, 19. III. 2004; A. Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb, 2005; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, Subotica, 2010.

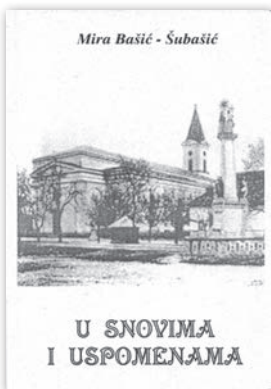
P. Skenderović

DOPUNE

BAŠIĆ-ŠUBAŠIĆ, Mira (Šubašić) (Bezdán, 13. I. 1953.), pjesnikinja. Kći je Ivana Bašića i Lucije, rođ. Budimir, hercegovačkih Hrvata naseljenih u Bezdanu nakon Drugoga svjetskog rata. Osnovnu školu završila je u Bezdanu, a gimnaziju u Somboru. Na Pedagoškoj akademiji u Osijeku diplomirala je hrvatski jezik i književnost. Nakon toga radi kao profesorica hrvatskog jezika u OŠ *Stjepana Radića* u mjestu Bok kraj Orašja (Bosna i Hercegovina).

Prvu zbirku pjesama *U snovima i uspomenama* objavila je 1999. Lirskim je prikazom Bezdana dočarala drage slike i staze djetinjstva, koje je napustila 1968. Knjigu je posvetila svojoj braći i sestrama te prijateljima s kojima je odrasla. Druga samostalna poetska zbirka *Kada odeš ti* namijenjena je mladoj publici i ljubiteljima pjesništva. U njoj autorica piše o jednoj kompleksnoj temi, poetskoj sjeti, i najvažnijem ljudskom osjećanju – ljubavi. Treća knjiga *Blizine daljine* samostalna je poetska zbirka u kojoj pjesnikinja govori o blizinama, daljinama, radosti, tuzi, životnim iskustvima i drugim svakodnevnim motivima. Knjiga je posvećena njezinim pokojnim roditeljima, »koje je razumjela tek kada su otišli«. God. 2005. objavila je zbirku *Snovi i smaknuća*, a sljedeće knjigu *U slavu Božju*, otisnuvši se u misaonu i religioznu poeziju. Dosegnuvši zrelost u poetskom izričaju, objavljuje kratku prozu pod naslovom *Jao, pedesete!*, gdje čitatelja vodi kroz pet ciklusa istančanih promišljanja

M. Bašić-Šubašić, *U snovima i uspomenama*, Orašje, 2000.

nja žene koja je svjesna da se jedno životno razdoblje zatvara i otvara novo, koje nemilosrdnim tempom vodi k starosti. Prvi roman *Ispod nedohvata* objavljuje 2011., gdje progovara o majkama, kćerima, odrastanju, unučadi u krugu rađanja, sazrijevanja i umiranja. Nakon romana izdala je 2014. zbirku pjesama *Dodir sunca*, koju je posvetila svojim unucima.

Afirmirala se kao pjesnikinja ljubavne, religiozne i zavičajne tematike. Osim poezije za odrasle, piše i poeziju za djecu. Suradnica je dječjeg lista *Cvitač* iz Međugorja. Redovita je suradnica Časopisa za kulturu *Stečak* iz Sarajeva, a povremeno i lista Hrvatske katoličke misije u Londonu *Prisutnost*. Književne radove objavljuje i u *Katoličkom tjedniku* te časopisu *Bosna franciscana* u Sarajevu, zatim u časopisima *Osvit* i *Motrišta* u Mostaru te tjedniku *Hrvatsko slovo* i književnoj reviji *Marulić* u Zagrebu. Članica je Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne u Mostaru. Svojim je književnim radovima zastupljena u zbornicima koji izlaze u Bosni i Hercegovini i u Republici Hrvatskoj. Dosadašnjim radom i pjesničkim zbirkama zauzela je visoko mjesto u hrvatskoj književnosti u Bosni i Hercegovini.

Izvor: osobna arhiva Mire Bašić Šubašić

Djela: *U snovima i uspomenama*, Orašje, 1999 (2000²); *Kada odeš ti*, Orašje, 1999; *Blizine daljine*, Orašje, 2001; *Snovi i smaknuća*, Orašje, 2005; *U slavu Božju*, Orašje, 2006; *Jao, pedesete!*, Orašje, 2008; *Ispod nedohvata*, Orašje, 2011; *Dodir sunca*, Orašje, 2014.

I. Bašić

BELODRVAC, dijalektalni naziv somborskih Bunjevaca za bagrem (*lat.* Robinia pseudoacacia, familia Fabaceae – Papilionaceae). Za razliku od Subotice i okolice, gdje je tradicionalni bunjevački naziv za to drvo *drač* (bodljikavo raslinje, u zapadnohercegovačkih Hrvata i Dalmaciji drača je samonikli bodljikavi grm>prasl. *dъrati: derati, drati), Bunjevci u Somboru i okolnim salašarskim naseljima (Nenadić, Gradina, Bezdanski put) koriste drugi dijalektalni naziv pod utjecajem srpskoga (bjeličasta boja unutrašnjeg dijela drva).

Kako su salaši bili okruženi bagremarima, drvo je imalo široku uporabu u svakidašnjem životu. Zahvaljujući lakoj obradivosti i trajnosti, od njega su se pravili stupovi, letve i *grede* za čardake, torove, *komare* i *naslame*, *proštaci* za *prošće*, *sapišta*... Za gradnju čardaka bagremovi trupci sušeni su nekoliko godina, a od njih su se onda rezale i letve za čardaka. Za *prošće* (ogradu) sjekao se sjekinom u letve nepravilnog oblika visine 1,5 – 1,8 m, koje su se ukopavale u zemlju jedna do druge, a na vrhu spajale poprečnom letvom. Tako su se ograđivale *avlije* salaša. Od bagrema su se pravila i *sapišta* – drške za motike, ašove, sjekire. Bagrem je i medonosna biljka. Zahvaljujući kaloričnosti do danas se koristi kao drvo za ogrjev.

Lit.: K. Firanj, *Garavi salaši : cio život za godinu dana*, Subotica, 2016.

Z. Vasiljević

BIČ (*prasl.* *bičь), ručni pribor za discipliniranje stoke. Sastoji se od drške (*držalje*) duljine do pola metra, izrađene najčešće od drvene oblice pogodne za ruku, fleksibilnog dijela koji je od užeta (*štrange*) ili kože duljine i više metara, te na kraju *švigara* od upletene *uzice*, koji je omogućavao da bič puca. Bio je redovit pribor pastira (*čobana*), pa se u dokolici ili dok su čuvali stoku (*marvu*) koristio i za zabavu, tzv. pucanje bičevima.

L. Cvijin

CROATIA, časopis na mađarskom jeziku koji je izlazio u Budimpešti 1906. Podnaslov časopisa bio je »Hrvatsko-srpska socijalno-politička, ekonomska i književna mjesečna revija«. Izašlo je ukupno 7 brojeva (travanj, svibanj i prosinac, te dvobroji za lipanj-srpanj i kolovoz-studenj). Glavni urednik, vlasnik i nakladnik bio je tadašnji student prava u Budimpešti Juraj Gašparac. Uz njega se kao odgovorni urednici pojavljuju za dvobroj 5-6 Teodor (Tivadar) Škrbić te za zadnji broj Veljko Petrović, koji je inače bio najbliži suradnik glavnoga urednika od pokretanja časopisa. Tiskan je u veličini 23,5 x 16 cm u tiskarama Jókai Nyomda, a kasnije Révai és Salamon

Könyvnyomda u Budimpešti. Ilustriran je secesijskim vinjetama, a korice reklamama i oglasima. Ukupni je broj stranica svih sedam brojeva 336 + I-XXVIII.

U časopisu su objavljivani politički, povijesni i gospodarski prilozima, književnopovijesni i umjetnički radovi, osobito pjesme, drame, crtice i pripovijesti. Najviše je suradnika iz tadašnje Hrvatske i Dalmacije – jugoslavenski orijentiranih pristaša Hrvatsko-srpske koalicije, uglavnom Hrvata, uz nešto Srba, te ugarski Srbi i nekoliko Mađžara. Političke i gospodarske članke pisali su Juraj Gašparac (Delnice, 1879. – Zagreb, 1956.), pravnik dr. Nikola Fugger (Sisak, 1877. – Zemun, 1942.), odvjetnik dr. Gustav Gaj (Zagreb, 1861. – Jastrebarsko, 1915.), odvjetnik dr. Prvislav Grisogono (Split, 1879. – Pariz, 1969.), pravnik Milan Heimrl (Križevci, 1876. – Križevci, 1917.), pisac Milan Marjanović (Kastav, 1879. – Zagreb, 1955.), pravnik dr. Ivan Lorković (Zagreb, 1876. – Zagreb, 1926.), odvjetnik dr. Franko Potočnjak (Novi Vinodolski, 1862. – Zagreb, 1932.), odvjetnik dr. Josip Smoldaka (Imotski, 1869. – Split, 1956.), političar Frano Supilo (Cavtat, 1870. – London, 1917.), odvjetnik dr. Ivo Tartaglia (Split, 1880. – Lepoglava, 1949.), odvjetnik dr. Nikola Đurđević (Donji Miholjac, 1864. – Slavonski Brod, 1933.) i političar Svetozar Pribičević (Kostajnica, 1875. – Prag, 1936.). Članke iz povijesti, književnosti i umjetnosti pisali su, uz dr. Gaja Gustava i Milana Marjanovića, još i student prirodopisa i zemljopisa Ante Hikec (Vrankovec kraj Svetog Križa Začretje, 1882. – Bartolovec kraj Varaždina 1934.), povjesničar i docent Filozofskoga fakulteta u Zagrebu dr. Ferdo Šišić (Vinkovci, 1869. – Zagreb, 1940.), književni povjesničar i profesor Filozofskoga fakulteta u Zagrebu dr. Đuro Šurmin (Sišćani kraj Čazme, 1867. – Zagreb, 1937.) te prvak budimpeštanskoga Narodnog kazališta Elek Solymosi (Tövis, *rum.* Teiuș, Erdelj, 1847. – Budimpešta, 1914.). Pjesme, drame i pripovijesti hrvatskih (Milan Begović, Dragutin Milivoj Domjanić, Silvi-je Strahimir Kranjčević, Mihovil Nikolić, Vladimir Vidrić, Ivo Vojnović, Ksaver Šan-

dor Gjalski, Andrija Milčinović, Janko Leskovar) i srpskih autora iz Hrvatske, Srbije i Ugarske (Jovan Dučić, Mileta Jakšić, Milan Rakić, Svetislav Stefanović, Milan Budisavljević, Simo Matavulj, Borislav Stančević) te srpsko-hrvatsku narodnu poeziju na mađarski su prevodili tadašnji student prava u Budimpešti Veljko Petrović (Sombor, 1884. – Beograd, 1967.), budimpeštanski pravnik dr. Stevan Dorić (Kovin, *mađ.* Ráckeve, 1883. – Budimpešta, 1932.), somborski okružni sudac Pál Dömötör (Baja, 1844. – Sombor, 1920.), prevoditelj i novinar Teodor Škrbić (Zagreb, 15. VIII. 1881. – Zürich, oko 1966.), tada mladi mađarski pjesnik a kasnije odvjetnik i doktor prava Geyza Battlay (Kalača, 1881. – Budimpešta 1923.) i Josip Antoš, poslije odvjetnik i političar (Podravska Slatina, 1887. – Lepoglava, 1945.). U časopisu nisu surađivali Hrvati iz ugarskih županija.

Croatia, br. 2, Budapest, 1906.

Pojava časopisa korespondira s nastankom Hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskoj, a cilj mu je bio upoznavanje mađarske političke i kulturne javnosti s poviješću i kulturom Hrvatske te uopće Hrvata i Srba, kao refleks pokušaja suradnje Hrvata i Srba s Mađarima. U Budimpešti je studiralo dosta Hrvata iz hrvatskih zemalja i ugarskih Srba pristaša te politike, koji su tražili potporu u mađarskim oporbenim strankama što su vodile protubečku politiku. Među njima se osobito isticala Stranka neovisnosti Ferenc Kossutha. Iako su pripreme počele još 1905., prvi je

broj izašao tek u travnju 1906. Politički dio praktički je uređivao Juraj Gašparac, a književni Veljko Petrović. Kako su se u kasnu jesen 1906. politički odnosi Hrvatsko-srpske koalicije s ugarskom vladom Sándora Wekerlea, koje su imale većinu u Hrvatskom, odnosno Ugarskom saboru, od svibnja 1906. pogoršali, to je, uz neriješeno financiranje časopisa i završetak studija Jurja Gašparca i Veljka Petrovića, rezultiralo prestankom izlaska časopisa. Naime znatan broj suradnika bili su političari pristaše Hrvatsko-srpske koalicije i zastupnici u Hrvatskom i Ugarskom saboru, a raspršivanje nada tadašnjih političkih lidera Hrvata i Srba iz Austro-Ugarske u novo razdoblje odnosa s Mađarima završilo je razočaranjem i prekidom političke suradnje 1907. god.

Komplet časopisa sačuvan je u Knjižnici Mađarske akademije znanosti (*mađ.* A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára), a donedavna i u Nacionalnoj knjižnici *Széchenyi* (*mađ.* Országos Széchényi Könyvtár), gdje je ostao samo prvi broj, od druga broja samo jedna stranica i korice, a od ostalih brojeva samo korice.

Lit.: Elhunyak, u: *Irodalomtörténet : A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata*, 13, Budapest, 1923; J. Gašparac, Jedna hrvatsko-srpska suradnja prije pola vijeka (Uspomene na Veljka Petrovića iz mladosti), *Letopis Matice srpske*, knj. 378. sv. 5, Novi Sad, 1956; Sz., Vujicsics, »Croatica« : Délszláv-magyar közeledés, *Helikon : Világirodalmi Figyelő*, 1/1961, Budapest; I. Udovički, Veljko Petrović és a Croatia, *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei / Naučna saopštenja Instituta za hungarologiju*, 5-6/1971, Novi Sad; A. Prodan-Pavić, Teodor Škrbić, književni posrednik, u: *Prilozi i kulturnoj i književnoj povijesti Hrvata i Srba u Mađarskoj*, Budimpešta, 1982; Gašparac, Juraj, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 4, Zagreb, 1998; Dorić, Stevan; Đurđević, Svetozar, u: *Srpski biografski rečnik*, 3, Novi Sad, 2007; S. Babić, Veljko Petrović i njegovi prevodi s mađarskog jezika, u: *Veljkovi dani 2008.*, Sombor, 2009.

E. Bažant, M. Bara i J. Prodan

ČUTURA, Dalibor (Sombor, 14. VI. 1975.), rukometaš. Sin Branka i Slavice, rođ. Medić. Brat je rukometaša Davora Čuture te bratić rukometaša Petra Čuture. Osnovnu školu završio je u Bezdanu, gdje

je i počeo trenirati rukomet u RK *Grafičar*. Gimnaziju završava u Somboru, nakon čega se upisuje na Višu poslovnu školu na Sveučilištu u Novom Sadu.

Prvi profesionalni angažman imao je u RK *Crvenka* iz Crvenke te RK *Sintelon* iz Bačke Palanke. Pravu profesionalnu karijeru započinje u RK *Jugopetrol Željezničar* iz Niša u sezoni 1997./98., s kojim osvaja 2. mjesto u Saveznoj ligi SR Jugoslavije. Iduće sezone 1998./99. prelazi u jedan od najtrofejnijih mađarskih klubova *MKB Veszprém* (danas: *Telekom Veszprém*) iz Veszpréma, s kojim je osvojio naslov prvaka Mađarske. Za RK *Lovćen* iz Cetinja nastupao je 1998.-2008., s kojim je osvojio prvenstvo SR Jugoslavije u sezonama 1999./2000. i 2000./01., zatim 2. mjesto u sezonama 1998./99., 2001./02. i 2002./03., Kup SR Jugoslavije u sezonama 2001./02. i 2002./03., prvi Kup Crne Gore 2006./07., Prvenstvo Crne Gore 2007./08. te je u sezoni 2000./01. igrao u četvrtfinalu EHF Lige prvaka, najvažnijeg rukometnog klupskog natjecanja u Europi. Iduće četiri sezone nastupao u jednoj od najjačih rukometnih liga svijeta – španjolskoj Asobal ligi: u sezoni 2008./09. igrao je za *Juventud Deportiva Arrate*, s kojim ponovno u EHF Ligi prvaka stiže do četvrtfinala, a iduće je tri sezone nastupao za *Ademar Leon*, s kojim je osvojio 3. mjesto španjolskog prvenstva u sezoni 2010./11. Od 2012. nastupao za rumunjskog prvotligaša *HC Dobrogea Sud Constanța* iz Konstanțe, s kojim je dva puta osvojio Nacionalno prvenstvo Rumunjske (2012. i 2013.), Kup Rumunjske (2012., 2013. i 2014.), Superkup Rumunjske (2013. i 2014.) te 4. mjesto u EHF Ligi prvaka 2014.

Za reprezentaciju Srbije najvažniji je nastup na Europskom prvenstvu u Srbiji 2012. i osvajanje srebrne medalje, a iste godine nastupao je i na Olimpijskim igrama u Londonu. Igrao je na poziciji srednjeg vanjskog igrača. Timski je menadžer i pomoćnik trenera muške rukometne reprezentacije Srbije od 2015.

Izvor: osobno kazivanje Dalibora Čuture.

Lit.: <http://www.eurohandball.com/ec/cl/men/211-12/player/503078/Dalibor+Cutura>

V. Čutura

GOLIĆ, Jelica (Ovári, Irén Katalin, Jelena) (Subotica, 13. IX. 1916. – Zagreb, 25. V. 1989.), književnica. Rođena je u đurđinskoj obitelji Josipa Ovarija i Eve, rođ. Vidaković. Na Radiju Zagreb 1952. uređivala je i vodila seriju emisija posvećenih narodnim umotvorinama bačkih Bunjevaca. U subotičkom *Kalendaru »Hrvatska riječ«* za 1952. objavila je članak »Počeci pisane književnosti Hrvata – Bunjevaca«, a u časopisu *Republika* (5/1956, Zagreb) objelodanila je informativni članak »Počeci bunjevačke književnosti«, a u subotičkoj *Rukoveti* (br. 2-3/1957) članak »Pjesnička ostavština Jovana Mikića – Spartaka«.

Jelica Golić

Bavila se poviješću Staroga Istoka, o čemu je objavila nekoliko članaka: Suecki kanal (*Narodna knjižica*, 4/1956, Sarajevo), Koptski muzej u Kairu (*Čovjek i prostor*, br. 63, Zagreb, 1957). God. 1971. u *Vjesniku u srijedu* objavila je reportažu o Iranu »Na dvoru Darija Velikog«. Zbog izučavanja iranske kulture i povijesti i svojih napisao o Iranu odlikovana je Ordenom krune šaha Reze Pahlavija i nagrađena Zlatnom medaljom.

Djela: *Suecki kanal*, Sarajevo, 1956; *Ilustrirana enciklopedija za djecu* (suautorica s V. Šandić i S. Protić), Zagreb, 1979.

Lit.: Bunjevačke narodne pisme u emisiji Radio Zagreba, *Hrvatska riječ*, Subotica, 21. IX. 1951; *Vjesnik u srijedu*, br. 977, Zagreb, 20. I. 1971; N. Zelić, *Publikacije bačkih Hrvata*, Zagreb, 2009.

N. Zelić

KANDŽIJA (tur. kamçı: bič), ručni pribor za vođenje konja. Redovito se koristio uz svaka kola ili poslije *špediter*, a zimi uz

sanke (saonice). Sastojala se od drške, koja je bila tanja i dulja nego kod biča (najčešće je to bio *prut*), i tanka remena od kože, koji je pri vrhu bio upleten. Na kolima je, uz kočijaša, postojao i karakterističan držač za kandžiju da bi mu bio pri ruci. Korištena je i kod radova na njivi uz konjsku vuču (oranje, *tarčovanje*, *roljanje* itd.). Poput bičeva, izrađivali su ih majstori – sarači. Osim običnih izvedaba izrađivali su i posebne, ukrasne varijante kandžija.

L. Cvijin

KANIŽAI, Marija (9. IX. 1961, Letinja, *madž.* Letenye, Zalska županija), visokoškolska profesorica. Kći Štefeka i Janice, rođ. Prosenjak, iz Serdahela (*madž.* Tótserdahely). Osnovnu je školu pohađala u Serdahelu, srednju školu završila je u budimpeštanskoj Hrvatsko-srpskoj gimnaziji. Madžarski jezik i književnost i hrvatsko-srpski jezik i književnost studirala je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Loránda Eötvösa u Budimpešti 1980.-85. Na Odjelu za narodnosne i strane jezike na Visokoj učiteljskoj školi Józsefa Eötvösa u Baji radi 1985.-93., a u Državnom uredu za prevođenje i ovjeravanje prijevoda 1993.-2003. Od 2003. uposlena je na Odjelu za mađarski jezik i književnost na Visokoj školi Józsefa Eötvösa u Baji, gdje je prodekanica 2011.-13., a voditeljica Pedagoškoga instituta od 2014. Kao honorarna profesorica na Katedri za kroatistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Pečuhu predavala je 2009.-13. God. 2010. doktorirala je iz slavistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Lóránda Eötvösa na temu *Osobna imena pomurskih Hrvata od 1794. do 1998. g.*

Radovi: *Osobna imena pomurskih Hrvata od 1794. do 1900. g.*, u: *Zbornik radova IX. Međunarodni kroatistički znanstveni skup*, Pečuh, 2010; *Muška osobna imena u pomurskoj kajkavskoj mikroregiji od 1891. do 1900. g.*, u: *Timea Bockovac (ur.), Hrvatski bez kompleksa*, Pečuh, 2011; *A horvát személynévkutatásról röviden*, u: *S. A. Tóth (ur.), Kutatások az Eötvös József Főiskolán – 2010.*, Baja, 2011; *Személynévvizsgálatok a zalai kaj-horvátok körében 1794-től 1998-ig*, u: *T. Farakas (ur.), Névtani Értesítő*, 33, Budapest, 2011.

Ž. Mandić

KIRALICA (Királica, Kraljica), nekađanski naziv za Novi Segedin (*madž.* Újszeged). U najstarijim ispravama dio današnjega Segedina – Novi Segedin – navodi se kao Királica (Kiralica, od slavenske riječi Kraljica). Andrija Dugonić u povijesnom romanu *Etelka* (1788.) zapisao je da Madžari današnji Novi Segedin nazivaju Kraljevskim trgom, a Srbi Kiralicom. László Péter napominje da je poznati turkolog Lajos Fekete ustanovio da su pod imenom *qralica* u povijesnim radovima spominjali kraljicu Izabelu Jagelović (1519.-59.), udovicu Ivana Zapolje, kao i da se u jednom popisu iz 1550-ih Segedin bilježi kao *qralica vilayeti* iliti kraljičin posjed. Sándor Bálint u svojem uratku *Szegediszótár* (1957.) zapisao je da se novosegedinski obalni pojas od Temišvarске avenije (*madž.* Temesvári körút), po drugom mišljenju od Odeške avenije (*madž.* Odessza körút) – što je gotovo identično – do ušća Moriša u Tisu nazivao Malom Kraljicom (*madž.* Kiskirálica), a preostali veći dio Velikom Kraljicom (*madž.* Nagykirálica).

Dugo nije bila važnije naselje, jer je često bila izložena izlivanju Tise, pa stoga nije imala ni kmetova ni urbarij. Bila je posjed Ugarske komore u Torontalskoj županiji. God. 1773. u naselju je bilo tek 14 kuća, čiji su vlasnici posjedovali vrtove veličine oko jednoga jutra, za koje su plaćali tek simboličan porez. Od 1796. naselje je dobilo pravo na održavanje sajмова, što je dovelo do razvoja trgovišta. Svaki doseljenik dobio je unutarnje zemljište, a zauzvrat je bio obvezan na tlaku u trajanju od osam dana godišnje, pa se broj takvih želira 1833. popeo na 103. Uslijed velikih poplava 1830. i 1831. Novi Segedin postao je potreban Segedinu radi reguliranja rijeka Moriš i Tise pa je gradski inženjer i polihistor István Vedres (inače podrijetlom Hrvat) predlagao da se od Ugarske komore otkupi Királica, koju je voda svake godine prekrivala, pa bi umjesto kao livada za napanje stoke ili za košnju gradu služila za odvođenje i otjecanje nabujalih voda. Tako je magistrat Segedina (koji je već prije pretežirao na Novi Segedin) na godinu dana

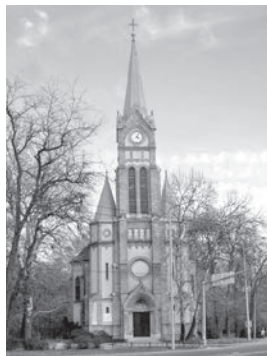

uzeo u zakup posjed Sirig-Novi Segedin (*madž.* Szőreg-Ujszeged), ali kako već 1831. grad više nije imao financijske mogućnosti produžiti zakup, zamijenio je s Ugarskom komorom 2000 jutara na rubu pustare Öttömös za 2000 jutara posjeda u Novom Segedinu, uz doplatu od 100.000 forinta. Međutim, iako je Segedin postao vlasnik Novoga Segedina, to je naselje upravno i dalje ostalo u sastavu Torontalske županije. God. 1836. imalo je 13 kuća i sastojalo se od samo jedne ulice smještene s obje strane Temišvarске državne ceste.

U vrijeme revolucije 1848./49. austrijsko-srpska vojska pod vodstvom generala Kuzmana Todorovića 11. II. 1849. zauzela je Novi Segedin te su odakle topovima tukli Segedin. Iako su isprva branitelji grada odbili napadače i protjerali ih i iz Novoga Segedina, cijeli je Segedin, kao jedan od posljednjih bastiona mađarskoga domobranstva, pao u ruke generala Juliusa Haynaua 3. VIII. 1849., a predajom mađarske vojske kod Világosa 13. VIII. slomljen je ugarski rat za neovisnost.

Trgovište Novi Segedin imalo je 1851. 582 stanovnika i bilo je karakteristično po svojim lijepim vrtovima i živoj trgovini, a nadasve po svojim brodogradilištima. Sredinom XIX. st. u gradu službujući austrijski pukovnik Wilhelm Reitzenstein preuređio je i drvećem zasadio močvarno područje neposredno pokraj mosta, pa je tako 1858. nastao poznati novosegedinski gaj. To omiljeno izletište poslije je prozvano Elizabetinim gajem po Mađarima omiljenoj kraljici Elizabeti (Sissi), supruzi Franje Josipa, a danas mu je službeni naziv Gaj Ferenc Liszta (*madž.* Liszt Ferenc liget). No razvoj je prekinula poplava 1877., kada od 111 kuća samo sedam ostalo cijelo. Kako Torontalska županija nije žurila pomoći mještanima, oni su počeli razmišljati o ujedinjavanju sa Segedinom, što su prije odbijali. Nakon što je 1879. i Segedin poplavljen te je 186 dana ostao pod vodom, zajedno s obnovom grada opetovano se na dnevnom redu našla i želja Segedinaca za ujedinjenjem s naseljem na lijevoj obali Tise, čemu se Novi Segedin više nije proti-

vio. Razlozi tomu bili su i u činjenici da su njegovi žitelji svoje upravne poslove morali rješavati u udaljenoj Turskoj Kanjiži (danas *srp.* Novi Kneževac), a katkad i u Velikom Bečkereku (danas *srp.* Zrenjanin), sjedištu Torontalske županije, dok ih je od Segedina razdvajala samo rijeka Tisa. God. 1880. Novi Segedin izdvojen je iz sastava Torontalske županije te je ujedinjen sa slobodnim kraljevskim gradom Segedinom.

Crkva Sv. Elizabete Ugarske u Novom Segedinu

Od tada je počeo svekoliki razvitak toga dijela grada (u vrijeme ujedinjavanja imao je oko 1000 stanovnika), koji je sa Segedinom od 1883. povezivao moderni javnocestovni most. Planirano je da taj dio grada postane prava industrijska zona, a usto je regulacijom Moriša i njegova rukavca (Holt-Maros) na lijevoj obali Tise procvjetalo povrtlarstvo te je počela izgradnja stanova i kuća. Taj se dio grada početkom XX. st. službeno zvao Szeged-Erzsébetváros, ali to se ime nije udomaćilo, nego je ostao stari naziv Novi Segedin. Početkom XXI. st. oživjela je inicijativa da se nazove Kiralicom, ali se postojeći naziv čini općeprihvaćenim. Danas je to dio grada s najživljim razvojem i porastom stanovnika, kojih je danas već oko 25.000. U Novom Segedinu nalaze se pozornica poznatoga segedinskoga festivala na otvorenome (*madž.* Szabadtéri Színpad), Institut slijepih, Narodni gaj (*madž.* Népliget), Sveučilišni botanički vrt (*madž.* Egyetemi Fűvészkert), Biološki znanstveni institut za istraživanje i oplemenjivanje žitari-

ca, nadaleko poznati Segedinski biološki znanstveno-istraživački centar Mađarske akademije znanosti, gradski bazeni i kupalište te termalni bazeni, odnosno gradska sportska dvorana.

Lit.: I. Vedres, *A túl-a-tiszai nagyobb árvizek*, Pest, 1830; J. Reizner, *Szeged története*, 2, Szeged, 1899; G. Bányai, *Az új szegedi liget*, Szeged, 1998; G. Bányai, Újszeged »átkebelezésének« krónikája : Százhuszonöt éve egyesült Szegedés Újszeged, *Szeged Városi folyóirat*, 6-7/2005, Szeged; G. Bányai, *A hidon át Újszegedre*, Szeged, 2008; L. Péter, Királica avagy a névadás felelősség, *Szeged Városi folyóirat*, 9/2008, Szeged; K. Rótár i A. Varsányi, Újszeged és Szeged. Az egyesülés folyamata, *Szeged Városi folyóirat*, 12/2011, Szeged; L. Heka, *Dalmatini (Bunjevci) u slobodnim kraljevskim gradovima Segedinu i Subotici*, Subotica, 2015.

L. Heka

KM press, interno glasilo Zavičajnoga kluba studenata bačkih Hrvata *Kolo mladeži* iz Zagreba. Prva riječ u nazivu lista akronim je od naziva društva. Izlazio je u Zagrebu 1. XI. 1994. – 15. XI. 2000. (ukupno 35 brojeva). Urednici su bili Tihana Gabrić, Petar Vuković, Tomislav Jegić,

KM press, br. 1, Zagreb, 11. XI. 1994.

Marko Milodanović i Tomislav Brejar. List je studentima iz Bačke u Zagrebu nastojao pružiti sve relevantne informacije vezane za rad Zavičajnoga kluba, ostvarivanje studentskih prava te književne i stručne radove studenata. Izlazio je povremeno, a umnažao se fotokopiranjem. Kako je u to vrijeme u Zagrebu studiralo oko 150 studenata iz Bačke, uglavnom Subotice, umnažan je u 100-150 primjeraka. Studentima se dijelio u prostorijama Zavičajnog kluba (Studentski centar, Savska cesta 25) te po studentskim domovima.

D. Ivković

TISKANJE OVOGA SVESKA POMOGLI SU:

Pokrajinsko tajništvo za kulturu i javno informiranje
Pokrajinsko tajništvo za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice
Grad Subotica
Hrvatsko nacionalno vijeće
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata
Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske
Javno komunalno poduzeće *Subotica*pln

TISAK
Printex
Subotica

NAKLADA
1500

